

trices absque mercedibus mendicabunt : et validissimo frigore solus atque contractus Dormitantius vigilabit in lecto. Clara est virtus, nec a pluribus appetitur, atque utinam omnes hoc essent quod pauci sunt, de quibus dicitur : « Multi vocati, pauci autem electi ; » vacui essent carceres. Monachus autem non doctoris hujus, sed plangentis officium, qui vel se, vel mundum lugeat, et Domini pavidus præstoletur adventum ; qui sciens imbecillitatem suam, et vas fragile quod portat, timet offendere, ne impingat et corruat ut frangatur. Unde et mulierum, maximeque adolescentularum, vitat aspectum, et in tantum castigatorem sui est, ut etiam quæ tuta sunt pertimescat. Cur, inquires, pergis ad eremum ? Videlicet ut te non audiam, non videam, ut tuo furore non movear, ut tua bella non patiar, ne me capiat oculus meretricis, ne forma pulcherrima ad illicitos ducat amplexus. Respondebis : Hoc non est pugnare, sed fugere ; sta in acie : adversario armatus obsiste, ut postquam viceris, coroneris. Factor imbecillitatem meam : nolo spe pugnam victoriæ, ne perdam aliam victoriam ; si fugero, gladium

A devitavi ; si autem stetero, aut vincendum mihi est, aut cadendum. Quid autem necesse certa dimittere, et incerta sectari ? aut scuto, aut pedibus meis vitanda est. Tu qui pugnas, et superari potes et vincere. Ego cum fugio, non vincor in eo quod fugio, sed ideo fugio ne vincar. Nulla securitas est serpente vicino dormire. Potest fieri ut me non mordeat, tamen potest fieri ut aliquando mordeat. »

Sunt præterea et alii sancti Patres orthodoxi, quorum super hac re par sensus et similis sententia est, affirmantium normam regularis disciplinæ Deo auctore per apostolicam doctrinam institutam atque fundatam esse. Sed quia libri mensuram excederet, si eorum plurima dicta in hoc opusculum velim coacervare, sufficiant hæc sobrio lectori quæ dicta sunt. B Ceterum, qui plura ac majora quaesierit, et nostra scripta fastidio duxerit, legat catholicorum doctorum multiplicia volumina, et, ut credo, a nostro præsentis hoc opusculo eorum sensum non discrepare videbit.

Explicit.

BEATI RABANI MAURI

FULDENSIS ABBATIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

COMMENTARIORUM IN GENESIM

LIBRI QUATUOR. (ANNO 819.)

FREULPHUS EPISCOPUS MAURO ABBATI.

FREULPHUS episcoporum infimus, venerabili abbati MAURO et consacerdoti, in Christo Dei Filio, salutem.

Novit, mi dilectissime, tuæ charitatis benevolentia in occiduo littore Oceani, quamvis nullis suffragantibus meritis, pastorem me suscepisse curam : ubi populum famem verbi salutaris reperi, sed minime suam sentientem inedia. Non enim spirituales esuriendo desiderabat dapes, quarum suavitatis gustum necdum expertus erat ; quem primum lacte alendum, non solido censui cibo. Igitur, annuente Domino, escam jam ambiunt contingere, et quamvis adhuc parvuli, panem sibi dari deposcunt : sed ut eis frangatur, et in viscera eorum salubriter trajiciatur absque discrimine strangulationis, vestro indigemus solatio, maxime autem in Pentateucho. Qui scilicet legislatoris libri humiliter deposcimus ut ita vestro succincte dilucidentur studio, ut priorum perscrutando conferatis tractatorum labores ; et velut ex pratibus vernantibus amœnisque flores mellifluos carpendo, apum more in alvearem congestos, nobis favum cum melle odorifero porrigere non negligatis. Ergo itaque modo opus hoc

C compendiosum fieri flagitamus, ut primum sensus litteræ ac deinde spiritualis intelligentiæ accurate succisa prolixitate pandatur : et singulorum nomina auctorum in fronte notentur pagellæ, ex quibus præsentem decerpseritis sententias. Insuper precamur obnixè ut quidquid Spiritus sanctus, qui loquebatur olim in viris Deo deditis, et adhuc loquitur et loquetur, vestro benevolo et devoto inspiraverit animo, sub nullo reticeatis silentio : sed litteram prænominis vestri primam seorsum adnotetis, ut eminentius etiam de proprio gaudere valeamus pariter dono. His quoque prælibatis, ut fuerimus odoribus respersi dapibusque refecti, vertetur occasus noster in orientem : et regio contigua axi occiduo fiet Judæa, nostrique Britonum vicini erunt Israelitæ. D Ergo si aliquas excusationis præterendere tentaveris occasiones, ne tantæ molis opus ingentisque laboris subeas, et respondere nisus fueris cur non proprio sudore eos legendo perlustro libros ex quibus hæc fieri mando, et quæque liberint decerpando colligam, ad hæc vestræ charitatis vigilantia intendat, quoniam nulla nobis librorum copia ut hæc facere possimus, suppeditat, etiamsi parvitas obtusi sensus

nostrī vigeret, dum in episcopio nostræ parvitati commisso nec ipsos Novi Veterisque Testamenti canonicos reperi libros, multo minus horum expositiones; nec etiam hoc vestram prudentiam latet quod multo suavius ab esuriente hic sumitur cibus qui cum fragrantia pretiosorum pigmentorum, tempore opportuno, ab aliquo rationabiliter est conditus, quam ille qui inertī colligitur labore: et quando jam hora vespere est, tum primum diversæ spe-

trūm teruntur mortario, coquantur igne, sicque semicoctæ famelico anxio apponantur: quæque immature sunt consecræ non gratum saporem percipientibus præstant. Quapropter ea quæ mea parvitas vestræ injungit fraternitati, qui fiduciam de tua dilectione simul et obedientiam habeo, ut ociosus tanti operis studium adhibeas, fiducialiter impero. Bene, frater, valeas, nostrique assidue memor fias.

RABANUS FRELCULPHO.

Reverendissimo atque sanctissimo Patri FRELCULPHO, Dei dono episcopo, RABANUS peccator in Christo salutem.

Magnorum virorum conamen antiquitus fuit, ut invicem scribendo, sua provocarent studia et exercerent ingenia. Quod licet eorum exemplo moderno tempore agere decreveris, tamen mirandus in hoc es quod convenientem personam ad istud conamen non quæsieris: cum tam vilem atque inhabilem ad hoc officium hominem elegeris, cui nec scientiæ opes, nec eloquentiæ facultas vires tribuunt: maxime cum in deserto rurali opere magis institutus sim, victum propriis manibus quærere, quam urbana facultia libros condere. Injuxisti enim mihi negotium ultra virtutem meam: ut Pentateuchum Moysi, perlectis sanctorum Patrum usquequaque dictis, simul sensum litteræ ac spiritualis intelligentiæ in volumine digereres: et ea quæ ab aliis exposita non invenirem proprio labore enucleare curarem. Verum hæc quantum meam possibilitatem excedant tu melius nosti, cum in difficillimo loco conversans, propter curam gregis Dominici, ne ei necessaria desint tantum occupatus sim, ut nec aliorum dicta perlegere, nec propria excogitare liceat. Sed quia tuæ charitati aliquid denegare non audeo, nec etiam tuæ sanctitati inobediens esse velim, arctius huic ne operi mancipavi, ut quantum valerem, tuæ satisfacerem voluntati, non quod mihi, sed quod aliis utile sit, considerans. Feci enim sicut postulasti, et sanctorum Patrum libros, in quibus rebar aliquid de sententiis legis expressum esse, quantum licuit perlegi: et singula secundum opportunitatem loci, prout mihi satis esse videbatur, inserui, eorum nominibus ante in pagina prænotatis. Si quid vero gratia divina indigno mihi elucidare dignata est, in locis necessariis simul cum nota agnominis mei interposui, quatenus sciret lector quæ ex Pa-

trum traditione haberet, et quæ ex parvitate nostra, licet sermone rustico, tamen, ut credo, sensu catholico exposita inveniret. Unde, frater sanctissime, obnixè deprecor ut opus quod nimia postulatione a me extorsisti, pia intentione relegas, diligenter examines: et sicubi correctione opus sit, fraterno affectu hoc mihi intimare non tardes, ut ea quæ in variis occupationibus detentus forsitan incaute protuli, tua admonitione conventus, corrigere studeam: ut et qui seminat, simul gaudeat, et qui metit, fructumque pariter congregent sempiternum. Lege ergo veterum libros, et legis Dei intentus meditator existe, doctorisque, sicut tibi injunctum est, ministerium strenue perage. Et primum ex libro Geneseos, per rerum invisibilium creationem invisibilium mediteris effectum, ac de machina corporalis mundi spiritualem exquire intelligentiam; sicque deinde per Patrum historicam generationem sanctæ Ecclesiæ mysticam edisce secunditatem, moralique intellectu sufficienter instructus, per patriarcharum de loco in locum transmigrationem nostram in hoc mundo considera peregrinationem: quibus hæreditas non in præsentī, sed in futura vita promittitur, quia *Deus Deorum videbitur in Sion*. De cætero quoque obsecro ut commissum tibi opus ea mente accipias qua tibi directum est, et tam tuis quam etiam tuorum utilitatibus ipsum accommodes: nec etiam si alicui de affinis tuis illud placuerit, præstare ei deneges, ut tuæ dilectionis affectus, ac nostri laboris effectus, plurimorum, Dei si voluntas sit, consulat utilitati, quatenus magis pro expenso talento lucro mercedem accipiamus, quam detento atque in terram defosso, damnum pro parvitate nostra sentiamus. Beatitudinem tuam omni tempore bene valentem divina gratia custodiat, sancte Pater, memorem nostri.

INCIPIUNT

COMMENTARIA IN GENESIM.

LIBER PRIMUS.

CAPUT PRIMUM.

De creatione cæli et terræ.

(CAP. I.) *In principio creavit Deus cælum et terram.* (Beda.) Plurima super rerum natura philosophi Græcorum disputaverunt; sed nullus apud eos sermo fixus habetur et stabilis, priore semper a sequente dejecto. (Ambros.) Aliqui enim homines tria principia omnium, Deum et exemplar et materiam, sicut Plato discipulique ejus; et ea incorrupta, et increata, et sine initio esse asseveraverunt: Deumque non tanquam creatorem materiæ, sed tanquam artificem. Aristoteles vero duo principia putavit, materiam et speciem, et tertium cum his, quod operatorum dicitur, cui suppeteret competenter efficere quod a'oriendum putasset. Ex quo factum est, ut partes mundi deos esse crederent, quamvis de ipso mundo non mediocris inter eos quæstio sit. Nam Pythagoras unum mundum asserit: alii innumerabiles esse dicunt mundos, ut scribit Democritus, cui plurimum de physicis auctoritatis vetustas detulit. Ipsumque mundum semper fuisse et fore Aristoteles usurpat dicere: contra autem Plato non semper fuisse et semper fore præsumit astruere. Plurimi vero non fuisse semper, nec semper fore scriptis suis testificantur. Unde divino Spiritu prævidens sanctus Moyses hos hominum errores fore, etiam fortè cœpisse, in exordio sermonis sui sic ait: *In principio fecit Deus, etc.* Initium rerum auctorem mundi, creationem materiæ comprehendens, ut Deum cognosceres ante initium mundi esse, vel ipsum esse initium universorum: *In principio*, inquit. Quam bonus ordo ut illud primum assereret, quod negare consueverant, et cognoscerent principium esse mundi, ne sine principio mundum esse homines ardeant. Et pulchre addidit, *fecit*, ne mora in faciendo fuisse æstimaretur, ut vel sic intelligerent homines, quia incorporealis operator esset, qui tantum opus brevi exiguoque momento suæ operationis absolveret, ut voluntatis effectus sensum temporis præveniret. Nemo operantem vidit, sed agnovit operatum. Ubi igitur mora, cum legatur, *quia ipse dixit, et facta sunt?* Nec artis igitur usum, nec virtutis auxilium expetiit, quia suæ momento voluntatis majestatem tantæ operationis implevit; ut ea quæ non erant, esse faceret tam velociter, ut neque voluntas operationi præcurreret, nec operatio voluntati. Miraris opus, quæris operatorem, quis principium tanto operi dederit, quis tam cito fecerit? Subjecit statim di-

A cens: quia *Deus fecit cælum et terram.* Audisti auctorem, dubitare non debes. Quis dubitet quia Deus hæc fecerit, qui per Prophetam locutus ait: *Quis mensus est manu aquam, et cælum palmo, et universam terram clausa manu? Quis statuit montes in libra et rupes in statera?* (Isa. XLVI.) De quo etiam alibi legimus: *Qui tenet circuitum terræ, et terram velut nihilum fecit.* (Isa. XL.) Et Jeremias ait: *Dii, qui non fecerunt cælum et terram, pereant a terra, et de his quæ sunt sub cælo. Dominus qui fecit terram in virtute sua, et correxit orbem in sapientia sua, et in sua prudentia extendit cælum, et multitudinem aquæ in cælo.* (Jerem. x.) Principium autem refertur ad tempus, aut ad numerum, aut ad fundamentum. Ad tempus refertur, si velis dicere, in quo tempore fecit Deus cælum et terram, id est, in exordio mundi quando fieri cœpit. Ad numerum autem si referas, ita convenit ut si dicas: *In primis fecit cælum et terram, deinde colles, regiones, fines inhabitabiles, ligna fructifera, diem, noctem, animalium genera.* (Beda.) Si ad fundamentum referas principium, quomodo in ædificanda domo, initium fundamentum est, principium fundamentum esse terræ legisti, dicente Sapientia: *Quando fortia fecit fundamenta terræ, eram penes illum: disponens.* (Sap. viii.) Voluntas ergo Dei, fundamentum est universorum. In principio itaque temporis, cælum et terram Deus fecit. Tempus enim ab hoc mundo, non ante mundum: dies autem temporis est portio, non principium. Deus autem, cujus omnipotens manus est, ad explendum opus suum non eguit mora temporum: quia, sicut scriptum est, *Omnia quæcunque voluit fecit* (Psal. cxiii.) Unde bene dictum est: *quia in principio creavit Deus cælum et terram: ut aperte detur intelligi, quia utrumque simul ab eo factum est, quamvis utrumque simul ab homine dici non possit. Denique dicit Propheta: Initio terram tu fundasti, Domine* (Psal. ci): hic autem Dominus in principio cælum et terram creasse narratur. Unde liquido colligitur, quia factura est elementi utriusque pariter expleta, et hoc tanta velocitate divinæ virtutis, ut necdum primum mundi nascentis momentum esset transcendens. Potest autem non improbabiler intelligi, *in principio fecisse Deum cælum et terram in unigenito Filio suo, qui interrogantibus se Judæis quid eum credere deberent, respondit: Principium qui et loquor vobis* (Joan. viii); quia in ipso, ut ait Apostolus, *condita sunt omnia in cælis et terra* (Coloss. i). Sed diligenter intuentium, ut ita

quisque sensibus allegoricis studium impendat, quatenus apertam historię fidem allegoriando non derelinquat. Quod autem vel quale sit cœlum, quod in principio cum terra factum est, sequentibus verbis insinuat, cum dicitur :

Terra autem erat inanis et vacua, et tenebrę erant super faciem abyssi. Ut quid enim hæc de terra prætermissis cœlo intulit, nisi quia nil tale de cœlo intelligi voluit? Ipsam est enim cœlum superius, quod ab omni hujus mundi volubilis statu secretum divinę glorię pręsentię manet semper quietum. Nam de nostro cœlo, in quo sunt posita luminaria huic sæculo necessaria, in sequentibus Scriptura quomodo vel quando sit factum declarat. Non ergo superius illud cœlum, quod mortalium est omnium inaccessibile conspectibus, inane creatum est et vacuum, ut terra, quę nil in prima sua creatione virentium germinum, nil videntium produxit animantium, quia mirum suis incolis mox creatum, hoc est beatissimis angelorum agminibus impletum est, quos in principio cum cœlo et terra esse conditos, ac mox conditionem suam simul et totius creaturę primordialis ad laudem Conditoris retulisse testatur ipse Conditor, qui loquens ad sanctum famulam suam Job dicit : *Ubi eras quando ponebam fundamenta terrę (Job. xxxviii)?* Et paulo post : *Cum me laudarent simul astra matutina, et jubilarent omnes filii Dei (Ibid.)*; astra videlicet matutina eosdem angelos, quos et filios Dei nuncupans, ad distinctionem nimirum hominum sanctorum, qui postmodum creandi, ac velut astra vespertina post confessionem divinę laudationis per mortem erant carnis occasuri. Et quibus videlicet astris matutinis, unum ob despectum socię Dei laudationis audire meruit : *Quomodo cecidisti de cœlo, Lucifer, qui mane oriebaris? Corruisti in terram qui vulnerabas gentes, qui dicebas in corde tuo : In cœlum ascendam, super sidera cœli exaltabo solium meum (Isa. xiv).* In ejus expositione sententię sanctus Hieronymus meminit etiam superioris cœli, ita scribens : « Vel antequam de cœlo corruerat ista dicebat; vel postquam de cœlo corruit. Si adhuc in cœlo positus, quomodo dicit, *Ascendam in cœlum?* Sed quia legimus, *Cœlum cœli Domino (Psal. cxiii)*, cum esset in cœlo, id est, firmamento, in cœlum ubi solium Domini est cupiebat ascendere, non in humilitate, sed superbia. Sin autem postquam corruit de cœlo ista loquitur, verba arrogantię debemus intelligere, qui nec precipitatus quiescat, sed adhuc sibi grandia rþpromittit, non ut inter astra, sed super astra Dei sit. » Merito itaque cœlum cœli non inane vel vacuum esse memoratur factum, sed nec tenebris in eo vel abisso locus remanere ullus perhibetur, quod Dominus Deus illuminat, et cujus lucerna est agnus. Et merito *inanis erat ac vacua terra*, cum adhuc tota abisso, id est, immeasa profunditate tegebatur aquarum. Merito tenebrę *super faciem erant abyssi*, cum necdum lux, quę has fugaret, creata est. Non autem audiendi sunt, qui reprehendentes Deum, di-

cunt tenebras eum ante lucem creasse, quia non Deus tenebras in aqua vel aere fecit ullas, sed ordine distincto providentię suę prius aquas cum cœlo creavit ac terra, et has postmodum cum voluit ipse, lucis gratia venustavit. Quod eum usque modo, et in aqua ipsa, et in aere per quotidianum solis accessum ac discessum facere videmus. Neque enim aquas nisi a Deo factas credere fas est. Quod et si hic Scriptura palam non dicit, palam significat tamen, cum has a Deo illustratas atque ad jussum ejus ordinatas insinuat. Sed psalmus dicit aperte : *Et aquę quę super cœlos sunt, laudent nomen Domini, quia ipse dixit, et facta sunt (Psal. cxlviii).* Ubi notandum, quod cum cœlo in principio duo mundi hujus elementa, aqua videlicet et terra, nominatim facta memorantur, quibus tamen duo reliqua fuisse constat indita, ignem videlicet in ferro et lapidibus, quę terrę viscere jam tum condita latebant, aerem vero in ipsa terra, cui esse permistus ex eo cognoscitur, quia cum fuerit humectata, et temperiem solis acceperit, mox vapores exhalat largissimos, ignem quoque ardentem, terrę interioribus insitum, calidi aquarum fontes præjunt. Quę cum per certa quędam metalla in profundo aquarum transcurrunt, non solum calide sed et ferventes in superficiem terrę emanant. Non enim hæc, ut quidam disputant, informiter invicem mista, sed ipsis, quibus et nunc est finibus undique versum circumscripta, talis tunc erat tota, qualis adhuc sub imo maris profundo ex parte remanet. Aquę autem universam ejus superficiem in tantam tegebant altitudinem, ut ad illos usque locos pertingerent, ubi nunc usque super fundamentum cœli ex parte residentes, nomen Dei creatoris cum cœlis cœlorum laudare non desinunt. Ad hæc, tantum est informis illa materies, de qua munus factum esse testatur Scriptura, quę in Dei laudibus dicit : *Qui fecisti mundum de materia informi (Sap. xi).* Nam cuncta quę cum aquis et terra videre solemus in mundo, vel de ipsis exordium naturę, vel sumpsere de nihilo. Ipsa autem terra et ipsę aquę propterea nomen sortitę sunt materię informis, quia priusquam in lucem venirent, unde formositatem haberent non erat. Quid autem inconveniens si mundanę materię fuerant tenebrosa primordia? Ut accedente luce melius quod factum est redderetur, et tanquam proficientis hominis, quod postea futurum erat, hoc modo significaretur affectio, exponente Apostolo, ac dicente : *Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, qui illuxit in cordibus nostris (II Cor. iv).* Unde alibi dicit : *Fuistis aliquando tenebrę, nunc autem lux in Domino (Ephes. v),* illo videlicet qui, cum tenebrę essent super faciem abyssi, dicit : *Fiat lux, et facta est lux.*

Et Spiritus Dei ferebatur super aquas. Non est opinandum pueriliter quod Spiritus creator, de quo scriptum est : *Quia Spiritus Domini replevit orbem terrarum (Sap. i),* positione loci his quę erant creanda superferretur. Sed intelligendum potius quia virtute

divina præcellerat creaturis, habens in propria potestate quando aquarum illustraret abyssum, quando in locum eas secerneret unum, ut appareret arida, quando et quomodo creaturas cæteras pro suo nutu disponeret, in similitudinem videlicet fabri, cujus voluntas his quæ fabricandæ sunt rebus solet superferri. Quod ad ipsam quoque distinctionem superioris cœli pertinet, in quo mox perfecte omnia disposita Spiritus sancti præsentia illustrabat. Non [Al., hæc] autem ut in inferioribus, hoc est, hujus mundi creaturis, bonæ primordia conditionis ex tempore ad perfectum deducere intendebat. Nam et ille Moyses tam breviter superioris mundi fecit mentionem, quia de mundo hoc, in quo homo factus est, ad instructionem generis humani sermonem facere instituerat: sufficere credens, si omnem creaturæ spiritualis et invisibilis statum atque ornatum uno cœli nomine, quod in principio factum dixit, comprehenderet; corporalem vero visibilem et corruptibilem creaturam latius ex ordine describeret, id est, tacitis eis quæ altiora quæsitu et fortiora scrutatu sunt hominum, illa potius quæ essent a Deo præcepta, sive promissa, hominibus cogitanda proponeret. Unde etiam consulte de casu prævaricationis angeli et sociorum ejus penitus reticuit, quia hoc nimirum ad statum invisibilis illius ac spiritualis creaturæ pertinet. Cujus superioris et invisibilis creaturæ sanctus Ambrosius in libro Hexameron secundo ita meminit: Arbitramur enim quia si fuit quidpiam ante institutionem sensibilis hujus et corruptibilis mundi, profecto in luce fuit. Neque enim dignitas angelorum, nec omnium cœlestium militiæ, vel si quid est nominatum, aut inconpellabile, aut aliqua rationabilis virtus, vel ministrator spiritus, degere posset in tenebris, sed in luce et lætitiâ decentem sibi habitum possidebat. Bene autem cum in principio Deum, id est, in Filio Patrem fecisse cœlum et terram prædiceret, etiam sancti Spiritus intulit mentionem, addendo: *Et spiritus Dei ferebatur super aquas*, ut videlicet totius simul Trinitatis in creatione mundi virtutem cooperatam esse signaret.

CAPUT II.

Ubi lux primum fieri jubetur

Et dixit Deus: Fiat lux, et facta est lux. Congruit operibus Dei ut mundi ornatum a luce incipiat, cum ipse sit lux vera, *lucemque habitat inaccessibilem* (1 Tim. vi); cujus beatissima visione mox creati in cœlis cœlorum angeli jam perfrui cœperant. Apte huic quoque sæculo ornando primam materialis gratiam lucis donavit, ut esset unde cætera quæ crearet apparerent. Quod autem dixisse Deus, sive ut lux fieret, sive alia quæque perhibetur, non nostro more per sonum vocis corporeum fecisse credendus est, sed altius intelligendum dixisse Deum ut fieret creatura, quia per Verbum suum omnia, id est, per unigenitum Filium fecit. De quo manifestus evangelista Joannes: *In principio*, inquit, *Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus*

erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum; omnia per ipsum facta sunt (Joan. i). Quod ergo ait, omnia facta per Verbum Dei Joannes, hoc est, quod Moyses ait, quia *dixit Deus, Fiat lux; dixit, Fiat firmamentum; dixit, Fiat cætera creatura.* Hoc quod psalmus adjuncta et Spiritus sancti persona dicit: *Verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum* (Psal. xxxii). Si autem quaeritur quibus in locis jubente Deo facta sit lux, cum adhuc abyssus omnem terræ amplitudinem contegeret, patet profecto quia in superioribus ejusdem terræ partibus, quas et nunc divina lux solis illustrare consuevit, tunc principalis illa lux emicuit. Nec mirandum nobis divina operatione lucem in aquis posse resplendere, cum et hominum operatione constet eas sæpius illustrari: nautarum videlicet, qui in profundo maris dimersi, emisso ex ore oleo, perspicuum sibi hoc ac lucidum reddunt. Si enim homo talia per oleum sui oris potest, quantam Deus per spiritum oris sui lucem creare posse credendus est? præsertim cum multo rariore quam mo. lo in terris videre solemus aquæ in principio fuisse factæ credendæ sunt, prius quam in locum essent unum, ut appareret arida, congregatæ.

Et vidit Deus lucem, quod esset bona. Non velut incognitam ante repente lucem videns laudavit, quia bonam didicit, sed eam quam laudabilem se facturum noverat, jam factam hominibus laude dignam ac mirandam esse declaravit. Verum quia non totas mundi tenebras luce infusa dispulit (hoc enim superni est sæculi fixa ac perpetua luce perfrui), sed ab una illius parte illustrans, aliam reliquit obscuram, recte subditur:

Et divisit lucem ac tenebras. Divisit namque eas, non solum qualitatis, sed et locorum distantia: lucem videlicet in superiore orbis parte diffundendo, in qua humana erat conversatio futura; inferiora vero ejus præcis in tenebris remanere sinendo.

Appellavitque lucem diem, et tenebras noctem. Appellavit autem dictum est, quia sic distinxit omnia, et ordinavit, ut et discerni possent, et nomina accipere. Sic enim dicimus: ille paterfamilias ædificavit istam domum, id est, ædificari fecit, et multa talia per omnes libros divinarum Scripturarum inveniuntur. Hoc ad intellectum nostrum dictum est. Qua enim lingua appellavit Deus lucem diem, et tenebras noctem, utrum Hebræa, an Græca, an Latina, an alia aliqua, et sic omnia quæ vocavit, quaeri potest qua lingua vocaverit. Sed apud Deum purus intellectus est, sine strepitu et diversitate linguarum.

Factumque est vespere et mane dies unus. Factum est vespere, id est, occidente paulatim luce post expletum spatium diurnæ longitudinis, atque inferiores mundi partes subeunte, quod nunc usitato solis circuitu noctibus agi solet; factum et mane redeunte eadem paulatim supra terras, atque alium diem

initiante; et huc usque dies expletus est unus, viginti scilicet et quatuor horarum. Cujus commendatione verbi, Scriptura vigilanter admonet ut lucem quæ facta est inferiora orbis occasu suo lustrasse dicamus. Nam si non hoc faceret, sed magis facto vespere paulatim tota periret, ac rursus mane paulatim in re creata resurgeret, non jam in mane diei sequentis, sed potius in vespera primi, unum diceret esse diem perfectum. Unde nunc magis vesperam et mane quam noctem ac diem factam dicere maluit, ut insinuaret tunc primariæ lucis actum esse circuitum, quod nunc circuitu solis die noctuque geri constat: præter hoc solummodo, quod, post creata sidera, nox quoque sua, tametsi minore quam dies, luce perfunditur; tri-duo autem illo primo, tenebrosa prorsus et obscura manebat. Decebat namque omnibus modis, ut dies a luce incipiens, in mane diei sequentis esset protelatus, quatenus intimaretur opera ejus, qui est lux vera, et in quo tenebræ non sunt ullæ, a luce inchoare, et in luce cuncta esse completa.

CAPUT III.

Firmamentum die secundo factum, et divisio aquarum supra et infra firmamentum.

Dixit quoque Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis; et fecit Deus firmamentum, divisitque aquas quæ erant sub firmamento ab his quæ erant super firmamentum. Et factum est ita; vocavitque Deus firmamentum cælum, et factum est respere et mane dies secundus. Hic nostri cæli, in quo fixa sunt sidera, creatio describitur: quod in medio constat firmatum esse aquarum. Nam superpositas ei esse aquas, et ipsi in ære terrisque videmus. Superpositas autem, non solum hujus Scripturæ auctoritate, sed et Prophetæ verbis edocemur, qui ait: *Extendens cælum sicut pellem, qui tegis in aquis superiora ejus* (Psal. ciii).

In medio ergo aquarum firmatum esse constat sidereum cælum, neque aliquid prohibet ut esse de aquis factum credatur? Quia enim crystallini lapidis quanta firmitas, quæ sit perspicuitas novimus ac puritas, quem de aquarum concretionem certum est esse procreatum, quid obstat credi quod idem dispositor naturarum in firmamentum cæli substantiam solidaret aquarum? Si quem vero movet quomodo aquæ, quarum natura est fluitare semper atque ad ima delabi, super cælum consistere possint, cum ejus rotunda videtur esse figura, meminerit Scripturæ dicentis de Deo: *Qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum* ((Job. xxvi); et intelligat quia qui infra cælum ligat aquas ad tempus, cum vult, ut non pariter decidant, nullo firmioris substantiæ crepidine sustentatas, sed vaporibus solummodo nubium retentas; ipse etiam potuit aquas super rotundam cæli spheram, ne unquam delabantur, non vaporali tenuitate, sed soliditate suspendere glaciali. Sed etsi liquentes ibi aquas sistere voluit, nunquid majoris hoc miraculi est,

A quam quod ipsam terræ molem (ut Scriptura dicit) *appendit in nihilo?* (Ibid.) Nam et undæ, sive Rubri maris, sive fluvii Jordanis, cum ad transitum Israeliticæ plebis in altum erectæ murorum instar figuntur, nonne evidens dant indicium, quod etiam supra rotunditatem cæli volubilem, fixa possint statione manere? Sane qualescunque ibi aquæ sint, esse tamen eas ibi, quod Scriptura sancta dixit, nulli dubitandum reliquit.

Quid sit autem dicere Dei: *Fiat hæc, vel illa creatura, jam supradictum est.* Dixit enim ut fieret, cum in cœterno sibi Verbo, unigenito videlicet Filio, cuncta creanda disposuit. Cum ergo audivimus: *Dixit Deus, Fiat firmamentum in medio aquarum, et dividat aquas ab aquis,* intelligamus quod in B Verbo Dei erat ut fieret in quo faciendum intus ante omne tempus prævidit quicquid foris ex tempore Deus fecit. Cum ergo audivimus: *Et fecit Deus firmamentum, divisitque aquas quæ erant sub firmamento ab his quæ erant super firmamentum; et factum est ita,* intelligamus factam cæli aquarumque creationem ac dispositionem, non excessisse præscriptos sibi in Verbo Dei terminos, juxta illud Psalmistæ: *Præceptum posuit, et non præteribit* (Psal. XLVIII). Quod æque de creaturis quæ sequentibus quatuor diebus factæ referuntur intelligendum est. Ubi vero adjunctum audivimus: *Et vidit Deus quod esset bonum,* intelligamus in benignitate Spiritus ejus, non quasi cognitum postea quam factum est, placuisse, sed potius in ea bonitate placuisse, ut maneret ubi placebat ut fieret. Notandum enim quod C hujus verbi affectio hoc in loco in Hebraica veritate non habetur. Et mirandum quare inter omnia quæ creasse Deus legitur, hic solummodo, id est, in secundi diei operibus, probatio divinæ visionis minime adlatum: quæ tamen ipsa cum cæteris quæ fecit Deo bona esse visa demonstrantur, cum in sequentibus dicitur: *Viditque Deus cuncta quæ fecit, et erant valde bona.* Nisi forte, sicut quidam Patrum exponunt, intelligere nos in hac Scriptura voluit, non esse bonum duplicem numerum, qui ab unitate dividat, et præfiguret fœdera nuptiarum. Unde et in arca Noe, omnia animalia quæcumque bina ingrediuntur immunda sunt, et impar numerus esse mundus ostenditur. De his sane, quæ hactenus exposita sunt, id est, de creatione diei primi et secundi, in historia sancti Clementis ita refertur dixisse apostolum Petrum: *In principio, cum fecisset Deus cælum et terram, tanquam domum unam, ipsa quæ ex corporibus mundi reddita est umbra, his quæ intrinsecus clausa fuerant tenebras ex se dedit. Sed cum voluntas Dei introduxit lucem, tenebræ illæ quæ ex umbra corporum factæ fuerant, continuo devoratae sunt. Tum deinde lux in diem, tenebræ deputantur in noctem. Jam vero aqua, quæ erat intra mundum in medio primi illius cæli terræque spatio, quasi gelu concreta et crystallo solidata distenditur. Et hujusmodi firmamento velut intercluduntur media cæli ac terræ spatia; idque firma-*

mentum cælum conlitor appellavit, antiquioris illius vocabulo nuncupatum. Et ita totius mundi machinam, cum una domus esset, in duas divisit regiones. Divisionis autem hæc fuit causa, ut superna regio angelis habitaculum, inferior vero præberet hominibus. Hæc nostro operi paucis inserere libuit, ut quantum hoc Patrum sensui concordet, lector agnoscat.

CAPUT IV.

Ubi aquæ a terra separatim fieri iubetur, et terra germinare die tertia.

Dixit vero Deus: Congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt, in locum unum, et appareat arida. Subducuntur aquæ quæ inter cælum et terram universa compleverant, et unum congregantur in locum; ut et lux quæ præterito hiduo aquas clara lustrabat, clarior puro in aere splendesceret, et terra quæ latebat appareret; quæque contacta aquis limosa manebat et invalida, harum abscessu redderetur arida; et suscipiendis apta germinibus. Si quis vero quaesierit ubi congregatæ sunt aquæ quæ omnes terræ partes ad cælum usque cooperuerant, sciat potuisse ut terra ipsa longe lateque jussu Creatoris subsidens alias partes præberet concavas, quibus confluentes aquæ reciperentur, ut appareret arida ex his partibus unde humor excederet ut arida fieret. Potest etiam non absurde credi rariores (sicut et supra commemoravimus) primarias fuisse aquas, quæ velut nebula terras tegerent, congregatione autem esse spissatas, quæ datis sibi locis capi possent, apparente arida in reliquis. Bene autem, cum multa constet esse maria, in locum unum tamen congregatas dicit aquas, quia videlicet cuncta hæc jugi unda atque continua, Oceano ac mari junguntur magno. Sed si qui lacus in semetipsos videntur esse circumscripti, et hos ferunt occultis quibusdam perforatos cavernis in mare suos evolvere meatus. Nam et fossores hoc puteorum probant, quia tellus omnino per invisibiles venas aquis est repleta manantibus, quæ trahunt ex mari principium.

Et vocavit Deus aridam terram, congregationesque aquarum appellavit maria. Prius quidem ad distinctionem aquarum, totam hanc solidiorem mundi partem appellavit terram, cum diceret: *In principio creavit Deus cælum et terram; terra autem erat inanis et vacua.* At nunc postquam formari jam mundus incipit, et, aquis suum in locum recedentibus, terræ facies apparet, ad distinctionem partis ejus quæ adhuc aquis premebatur, cætera portio, quam aridam esse licebat, terræ nomen accepit. Inde dictum est Latine, quod animantium pedibus teratur. Congregationes aquarum appellantur maria, videlicet proxima [*Al.*, pro maxima] sui parte. Nam et apud Hebræos cunctæ aquarum congregationes, sive salsæ, sive sint dulces, appellari dicuntur maria. Et apte qui prius propter continuationem omnium quæ in terris sunt aquarum, in locum unum eas dixit congregatas, nunc et earum congregationes pluraliter nominat, et hæc appellari maria pluraliter dicit, vi-

delicet propter multifidos earum sinus, qui diversa pro regionum vocabulis et ipsi nomina sortiuntur.

Et vidit Deus quod esset bonum. Nec dum terra germinabat, necdum vel ipsa vel aquæ animantia viva prodixerant; et tamèn videre dicitur Deus quod esset bonum cedentibus aquis apparuisse aridam, quia videlicet æque æstimator universalitatis prævidens quæ futura sunt, quasi perfecta jam laudat, quæ adhuc primi operis exordia sunt. Nec mirum, apud quem rerum perfectio, non in consummatione operis, sed in suæ est prædestinatione voluntatis:

Et ait: Germinet terra herbam virentem, et facientem semen, et lignum pomiferum faciens fructum juxta genus suum; cujus semen in semetipso sit super terram. Et factum est ita. Et protulit terra herbam virentem, et afferentem semen juxta genus suum, lignumque faciens fructum; et habens unumquodque sementem secundum speciem suam. Et vidit Deus quod esset bonum, factumque est respere et mane dies tertius. Patet ex his Dei verbis quia verno tempore mundi est perfectus ornatus. In hoc enim solent herbæ virentes apparere in terra, et ligna pomifera stare. Simulque notandum quod non prima herbarum arborumque germina de semine, sed prodire de terra. Nam ad unam Conditoris jussionem, terra, quæ arida apparebat, repente herbis compta; et nemoribus est vestita florentibus, atque hæc continuo, sui quæque germinis poma ex sese ac semina prodixerunt. Oportebat enim ut forma quæque rerum ad imperium Domini primo perfecta procederet, quomodo et homo ipse, propter quem omnia facta sunt in terra, perfectæ, hoc est juvenilis, ætatis plasmatus esse credendus est.

CAPUT V.

Ubi luminaria fieri iubetur, et facta sunt die quarto.

Dixit autem Deus: Fiant luminaria in firmamento cæli. Decenti satis ordine mundus ex materia informi congruam procedit ad formam. Postquam enim ante omnem hujus sæculi diem, cælum et terram et aquam Deus creavit, hoc est superiorem illum et spiritualem cum suis incolis mundum, et informem materiam totius hujus mundi, juxta quod scriptum est: *Qui vivit in æternum creavit omnia simul (Ecclesi. xiii)*; primo hujus sæculi die lucem fecit, quæ cæteras creaturas speciei capaces redderet. Secundo firmamentum cæli, superiorem videlicet hujus mundi partem in aquarum medio solidavit. Tertio in inferioribus mare terrasque suis decrevit finibus, aeremque suis in locis cedente aqua diffudit. Oportuit ergo ut eodem quo creata sunt ordine profectum caperent elementa amplioris ornatus, id est, quarto die cælum luminaribus insigniretur, quinto aer et mare, sexto terra suis impleteretur animantibus. Nam quod die tertia terra herbis est arboribusque vestita, non ad ornatum ejus, sed ad ipsam, ut ita dixerint, figuræ ejus superficiem pertinet.

Dixit autem Deus: Fiant luminaria in firmamento cæli, et dividant diem ac noctem. Ea videlicet divisione quæ in sequentibus explicatur apertius, ut sol qui-

dem diem, luna vero et stelle noctem illastrent. Hoc enim factis sideribus ad augmentum primariæ lucis accessit, ut etiam luminosa nox procederet, vel lunæ utique splendore, vel stellarum, vel utroque irradiata; quæ eatenus nil præter tenebras noverat antiquas. Nam et si nobis sæpissime nox tenebrosa videatur et cæca, obscurato videlicet nebulosis turbibus aere qui terræ proximus est, superiora tamen illa spatia, quæ ætheris nomine censentur, et a turbulento hoc aere usque ad sidereum pertingunt cœlum, semper ob siderum circumeuntium fulgorem redduntur lucida. Sed et hoc divini muneris exorta sidera cum additamento lucis mundo attulerunt, ut distinctio quoque temporum labentium per ea posset dignosci. Unde sequitur:

Et sint in signa, et tempora, et dies et annos, quia nimirum priusquam sidera fierent, non erat quibus ordo temporum annotaretur indicibus. Non erat unde meridiana hora dignosecretur, antequam

Sol medium cœli conscenderet igneus orbem;

non unde cæteræ diei noctisque signaretur horæ, donec astra polum æquali intra se sorte die noctuque dividerent. Sunt ergo luminaria in signa, et tempora; et dies, et annos, non quod a conditione eorum tempora cœperunt, quæ constat cœpisse a principio quo fecit Deus cœlum et terram, vel dies et anni, qui originem sumpsisse noscuntur ex quo dixit Deus: *Fiat lux, et facta est lux*; sed quia per ortus eorum, sive transitus, temporum ordo dierumque annorumque signatur. Nam totum illud triduum superius in discreto cursu sui processu transierat, nullam penitus dimensionem habens horarum, utpote quia lemne primario adhuc generaliter omnia replente, nullumque caput habente, quod nunc de sole accipit, nusquam radii ardentiores illuxerant, nulla sub caute, vel ardore, remotior umbra frigebat. Sed excepta annotatione temporis, sunt luminaria in signa hujus vite usibus necessaria, quæ vel nautæ in gubernando, vel in desertis Æthiopiæ arenosis quique viantes observant, ubi levissimo venti impulsu, cuncta mox, cum inventa fuerint, itinerantium vestigia complanantur. Ideoque non minus illis in regionibus euntes quam qui in mari navigant, nocte dieque signis egent siderum. Sunt item in signa, quia nonnunquam aeris quoque qualitas, quæ sit ventura, horum contemplatione prævidemus. Sequitur:

Ut luceant in firmamento cœli, et illuminent terram. Et factum est ita. Semper quidem luminaria in firmamento cœli luceant, ut diximus, et proxima eis loca claro lumine perfundunt, sed temporibus opportunis illuminant terram. Namque aliquoties nebulosus obsistit aer ne vel lunæ, cum parva est, vel stellarum lumen terris appareat; sed et ortus sol lunam stellasque majore lumine ne terram illuminent impedit: unde et nomen Latine accepit, quod solus, obtusis stellis una cum luna, per diem terris fulgeat.

Fecit Deus duo magna luminaria. Luminaria ma-

gna possimus accipere, non tam aliorum comparatione, quam suo memere, ut est cœlum magnum, et mare magnum. Nam et magnus sol, qui complet orbem terrarum suo calore, vel luna suo lumine: quæ in quacunque parte fuerint cœli, illuminant omnia, et æque spectantur a cunctis. Exemplum magnitudinis eorum evidens, quod omnibus hominibus orbis ipsorum idem videtur. Nam si longe positus minor videretur, et propius constitutis major refulgeret, proderet exiguitatis indicium.

Luminare majus ut præsetet diei, et luminare minus, ut præsetet nocti; et stellas, et posuit eas in firmamento cœli. Luminare majus est sol; non solum forma sui qualiscunque est corporis, sed etiam magnitudine luminis, quia et ipsum luminare minus et stellas illustrare creditur. Majus est et virtute ardoris, quia mundum calefacit exortum, cum prærit ante ejus creationem diebus nihil omnino caloribus habuisset. Quod autem æqualis uniusque magnitudinis luna cum sole cernitur, ex eo fieri dicunt, quod ille multo longinquior a terris atque altior quam luna incedat, ideoque magnitudo ejus quanta sit, nequaquam nobis, qui in terris degimus, valeat dignosci. Omnia enim longius posita solent breviora videri.

Et luminare, inquit, minus ut præsetet nocti; et stellas, et posuit eas in firmamento cœli. Quia et si lunam omnium mense, si aliquoties et stellas majores in die videri contingat, nequaquam eas diei, sed nocti solummodo lucis solatium aliquid afferre certissimum est.

Ut luceant super terram et præsetent diei ac nocti, et dividerent lucem ac tenebras. Hæc et de luminariis magnis et stellis intelligi possunt: ea tantum distinctione, ut quod dictum est, *Et præsetent diei*, ad solem specialiter; quod subjunctum, *et nocti*, ad lunam et stellas pertineat. Quod vero subinfertur:

Et dividerent lucem ac tenebras, omnibus æque sideribus conveniat: quæ ubique incedunt, lucem secum circumferant; ubi autem absunt, tenebrosa cuncta relinquunt. Sin autem quærat aliquis quale potuerit esse lumen diurnum ante creationem siderum, non ab re est credi quod tale fuerit quale videmus quotidie, mane approximante scilicet solis ortu, sed necdum terris apparente, quando lucet quidem obtusis stellarum radiis dies, sed minime adhuc sol ortus refulget. Unde nulla tunc esse discretio temporum, præter diei solum et noctis, poterat; meritoque factis sideribus dictum est: *Ut sint in signa, et tempora, et dies, et annos.* Cœperunt namque discerni temporum vices ex quo sol die quarto mundi nascentis, a medio procedens Orientis, æquinoctium vernale suo consecravit exortu. Et quotidianis profectibus ad alta cœli culmina scandendo, rursumque a solstitiali vertice ad infima paulatim descendendo, nec mora ab infimis hibernisque locis æquinoctiales gyros repetendo, discretis temporibus quatuor notissimis, diebusque præfinitis, anni spatium complevit. Sed et luna vespere plena apparens, ea quæ in celebrationem Paschæ servanda erant

tempora, primo suo præfixit ascensu. Ipsa est namque hora, quam non solum antiquus ille populus Dei, sed et nos hodie primum in agendo Pæscha servamus, cum æquinoctii die transceso, plena vespere luna, hoc est, quartadecima, in faciem cœli prodierit. Nam mox post, ut Dominicus dies advenerit, aptum hoc celebrandæ resurrectionis Dominicæ tempus instabit, completo ad litteram quoque Prophetæ verbo, qui dixit: *Fecit lunam in tempora, sol cognovit occasum suum* (Psal. ciii). Stellæ quoque, excepto eo quod supra diximus, quia vel sua specie, quæ sit natura qualitas aeris, vel suo cursu quota sit vigilia noctis ostenditur, sunt in signa et tempora, quia hæc in cœlum venientes, æstiva tempora, illæ designant hiberna. Sunt et in dies, quia istæ vernis diebus solem, illæ comitantur autumnalibus. Sunt et in annos, quia quæ nunc (verbi gratia) in æquinoctio verno matutinæ oriuntur, ipsæ omnibus annis in eodem æquinoctio in cœli faciem veniunt; quæ nunc in solstitio vespere vel mane, hæc semper in illo eisdem horis oriuntur. Sed et quædam sunt stellæ quas planetas, id est, errantes vocant astrologi, quæ majores annos suo circuitu faciunt, quæ ad eundem cœli locum redeant. Nam stella quæ Saturni dicitur, triginta annis, quæ Jovis duodecim annis, quæ Martis duobus fertur annis solaribus circuitu cœli expleto, ad eadem loca siderum, quibus fuerant antea redire. Luna quoque cum duodecies spatia sui cursus peregerit, annum facit communem, id est, dierum trecentorum quinquaginta quatuor. Et ut anno solari possit ejus concordare circuitus, tertio quoque vel secundo anno, tertium decimum addidit mensem, quem embolismum vocant annum calculatores, et fit dierum trecentorum octoginta quatuor.

Et vidit Deus quod esset bonum. Necessario sancta Scriptura multoties repetit, quod vidit Deus bona esse quæ fecit, ut hinc informaretur pietas fidelium, non pro humano sensu, qui sæpe etiam bonis rebus offenditur, quarum causas atque ordinem nescit, de creatura visibili atque invisibili judicare, sed laudanti Deo credere et cedere. Tanto enim quisque facilius aliquid proficiendo cognoscit, quanto religiosius, antequam cognosceret, Deo credit. Vidit ergo Deus quod essent bona quæ fecit, quoniam quæ facienda placebant ut fierent, facta placere ut manerent, quantum cuique rei existendi, sive manendi, a tanto fabricatore fuerat constituenda mensura.

Factumque est vespere et mane dies quartus. Hæc est vespera illa memoranda, in qua populus Dei in Ægypto in celebrationem paschæ agnum obtulit, hoc mane quod primum post excussum longæ servitutis jugum, cæpto libertatis itinere vidit. Scriptum est enim, dicente Domino ad Moysen: *Mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni. Decima die mensis hujus, tollat unusquisque agnum per familias et domos suas, et servabit eum usque ad quartum decimum diem mensis hujus; immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel ad vesperam, etc.* (Exod. xii). Qua etiam vespera ad consummanda

paschæ legalis sacramenta, Dominus noster post esum agni typice mysteria nobis sui corporis et sanguinis celebranda initiavit; quo lucescente mane, quasi Agnus immaculatus suo nos sanguine redimens, a dæmoniacæ dominationis servitute liberavit. Quæ videlicet lunæ plenissimæ dies in creatione quidem mundi quarta processit. At in tempore Dominicæ passionis, altioris gratia sacramenti, in quintam sabbati incidit: ut videlicet Dominus sexta sabbati crucifixus, sabbato ipso in sepulcro quiesceret, ac primam sabbati sua resurrectione consecraret, et nobis quoque in ea, in qua et lux facta est, resurgendi a mortuis ac lucem perpetuam intrandi fidem spemque donaret.

CAPUT VI.

Ubi ex aquis animalia jubentur educi die quinto, et ipsa animalia benedicuntur.

Dixit etiam Deus: Producant aquæ reptile animæ viventis, et volatile super terram sub firmamento cœli.

Post ornatam quarta die cœli faciem luminariibus, ornantur consequenter quinta inferioris mundi partes, aqua videlicet et aer, his quæ spiritu vitæ moventur. Quia et hæc elementa quadam quasi cognatione et sibi ad invicem et cœlo copulantur. Sibi quidem, quia natura aquarum aeris qualitati proxima est. Unde exhalationibus earum pinguescere probatur, ita ut et nebula contrahat, et possit volatus avium sustinere, attestante Scriptura: quia *subito aer cogetur in nubes, et ventus transiens fugabit eas* (Job. xxxvii). Denique per noctes etiam serenas rorat,

cujus roris guttæ mane in herbis inveniuntur. Cælo autem hoc modo injunguntur, quoniam adeo vicinus est ei aer iste, ut et ipse nomen nonnunquam ejus acceperit, sicut volatilia cœli cognominat Scriptura, quæ volare constat in aere. Et Dominus ipse turbis quæ tempus sui adventus de virtutum ostensione non cognoverant loquitur dicens: *Cum videritis nubem orientem ab occasu, statim dicitis, Nimbis venit. Et ita fit. Et cum austrum flantem, dicitis, Quia ventus erit. Et ita fit. Hypocritæ, faciem cœli et terræ nostis probare, hoc autem tempus quomodo non probastis?* (Luc. xii) ubi certum est quia faciem cœli, non aliam quam variantem hunc statum aeris appellat. *Dixit ergo Deus: Producant aquæ reptile animæ viventis, et volatile super terram sub firmamento cœli.* Et ne forte, quia sunt aquarum animantia quæ non reptando, sed natando, vel pedibus ambulando incedunt, sunt inter volatilia quæ ita pennas habent, ut omni usu volandi careant, putaret quisquam aliquod genus volatiliū, sive aquatiliū animantium in hoc Domini verbo esse prætermisum, vigilantè adjungitur:

Creavitque Deus cete grandia, et omnem animam riventem atque motabilem, quam producturæ erant aquæ in species suas, et omne volatile secundum genus suum. Nullum igitur genus exceptum est, ubi cum cœtis grandibus creata est omnis anima vivens, eorum quæ producerant aquæ, in species suas diversas, hoc est, et reptiliū, et natatiliū, et volatiliū,

se: et eorum quæ, nullo apta incessui, fixa cautibus A
inhærent, ut sunt plurima concharum genera. Quod
autem dictum est: *Et volatile super terram sub firmamento cœli*, nil rationi veritatis obsistit, quia nimirum et si immenso interjacente spatio, sub sidereo tamen cœlo volant aves, quæ super terram volant, quomodo tanquam nos homines in terra positi, sub cœlo ac sub sole constituti esse veraciter et recte dicimur, attestante Scriptura, quæ ait: *Quia erant in Jerusalem habitantes Judæi viri religiosi, ex omni natione quæ sub cœlo est (Act. 11)*; et: *Quid habet amplius homo de universo labore suo, quo laborat sub sole (Eccl. 1)*? Sane juxta aliam translationem, movet nonnullos quod dictum est: *Et volatilia secundum firmamentum*, id est, juxta firmamentum cœli. Sed intelligendum est, quod ideo dictum sit volare aves secundum firmamentum cœli, quia hoc nomine etiam æther indicatur, hoc est superius illud aeris spatium quod a turbulento hoc et caliginoso loco in quo aves volant usque ad astra pertingit, et esse tranquillum prorsus ac luce plenum, non immerito creditur. Nam et errantia sidera septem, quæ in hoc ætheris spatio vaga ferri perhibentur, Scriptura firmamento cœli esse posita dixit. Ideoque aves recte dicuntur secus firmamentum cœli volare, quia vicina sunt (ut dixerim) ætheri turbulenta hæc aeris spatia, quæ volatus avium sustinent. Nec mirandum si æther firmamentum cœli nominetur, cum ær appelletur cœlum, ut supra docuimus. Nec præterendum quod cum creasse diceretur Deus *omnem animam viventem*, additum est *atque motabilem*, ad distinctionem videlicet hominis, quem facturus erat ad imaginem et similitudinem suam; ita ut si ejus præcepta servaret, perpetua viveret incommutabilitate beatus. Nam animantia cætera ita sunt prima mox conditione facta, ut vel alia aliis in alimoniam cederent, vel ipsa suo senio deficientia perirent.

Et vidit Deus quod esset bonum; benedixitque eis dicens: Crescite et multiplicamini, et replete aquas maris. Avesque multiplicentur super terram, et factum est vespere et mane dies quintus. Quod dixit, *crecite et multiplicamini, et replete aquas maris*, ad utrumque genus animantium de aquis factum, hoc est ad pisces pertinet et ad aves, quia sicut pisces omnes non nisi in aquis vivere possunt, ita sunt pleræque aves, quæ et si in terris aliquando requiescunt, fetusque propagant, non tamen de terra, sed de mari vescuntur, marinisque sedibus libentius utuntur quam terrestribus. Quod vero subjungit: *Avesque multiplicentur super terram*, ad utrumque genus avium, hoc est et earum quæ de aquis, et earum quæ vescuntur de terra, respicit. Quia etiam illæ videlicet quæ sine aquis vivere nesciunt aves, ita ut nullo sæpe anni tempore sub profundo aquarum, quomodo pisces, lateant, nonnunquam egredi super terras solent, maxime cum fetant et nutriunt pullos.

CAPUT VII.

Ubi de terra animalia produci jubentur die sexto, et Dominus hominem fieri jubet, qui statim factus, ab ipso Domino benedicitur.

Dixit quoque Deus: Producat terra animam viventem in genere suo, jumenta et reptilia, et bestias terræ secundum species suas; factumque est ita. Post irradiatum sideribus cœlum, post impletum volatilibus aerem, qui ob viciniam (ut diximus) cœli nomen meruit, post locupletatas suis animantibus aquas, quæ et ipsæ aeri sunt magna naturæ vicinitate conjunctæ: unde et de illis sumpsit animantia, et de illis imbres, nives, grandines, et cætera sumit hujusmodi: consequens erat etiam terram suis animantibus, hoc est ex se genitis impleri. Nam et ipsa præcipuam habet cognationem cum aquis, utpote quæ sine harum succo et irrigatione, non solum fructificare, sed ipsa nec consistere possit, Petro attestante, qui ait: *Quia cœli erant prius et terra de aqua, et per aquam consistens Dei verbo (II Petr. 111)*. Jubet ergo producere terram Deus jumenta, et reptilia, et bestias terræ, quia nomine bestiarum omne quidquid oræ, vel unguibus sævit (exceptis serpentibus) constat esse comprehensum. Nomine autem reptilium terræ, etiam serpentes continentur. Nomine vero jumentorum ea quæ in usu sunt hominum animalia designantur. Ubi ergo conditio describitur cæterorum quadrupedum, verbi gratia, cervorum, caprearum, bubalorum et aprorum, cæterorumque ejusmodi? Nisi forte ob ferocitatem indomitæ mentis inter bestias esse annumerata dixerimus, juxta antiquam sanè translationem, in qua scriptum est: *Ejiciat terra omnem animam vivam secundum genus, quadrupedia et reptilia et bestias terræ*. Nil omnino quæstionis est, quia videlicet nomine quadrupedum cuncta comprehensa sunt quæ, exceptis bestiis et reptilibus, terra produxit, sive quæ sub cura humana, seu quæ sunt fera et agrestia.

Et fecit Deus bestias terræ juxta species suas, et jumenta et omne reptile terræ in genere suo. Notanda transmutatio verborum, quia supradictum est quod producere jusserit Deus terram jumenta et reptilia et bestias terræ, nunc autem mutato ordine, fecisse dicitur Deus bestias terræ, et jumenta, et omne reptile terræ; et intelligendum quia dicto citius omne quod voluit fecit; nilque differt quid loquela humana prius in creaturarum ordine nominet, quas divina potentia simul condidit cunctas. Cum autem sequitur:

Et vidit Deus quod esset bonum, quæritur merito quare non etiam hic addatur illud quod dictum est de eis quæ aquæ produserant animantibus: Benedixitque eis dicens: Crescite et multiplicamini et replete terram. An forte quod de prima creatura animæ viventis dictum a Deo commendaverit, etiam de secunda nobis subintelligendum reliquit? Maxime, quia in hujus diei operibus plura erat alia subjuncturum. Porro de homine factum hoc necessario ite rare curavit dicens: *Benedixitque illis Deus, et ait Crescite et*

multipl. camini, et replete terram, ne quis honorabili connubio inesse peccatum, torumque foeditati ac fornicationi putaret esse comparandum. Facta autem atque ornata habitatione mundana, supererat ut ipse etiam propter quem omnia parabantur, habitator ac dominus rerum, homo crearetur. Sequitur et ait :

Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Nunc apparet evidentiis quare de creatis herbis et arboribus, piscibus et volatilibus, terrestribus quoque animantibus, dictum sit ut fierent singula juxta genus et species suas. In futura autem hominis creatione, qui non solum suo generi similitudine congrueret et specie, sed etiam ad imaginem sui creatoris ac similitudinem fieret, propter nobilitatem creationis hoc testimonium dat, quod non sicut in cæteris creaturis dixit Deus : *Fiat homo*, et factus est homo ; vel *producat terra hominem*, et produxit terra hominem ; sed prius quam fieret, *faciamus* dicitur, ut videlicet, quia rationalis creatura condebat, quasi cum consilio facta videretur, quasi per studium de terra plasmaretur, et inspiratione Conditoris in virtute spiritus vitalis erigeretur, ut scilicet non per jussionis vocem, sed per dignitatem operationis existeret, quia ad Conditoris imaginem fiebat. Cum autem dicitur : *Faciamus ad imaginem et similitudinem nostram*, unitas sanctæ Trinitatis aperte commendatur. Siquidem eadem individua Trinitas in præcedente rerum formatione mystice erat insinuata, quando dicebatur : *Et dixit Deus, Fiat. Et fecit Deus. Et vidit Deus quod esset bonum*. Nunc autem manifestius hæc ipsa insinuatur, cum dicitur : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* ; et recte ; quia donec is qui doceretur non erat, in profundo fuit abdita prædicatio Deitatis. Ubi vero hominis cœpit expectari creatio, revelata est fides, et evidenter dogma veritatis emicuit. In eo enim quod dicit *Faciamus*, una ostenditur trium operatio personarum. In eo vero quod sequitur : *Ad imaginem et similitudinem nostram*, una et æqualis substantia ejusdem sanctæ Trinitatis indicatur. Quomodo enim esset una imago ac similitudo, si minor Patre Filius, si minor esset Filio Spiritus sanctus, si non consubstantialis ejusdem potestatis esset gloria totius Trinitatis ; aut quomodo diceretur : *Faciamus*, si trium in una Deitate personarum cooperatrix virtus non esset ? Neque enim angelis a Deo dici poterat : *Faciamus ad imaginem et similitudinem nostram*, quia nulla prorsus ratio sinit ut Dei et angelorum unam esse eandemque imaginem sive similitudinem credamus. In quo autem sit homo factus ad imaginem et similitudinem Dei, testatur Apostolus, cum nos solerter admoneat, ut hanc quam in primo parente perdidimus, per gratiam ejusdem Conditoris recuperemus in nobis. *Renovamini, inquit, spiritu mentis vestræ et induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis (Ephes. iv)*. Creatus est ergo Adam novus homo de terra secundum Deum, ut esset justus, sanctus et verus, subditus

humiliter, et adhærens gratiæ sui Conditoris, qui æternaliter ac perfecte justus, sanctus et verus, existit. Qui quoniam hanc pulcherrimam novitatem divinæ in se imaginis peccando corruptit, corruptamque ex se prosapiam generis humani procreavit, venit secundus Adam, id est, Dominus ipse et Conditor noster natus ex Virgine, creatus incorruptibiliter atque incommutabiliter, ad imaginem Dei, id est, immunis omnis delicti, et plenus omnis gratiæ et veritatis, ut imaginem in nobis suam ac similitudinem exemplis suis restauraret et donis. Ipse est enim novus homo veraciter secundum Deum creatus, quia nimirum ita veram de Adam carnis substantiam sumpsit, ut nil de illo vitii sordentis traheret. Cujus exempla pro captu nostro sequi, cujus adhærere donis, cujus obtemperare mandatis [Reformemus ergo in nobis in novo homine, pro captu nostro, imaginem Dei, quam in veteri perdidimus homine, id est in quantum possumus, exempla ejus sequamur : adhæreamus donis, obtemperemus mandatis, etc.], hoc est, imaginem Dei, quam in veteri homine perdidimus, recuperare in novo. Non ergo secundum corpus, sed secundum intellectum mentis, ad imaginem Dei conditus est homo, quanquam et in ipso corpore habeat quamdam proprietatem, quæ hoc indicet, quod erecta statuta factus est, ut hoc ipso admoneretur non sibi terrena esse sectanda. velut pecora, quorum voluptas omnis ex terra est. Unde in alvum cuncta prona atque prostrata sunt, juxta quod quidam poetarum pulcherrime ac verissime dixit (*Ovid., Metam. 1*) :

Pronaque cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit cælumque tueri
Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.

Congruit ergo et corpus ejus animæ rationali, non secundum lineamenta figurasque membrorum, sed potius secundum id, quod in cælum erectum est, ad induenda quæ in corpore ipsius mundi superna sunt, sicut anima rationalis in ea debet erigi, quæ in spiritualibus natura maxime excellunt : ut quæ sursum sunt sapiat, non quæ super terram (*Coloss. iii*). Bene autem additur :

Et præsit piscibus maris et volatilibus cæli, et bestiis universæ terræ, omnique reptili quod movetur in terra. Quia nimirum in hoc maxime factus est homo ad imaginem Dei, in quo irrationalibus animantibus antecellit, capax videlicet rationis conditus, per quam et creata in mundo quæque recte gubernare et ejus qui cuncta creavit posset agnitione perfrui. In quo honore positus si non intellexerit ut bene agat, eisdem ipsis animantibus insensatis quibus prælatus est comparabitur, sicut et Psalmista testatur :

Et creavit Deus hominem ad imaginem suam, et ad imaginem Dei creavit illum. Quod prius dixerat, *ad imaginem suam*, confirmationis gratia geminavit, addendo : *Ad imaginem Dei creavit illum*, ut diligentius insinuaret nobis quales a Deo facti simus, et speciem recipiendæ Dei imaginis arctius nostris mentibus infigeret [incolaret], ne qui imagine Dei ambulamus, vane conturbemur thesaurizantes in incerto divitiarum

rum, sed expectemus potius Dominum, sitientes quando veniamus et pareamus ante faciem ejus, certi quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Quod autem nunc dicitur: *Ad imaginem Dei creavit eum*, cum superius sit, *Faciamus ad imaginem nostram*, significat quod non id agit illa pluralitas personarum, ut plures deos credamus, sed Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, propter quam Trinitatem dictum est: *Ad imaginem nostram*; unum Deum accipiamus propter quod dictum est: *Ad imaginem Dei*.

Masculum et feminam creavit eos. Pleniꝰ in sequentibus unde et quomodo protoplastos fecerit Deus exponitur. Sed nunc brevitas causa creati referuntur, ut sexti diei operatio ac septimi dedicatio cum cæteris explicetur, ac sic ex tempore liberius et hoc et alia prætermiſſa, quæ erant relatu digna, dicantur. Masculum autem unum et feminam in primis creavit Deus unam, non ut animantia cætera quæ in singulis generibus non singula, sed plura creavit, ut per hoc humanum genus arctiore ad invicem copula charitatis constringeret, quod se ex uno totum parente ortum esse meminisset. Cujus causa unionis Scriptura sacra, cum dixisset: *Et creavit Deus hominem ad imaginem suam, ad similitudinem Dei creavit eum*, statimque subjungeret: *Masculum et feminam creavit eos*, noluit addere, ad imaginem Dei creavit eos. Et femina enim ad imaginem Dei creata est, secundum id quod et ipsa habebat mentem rationabilem; sed addendum de illa hoc non putavit Scriptura, quod propter unitatem etiam conjunctionis in illa intelligendum reliquit, imo in omni quod de his ortum est genere humano intelligendum esse signavit. Omnis enim homo etiam nunc in quantum ratione utitur, imaginem Dei in se habet. Unde dicit Joannes: *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum* (Joan. 1). Ipsum est enim lumen de quo Psalmista gloriatur Domino dicens: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine* (Psal. iv). Et quidem apte in loco hoc masculus et femina creati esse commemorantur, tametsi modus ejusdem creationis necdum referatur, ut videlicet habeat locum congruum sermo divinæ benedictionis. De quo sequitur:

Benedixitque illis, et ait: Crescite et multiplicamini, et replete terram et subjicite eam. Hæc etenim multiplicatio hominum, et repletio terræ, non nisi per conjunctionem erat maris et feminæ perficienda. Si autem benedictione Dei crescit et multiplicatur genus humanum, quanta sunt digni maledictione qui prohibent nubere, et dispositionem cœlestis decreti, quasi a diabolo repertam condemnant. Non ergo dampnandæ sunt nuptiæ, quas ad propagationem generis humani terramque replendam supernæ gratia benedictionis instituit. Sed magis honoranda, majori est benedictione digna virginitas, quæ postquam impleta est terra hominibus, casta mente simul et corpore Agnum quocunque ierit, id est Dominum Jesum in cœlestibus sequi, et canticum novum quod nemo

alius potest ei cantare, desiderat. Deus namque ac Dominus noster, qui in primordio mundi nascentis feminam ex viri latere formavit, ut mutua illorum conjunctione terram esse implendam doceret, ipse in fine sæculi assumpsit virum de carne Virginis totius contagionis expertem, tota divinitatis plenitudine perfectum, ut virginitatis se gloriam potius quam nuptias diligere probaret.

Et dominamini piscibus maris et volatilibus cœli et universis animantibus super terram. Merito quæritur in qua utilitate homo dominatum in pisces, et volucres et animantia terræ cuncta perceperit, vel quos ad usus quæve solatia sint hæc creata homini, si nunquam peccaret, cui (sicut sequentia Scripturæ hujus declarant) non hæc ad escam, sed herbarum solum et arborum sunt fructus in prima conditione concessa. Nisi forte dicendum est quia peccatum præciebat Deus hominem, et mortalem peccando futurum, quem immortalem ipse creavit. Ideoque ea illi solatia primordialiter instituit, quibus suam fragilitatem mortalis posset tueri, vel alimentum videlicet ex his, vel indumentum, vel laborum sive itineris habens adjumentum. Nec quæsitum indignum est quare non etiam nunc cunctis homo dominetur animantibus, postquam enim ipse suo conditori subjectus esse noluit, perdidit dominium eorum quæ suo conditor juri subjecerat. Denique in testimonium primæ creationis, legimus viris sanctis atque humiliter Deo servantibus et aves obsequium præbuisse, et rictus cessisse bestiarum, et venenum nocere non potuisse serpentum.

CAPUT VIII.

Ubi Adam escarum accepit potestatem.

Dixit Deus: Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et universa ligna quæ habent in semetipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam, et cunctis animantibus terræ, omnique volucris, et universis quæ moventur in terra, et in quibus est anima vivens, ad vescendum. Jam hic patet quod ante reatum hominis nil noxium protulit terra, nullam herbam venenatam, nullam arborem sterilem, cum manifeste dictum sit quod omnis herba et universa ligna data sint hominibus ac volatilibus, terræ quoque animantibus cunctis in escam; patet quia nec ipsæ aves raptu infirmiorum alitum vivebant, nec lupus insidias explorabat ovilia circum, nec serpenti pulvis panis erat, sed universa concorditer herbis viventibus ac fructibus vescebantur arborum. Sane inter hæc non prætereunda nascitur quæstio: quomodo et immortalis factus sit homo præ aliis animalibus, et nihilominus acceperit communiter terrenam cum illis alimoniam. In quo intuendum nobis est quia alie est immortalitas carnis, quam in prima conditione in Adam accepimus, alia quam nos in resurrectione per Christum accepturos esse speramus. Ita quippe immortalis factus est ille, ut posset non mori, si non peccaret, sin autem peccaret, moreretur, ita vero immortales erunt filii resurrectionis, cum erunt aequales angelis Dei, ut nec mori ultra nec peccare possint.

Et hocque caro nostra post resurrectionem nulla eget A refectione ciborum, quia nulla ei suppetit a fame, vel lassitudine, vel alia qualibet infirmitate defectio. Caro autem Adæ ante peccatum ita est immortalis creata, ut adminiculis adjuta temporalis alimonix, mortis expers ac doloris existeret, donec corporalibus incrementis ad illam usque perductus ætatem, quæ Conditori placeret, tum, creata progenie multa hujusmodi, jam jubente ipso sumeret etiam de ligno vitæ, ex quo perfecte immortalis effectus, sustentacula cibi corporalis nulla requireret. Sic ergo et immortalis et incorruptibilis est condita caro primorum hominum, ut eandem suam immortalitatem atque incorruptibilitatem, per observantiam mandatorum Dei custodirent. In quibus mandatis erat ut de lignis paradisi concessis vescerentur et ut interdicti se ab esu temperarent, per horum edulium inditæ sibi immortalitatis dona servarent, ne illius tactu ruinam mortis invenirent. Sic vero incorruptibilis et immortalis in fine crit caro nostra ad similitudinem angelicæ sublimitatis, ut in eodem statu permaneat, neque cibis corporalibus eget, quippe in vita spiritali nulli erunt qui egere possint. Nam quod angeli cum patriarchis manducasse leguntur, non indigentix causa, sed benignitatis agebant, ut videlicet hæc agendo dulcius hominibus quibus apparebant congruerent. Dominus quoque post resurrectionem manducavit cum discipulis, nec refectionis necessitate, sed ut veram post mortem recepisse carnem monstraret.

Et factum est ita, id est, ut dominaretur homo C cunctis quæ in terra vel aquis creata sunt, et ut facultatem potestatemque edendi de fructibus terræ cum volatilibus cœli et animantibus terræ perciperet.

Viditque Deus cuncta quæ fecit, et erant valde bona.

Quia de singulis Dei operibus sigillatim fuerat dictum quod videret ea esse bona, recte in conclusione, perfectis omnibus, positum est cum additamento *quia vidit cuncta quæ fecit, et erant valde bona*. Sed quaeritur merito, quare de homine factum non sit adjunctum sigillatim: Et vidit Deus quod esset bonum, sed ipsius magis factura inter cætera universaliter laudanda reservetur; an qui præsciebat Deus hominem peccaturum, nec in suæ imaginis perfectione mansurum, non singulatim, sed cum cæteris eum dicere voluit bonum, velut iatimans quid esset futurum. Homo igitur ante peccatum, et in suo utique genere bonus erat, sed Scriptura prætermisit hoc dicere, ut potius illud diceret, quod futurum aliquid prænuntiaret. Deus enim naturarum optimus conditor, peccantium vero justissimus ordinator est, ut etiam si qua singulatim sunt delinquendo deformia, semper tamen cum eis universitas pulchra sit.

Et factum est vespere et mane dies sextus. (CAP. II.)

Igitur perfecti sunt cæli et terra et omnis ornatus eorum. Senarium numerum constat esse perfectum, quia primus suis partibus impletur, sexta videlicet, quod est unum, et tertia quæ sunt duo, et dimidia

quæ sunt tria. Unum enim, et duo, et tria, sex faciunt, quale in monadibus numeris nusquam præterquam hic invenies: sed neque in decadibus præter vicesimum et octavum numerum. Sex ergo diebus perfecit Deus omnem ornatum cœli et terræ, ut quia omnia in mensura, et numero, et pondere constituit, ipso etiam numero, in quo operaretur, sua opera doceret esse perfecta.

CAPUT IX.

Orbis consummatio die septimo.

Complevitque Deus die septimo opus suum quod fecerat. In alia translatione dicitur: *Quia consummavit Deus in die sexto opera sua quæ fecit*; quod nihil omnino quæstionis affert, quia manifesta descriptione quæ in eo sunt facta declarantur. Sed merito quaeritur quomodo nostra editio quæ de Hebraicæ veritatis fonte descendit, complevisse Deum in die septimo dicat opus suum quod fecerat, in quo nil novum creasse commemoratur, nisi forte ipsum diem septimum tum eum fecisse atque in ejus factura opus suum complevisse dixerimus, quod eo facto mensuram numerumque consummaverit dierum, quorum circuitu omnia dehinc sæcula ad finem usque procurerent. Nam in revolutione temporum, octavus idem qui et primus computatur dies. *Complevit igitur die septimo Deus opus suum quod fecerat*, quia dierum quos fecerat summam in eo terminavit, addito ipso septimo, quem sabbatum dici voluit et esse, eo quod eam mystica præ cæteris benedictione et sanctificatione donaret, ut sequentia docent. Unde etiam dies iudicii et consummationis sæculi, quia post septimam sabbati ventura est, octava in Scripturis nuncupatur, videlicet quasi septem soli præcesserint. Dictum est enim in titulo psalmi: *In finem in hymnis pro octava psalmus David*. Quod de die iudicii scriptum totus sequentis psalmi textus docet, in quo iram venturi iudicis timens Propheeta exclamat: *Domine, ne in ira tua arguas me, etc. (Psal. vi)*. Sed et dies Dominicæ resurrectionis, cum post tot dierum millia ventura esset, octava tamen et ipsa dicta est in titulo alterius psalmi, quia nimirum septimam sequebatur, ut septimanæ sequentis prima existeret, id est, eadem ipsa, in qua in principio dixit Deus: *Fiat lux, et facta est lux*. Quem quidem psalmum de resurrectione Dominica scriptum probat ipse qui in eo loquitur, dicens: *Propter miseriam inopum et gemitum pauperum, nunc exsurgam dicit Dominus (Psal. xi)*. Potest autem recte accipi complevisse Deum die septimo opus suum quod fecerat, etiam in eo quod ipsum diem benedixit et sanctificavit. Neque enim nullum opus est benedictio et sanctificatio, neque Salomon nil operis fecisse dicendus est, cum templum quod fecerat dedicavit; imo eximium Dei opus est, cum ea quæ fecit benedictione et sanctificatione æterna glorificat. Denique de hoc opere quod in æterno die sabbati facit dicit ipse in parabola fidelium servorum: *Amen dico vobis quod præcinget se, et faciet illos discumbere, et transiens ministrabit illis (Luc. xii)*. Qui enim præ-

cingit se, qui discutitum preparat, qui transit, qui ministrat, utique operatur. Sed his tamen verbis omnibus nil aliud intimatur quam quod sanctos suos Dominus in æternum benedicit et sanctificat, id est, visione suæ gloriæ post opera bona, quæ donavit, remunerat.

Et requisivit die septimo ab universo opere suo quod pararat. Non quasi lassus ex nimio labore Deus instar humanæ fragilitatis completa mundi fabrica requievit, sed requievisse ab universo opere suo dicitur, quia novam creaturam ultra insituere aliquam cessavit. Solet namque Scriptura sæpe nomine requiei cessationem operis sive sermonis indicare. Sicut in Apocalypsi de sanctis animalibus. *Et requiem*, inquit, *non habebant die ac nocte dicentia: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus omnipotens* (Apoc. iv); pro eo, ut diceret: Non cessabant hæc semper decantare. Nam maxima et unica sanctis est requies in cælo, laudem summæ Trinitati, quæ Deus est, indefessa voce dicere. Potest vero alius intelligi requievisse Deum ab omnibus operibus suis, non eum opus habuisse illis operibus suis, in quibus requiesceret, quippe cuius requies in seipso sine initio ac termino semper est vera, sed sola bonitatis suæ causa fecisse opera quæ in ipso requiescerent. Quod e contrario facilius intelligitur, cum meminimus humanam indigentiam pro hoc maxime laboribus quotidianis insistere, ut in operibus suis requiem percipere possit, dicente ei Domino: *In sudore vultus tui vesceris pane* (Gen. iii). Deus autem, qui ante creationem mundi æternaliter in seipso perfectam habebat requiem, ipse etiam creato mundo, non in operibus quæ fecit, sed ab omnibus operibus quæ fecit requievit, utpote nil habens necessitatis in creaturis requiescere suis, quin potius creaturis rationabilibus ipse requiem præstans, cum in seipso perfecte semper requiescat, eoque bono beatus sit, quod ipse sibi est.

Et benedixit diei septimo, et sanctificavit illum. Illa videlicet benedictione et sanctificatione quam populo suo in lege plenius intimat dicens: *Memento ut diem sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua. Septimo autem sabbatum Domini Dei tui est, non facies omne opus* (Exod. xx). Et paulo post: *Sex enim diebus fecit Dominus cælum et terram, et mare, et omnia, quæ in eis sunt, et requievit in die septimo, idcirco benedixit Dominus diem septimum, et sanctificavit eum* (Ibid.). Quæ profecto benedictio et sanctificatio diei septimi in typum majoris benedictionis ac sanctificationis facta est. Nam sicut per orebras, imo quotidianas, in lege victimas sanguinis Dominicæ passionis, qui semel erat pro salute mundi effundendus, signabatur, ita etiam per requiem diei septimi, quæ post opera sex dierum semper celebrari solebat, præfigurabatur magnus ille dies sabbati, in quo Dominus semel in sepulcro erat requieturus, completis ac perfectis in die sexto omnibus operibus suis, quibus mundum quem in die sexto perfecerat, jam perditum restaurabat.

In qua etiam die, quasi antiqui recolens operis, aperto sermone declaravit salvationem se jam mundi perfecisse. *Cum enim accepisset acetum, dixit: Consummatum est. Et inclina'o capite tradidit spiritum* (Matth. xxvii). Sed et hæc sanctificatio et benedictio septimi diei, et requies in illa die post opera sua valde bona, designavit, quod nos singuli post opera bona, quæ in nobis ipse operatur et velle et perficere, ad requiem tendimus vitæ cœlestis, in qua æterna ejus sanctificatione et benedictione perfruamur. (Greg.) Unde bene idem dies septimus vesperam habuisse non scribitur, quia nimirum perpetuam nostram in illo requiem designat. Deique in septuario numero summa perfectionis accipitur. Ut enim humanæ rationis causas de septenario numero taceamus, quæ asserunt quod idcirco perfectus sit, quia ex primo qui dividi potest, et primo qui dividi non potest, existat: certissime scimus quod septenarium numerum Scriptura sacra pro perfectione ponere consuevit. Unde et septimo die Dominum requievisse ab operibus asserit. Hinc est etiam quod septimus dies in requiem hominibus, id est, in sabbato datus est. Hinc est quod jubilæus annus, in quo plenaria quies exprimitur, septem hebdomadibus consummatur, qui mœnate addita nostræ adunationis impletur. Hinc est enim quod perfectione septiformis gratiæ implendi duodecim sunt apostoli electi. A septenario quippe numero in duodenarium surgitur. Nam septenarius suis in se partibus multiplicatus, ad duodenarium tendit. Sive enim quatuor per tria, sive tria per quatuor ducantur, septem in duodecim vertunt. Unde sancti apostoli, qui Trinitatem in quatuor mundi partibus prædicare mittebantur duodecim sunt electi, ut etiam numero perfectionem ostenderent, quam vita et voce prædicarent.

Et benedixit, inquit, diei septimo, et sanctificavit illum, quia in ipso cessaverat ab omni opere suo quod creavit, id est, completo mundi ornatu, cessaverat ab instituendis ultra novis rerum generibus. Neque enim huic sententiæ contrarium, debet illud æstimari, quod dicit ipse: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor* (Joan. v); respondens videlicet eis qui propter requiem Dei, Scripturæ hujus auctoritate antiquitus commendatam, sabbatum ab eo non conservari querebantur. Cessaverat enim septimo die a condendis generibus creaturæ, quia ultra jam non condidit aliqua genera nova. Deinceps autem usque nunc operatur eorumdem generum administrationem, quæ tunc instituta sunt, non ut ipso saltem die septimo potentia ejus a cœli et terræ omniumque rerum, quas condiderat, gubernatione cessaret, alioquin continuo dilaberentur.

CAPUT X.

Allegorica expositio de sex dierum opere.

Huc usque de primordio mundi nascentis juxta sensum litteræ dixisse sufficiat. (Isidor.) Secundum allegoriam autem ita potest accipi quod in principio Deus fecit cælum et terram. Principium Christus

e-t, sicut ipse in Evangelio ait : *Ego sum principium*, A *qui et loquor vobis* (Joan. viii). In hoc igitur principio fecit Deus cœlum, id est, spirituales, qui cœlestia meditantur et querunt. In ipso fecit et carnales, qui terrenum hominem necdum deposuerunt. *Terra autem erat inanis et vacua*. Terra scilicet carnis nostræ inanis erat et vacua, priusquam acciperet doctrinæ formam. *Et tenebræ erant super faciem abyssi*. Quia delictorum cæcitas et ignorantix profunda obscuritas corda nostrâ tegebat. Spiritus autem Dei super cor nostrum tenebrosus et fluidus quasi super aquas jam superferebatur, in quo subsistentes requiesceremus, cujusque vivificaremur flatu, et cuius uno ablueremur. *Dixit quoque Deus : Fiat lux*, id est, illuminatio credulitatis appareat. Prima enim die lucem fidei dedit, quia prima in conversione fides est. Unde et ipsum primum in præceptis mandatum est : *Dominus Deus tuus, Deus unus est*. Propter quam fidem ipse Dominus, etiam visibiliter in mundo apparere voluit. Jam tunc Deus juxta præsentix suæ gratiam divisit justos, id est, filios Dei et lucis, a peccatoribus tanquam a tenebris, istos vocans diem, illos noctem. Nam qui lucis nomine justi appellantur, audi Apostolum : *Fuistis, inquit, aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Ephes. v). Deinde secunda die disposuit Deus firmamentum, id est, solidamentum sanctarum Scripturarum. Firmamentum enim in Ecclesia Scripturæ divinæ intelliguntur, quia cœlum plicabitur sicut liber. Discrevitque super hoc firmamentum aquas, id est, cœlestes populos angelorum, quia non opus habent hoc suscipere firmamentum, ut legem legentes, audiant verbum Dei. Vident enim eum semper et diligunt ; sed superposuit ipsum firmamentum legis suæ super infirmitatem inferiorum populorum, ut sibi suscipientes cognoscant qualiter discernant inter carnalia et spiritalia, quasi inter aquas superiores et inferiores. Post hæc die tertia, collegit in unum aquas inferiores falsas, hoc est, homines infideles, qui cupiditatum tempestate et tentationum carnalium fluctibus quatuntur, et in seipsis quasi amaritudo includuntur. Segregavit ab eis aridam, populum scilicet fontem fidei sitientem, obfixitque dehinc superborum limites, et coercuit eos, ne turbulentis iniquitatum suarum fluctibus aridam, id est, animam sitientem Deum conturbent, liceatque ei germinare bonorum operum fructus secundum genus, diligens proximum in subsidiis necessitatum carnalium, habens in se semen secundum similitudinem, ut ex sua infirmitate compatiatur ad subveniendum indigentibus, producat et lignum forti robore et fructiferum, id est, beneficium ad eripiendum eum qui injuriam patitur de manu potentis, et præbendo protectionis umbraculum valido robore justi iudicii. Deinde quarta die, emicuerunt luminaria firmamento legis infixæ, id est, evangelistæ, doctores et Scripturæ sanctæ disputando coherentes, et omnibus inferioribus lumen sapientix monstrantes. Prodiit etiam simul et cætera micantium siderum turba, id est, diversarum

virtutum in ecclesia numerositas : quæ in hujus vitæ obscuritate tanquam in nocte refulgentes, dividant in hoc firmamento scripturæ sensibilia et intelligibilia, quasi inter lucem perfectorum et tenebras parvulorum, et sunt in signis virtutum et miraculorum. Sunt etiam in tempora et annos, quia prædicatores propriis temporibus vivunt et transeunt : *Verbum autem Domini manet in æternum* (Isa. xl). Quare autem primo terra germinaverit, deinde facta sunt luminaria, nisi quia post opera bona venit illuminatio lucis, ad contemplandam speciem supernæ virtutis? Inter hæc die quinta facta sunt reptilia animarum vivarum : homines scilicet rehoati in vitam per baptismi sacramentum. Facta sunt et volatilia, id est, sanctæ animæ ad superna volantes. Post hæc, sexta die, B *producit terra animam vivam*, quando nostra caro, abstinens ad operibus mortuis, viva virtutum germina parturit, secundum genus scilicet suum, id est, vitam imitando sanctorum sicut ait Apostolus : *Imitatores mei estote* (Philip. iii). Secundum nostrum quippe genus vivimus, quando in opere bono sanctos viros quasi proximos imitatur. Deinde producit terra bestias, homines in potentia rerum, sive ferocitate superbix, similiter et pecora, fideles in simplicitate vitæ viventes. Serpentes quoque innocuos, sanctos scilicet viros, astutiæ vivacitate, bonum a malo discernentes, et in quantum fas est reptando scrutantes terrena, per quæ intelligant sempiterna, non illos venenosos qui se in hujus mundi terrenis cupiditatibus collocant. Post hæc fecit Deus hominem ad imaginem suam, perfectum scilicet virum, C *qui non quemlibet sanctorum virorum imitando, sed ipsam veritatem contemplabiliter intuendo operatur justitiam, ut ipsam intelligat et sequatur, ad cujus imaginem factus est secundum veritatem*. Isto etiam accipit potestatem piscium maris, et volatilium cœli, pecorumque, ferarum quoque atque reptentium, quia spiritualis quisque effectus, et *Deo similis factus, secundum Apostolum judicat omnia, ipse autem judicatur a nemine* (I Cor. ii). Quod vero sequitur : *Masculum et femina fecit eos*, spirituales in Ecclesia et obedientes ostendit, quia sicut viri subditi est mulier, sic spirituali et perfecto viro obediens est is qui minus perfectus est, sicut Apostolus ait : *Rogamus vos, fratres, ut cognoscatis eos qui in vobis laborant, et præsent vobis in Domino* (I Thess. iv). Dicitur enim eis : *Crescite et multiplicamini*, sive in linguis, sive in spiritualibus intelligentiæ gradibus, ut dominentur rationis intellectu omnium carnalium perturbationum, quasi insensibilium animantium. Omnis autem herba seminalis, et omne lignum fructuosum, quod hominibus datum est in escam, fideles sunt de oblationibus suis sanctorum necessitatibus communicantes. Unde Apostolus ait : *Nam si in spiritualibus participes facti sunt gentiles, debent et in carnalibus ministrare eis* (I Cor. ix). Hæc sunt fructifera ligna. In istis ergo gradibus, tanquam in quibusdam diebus, vespera est ipsa perfectio singulorum operum, et mane inchoatio se-

quentium. Post hæc itaque istorum quasi sex dierum opera bona, valde sperat homo quietem mentis constitutus in spirituali paradiso, quo significatur vita beata, ubi sons est sapientiæ, divisus in quatuor partes virtutum, ubi edati (*sic*) tigni vitæ gratiam, ubi utiles disciplinas morum quasi fructus lignorum carpat. Est namque paradisis vita beatorum. Quatuor flumina, quatuor virtutes. Ligna ejus, omnes utiles disciplinæ lignorum fructus, mores piorum, lignum vitæ, ipsa bonorum omnium mater sapientia est, de qua scriptum est Salomone dicente: *Lignum vitæ est his qui apprehendunt eam; et qui tenuerit eam, beatus est* (Prov. 11). Lignum scientiæ boni et mali, transgressio est mandati experimento. Hactenus sex dierum opera, qualiter in Ecclesia spiritualiter intelligantur explicata sunt, deinde quid in figuram sæculi significant, subjiciendum est. Sex diebus consummavit Deus omnia opera sua: et in septimo requievit. Sex ætatibus humanum genus in hoc sæculo per successiones temporum Dei opera insiunt. Quarum prima est ab Adam usque ad Noe, secunda a Noe usque ad Abraham, tertia ab Abraham usque ad David, quarta a David usque ad transmigracionem Babylonice, quinta deinde usque ad humilem adventum Domini nostri Jesu Christi, sexta quæ nunc agitur, usquequo mundus finiatur, donec Excelsus veniat ad iudicium, septima vero intelligitur in requie sanctorum, quæ scilicet non habet vesperam, quia eam jam terminus nullus claudet. Pergamus ergo breviter per has omnes mundi ætates, et replicantes ordinem temporum, eorum mystice differentias distinguamus. Primo namque sæculo factus est tanquam lux homo in paradiso, in qua ætate filios Dei in lucis nomine divisit Deus a filiis hominum quasi a tenebris, sitque hujus diei vespera diluvium. Secundum sæculum factum est quasi firmamentum inter aquam et aquam, arca utique illa quæ natavit inter pluviam et maria; hujus vespera fuit confusio linguarum. Tertium sæculum factum est, quando separavit populum suum a gentibus per Abraham, discernens eum quasi aridam ab aquis, ut proferret germen herbarum atque lignorum, id est, sanctos et fructum sanctarum Scripturarum, hujus vespera fuit peccatum et malitia pessimi regis Saul. Inde quartum sæculum cœpit a David, quando constituit Deus luminaria in firmamento cœli, id est, splendorem regni tanquam excellentiam solis, et in lunæ specie obtemperantem, tanquam Synagogam, et stellas principes ejus: cujus ætatis fit vespera in peccatis regum, quibus gens illa meruit captivari in Babyloniam. Porro quinto sæculo, id est in transmigracione Babylonice, facta sunt quasi animalia, in aquis, et volatilia cœli, quia tunc Judæi inter gentes tanquam in mari vivere cœperunt; nec habebant stabilem locum tanquam volantes aves. Hujus diei quasi vespera est multiplicatio peccatorum in populo Judæorum, quando sic excæcati sunt, ut etiam Dominum Jesum non possent cognoscere. Jam sextum sæculum fit in adventu Domini nostri Jesu Christi.

A Nam sicut in illa sexta die primus homo Adam de limo terræ ad imaginem Dei formatus est, sic et in ista sæculi ætate sexta secundus Adam, id est, Christus in carne de Maria virgine natus est, ille in anima vivente, hic in spiritu vivificante. Et sicut in illa die fit anima viva, sic in isto sæculo vitam desiderat æternam; et sicut in illa sexta die serpentium et ferarum genera terra produxit, ita in hac sexta ætate sæculi, gentes vitam appetentes æternam Ecclesia generavit. (*Aug.*) Quem etiam sensum vas ostensum Petro manifestavit (*Act. x*); et quemadmodum in illa die creatur masculus et femina, sic in ista sæculi ætate manifestatur Christus et Ecclesia. Et sicuti præponitur homo in die illa pecoribus, serpentibus et cœli volatilibus, ita Christus in hac ætate gentibus, populis et nationibus, ut ab eo regantur vel carnali concupiscentiæ deliti sicuti pecora, vel terrena curiositate obscurati quasi serpentes, vel elati superbia quasi aves. Et sicut in illo die pascitur homo et animalia, quæ cum illo sunt herbis seminalibus, et lignis fructiferis, et herbis virentibus, sic ista ætate spiritualis homo, qui bonus minister est Jesu Christi, cum ipso populo spiritualiter pascitur sanctarum Scripturarum alimentis, et lege divina ad concipiendam secunditatem rationum atque sermonum, tanquam herbis seminalibus, partim ad utilitatem morum conversionis humanæ, tanquam lignis fructiferis, partim ad vigorem fidei, spei et charitatis in vitam æternam, tanquam herbis virentibus, quæ nullo æstu tribulationum arescunt, sed sic spiritualibus cibus, sic istis alimentis pascitur, ut multa intelligat, carnalis autem, id est, parvulus in Christo, tanquam pecus Dei, ut multa credat quæ intelligere necdum potest; tamen eosdem cibos omnes habent. Hujus autem ætatis quasi vespera utinam nos non inveniat. Illa est enim de qua Dominus dicit: *Putas, veniens Filius hominis inveniet fidem super terram* (*Luc. xviii*)? Post istam vesperam fiet mane, cum ipse Dominus in charitate venturus est. Tunc requiescent cum Christo ab omnibus operibus suis, hi quibus dictum est: *Estote perfecti sicut Pater vester, qui in cœlis est* (*Matth. v*). Tales enim faciunt opera bona valde. Post talia enim opera speranda est requies in die septimo qui vesperam non habet. Sequitur hinc recapitulatio universæ conditæ creaturæ.

CAPUT XI.

Recapitulatio totius creationis, et de ejus mystico intellectu.

Istæ sunt generationes cœli et terræ quando creatæ sunt. Hac conclusione Scriptura sancta tangit eos qui mundum sine initio semper fuisse affirmant, vel qui factum a Deo quidem putant, verum ex materia quam non fecerit Deus, sed quæ cœterna ipsi absque initio fuerit Creatori. Dicit enim generationes cœli et terræ, ipsum ordinem divinæ institutionis, quo ornatus eorum per opera sex dierum ad illam usque perfectionem, quæ superius est designata, pervenit, juxta quod in Decalogo legis suæ dixit ipse condi-

tōr : *Sex enim diebus fecit Deus cælum et terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt (Exod. xx).* Quod vero sequitur :

*In die quo fecit Dominus Deus cælum et terram, et omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis, priusquam germinaret, nequaquam memoratæ Dei sententiæ videri debet aversum; sed aperte intelligi, quia dñm hoc loco Scriptura pro omni tempore illò posuit, quo primordialis creaturâ formata est. Neque enim in uno quolibet sex dierum cælum factum, vel sideribus illustratum, et terra est separata ab aquis atque arboribus, et herbis consita, sed more sibi solito Scriptura diem pro tempore posuit, quomodo et Apostolus cum ait : *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis (I Cor. vi)*; non unum specialiter diem, sed totum significat tempus hoc, quo in præsentī vita pro æterna salutē laboramus. Et propheta non de uno specialiter die, sed de plurimo tempore divinx gratiæ dicit : *In illa die audient surdi verba libri (Isa. lxxix)*. Cæterum difficile intellectu est quomodo in uno die fecerit Dominus cælum et terram, et omne virgultum agri, omnemque herbam regionis, nisi forte dixerimus quod in materia formæ omnis pariter creatura sit facta, juxta hoc quod scriptum est : *Quia vivit in æternum, creavit omnia simul (Ecclesi. xviii)*. (Greg.) Rerum quippe substantia simul creata est, sed simul per species formata non est; et quod simul exstitit per substantiam materiæ, non simul apparuit per speciem formæ. Cum enim simul factum cælum terramque describitur, simul spiritualia atque corporalia, simul quidquid de cælo oritur, simul factum quidquid de terra producit indicatur. Hinc in superioribus quoque scriptum est : *Creavit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei creavit illum, masculum et feminam creavit eos*. Necdum enim Eva facta describitur, et jam homo masculus et femina perhibetur. Sed quia ex Adæ latere erat procul dubio femina processura, in illo jam computatur per substantiam, a quo fuerat producenda per formam. Considerare tamen hæc et in minimis possumus, ut ex minimis majora pensemus. Herba namque cum creatur, necdum in illa fructus, necdum sui semen ostenditur. Inest vero ei etiam cum non apparet fructus et semen, quia simul mirum sunt in radicis substantia, quæ non simul prodeunt per temporis incrementa. Sed hanc utique creationem materiæ, ante omnem diem hujus sæculi fecit, cum in principio cælum creavit et terram, quando et si terra erat inanis et vacua, et tenebræ super abyssum, in ipsis tamen terræ et abyssi, id est, aquarum natura, quasi per substantiam seminalem, simul condita latebant, quæ postmodum ex hujus opere creatoris non simul erant producenda. Ideoque si hoc dicimus, ad eundem revolvitur memorata quæstio, ut appellationem diei pro significatione temporis positam intelligamus, illius videlicet quo hæc Deus in principio simul cuncta creavit. In die, inquit, quo creavit Dominus Deus cælum et ter-*

ram, et omne virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis priusquam germinaret. Quod si in die quem dicit tempus intelligimus illud designatum, quando ante omnem hujus sæculi diem facta sunt omnia simul, facilis patet sensus, quod et herba omnis et arbor in ipsius terræ substantia sit causaliter facta, priusquam visibiliter orirentur aut germinarent ex terra. Sin autem appellationem diei, ut consequentius arbitramur, pro significatione positam accipiamus temporis illius, in quo mundus iste per sex dies factus et ornatus est : possumus intelligere quia nunc apertius Scriptura voluerit explicare quomodo supra dixerit : *Quia protulit terra herbam virentem et afferentem semen juxta genus suum, lignumque faciens fructum juxta genus suum*. Non enim sic in principio rerum hæc terra produxit, quomodo nunc si irrigatio adfuerit aquarum, disponente Deo; terra ultro fructificat, sed mirabiliore prorsus opere conditoris tunc antequam aliqui fructus ex terra crescendo orirentur aut germinarent, repente campi omnes et colles erant herbis et arboribus cooperti, habentibus congruam altitudinem saturæ, diffusionem ramorum; opacitatem foliorum, copiam fructuum, quoniam non paulatim ex terra oriendo vel germinando et accessu incrementorum proficiendo, sed subito ex illa existendo acceperunt. Nam et hunc magis sensum subjuncta quoque videntur verba juvare, quibus dicitur :

Non enim pluerat Dominus Deus super terram, et homo non erat qui operaretur terram; sed fons ascendebat e terra, irrigans universam superficiem terræ. Quis enim non videat, quod hæc dici non poterant de prima creatione terræ, quando erat adhuc inanis et vacua, et tenebræ super faciem abyssi? Nunquid opus erat de pluvia non descendente in terram narrari, eo tempore quo nec ipsa adhuc accipere pluviam, et nec aer dare poterat, eo quod loca utriusque adhuc aquæ cuncta impleverent; sed nec fons ascendere de terra ad irrigandam eam potuit quandiu tota tegebatur abysso. Unde (ni fallor) restat intelligi quod nomine diei supra cum dicitur : *In die quo creavit Dominus Deus cælum et terram*, tempus sit intimatum illud sex dierum primorum, in quo universa mundi est creatura formata. Ubi recte commemoratur quod non pluisset Deus super terram, et homo non esset qui operaretur terram, ut intelligamus quantum prima terræ germinatio a moderna distaret. Nam modo et irrigatio pluviarum, terra sponte germinat, et industria cultuque hominum multa in hortis satæ ac nemoribus procreantur. Sed longe aliter prima herbarum et arborum est perfecta creatio, in qua novo summi opificis imperio, terra qua arida apparebat, absque pluvia et absque opere humano repente est longe lateque multifariis fructuum expleta generibus. *Sed fons, inquit, ascendebat e terra, irrigans universam superficiem terræ*. De hoc fonte et ascensu ejus et terra dicturi, primo videamus quia prima illa germinatio terræ, cujus præmissa sententia meminit, sine ulla irrigatione

aquarum Deo iubente facta est. Hujus autem fontis qualiscunque erat irrigatio post vestitam herbis ac lignis terram supervenit. Quod ipsis etiam Scripturæ syllabis probatur, quæ postquam verbo præteriti temporis perfecti dicit quia *creavit Dominus Deus cælum et terram, et omne virgultum agri omnemque herbam regionis*, subjunxit mox verbo temporis præteriti plusquam perfecti: *Non enim pluerat Dominus Deus super terram, et homo non erat qui operaretur terram*. Ostendens quod ante creationem virgultorum et herbarum, pluviam Deus non miserat. Quid vero postea factum sit statim verbo præteriti temporis imperfecti subnexuit, dicens: *Quia fons ascendebat e terra irrigans universam superficiem terræ*; in ipsa declinatione verbi significans, non hoc semel, sed sæpius esse gestum, dum non ait, ascendit, sed *ascendebat*: dum ergo ascendisse dicitur fons e terra, qui universam ejus superficiem rigaret, merito quo ordine ascenderit queritur. Neque aliquid obstat credi quod ita per vices ad irrigandam eam ascenderit ac redierit, quomodo usque bodie solet Nilus ad irriganda Ægypti plana annuatim ascendere, quomodo irrigabat aliquando Jordanis terram Pentapolim, de qua Scriptura ait: quia *universa irrigabatur sicut paradisi Domini (Gen. xiii)*; et sicut Ægyptus, antequam subverteret Deus Sodomam et Gomorrham; quomodo (teste Augustino sancto) de quorundam fontium mira vicissitudine perhibetur, certo annorum intervallo sic eos inundare, ut totam illam regionem rigent, cum alio tempore ex altis puteis ad potandum sufficientem præbent aquam. Cur sit ergo incredibile (ut idem dicit) si ex uno abyssi capite, alterna mutatione fluente atque refluxente, tunc universa terra rigata est. Quod si, inquit, ipsius abyssi magnitudinem ea parte excepta quod mare dicitur, et evidenti amplitudine, atque amaris fluctibus terras ambit, in ea sola parte quam reconditis sinibus terra continet, unde se omnes fontes diversis tractibus venisque distribuunt, et suis quique locis erumpunt, fontem voluit Scriptura appellare, non fontes, propter naturæ unitatem, eumque per innumerabiles vias antrorum atque rimarum ascendentem de terra, et ubique dispersis quasi crinibus, irrigantem omnem faciem terræ, nec continua specie tanquam maris aut stagni, sed sicut videmus ire aquas per alveos fluminum flexusque rivorum, et eorum excessu vicina perfundere, quis non accipiat nisi qui contentioso spiritu laborat? Possunt etiam ita dicta intelligi, omnis terræ facies irrigata, quemadmodum dicitur omnis vestis facie colorata, etiamsi non continuatim, sed maculatum fiat, præsertim quia tunc in novitate terrarum, et si non omnia, plura tamen plana fuisse credibile est, qua latius possent erumpentia fluenta dispergi atque distendi. Quapropter de istius fontis magnitudine et multitudine, qui sive unam habuit aliunde eruptionem, sive propter aliquam in terra occultis sinibus unitatem, unde omnes aquæ super terram scaturiant omnium fontium magnorum atque

A parvorum, unus fons dictus est, per omnes dispersiones suas ascendens de terra, et irrigans omnem faciem terræ, sive etiam (quod est credibilis) quia non ait: Unus fons ascendebat de terra, sed ait: *Fons autem ascendebat*, pro numero plurali posuit singularem, ut sic intelligamus fontes multos per universam terram loca vel regiones proprias irrigantes, sicut dicitur miles, et multi intelliguntur; sicut dicta est locusta et rana in plagis, quibus Ægypti percussi sunt, cum esset innumerabilis locustarum numerus et ranarum, jam diutius non laboremus. Cum ergo dictum esset creasse Deum herbas et virgulta, necdum pluvia descendente, neque homine existente qui operatur terram, consequenter hominis creatio subinfertur, ac dicitur:

B *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem*. Hic itaque latius hominis factura describitur, qui in die quidem sexto factus est, sed ibi breviter est commemorata creatio, quæ hic plenius exponitur. Quia videlicet in corporis et animæ substantiam factus sit, e quibus de limo corpus formatum, anima vero de nihilo sit Deo inspirante creata; sed et femina de ejus latere sit dormientis condita. In qua videlicet sententia vitanda est paupertas sensus carnalis, ne forte putemus Deum vel manibus corporeis de limo formasse corpus hominis, vel faucibus labiisve inspirasse in faciem formati, ut vivere posset, et spiraculum vitæ habere. Nam et propheta cum ait: *Manus tuæ fecerunt me, et plasmaverunt me (Job. x)*; tropica hoc locutione magis quam propria, id est, juxta consuetudinem qua solent homines operari, locutus est. Spiritus enim est Deus, nec simplex ejus substantia lineamentis membrorum corporalium esse composita, nisi ab ineruditis creditur. Formavit igitur de limo Deus hominem, quem verbo suo de limo fieri jussit.

C *Inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in animam viventem*, cum ei substantiam animæ ac spiritus, in qua viveret, creavit. Nam ita recte intelligitur spirasse Deum in faciem hominis, spiraculum ei quo viveret creasse, sicut supra intellectum est: *Vocavit Deus lucem diem*: pro eo positum, quod est vocari ab hominibus fecit. Bene autem in faciem inspirasse dicitur Deus homini, ut fieret in animam viventem, quia nimirum sensus omnes corporis, per quos insitus ei spiritus ea quæ foris sunt contemplatur, magis in facie vigent, visus videlicet, auditus, olfactus, gustus et tactus. Utpote quia pars cerebri anterior, unde sensus omnes distribuuntur, ad frontem collocata est. Nam et tangendi sensus, qui per totum corpus effunditur, etiam ipse ab eadem anteriore parte cerebri ostenditur habere viam suam, quæ retrorsum per verticem atque cervicem, ad medullam spinæ deducitur. Congruit autem huic sententiæ, quod supradictum est: *Ad imaginem Dei creavit illum, masculum et feminam creavit eos*. Quod enim dictum est, *Ad imaginem*

Dei creavit illum, non nisi in anima; quod additum, *A masculinum et feminam*, non nisi in corpore factum, recte intelligitur. Non enim audiendi sunt qui putant animam partem Dei esse: quia si hominis anima pars Dei esset, nec a seipsa, nec ab aliquo decipi, nec ad aliquid maleficiendum, sive patiendum ulla necessitate compelli, nec in melius vel deterius mutari omnino potuisset. Flatus autem ille Dei qui hominem animavit factus est ab ipso, non de ipso: quia nec hominis flatus, hominis pars est, nec homo eum facit de seipso, sed ex aereo anhelitu sumpto et effuso. Deus vero potuit et de nihilo, et vivum rationabilemque, quod non potest homo: quamvis nonnulli existiment non tunc animatum primum hominem, quando Deus in ejus faciem sufflavit, et factus est homo in animam viventem, sed tunc accepisse Spiritum sanctum. Quodlibet autem horum credibile ostendatur, animam tamen non esse partem Dei, nec de substantia et natura ejus creatam sive prolatam, sed ex nihilo factam, dubitare fas non est. (*Isidor.*) Mystice autem sic intelligitur: *Istae generationes caeli et terrae quando creatae sunt, in die quo fecit Dominus caelum et terram*, et caetera. Hujus diei nomine secundum prophetiam omne tempus hujus vitae significatur, in quo caelum et terra facta sunt, id est, in quo creaturae visibiles disponuntur, administrantur atque existunt. Sed quid sibi vult, quod nunc nominato caelo et terra, adjecit *virgultum agri et herbam regionis*, et tacuit caetera quae sunt in caelo et in terra, vel etiam in mari, nisi quia per virgultum agri invisibilem creaturam demonstrat intelligi, sicut est anima? Dieta autem, virgultum propter vigorem vitae, herba propter eandem vitam nunquam marcescentem. Deinde addit: *Antequam esset super terram*: intelligitur antequam anima peccaret. Terrenis enim cupiditatibus sordidata, tanquam super terram nata, vel super terram esset, recte dicitur. Unde adjecit: *Nondum enim pluerat Dominus super terram*: quasi aperte diceret: Antequam peccaret anima, nondum nubibus Scripturarum pluviam doctrinae Dominus ad animam irrigandam concesserat; nondum propter hominem, qui est terra, Dominus noster nubulum carnis nostrae assumpserat, per quod imbrem sancti Evangelii largissimum infudit. Quod vero subjunxit: *Et homo non erat qui operaretur terram*: quia nullus homo operatus est in virgine, unde natus est Christus. Ipse est enim lapis de monte abscisus sine manibus, id est, absque coitu et humano semine, de virginali utero, quasi de monte humanae naturae et substantia carnis abscisus. *Sed fons ascendebat e terra, irrigans universam superficiem terrae*. Terra mater virgo Domini Maria rectissime accipitur, de qua scriptum est: *Aperiat terra et germinet Salvatorem* (*Isa. XLV*). Quam terram irrigavit Spiritus sanctus, qui fontis et aquae nomine in Evangelio significatur. *Formavit igitur Deus hominem de limo terrae*, id est, *factus est Christus*, juxta quod ait Apostolus, *ex semine David secundum carnem* (*Rom. 1*),

tanquam de limo terrae. *Et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae*, utique infusionem sancti Spiritus, qui operatus est hominem Christum: *Et factus est homo in animam viventem*: scilicet ut qui perfectus erat Deus, perfectus crederetur et homo.

CAPUT XII.

De plantatione paradisi et quatuor fluminum divisione, in quo homo cultor et custos a Deo constitutus est.

Plantaverat autem Dominus Deus paradysum voluptatis a principio, in quo posuit hominem quem formaverat. Ab illo utique principio plantasse Deus paradysum credendus est, ex quo irrigans terram omnem, remotis quae eam cooperuerunt aquis, herbas et ligna fructifera producere jussit; in quo tamen hominem die sexto, quo et ipsum formaverat, posuit. Neque ullatenus dubitandum est paradysum in quo positus est homo primus, et si Ecclesiae presentis, vel futurae patriae typum tenet, ad proprietatem litterae intelligendum esse, locum scilicet amoenissimum, fructuosum nemoribus opacatum, eundemque magnum, et magno fonte fecundum. Pro eo autem quod nostra editio, quae de Hebraica veritate translata est, habet *a principio*, in antiqua translatione positum est, *ad orientem*. Ex quo nonnulli volunt intelligi quod in orientali parte orbis terrarum sit locus paradisi, quamvis longissimo interjacente spatio, vel Oceani, vel terrarum, a cunctis regionibus, quas nunc humanum genus incolit secretum. Unde nec aquae diluvii, quae totam nostri orbis superficiem altissime cooperuerunt, ad eum pervenire potuerunt. Verum sive ibi, seu alibi sit, Deus noverrit, nos tamen locum hunc fuisse, et esse terrenum, dubitare non licet. Denique sequentibus verbis Scriptura plenius qualiter eum Deus plantaverit, exponit dicens:

Produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, et ad vescendum suave; lignum etiam vitae in medio paradisi, lignumque scientiae boni et mali. Hoc eo die factum intelligitur, quo et reliqua ligna fructifera terra Deo jubente produxit. Sed hic ideo necessario repetitur, ut qualis sit locus paradisi nosse possemus, maxime quia de ligno vitae, lignoque scientiae boni et mali erat specialiter referendum. In quorum uno homini signum obedientiae quam Deo debebat, in altero sacramentum vitae aeternae, quam per ipsam obedientiam mereretur, inerat. Et quidem lignum vitae inde dictum, quia hanc virtutem, ut diximus, divinitus acceperit, ut qui ex eo manducaret, corpus ejus stabili sanitate firmaretur, neque ulla unquam infirmitate vel aetate in deterius mutaretur, aut in occasum etiam laberetur. Sed hoc ita corporaliter factum est, ut sacramenti quoque esset figura spiritualis, id est, Dei et Domini nostri Jesu Christi, de quo in laude sapientiae dictum est: *Lignum vitae est his qui apprehenderit eam*. Et in Apocalypsi sancti Joannis inquit: *Qui vicerit, dabo ei edere de ligno vitae quod est in paradiso Dei mei* (*Apoc. 11*). Quod est aperte dicere:

Qui vicerit tentationem serpentis antiqui, a quo A victus est Adam, dabo quod daturus eram, si vicerit, Adæ, ut præsentī visione gloria Christi in æternum reficiatur, ideoque nullo possit incursu mortis attingi. Qui videlicet Dominus Christus, virtus et sapientia Dei Patris, in paradiso est regni cœlestis, quem cum cæteris sanctis etiam contenti se in cruce latroni promittere dignatus est. Sequitur ut videamus de ligno scientiæ dignoscendi bonum et malum. Prorsus et hoc lignum erat visibile et corporale sicut arbores cæteræ. Quod ergo lignum esset, non est dubitandum, sed cur hoc nomen accepit, requirendum. Mihi autem etiam æque consideranti dici non potest quantum placeat illa sententia, non fuisse illam arborem cibo obnoxiam. Neque enim qui fecerat valde bona omnia in paradiso instituerat aliquid mali, sed malum fuisse homini transgressionem præcepti. Oportebat autem ut homo sub Domino Deo positus, alicunde prohiberetur, ut ei promerendi esset Dominum suum ipsa virtus obedientia, quam possumus verissime dicere solam esse virtutem omni creaturæ rationali agenti sub Dei potestate; primumque esset et maximum tumoris vitium ad ruinam sua potestate velle uti, cuius vitii nomen est in obedientia. Non esset ergo, unde se dominum homo habere cogitaret atque sentiret, nisi ei aliquid juleretur. Arbor itaque non illa erat mala, sed appellata est scientiæ dignoscendi bonum et malum, quia si propter prohibitionem ex illa homo ederet, in illa erat præcepti futura transgressio, in qua homo per experimentum pœnæ disceret C quid esset inter obedientiæ bonum et inobedienciæ malum. Proinde et hoc non in figura dictum, sed vere quoddam lignum accipiendum est, cui non de fructu, vel pomo, quod inde nasceretur, sed ex ipsa re nomen impositum est, quæ, illo contra vetitum tacto, fuerat secutura.

Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradysum, id est, ligna illa pulchra atque fructuosa, quæ omnem terram regionis illius opacabant. Quod eo factum fuisse ordine credendum est, quo in hac, quam nos incolimus terram, Nilus plana irrigat Ægypti. Unde quod et supra posuimus dictum est de terra Sodomorum, quæ universa irrigabatur sicut paradysus Domini, et sicut Ægyptus. D Et provida utique dispositione Dominus ac conditor rerum in nostro orbe voluit habere similitudinem nonnullam patriæ illius, ad quam possidendam in primo parente creati sumus, ut ad promerendum ejus reditum de vicino nos admoneret exemplo, maxime ex flumine illo, quod de paradiso constat emanare. Nilus namque qui irrigat Ægyptum, ipse est Geon, qui in sequentibus de paradiso procedere memoratur. Sicut etiam eversis eisdem Sodomorum civitatibus, quæ quondam ut paradysus Domini irrigabantur, exemplum eorum, qui impie acturi sunt, posuit, ut vestigia perditionis malorum certissima in mundo habentes, vigilantius æterna eorum tormenta fugeremus.

Qui inde dividitur in quatuor capita : nomen uni Phison. Constat, astruentibus certissimis auctoribus, horum omnium fluminum, quæ de paradiso exire referuntur, in nostra terra fontes esse notos. Phisonis quidem, quem nunc Gangen appellant, in locis Caucasii montis. Nili vero, quem Scriptura, ut diximus, Geon nuncupat, non procul ab Atlante monte, qui est ultimus Africæ ad occidentem finis. Porro Tigris et Euphrates in Armenia. Unde credendum est quoniam locus ipse paradisi a cognitione hominum est remotissimus, inde quatuor aquarum partes dividi; sed ea flumina, quorum fontes noti esse dicuntur, alicubi ipsa sub terris, et post tractus prolixarum regionum, locis aliis erupisse, ubi tanquam in suis fontibus noti esse perhibentur. Nam hoc solere nonnullas aquas facere quis ignorat? Sed ibi hoc scitur, ubi non diu sub terris currunt. Denique eadem ipsa flumina Tigrin, Euphraten et Nilum ferunt historici plerisque in locis terra absumi, et aliquanto interjacente spatio rursus emergentia, solitum agere cursum. Quod etiam ipsi Dominus ad indicium facere credendus est illius cursus, quo hæc ad nos de paradiso per occurrentes terræ sinus venasque longiores exeunt. Interpretatur autem Phison *oris mutatio*, sive *os pupillæ*; et recte, quia nimirum aliam in nostra terra gratiam faciei, id est, viliores multo, quam in paradiso habet, ostendit.

Ipse est qui circuit omnem terram Evilah. Hæc est Indiæ regio, nomen inde habens, quod possessa sit post diluvium ab Evilah filio Jectan, qui fuit filius Heber patriarchæ Hebræorum. Quem etiam Josephus refert cum fratribus suis a flumine Cephene et regione Indiæ usque ad locum eum qui appellatur Hieria possedissee.

Ubi nascitur aurum, et aurum terræ illius optimum est. Et Plinius Secundus narrat Indiæ regiones auri venis præ cæteris abundare terris. Unde et insule eorum χρυσά et ἀργυρά, a copia auri sive argenti vocabula sumpserunt.

Ibique invenitur bdellium et lapis onychinus. Bdellium est, ut idem Plinius dicit, arbor aromatica, colore nigra, magnitudine olivæ, et folio roboris, fructuque caprificus, ipsius natura quæ gummi. Est autem lacryma ejus lucida, subalbida, levis, pinguis, cereali liquore, et quæ facile molliatur, gustu amara, odoris boni, sed vino perfusa odorator, cuius et liber Numerorum meminit : *Erat autem*, inquit, *man quasi semen coriandri, coloris bdellii (Num. 1)*, id est, lucidi et subalbidi. Onyx autem lapis est pretiosus, inde appellatus quod habet in se permistum candorem, in similitudinem unguis humani. Græci enim unguem dicunt onychem. Hunc et Arabia gignit, sed Indicus igniculos habet, albis cingentibus zonis. Arabicus autem niger est cum candentibus zonis. Antiqua translatio pro his habet *carbunculum et lapidem prasinum*. Est autem carbunculus, sicut et nomine probat, lapis ignei coloris, qui noctis quoque tenebras illustrare perhibetur. Est

lapis prasinus viridantis aspectus. Unde et Græce a porro, quod apud eos *πράσινον* dicitur, nomen accepit.

Et nomen fluvio secundo Geon : ipse est qui circuit omnem terram Æthiopiæ, et interpretatur pectus sive præruptum.

Nomen vero fluminis tertii Tigris : ipse vadit contra Assyrios. Vocatur quoque Tigris propter velocitatem, instar bestię nimia pernecitate currentis.

Fluvius autem quartus ipse est Euphrates. Euphrates vero interpretatur frugifer sive crescens. Idcirco de Euphrate ubi vadat, quasve terras circumeat, non dicit, quia ipse in vicino profuens terrę repromissionis, facillime a populo Israel, qui ibidem positus hæc lecturus erat, poterat sciri. Quia vero per aquas regeneratrices regressus nobis ad cœlestia patet, congruit satis dispensationi divinę pietatis, ut ipsum elementum per quod ad supernam patriam reducimur, nobis sit cum paradiso, in quo positus est homo primus, commune, et sicut gratia nos recreans invisibiliter regni cœlestis ingressum præparat, ita etiam invisibiliter ad nostrum orbem de paradiso per terrę venas ipsa, per quam nos recreat, unda prosiliat. Si ergo spiritus ubi vult spirat, et vocem ejus audis, sed non scis unde veniat aut quo vadat (Joan. iii), sic etiam decebat ut aqua, quę eos quos vult Spiritus sanctificat, ignotis ad nos viis de paradiso adveniat, et ad ignota nobis loca redeat, quam tamen de paradiso voluptatis constat habere originem. Plantaverat autem Dominus Deus paradysum voluptatis a principio. Paradysus Ecclesia est, sic enim de illa legitur in Canticis canticorum : Hortus conclusus soror mea (Cant. iv). A principio autem plantatur paradysus, quia Ecclesia catholica a Christo, qui est principium omnium, condita esse cognoscitur (Isid.). Fluvius de paradiso exiens, imaginem portat Christi de paterno fonte fluentis, qui irrigat Ecclesiam suam verbo prædicationis et dono baptismi. De quo bene per prophetam dicitur : Dominus Deus noster fluvius gloriosus, exsilens terram sitientem (Isa. xlv). Quod quatuor fluminibus de paradiso egredientibus terra rigatur, solidum mentis nostrę ædificium, prudentia, temperantia, fortitudo, justitia continet; quia in his quatuor virtutibus tota boni operis structura con-surgit. (Greg.) Quatuor ergo paradisi flumina terram irrigant, quia dum his quatuor virtutibus cor infunditur, ab omni desideriorum carnalium æstu temperatur. Item allegorice quatuor paradisi flumina, quatuor sunt Evangelia ad prædicationem cunctis gentibus missa. Ligna fructifera, omnes sancti sunt; fructus eorum, opera eorum; lignum vitę, sanctus sanctorum utique est Christus, ad quem quisque si porrexerit manum, vivet in æternum. (Isid.) Lignum autem scientię boni et mali proprium est voluntatis arbitrium, quod in medio nostri est positum ad dignoscendum bonum et ma-

lum; de quo, qui, relicta Dei gratia gustaverit, morte morietur.

Tulit ergo Dominus Deus hominem quem formaverat, et posuit eum in paradiso voluptatis ut operaretur et custodiret illum. Ad eum videtur respicere locum, in quo supradictum est : *Homo non erat qui operaretur terram.* Verum nos et in hujus expositione verbi, dicta sancti Patris Augustini exponamus : Quod operaretur, inquit, vel quid custodiret? nunquid forte agriculturam Dominus voluit operari primum hominem? An non est credibile quod eum ante peccatum damnaverit ad laborem? Ita sane arbitraremur, nisi videremus cum tauta voluptate animi agricolari quosdam, ut eis magna pœna sit inde ad aliud evocari. Quidquid ergo deliciarum habet agricultura, tunc utique longe amplius erat, quando nihil accidebat vel terrę, vel cœlo adversi. Non enim erat laboris afflictio, sed exhilaratio voluntatis, cum ea quę Deus creaverat, humani operis adjutorio lætius feraciusque provenirent, unde Creator ipse uberius laudaretur, qui animę in corpore animali constitutę rationem dedisset operandi ac facultatem, quantum animo volenti satis esset, non quantum invitum indigentia corporis cogeret. *Ut operaretur, inquit, et custodiret illum, custodiret videlicet eundem paradysum ipse sibi, ne aliquid admitteret, propter quod inde mereretur expelli.* Denique accipit præceptum, ut sit per quod sibi custodiat paradysum, id est, quo servato non inde projiciatur. Recte enim quisque dicitur non custodisse rem suam, qui sic egit ut amitteret eam etiam si alteri salva sit, qui eam vel invenit, vel accipere meruit. Est alius in his verbis sensus, quem puto non immerito præponendum, ut ipsum hominem operaretur Deus et custodiret. Sicut enim homo operatur terram, non ut eam faciat esse terram, sed ut cultam atque fructuosam; sic Deus hominem multo magis quem ipse creavit ut homo sit, eum ipse operatur ut justus sit, et ut homo ab illo per superbiam non abscedat. *Posuit ergo hominem in paradiso voluptatis, etc. Operaretur, scilicet ut bonus beatusque esset; custodiret vero ut tutus esset, ipsius se dominationi ac protectioni humiliter subdendo.*

CAPUT XIII.

Ubi præceptum Adę a Deo in paradiso datum est, et Adam nomina cunctis animantibus imposuit.

Præcepitque ei dicens : Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientię boni et mali ne comedas. Non est credendum quod in ligno illo aliquid mali naturaliter inesset, sicut et supra docuimus, sed ab eo ligno quod malum non erat prohibitus est homo, ut ipsa per se præcepti conservatio bonum illi esset et transgressio malum. Denique a peccante nihil aliud appetitum est, nisi non esse sub dominatione Dei, quanto illud admissum est, in quo, ne admittetur, sola deberet jussio dominantis attendi. Quę si sola attendere-tur, quid aliud quam Dei voluntas amaretur? quid aliud quam Dei voluntas hu-

manā voluntati præponeretur? Nec fieri potest ut voluntas propria non grandi ruinæ pondere super hominem cadat, si eam voluntati superioris extollendo præponat. Hoc expertus est homo contemnens præceptum Dei, et hoc experimento didicit, quid interesset inter bonum et malum; bonum scilicet obedientiæ, malum autem inobedienciæ, superbiæ, contumaciæ, perversæ imitationis Dei, et noxiæ libertatis. Hoc autem in quo ligno accidere potuit, ex ipsa re, ut jam supradictum est, nomen accepit. Præceptum quod accepit figuraliter Christus, nos accipimus in illo quia unusquisque Christianus non incongrue gestat personam Christi, dicente ipso Domino: *Quæ fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis* (Matth. xxv). (Isid.) Dicitur ergo *Ex omni ligno paradisi comedes; de ligno autem scientiæ boni et mali ne comedas*. Præcipitur enim nobis ut fruamur omni ligno paradisi, quo significantur spirituales deliciæ. *Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, longanimitas, benignitas, bonitas, mansuetudo, continentia, castitas* (Galat. v), sicut dicit Apostolus. Et non tangamus lignum in medio paradisi plantatum scientiæ boni et mali, id est, non velimus superbire de natura arbitrii nostri, quæ media est, ut decepti propter scientiam experiamur ad malum.

In quocunque enim die comederis ex eo, morte morieris. Non ait: Si comederis mortalis, eris. *In quocunque, inquit, die comederis ex eo, morte morieris*. Mortuus namque est homo in anima cum peccavit, quia recessit ab eo Deus, qui est vita animæ. Cujus merito mortis secuta est etiam mors corporis, discedente ab illo anima, quæ est vita ejus. Quæque mors eidem primo homini tunc evenit, cum præsentis vitæ terminum accepit, non parvo post tempore quam vitæ comedit. Potest et ita intelligi quod illam mortem in eis fecerit dies ille, in quo peccaverat, quam Apostolus gemens dicit: *Condecorator legi Dei secundum interiorem hominem; video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* (Rom. xii.) Non enim sufficeret ei si diceret: Quis me liberabit de hoc mortali corpore? sed *de corpore, inquit, mortis hujus*. Sicut etiam illud: *Corpus quidem mortuum est, inquit, propter peccatum*. Nec ibi ait mortale, sed mortuum, quamvis utique et mortale, quia moriturum. Non ita credendum est fuisse illa corpora, sed licet animalia nondum spiritualia, non tamen mortua, id est, quæ necesse est ut morentur, quod eo die factum est, quo lignum contra vetitum tetigerunt.

(Isid.) *Mystice autem tulit Deus hominem et posuit eum in paradysum*, hoc est: assumpsit Deus carnem, et factus est caput Ecclesiæ. *Ut operaretur et custodiret illum*, id est, voluntate Patris, ex omnibus gentibus Ecclesiam adimpleret; atque impleteretur sermo, quem Dominus dixit: *Ego servabam*

A eos in nomine tuo, quos dedisti mihi custodiri (Joan. xvii). Pensandum magnopere est, quia bona prodesse nequeunt, si mala quæ subrepunt non caventur. Perit omne bonum quod agitur, si non sollicitè in humilitate custodiatur. Unde bene quoque de ipso parente nostro dicitur: *Posuit eum Dominus in paradysum voluptatis, ut operaretur et custodiret illum*. Operatur quippe qui agit bonum quod præcipitur, sed quod operatus fuerat perdit, cui hoc subripitur quod prohibetur. Unde magnopere oportet et bona semper agere, et ab ipsis nos bonis operibus caute in cogitatione custodire, ne si mentem elevent bona sint, quæ non auctori militant sed elationi.

CAPUT XIV.

De factura mulieris ex costa Adæ.

Dixit quoque Dominus Deus: Non est bonum esse hominem solum, faciamus ei adiutorem similem sibi. Et hæc locutio Dei non corporali voce foras in auras emissa, sed interna ratione divinæ voluntatis, per quam creata sunt omnia, ineffabiliter facta esse credenda est. Juxta quod et supra docuimus, ubi scriptum est: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*. Si autem quærit aliquis ad quam rem fieri oportuerit hoc adiutorium, audiat responsum sancti Augustini, cujus et superius verba sæpissime tacito ejus nomine posuimus. Nihil, inquit, aliud probabiliter occurrit, quam propter filios procreandos, sicut adiutorium semini in terra est, ut virgultum ex utraque parte nascatur. Hoc enim et in prima rerum creatione dictum erat: *Musculum et feminam feci eos, et benedixit eis dicens: Crescite et multiplicamini, imple e terram et dominamini eam*. Quæ ratio conditione et conjunctionis masculi et femine atque benedictio, nec post peccatum hominis pœnamque defect. Ipsa enim est, secundum quam nunc terra hominibus plena est dominationibus ejus. Quauquam enim jam emissi de paradiso convenisse et genuisse convenirentur, tamen non vi eo qui prohibere potuerit, ut essent eis etiam in paradiso honorabiles nuptiæ et thorus immaculatus. Hoc Deo præstante fideliter justeque viventibus, acque obedienter sancteque servientibus, ut sine ullo inquietæ ardore libidinis, sine ullo labore ac dolore pariendi, fetus ex eorum semine gigneretur, non ut morientibus parentibus filii succederent, sed ut illis qui genuissent in aliquo formæ statu manentibus, et ex ligno vitæ quod ibi plantatum erat corporalem vigorem sumentibus, et illi qui gignerentur ad eundem perducerentur statum, donec certo numero impleto, si juste omnes obediensque viverent, tunc fieret illa commutatio, ut sine ulla morte animalia corpora conversa in aliam qualitatem, eo quod ad omnem nutum regenti se spiritui deservirent, et solo spiritu vivificante sine ullis alimentorum corporalium sustentaculis viverent, spiritualia vocarentur. Nam si Enoch et Elias in Adam non mortui, mortisque propaginem in carne gestantes, quod debitum ut solvant, creduntur etiam reddituri ad hanc vitam, et,

quod tandin dilatatum est, morituri, nunc tamen in alia vita sunt, ubi ante resurrectionem carnis, antequam animale corpus in spirituale mutetur, nec morbo, nec senectute deficiunt, quanto justius atque probabilius primis illis hominibus præstaretur sine ullo suo parentumve peccato viventibus, ut in meliorem aliquem statum filii genitis cederent, unde sæculo finito cum omni posteritate sanctorum in angelicam formam, non per carnis mortem, sed per Dei virtutem multo felicius mutarentur.

Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ, et universis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam. Si quem movet, quia non dixit, formatis de humo cunctis animantibus terræ, et de aquis universis volatilibus cæli, sed tanquam utraque genera de terra formaverit, *Formatis*, inquit, *Dominus Deus, de humo cunctis animantibus terræ, et universis volatilibus cæli*; videat duobus modis esse intelligendum: aut tacuisse nunc unde formaverit volatilia cæli, quia et tacitum possit occurrere, ut non de terra utrumque accipiatur Deum formasse; sed tantummodo animantia terræ et volatilia cæli, etiam tacente Scriptura intelligamus, unde formaverit aut terram universaliter sic appellatam simul cum aquis, quemadmodum appellata est in illo psalmo, ubi cælestium laudibus terminatis ad terram facta est conversio sermonis et dictum: *Laudate Dominum de terra, dracones et omnes abyssi, et cætera (Psal. cxl. ix)*; Nec postea dictum est: *Laudate Dominum de aquis.* Ibi enim sunt omnes abyssi, quæ tamen de terra laudant Dominum. Ibi etiam reptilia et volatilia pennata, quæ nihilominus de terra laudant Deum secundum istam universalem appellationem terræ, secundum quam etiam de toto mundo dicitur: *Deus qui fecit cælum et terram, sive de arida, sive de aquis quæcunque creata sunt, de terra veraciter intelligitur creata.*

Adduxit ea, inquit, ad Adam ut videret quid vocaret ea. Non est cogitandum carnaliter, quod ita adduxerit Deus animantia terræ vel aves ad Adam, quomodo solet pastor gregem minare suum de loco ad locum; sed magis intelligendum, quia sicut divina potentia, cum voluit, hæc de aquis vel de terra creavit; ita etiam eadem occulto nutu suæ potentis quando voluit, ad hominem conspicienda perduxit. Quomodo etiam ad arcam Noe cuncti generis volatilia vel quadrupedia non hominis manu congregata, sed divinitus acta venisse, eamque intrasse leguntur, pescitentibus quidem ipsis ad quid venirent, sciente autem homine qui ea venientia in arcam Deo docente ac jubente suscipiebat.

Omne enim quod vocavit Adam animæ viventis, ipsum est nomen ejus. Appellavitque Adam nominibus suis cuncta animantia terræ, et universa volatilia cæli, et omnes bestias terræ. Constat Adam in ea lingua qua totum genus humanum usque ad constructionem turris, in qua linguæ divisæ sunt, loquebatur, animantibus terræ et volatilibus nomina imposuisse. Cæterum in dejectione turris, cum Deus suam cui-

que genti propriam atque diversam tribueret linguam, tunc eis credenda sunt etiam animantium vocabula, quomodo et rerum cæterarum, juxta suam cuique distinxisse loquelam: quamvis etiam non latet homines postea plurimisque sibi nova forte occurrerent rebus, sive animantibus, per singulas gentes juxta suum placitum indidisse vocabula, et nunc etiam inde discernere solere. Denique de piscibus adductis ad Adam ut eis nomina imponeret, nil Scriptura refert: quibus tamen credibile est paulatim cognitis pro diversitate gentium nomina ab omnibus esse diversa imposita. Primam autem linguam fuisse generi humano Hebræam videtur, ex eo quod nomina cuncta hominum quousque ad divisionem linguarum in Genesi legimus, illius constat esse loquelæ. Causa autem adducendi ad Adam cuncta animantia terræ et volatilia cæli, ut videret quod vocaret ea et eis nomina imponeret, hoc est, ut sic Deus demonstraret homini quanto melior esset omnibus irrationabilibus animantibus. Ex hoc enim apparet ipsa ratione hominem meliorem esse quam pecora, quod distinguere et nominatim ea discernere non nisi ratio potest, quæ melior est. Spiritualliter vero, *faciamus ei adjutorium simile sui*, quia in ipso homine suscepto Ecclesia Deo copulata est. Appellavit Adam nominibus suis cuncta animantia et volatilia cæli, et bestias terræ, significans gentes quæ salvæ fierent in Ecclesia, et per Christum nomen erant accepturæ quod prius non habuerant, sicut scriptum est: *Et vocabo servos meos nomine alio.*

Adam vero non inveniebatur adjutor similis ejus; utique quamvis fidelis aut justus sit quisque, Christo tamen æquari non potest. Quis enim, inquit Moyses, similis tibi in diis, Domine? Nam et David ait: Speciosus forma præ filiis hominum (Psal. xlv. v). Nemo enim poterat a morte genus hominum liberare, et ipsam mortem superare nisi Christus, sicut Apocalypsis ait: *Nemo inventus est dignus, neque in cælo, neque in terra, neque infra terram aperire librum (Apoc. v).*

Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam. Cumque obdormisset, tulit unam de costis ejus, et replevit carnem pro ea, et edificavit Dominus Deus costam quam tulerat de Adam in mulierem. Quod mulier de viri latere facta est, propter ipsius conjunctionis vim commendendam, ita fieri oportuisse credendum est. Quod autem dormienti illi factum est, quod osse detracto in hujus locum caro suppleretur, altioris mysterii gratia factum est. Significabatur enim quod de latere Christi in cruce per mortem sopiti, sacramenta essent salutis exitura, videlicet sanguis et aqua, de quibus sponsa illi conderetur Ecclesia. Nam si tanti sacramenti non esset figura in creatione feminæ præmittenda, quid opus erat dormisse Adam, ut costam illi Deus de qua feminam faceret tolleretur, qui et vigilanti ac non dolenti idem facere poterat? Quid necessarium fuit, ut cum os quod de viri latere sumptum est in feini-

nam condebatur, in locum ossis, non os, sed caro suppleretur, nisi quia figurabatur quod Christus propter Ecclesiam infirmus, at vero Ecclesia per ipsum esset firma futura? Unde ejusdem mysterii gratia typico quoque verbo usa est Scriptura ut non diceret fecit, aut formavit, aut creavit, sicut in omnibus supra operibus, sed *edificavit*, inquit, *Dominus Deus costam quam tulerat de Adam in mulierem*, non tanquam corpus humanum, sed tanquam domum: quæ domus sumus nos, si fiduciam et gloriam spei usque ad finem firmam retineamus. Taliter enim decebat, ut humani generis origo Deo cooperante procederet, quatenus redemptione ipsius quæ in fine erat sæculi per eundem ventura conditorem concinentibus figuris testimonium daret. (Greg.) Scindum vero est quia nequaquam culmen contemplationis attingimus, si non ab exteriori curæ oppressione cessamus. Nequaquam nosmetipsos intuemur, ut sciamus aliud in nobis esse rationale quod regit, aliud animale quod regitur, nisi ad secretum silentii recurrentes, ab omni exteriori perturbatione sopiamur. Quod silentium nostrum bene Adam dormiens figuravit, de cujus mox latere mulier processit, qua quisquis ad interiora intelligenda rapitur, a rebus invisibilibus mentis oculos claudit, et tunc in seipso vel quæ præesse debeant viriliter, vel quæ subesse possint infirma distinguit, ut aliud in ipso sit quod regere valeat tanquam vir, aliud tanquam femina quod regatur.

Et adduxit eam ad Adam. Dixitque Adam: Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea. Quoniam Adam adductus ad se animantibus terræ et volatilibus cunctis, nullum in his sibi simile invenerat, merito nunc ubi adiutorium simile sui factum atque ad se adductum vidit, agnovit et exclamavit dicens: *Hæc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea.* Nunc videlicet, quia prius visis animantibus aliis, simile sibi non viderat. *Os autem de ossibus meis, et caro de carne mea*: quia cætera quæ os et carnem habentia viderat nominatimque distinxerat, non ex sua substantia, sed ex terra vel aquis esse facta noverat. Sicut vero aliis vocabulum ad se adductis posuerat, sic restabat, ut ei quem sibi similem ac de suo corpore creatum cognovit nomen inderet.

Hæc, inquit, *vocabatur virago, quoniam de viro sumpta est.* Quomodo autem Latine etymologia congruit in his nominibus, cum a viro nuncupatur virago, ita convenit et Hebræa, in qua videlicet lingua vir appellatur *is* אִישׁ, et derivato ab hoc nomine, femina dicitur *issa* אִשָּׁה. Denique quod *is* appelletur Hebraice vir, testatur etiam nomen Israel אִשְׂרָאֵל qui *vir videns Deum* interpretatur. Sed et sacramentis Christi et Ecclesiæ convenit aptissime, quod Adam mulierem de sua carne creatam, nominis sui participem fieri voluit, quia et Dominus noster Jesus Christus, æque Ecclesiæ quam per sui corporis et sanguinis pretium redemit sibi per se adoptavit in spon- sam, participium sui nominis donavit, ut a Christo

A videlicet Christiana vocaretur, a Jesu, id est, Salvatore, salutem consequeretur æternam. Non autem prætereundum, quod sopor ille, sive exstasis, id est, mentis excessus, ut antiqua translatio habet, quam Dominus transmisit in Adam, recte intelligitur, ut sanctus Augustinus dicit, ad hoc immissa, ut ipsius mens per exstasin particeps fieret tanquam angelicæ curiæ, et intrans in sanctuarium Dei, intelligeret novissima. Denique evigilans tanquam prophetia plenus, cum ad se adductam mulierem suam videret, cruciavit continuo magnum sacramentum quod commendavit Apostolus: *Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea. Hæc vocabitur virago, quia de viro sumpta est, et quod sequitur.*

Quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Quæ verba cum primi hominis fuisse Scriptura ipsa testatur, Dominus tamen in Evangelio Deum dixisse declaravit. Ait enim: *Non legistis quia qui fecit ab initio, masculum et feminam fecit eos? et dixit. Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una (Matth. xix)*, ut hinc intelligeremus propter exstasim quæ præcesserat in Adam, hoc eum divinitus tanquam prophetam dicere potuisse. Si ergo Christus adhæsit Ecclesiæ, ut essent duo in carne una, quomodo reliquit patrem, quomodo matrem? Quia *cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens (Phil. ii)*. Hoc est enim, reliquit patrem, non quia deseruit, et recessit a Patre, sed quia non in ea forma apparuit hominibus in qua æqualis est Patri. Quomodo reliquit matrem? Relinquendo Synagogam Judæorum de qua secundum carnem natus est, et inhærendo Ecclesiæ quam ex omnibus gentibus congregavit, ut pace novi testamenti essent duo in carne una; quia cum sit Deus apud Patrem Deum, factus est per carnem particeps noster, ut illius capitis corpus esse possemus.

Erat autem uterque nudus, Adam scilicet et uxor ejus, et non erubescabant, et merito. Quid enim puderet, quando nullam legem senserunt in membris suis repugnantem legi mentis suæ? quæ illos pœna peccati, post perpetrationem prævaricationis secuta est, usurpante inobedientiam prohibitum, et iustitia puniente commissum. Quod antequam fieret, nudi erant, ut dictum est, et non confundebantur. Nullus erat motus in corpore cui verecundia deberetur nihil putabant velandum, quia nihil senserant refrenandum.

CAPUT XV.

De suggestionem serpentis et seductionem Adæ et conjugis ejus.

(CAP. III). *Sed et serpens erat callidior cunctis animantibus terræ quæ fecerat Dominus Deus.* Potest iste serpens non irrationali anima sua, sed alieno jam spiritu, id est, diabolico, callidior dici cunctis animantibus. Quantumlibet enim prævaricatores angeli de supernis sedibus suæ perversitatis et su-

perbiæ merito dejecti sunt, natura tamen excellentiores sunt omnibus animantibus terræ propter rationis eminentiam. Quid ergo mirum si suo instinctu diabolus jam implens serpentem, eique suum spiritum miscens, eo more quo vates dæmoniorum impleri solent, callidissimum reddiderat omnium animantium terræ? sive ut alia dicit editio, sapientissimum omnium bestiarum, secundum animam vivam irrationabilemque viventium? (*August.*) Si ergo quæritur cur Deus tentari permiserit hominem, quem tentatori consensurum esse præciebat, occurrit ratio vera, non magnæ laudis futurum fuisse hominem, si propterea posset bene vivere, quia nemo male vivere suaderet, cum et in natura posse, et in potestate haberet velle non consentire suadenti, adjuvante tamen illo qui *superbis resistit, humilibus autem dat gratiam* (*Prov. III*). Nec arbitrandum est quod esset hominem dejecturus iste tentator, nisi præcessisset in anima hominis quædam elatio comprimenda, ut per humiliationem peccati quam de se falso præsumpserit, disceret. Verissime quippe dictum est: *Ante ruinam exaltatur spiritus, et ante gloriam humiliatur* (*Prov. XVI*). Sic autem quidam moventur de hac primi hominis tentatione, quod eam fieri permiserit Deus, quasi nunc non videant universum genus humanum, diaboli insidiis sine cessatione tentari. Cur et hoc permittit Deus? an quia probatur, ut exerceatur virtus et est palma gloriosior non consensisse tentatum, quam non potuisse tentari? Si autem quæritur cur potissimum per serpentem diabolus tentari permissus sit, jam hoc significandi gratia factum est, non quod diabolus aliquid ad instructionem nostram significare voluerit, sed cum accedere ad tentandum non posset nisi permissus, num aliud posset, nisi quod permittebatur accedere? Quidquid igitur serpens ille significavit, ei providentiæ tribuendum est, sub qua et ipse diabolus habet quidem cupiditatem nocendi, facultatem autem non nisi quæ datur, vel ad subvertenda ac perdenda vasa iræ, vel ad humilianda sive probanda vasa misericordiæ. Non itaque serpens verborum sonos intelligeret, qui ex illo fiebant ad mulierem; neque enim conversa credenda est anima ejus in naturam rationalem, quandoquidem nec ipsi homines quorum rationalis natura est, cum dæmon in eis loquitur ea passione cui exorcista requiritur, sciunt quid loquantur; quanto minus ille intelligeret verborum sonos quos per eum et ex eo diabolus illo modo faciebat, qui hominem loquentem non intelligeret. si eum a diabolica passione immunis audiret.

Dixit ergo ad mulierem: Cur præcepit vobis Deus ut non comederetis de omni ligno paradisi? Cui respondit mulier: De fructu lignorum quæ sunt in paradiso rescimur, de fructu vero ligni quod est in medio paradisi, præcepit nobis Deus ne comederemus, et ne tangeremus illud, ne forte moriamur. Ideo prius interrogavit serpens et respondit hoc mulier, ut prævaricatio esset inexcusabilis: neque ullo modo dici posset id quod præceperat Deus oblitam fuisse mu-

lierem. Callidus namque humani generis inimicus, quod in paradiso egit, hoc quotidie agere non desistit. Verba quippe Dei de cordibus hominum molitur evellere, atque in eis ficta promissionis suæ blandimenta radicare. Quotidie id quod Deus minatur levigat, et ad hoc credendum quod falso propositum invitat. Falso enim pollicetur temporalia, ut mentibus hominum ea supplicia leviget, quæ Deus minatur æterna. Nam cum præsentis vitæ gloriam spondet, quid aliud dicit: *Gustate et eritis sicut dii?* ac si aperte dicat: *Temporalem concupiscentiam tangite, et in hoc mundo sublimes apparete. Et cum timorem divinæ sententiæ a corde amovere conatur, quid aliud loquitur quam id quod primis hominibus dicit: Cur præcepit vobis Deus ut non comederetis de omni ligno paradisi?* Sed quia divino munere receptus homo justitiam recipit, quam dudum conditus amisit, robustior se jam contra blandimenta callidæ persuasionis exercet, quia experimento didicit, quantum obediens esse debeat præcepto; et quem tunc culpa ad pœnam, nunc pœna sua restringit a culpa; et tanto magis delinquere metuit, quanto, cogente supplicio, et ipse jam quod perpetravit accusat.

Dixit autem serpens ad mulierem: Nequaquam morte moriemini. Scit enim Deus, quod in quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, et eritis ut dii, scientes bonum et malum. Quid hic intelligitur, nisi persuasum esse eis ut sub Deo esse nolent, sed in potestate potius sine Deo, ut legem ejus non observarent, quasi invidenti sibi ne se ipsi regerent, non indigentes illius æterno lumine, sed utentes proprio, providentes quasi oculis suis ad dignoscendum bonum et malum, quod ille prohibuisset. In quibus verbis notandum quanta arte nequitia diabolus hominem ab initio tentaverit, qui non solum eum inobedientiam contemptumque sui creatoris velut sibi invidenti docuit, sed et numerositatem deorum illi credendam proposuit, dicens: *Et eritis sicut dii*, quatenus et si forte ad inobedientiam eus pertrahere nequirit, fidei tamen qua unum Deum colebant castitatem corrumpere. Si vero pertraheret, in utroque victor existeret. Quomodo his autem verbis crederet mulier a bona atque utili re divinitus se fuisse prohibitos, nisi jam inesset menti amor ille propriæ potestatis, et quædam de se superba præsumptio, quæ per illam tentationem fuerat convincenda et humilianda? Denique verbis non contenta serpentis, consideravit lignum.

Viditque, ut Scriptura dicit, quod bonum esset ad vescendum, et pulchrum oculis, aspectuque delectabile; et non credens posse inde se mori, arbitrator quod putaverit Deum alicujus significationis causa dixisse: Si manducaveritis, morte moriemini. Atque ideo: Tulit de fructu illius et comedit, deditque viro suo, fortassis etiam cum verbo suasorio, quod Scriptura intelligendum tacens reliquit. An forte nec suaderi jam opus erat viro, quando eam illo cibo mortuam non esse cernebat? Antiquus hostis contra primum ho-

minem parentem nostrum in tribus se tentationibus A
erexit, quia hunc videlicet gula, vana gloria et avaritia tentavit, sed tentando superavit, quia sibi eum per consensum subdidit. Ex gula quippe tentavit, cum cibum ligni vetitum ostendit, atque comedendum suavit. Ex vana autem gloria tentavit, cum diceret, *Eritis sicut dii*. Et profecto ex avaritia tentavit, cum diceret: *Scientes bonum et malum*. Avaritia enim non solum pecuniæ est, sed etiam altitudinis. Recte enim avaritia dicitur, cum supra modum sublimitas ambitur. Si enim non ad avaritiam honoris rapina pertineret, nequaquam Paulus de unigenito Filio diceret: *Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo* (*Phil. II*). In hoc ergo diabolus parentem nostrum ad superbiam traxit, quo eum ad avaritiam sublimitatis excitavit. Sed quibus modis primum B
hominem stravit, eisdem modis secundo homini tentato succubuit. Per gulam tentavit cum dixit: *Dic ut lapides isti panes fiant* (*Matth. IV*). Per vanam gloriam tentavit cum dixit: *Si Filius Dei es. mitte te deorsum* (*Ibid.*). Per sublimitatis avaritiam tentavit, cum regna omnia mundi ostendit dicens: *Hæc tibi omnia dabo, si procidens adoraveris me* (*Ibid.*). Sed eisdem modis a secundo homine victus est, quibus primum hominem vicisse se gloriabatur, ut a nostris cordibus ipso aditu captus eveat quo nos aditu intromissus tenebat.

Qui comedit, et aperti sunt oculi amborum, quoniam nisi adinvicem concupiscendum? ad peccati poenam carnis ipsius morte conceptam? ut jam esset corpus non animale tantum, quod poterat, si obedientiam conservarent, in meliorem spiritualemque habitum sine morte mutari, sed etiam corpus mortis, in quo lex in membris repugnaret legi mentis. Neque enim clausis oculis facti erant, et in paradiso deliciarum cæci palpantesque oberrabant. Tale est illud Evangelii, cum diceret de illis duobus, quorum unus erat Cleophas, quod cum fregisset eis Dominus panem, *aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum* (*Luc. ult.*), quem per viam non cognoverunt, non utique clausis oculis ambulantes, sed cum cognoscere non valentes. Ad hoc ergo aperti sunt oculi primorum hominum, ad quod antea non patebant, quomvis ad alia paterent. Serpens autem ille, sapientior omnium bestiarum, indicat diabolum, qui inde serpens dicitur, quod volubili versetur astutia. Sed quid est quod ipse per mulierem deceptus et non per virum? quia non potest ratio nostra seduci ad peccandum, nisi præcedente delectatione carnali infirmitatis affectu, quæ magis debet obtemperare rationi tanquam viro dominanti. Hoc enim in unoque geritur homine, in occulto quodam secretoque conjugio. Suggestionem quippe serpentem accipimus, mulierem vero animale corporis sensum. rationem autem virum. Ergo quando occurrit mala suggestio quasi serpens loquitur; sed si sola cogitatio oblectetur illius suggestionis, et ratione refrenante consensus explendi operis non succedat, sola mulier videtur comedisse illicitum. Quod si ipsum peccatum etiam et mors perpetrandum decernat,

jam vir deceptus est, jam mulier dedisse viro cibum videtur. Illecebræ enim consentire, de ligno prohibito manducare est. Tunc quippe jure a beata vita tanquam a paradiso expellitur homo, peccatumque ei imputatur, etiamsi non subsequatur effectus, quia etsi non est in factis culpa, in confessione tamen reæ tenetur conscientia. Hæc secundum anagogen. cæterum juxta metaphoram poterit callidus serpens iste, hæreticorum versutiam designare. Nonnulli enim loquacius atque subtilius promittunt curiositate secretorum adaptionem atque scientiam boni et mali, et in ipso homine tanquam in arbore, quæ plantata est in medio paradisi, eam etiam dignoscendam demonstrare. Contra hunc serpentem clamat Apostolus, cum dicit: *Metuo ne sicut serpens Hevam seduxit astutia sua, sic sensus vestri corrumpantur* (*II Cor. XI*). Seducitur autem verbis hujus serpentis carnalis nostra concupiscentia: et per illam deceptus est Adam, non Christus, sed Christianus. Dicit ergo iste ad mulierem: *Cur præcepit vobis Deus ut comederetis ex omni ligno paradisi?* Sic et hæreticorum curiosa cupiditas, sic pravi prædicatores ad diligendam erroris fallaciam auditorum carnalium corda succendunt, dicentes: Quare fugistis scientiam habere latitantem? Nova semper exquirite, boni malique scientiam pertrate. Unde apud Salomonem mulier illa, hæreticorum speciem tenens, dicit: *Aquæ furtivæ dulciores sunt, et panis absconditus suavior* (*Prov. IX*). Subjicit denique idem serpens: *Quacunque die comederitis, statim aperientur oculi vestri, et eritis sicut dii, scientes bonum et malum*. Sic et omnes generaliter hæretici divinitatis meritum profitentur, atque scientiæ pollicitatione decipiunt et reprehendunt eos, si quos simpliciter credentes invenerint; et quia omnia carnalia persuadent, quasi ad carnalia oculorum adaptionem conantur adducere, ut interior oculus obscuretur. *Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum, tulitque de fructu illius et comedit*. Mulier comedit antea et non vir, ideo, quia facilius carnales persuadentur ad peccatum, nec velociter spirituales decipiuntur. *Et dedit viro suo, et comedit*, utique quia post delectationem carnalis concupiscentiæ nostræ, etiam ratio nostra subjicitur ad peccatum, unde quædam lubrica in cogitatione versemus. Providendum nobis est, quia intueri non debet quod non licet concupisci. Ut enim munda mens in cogitatione servetur a lascivia voluptatis suæ, deprimendi sunt oculi, quasi quidam raptore, a culpa. Neque enim Heva lignum vetitum contigisset, nisi hoc prius incaute respiceret. Hinc ergo pensandum, quanto debemus moderamine erga illicita visum restringere, nos qui moraliter vivimus, si et mater viventium per oculos ad mortem venit. Hinc etiam sub Judæ voce qui exteriora videndo, non concupiscens bona, interiora perdidit, propheta dicit: *Oculus meus deprædatus est animam meam* (*Thren. III*). Concupiscens enim visibilia, invisibiles virtutes amisit. Qui ergo interiorem fructum per exteriorum visum perdidit, per oculum corporis pertulit prælam cordis. Unde

nobis ad custodiendam cordis munditiam, exteriorum quoque sensuum disciplina servanda est. Nam quantalibet virtute mens polleat, quantalibet gravitate vigeat, carnales tamen sensus puerile quiddam exterius perstrepunt; et nisi interioris gravitatis pondere, et quasi juvenili quodam vigore frenentur, ad fluxa quæque et levia mentem inermem trahunt. In primo parente nostro didicimus quia tribus modis omnis culpæ nequitiam perpetramus: suggestione scilicet, delectatione, consensu. Primum itaque per hostem, secundum vero per carnem, tertium per spiritum perpetratur. Insidiator enim prava suggerit, caro se delectationi subjicit, atque ad extremum spiritus victus delectatione consentit. Unde et serpens prava suggestit. Heva autem quasi caro se delectatione subdidit, Adam vero velut spiritus suggestionem, delectatione superatus, assensit. Suggestionem itaque per peccatum agnoscimus, delectatione vincimur, consensu etiam ligamur. Unde et exclamandum nobis cum Apostolo: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* (Rom. vii.) ut exaudiamus subsequentem nos consolationem: *Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum* (Ibid.). Item quatuor modis peccatum perpetratur in corde, quatuor consummatur in opere. In corde namque suggestionem, delectationem, consensu, et defensionis audacia perpetratur. Fit enim suggestio per adversarium, delectatio per carnem, consensus per spiritum defensionis, audacia per elationem. Hisdem etiam quatuor modis peccatum consummatur in opere. Prius namque latens culpa agitur; postmodum vero etiam ante oculos hominum sine confusione reatus aperitur; dehinc et in consuetudinem ducitur; ad extremum quoque, vel falsæ spei seductionibus, vel obstinatione miseræ desperationis, enutritur.

CAPUT XVI.

Ubi se nudos viderunt Adam et Heva.

Cumque cognovissent esse se nudos, consuerunt folia ficus, feceruntque sibi perizomata. Anima rationalis bestialem motum in membris suæ carnis erubuit, eique incussit pudorem: non solum quia hoc ibi sentiebat, ubi nunquam antea tale aliquid senserat, verum etiam quod ille pendendus motus de præcepti transgressione veniebat. Ibi enim sensit qua prius gratia vestiretur, quando in sua nuditate nihil indecens patiebatur; denique illa conturbatione ad folia ficulnæ cucurrerunt, quæ forte perturbati prima invenerunt, perizomata, id est, succinctoria consueverunt, et quia glorianda deseruerant, pudenda texerunt. Nec arbitror eos cogitasse aliquid in illis foliis quod talibus congrueret contegi jam membra prurientia, sed occulto instinctu ad hoc illi per conturbationem compulsi sunt, ut etiam talis pœnæ suæ significatio a nescientibus fieret, quæ peccatorem facta convinceret, et doceret scripta lectorem. Mysterium autem hujus arboris, sub qua et Nathanael adhuc positum Dominum vidit, beatus Ambrosius breviter quidem, sed patenter exposuit dicens: Beati qui sub vite et olea equos suos alligant, labo-

A rem cursuum suorum paci et lætitiæ consecrantes, ne ficus adhuc id est, illecebrosa deliciarum obumbret prurigo mundi, humilis ad altitudinem, fragilis ad laborem, mollis ad usum, sterilis ad fructum. Et in alio loco: Quod igitur gravius est, inquit, hac se Adam interpretatione succinxit, eo loco ubi fructu magis castitatis se succingere debuisset. In lumbis enim, quibus præcingimur, quædam semina generationis esse dicuntur; et ideo male ibi succinctus Adam foliis inutilibus, ubi futuræ generationis non fructum futurum, sed quædam peccata signaret. *Cumque cognovissent se nudos esse, consueverunt folia ficus, et se contegunt,* quia qui sæculum asperum amplectuntur, qui prurigne carnalis voluptatis arantur, quique decepti hæretica pravitate, et gratia Dei nudati, tegumenta mendaciorum tanquam folia ficus colligunt, facientes sibi cinctoria pravitatis, cum de Domino vel Ecclesia mentiuntur.

Et cum audissent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se Adam et uxor ejus. Post meridiem tales jam convenerat visitari, qui defecerant a luce veritatis. Unde apte Dominus crucem meridie ascendit, et, promissa latroni habitatione paradisi, post meridiem, id est, nona hora, spiritum tradidit, ut videlicet eadem hora, qua primus homo lignum prævaricationis tetigerat, secundus homo lignum redemptionis ascenderet, et qua hora diei prævaricatores paradiso expulerat, ea confessorem in paradiso induceret.

Abscondit se, inquit, *Adam et uxor ejus a facie Domini Dei, in medio ligni paradisi.* (Beda.) Cum Deus avertit faciem suam intrinsecus, non miremur hæc fieri quæ similia sunt dementiæ, per nimium pudorem ac timorem. Illo quoque occulto instinctu non quiescente, ut ea nescientes facerent, quæ aliquid significarent, quandoque scituris posteris, propter quos ista conscripta sunt. Abscondunt se namque a facie Dei, qui peccant, quia indignos se divinæ pietatis reddunt aspectibus; abscondunt se a facie Dei, non ut ipsorum conscientiam internus arbiter non videat, sed ut ipsi gloriam vultus ejus nunquam nisi respiscendo quodiant.

CAPUT XVII.

Ubi Dominus Adæ in paradiso loquitur post transgressionem ejus.

Vocavitque Dominus Deus Adam, et dixit ei: Ubi es? Non utique ignorando quæsit, sed increpando admonuit, ut attenderet in quo non esset Deus. Jam enim quia de arbore vetita comederat, mortuus erat mortis animæ, cum eam deseruisset vita sua Deus. Et hoc sane ad aliquam pertinet significationem: quod sicut præceptum viro datum est, per quem veniret ad feminam, ita vir prior interrogatur; præceptum enim a Domino per virum usque ad feminam, peccatum autem a diabolo per feminam usque ad virum. *Vocavitque Deus Adam, Ubi es?* Hic ostendit quia qui a fide vel bonis operibus ad mendacia sua desideriaque labuntur, non despicit illos Deus, sed adhuc ut redeant per penitentiam vocat, quia non

vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat. A Ergo non est desperandum quibuslibet peccatoribus, cum et ipsi impii ad spem indulgentiæ provocentur.

Qui ait : *Voce tuam audivi in paradiso, et timui, eo quod nudus essem, et abscondi me.* Satis probabile est solere Deum per creaturam tali actioni congruam in forma humana primis illis hominibus apparere : quos nunquam permisit advertere nuditatem suam, eorum intentionem in superna sustollens, nisi post peccatum, pudendum in membris motum pœnali membrorum lege sensissent. Sic ergo affecti sunt, ut solent homines affici sub oculis hominum ; et talis affectio peccati de pœna erat, eum latere velle ; quem nihil latere potest. Quod enim jam ipsos pudebat erga seipsum, unde sibi et succinctoria fecerant, multo vehementius ab illo etiam sic succincti videri verebantur, qui tanquam familiari temperamento ad eos videndos, per creaturam visibilem, velut humanos oculos afferebat. Dominus vero volens etiam peccatores more justitiæ interrogatos punire amplius quam erat illa pœna de qua jam cogebantur erubescere : *Quis enim, inquit, indicavit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno de quo præceperam ne comederes comedisti?* Hinc enim mors concepta propter Dei sententiam, qui sic fuerat comminatus, fecit adverti concupiscentialiter membra, ubi ducti [dicti] sunt aperti oculi, et secutum est quod puderet.

Dixitque Adam : Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, et comedi. Superbia nunquam dixit Peccavi : habet deformitatem confusionis, et non habet confessionis humilitatem. Ad hoc ista scripta sunt, quia et ipsæ interrogationes nimirum ad hoc factæ sunt, ut utiliter scriberentur, ut advertamus quomodo superbia laborent homines hodie, non nisi in Creatorem conantes referre si quid egerint mali, cum sibi velint tribui si quid egerint boni. *Mulier, inquit, quam dedisti sociam mihi, dedit mihi de ligno, et comedi,* quasi ad hoc data sit, ut non ipsa potius obediret viro, et ambo Deo.

Et dixit Dominus Deus ad mulierem : Quare hoc fecisti? Quæ respondit : Serpens decepit me, et comedi. Nec ista consistitur peccatum, sed in alterum refert impari sexu, pari fastu. *Serpens, inquit, decepit me, et comedi,* quasi cujusdam suasio præcepto Dei debuerit anteponi ; et ipsa autem culpæ causam in Creatorem refert, qui serpentem in paradiso, per quem deciperetur, creaverit. Veræ humilitatis testimonia sunt, iniquitatem suam quemque cognoscere, et cognitam voce confessionis aperire. At contra, usitatum humani generis vitium est, et labendo peccatum committere, et commissum negando defendere, et convictum defendendo multiplicare. Ex illo quippe lapsu primi hominis, hæc augmenta nequitiae ducimus, ex quo ipsam radicem traximus culpæ. Sic namque ille dum lignum vetitum contigisset, abscondit se a facie Domini inter ligna paradisi. In qua absconsione scilicet, quia Deum latere non poterat, non latendi effectus describitur, sed affectus nota-

tur. Qui cum argueretur a Domino, quod de ligno vetito comedisset, Adam scilicet et uxor ejus, illico respondit : *Serpens decepit me, et comedi.* Ad hoc quippe requisiti fuerunt, ut peccatum quod transgrediendo commiserant, constando delerent. Unde et serpens ille persuasor, qui non erat revocandus ad veniam, non est de culpa requisitus. Interrogatus homo quippe est ubi esset, ut perpetrata culpam respiceret, et confitendo cognosceret quam longe a Conditoris sui facie abesset. Sed adhibere sibimet utrique defensionis solatia quam confessionis elegerunt. Cumque excusare peccatum voluit vir per mulierem, mulier per serpentem, auxerunt culpam, quam tueri conati sunt oblique : Adam Dominum tangens, quod ipse peccati eorum auctor exstiterit, qui mulierem fecit ; Heva culpam ad Dominum referens, qui serpentem in paradiso posuit. Qui enim ore diaboli fallentis audierant, *Eratis sicut dii,* quia Deo esse similes in divinitate nequiverunt, ad erroris sui cumulum, Deum sibi facere similem in culpa conati sunt. Sic ergo reatum suum dum defendere molliuntur, addiderunt, ut culpa eorum atrocior discussa fieret, quam fuerat perpetrata. Unde nunc quoque humani generis rami ex hac adhuc radice amaritudinem trahunt, ut cum de vitio suo quisque arguitur, sub defensionis verba, quasi sub quædam se arborum folia abscondit, et velut ad quædam excusationis suæ opaca secreta faciem Conditoris fugit, dum non vult cognosci quod fecit. In qua videlicet occultatione non se Domino, sed Dominum abscondit sibi, agit quippe ne omnia videntem videat, non autem ne ipse videatur. Quo contra cuique peccatori jam exordium illuminationis est humilitas confessionis, quia sibimetipsi jam parcere renuit, qui malum non erubescit confiteri quod fecit. Et qui defendendo excusare potuit, accusando se celerime defendit. Unde et mortuo Lazaro, qui mole magna premebatur, nequaquam dicitur, Revivisce, sed, *Veni foras.* Ex qua scilicet resurrectione, quæ gesta est in illius corpore, signatur qualiter nos resuscitemur in corde, cum videlicet mortuo dicitur, *Veni foras.* Ut nimirum homo in peccato suo mortuus, et per molem malæ consuetudinis jam sepultus, quia intra conscientiam suam absconsus jacet per nequitiam, a seipso foras exeat per confessionem. Mortuo enim *Veni foras* dicitur, ut ab excusatione atque occultatione peccati ad accusationem suam ore proprio exire provocetur. Unde David propheta ab illa tanti morte facinoris reviviscens ad vocem Domini quasi foras exiit, dum, per Nathan correptus, quod fecerat accusavit.

CAPUT XVIII.

Ubi sententia fertur in serpentem.

Et ait Dominus ad serpentem : Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia et bestias terræ. Quod serpens cur hoc fecerit non est interrogatus, potest videri quod non ipse utique id sua natura et voluntate fecerat, sed diabolus de illo et per illum fuerat operatus, qui jam ex peccato impietatis ac

superbiæ suæ igni destinatus fuerat. Nunc ergo quod serpentem dicitur, et ad eum qui per serpentem operatus est utique refertur, procul dubio figuratum est. Nam in his verbis tentator ille describitur, qualis generi humano futurus esset.

Super pectus tuum gradieris, et terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ, etc. Super pectus quippe suum graditur serpens, quia omnes gressus diaboli nequitie sunt et fraudes. Nam in pectore calliditatem et versutias cogitationum ejus indicat, quibus ad eos quos vult decipere, serpit. Pro quo antiqua translatio habet : *Pectore et ventre repes*. Repit autem pectore, cum terrenis hominibus quos sua membra facere desiderat, iniquas cogitationes suggerit. Repit et ventre, cum eos ingluvie superatos in æstum libidinis excitat. Omnia namque quæ repunt corpus per terram trahunt. Corpus autem diaboli sunt omnes reprobi; et ipse pectore et ventre suo repit, cum per iniquas cogitationes, vel illecebras comessionis ac luxuriæ, ad infima deprimit. Devorat autem terram, cum errore peccantium pascitur ac delectatur, eosque seducentes ad interitum rapit. Sicut enim sancti sæpe cælorum, ita nomine terræ hi qui terrena sapiunt indicantur. Quomodo in sequentibus Adæ dicitur : *Terra es, et in terram ibis*, quod nostra translatio habet : *Quia pulvis es, et in pulverem reverteris*. In cujus signum devorationis, spiritualis ipse etiam serpens irrationalis, quod decipiendum hominem velut organo suo usus est diabolus, nunc terram materialem comedere jubetur, cui prius una cum cæteris animantibus terræ herbis et lignorum fructibus vesci concessum erat.

Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius. Semen mulieris totum est genus humanum, semen diaboli, prævaricatores sunt angeli, qui exemplo sunt superbiæ illius ac rebellionis depravati. Semen illius est perversa suggestio; semen mulieris, fructus boni operis, quo perversæ suggestioni resistitur. Hujus autem serpentis ac seminis ejus inimicitiam memorati, quantum genus humanum tolleret, quantum adversus eam inimicitiam omnes electi recte vivendo exerceant, cunctis sole clarius fidelibus constat. Cujus signum inimicitie in natura etiam apparet irrationalis serpentis, quia cunctis animantibus et bestiis terræ, pro insita sibi peste veneni generalis, semper existit inimicus, quod videlicet ei a tempore maledictionis hujus, et non ante, insitum esse credendum est.

Ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus. Mulier conteret caput serpentis, cum Ecclesia sancta insidias diaboli, et suasiones venenosas, in ipso mox initio deprehensas abigit, et quasi conculcans ad nihilum deducit. Conteret caput serpentis, cum superbiæ per quam Heva decepta est, sese sub potenti manu Dei humiliando resistit. *Initium enim omnis peccati superbia*. Et serpens insidiatur calcaneo mulieris, quia Ecclesiam diabolus velut leo rugiens circum, querens quem devoret, quomodo gressus bonæ nostræ actionis avertat. Insidiatur

calcaneo, cum in fine vitæ presentis, nos rapere satagit. Calcaneo namque, qui finis est corporis, non immerito finis vitæ nostræ designatur: quod utrumque ipsa quoque serpentis conditio figurate denuntiat, qui et conteri solet ab omnibus qui possunt, et ipse feriendis hominum vestigiis insidiari non desinit. (*Isid.*) Quidam autem hoc quod dictum est : *Inimicitias ponam inter te et mulierem*, de Virgine de qua Dominus natus est intellexerunt: eo quod illo tempore ex ea Dominus nasciturus ad inimicum devincendum, et ad mortem, cujus ille auctor erat destruendam, promittebatur, sicut in David scriptum est : *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam* (*Psal. cix*). Nam et illud quod subjunctum est : *Ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus*, hoc de fructu ventris Mariæ, qui est Christus, intelligunt, id est, tu eum supplantabis ut moriatur; ille autem te victo resurget, et caput tuum conteret, quod est mors; sicut et David dixerat ex persona Patris ad Filium : *Super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem* (*Psal. xc*). Aspitem dixit mortem, basiliscum peccatum, leonem Antichristum, draconem diabolum.

CAPUT XIX.

Ubi mulieri necnon Adæ corruptio indicitur.

Mulieri quoque dixit : Multiplicabo ærumnas tuas, et conceptus tuos : in dolore paries filios. Hæc quoque in mulierem Dei verba figurate ac prophetice multo commodius intelliguntur; verumtamen quia nondum pepererat femina, nec dolor et gemitus parientis nisi ex corpore mortis [morientis] est, quæ illa præcepti transgressione concepta est, refertur hæc pœna et ad proprietatem litteræ. Nam et in eo quod sequitur, *Et sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui*, cum et ante peccatum aliter factam fuisse non deceat credere mulierem, nisi ut vir ei dominaretur, et sub ejus ipsa potestate degeret, recte accipi potest hanc servitatem significatam, quæ cujusdam conditionis est potius quam dilectionis, ut etiam ipsa talis servitus qua homines hominibus postea servi esse cœperunt, de pœna peccati reperitur exorta. Dixit quidem Apostolus : *Per charitatem servite invicem* (*Galat. v*), sed nequaquam dixit, *Invicem dominamini*. Possunt itaque conjuges per charitatem servire invicem, sed mulierem non permittit Apostolus dominari in virum. Hoc enim viro potius sententia Dei detulit, et maritum habere dominum meruit mulieris non natura, sed culpa: quod tamen nisi servetur, depravabitur amplius natura, et augebitur culpa. Figurata autem verba hæc ad Ecclesiam, conjugem videlicet Christi, converiunt: cujus ærumnæ post reatum prævaricationis multiplicantur in hac vita, ut ad vitam perpetuam castigata perveniat. Multiplicantur et conceptus, cum spiritualemente Deo sobolem prædicando ac recte vivendo, gignere satagit. Unde eidem suæ soboli per egregium prædicatorem dicit. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis* (*Galat. iv*). Parit in dolore filios, cum sollicita metuit,

ne sicut serpens seduxit Hevam astutia sua, ita corumpantur sensus eorum, et excidant a simplicitate quæ est in Christo. Agit sub viri potestate, quia servit Domino in timore, et exsultat ei non in securitate, sed cum timore; cui si nunquam peccasset, solo dilectionis copularetur amplexu. Et ipse dominabitur ei, carnales ejus cohibens motus, eamque ad redemptionem vitæ cœlestis continue supernæ institutionis exercitio provehens, a qua si nunquam recessisset, socia cum illo semper libertate regnaret. Moraliter autem de pœna mulieris, quid significat quod ei dicitur, *In dolore paries filios*, nisi quia voluptas carnalis quæ cum dolore reluctaverat ut faceret consuetudinem bonam, cum aliquam consuetudinem malam vult vincere, patitur in exordio dolores, atque ita per meliorem consuetudinem parit bonum opus quasi filios? Quod vero adjecit: *Et conversio tua ad virum tuum, et ipse tui dominabitur*, hoc significat, quod illa voluptas carnalis quæ cum dolore reluctaverat, ut faceret consuetudinem bonam, jam ipsis doloribus erudita cautior fit, et ne corruat obtemperat rationi, et libenter servit quasi jubenti viro.

Adæ vero dixit: Quia audisti vocem uxoris tuæ, et comedisti de ligno ex quo præceperam tibi ne comederes, maledicta terrâ in opere tuo. In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ; spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbas terræ, etc. Hos esse in terra labores humani generis quis ignorat? qui non essent, si felicitas quæ in paradiso fuerat teneretur. Per peccatum enim hominis terra maledicta est ut spinas pareret, non ut ipsa pœnas sentiret, quæ sine sensu est, sed ut peccati humani crimen semper hominibus ante oculos poneret, quo admonerentur aliquando averti a peccatis, et ad Dei præcepta converti. Nam et herbæ venosæ ad pœnam vel ad exercitationem mortaliū creatæ sunt; et hoc totum propter peccatum, quia mortales propter peccatum facti sumus. Per infructuosas quoque arbores insultatur hominibus, ut intelligant quam sit erubescendum sine fructu bonorum operum esse in agro Dei, hoc est, in Ecclesia, et ut timeant ne deserat illos Deus, quia et ipsi in agris suis infructuosas arbores deserunt, nec aliquam culturam eis adhibent. Ante peccatum ergo hominis non est scriptum quod terra protulerit nisi herbam pabuli et ligna fructuosa; post peccatum autem videmus multa horrida et infructuosa nasci, propter eam videlicet quam diximus causam. Mystice vero, terra quæ in opere prævaricationis Adæ maledicta esse perhibetur, non alia melius quam caro accipitur nostra, quæ spinas jam et tribulos germinat nobis, quia per carnis concupiscentiam propagati, punitiones et incentiva vitiorum de ipsa carne patimur. Cum maledictionis jaculum divina vox gravi instruat ultione plectendum, ita ut regni quoque cœlestis aditum claudat, quid est quod nunc peccante homine, in terræ maledictione divina voce hoc quod homo facere prohibetur inferitur? Sed

A sciendum est, quod Scriptura sacra duobus modis maledictum memorat, aliud videlicet quod approbat, aliud quod damnat. Aliter enim maledictum profertur judicio justitiæ, aliter livore vindictæ. Maledictum quippe judicio justitiæ, ipso primo homine peccante prolatum est cum audivit: *Maledicta terra in opere tuo*. Maledictum justitiæ judicio profertur, cum ad Abraham dicitur: *Maledicam maledicentibus tibi*. Rursumque quia maledictum non justo judicio sed livore vindictæ promitur, voce Pauli admonemur prædicantis, qui ait: *Benedicite, et nolite maledicere* (Rom. xii). Et rursum Veritas dicit: *Neque maledici regnum Dei possidebunt*. Deus ergo maledicere dicitur, et tamen homo prohibetur maledicere, quia quod homo agit malitia vindictæ, Deus non facit nisi examine et virtute justitiæ. Nam et sancti viri cum maledictionis sententiam profertur, non ad hanc ex voto ultionis, sed ex justitiæ examine erumpunt. Intus enim subtile Dei judicium aspiciunt, et mala foris exurgentia quia maledicto debeant ferire cognoscunt; et eo in maledicto non peccant, quod ab interno judicio non discordant. Hinc est quod Petrus in offerentem sibi pecunias Simonem, sententiam maledictionis intorsit, dicens: *Pecunia tua tecum sit in perditionem* (Act. viii). Qui enim non ait, est, sed sit, non indicativo, sed optativo modo se hæc dixisse signavit. Hinc Elias duobus ad se quinquagenariis venientibus dixit: *Si homo Dei sum, descendat nunc ignis de cælo, et consumat vos* (IV Reg. vii). Quorum utrorumque sententia quantum veritatis ratione convaluit, terminus causæ monstravit. Nam et Simon æterna perditione periit et duos quinquagenarios desuper veniens flamma consumpsit, virtus ergo subsequens testificatur, qua mente maledictionis sententia promitur. Cum enim et maledicentis innocentia permanet, et tamen eum qui maledicitor usque ad interitum maledictio absorbet, ex utriusque partis sine colligitur, quia a bono et intimo judice in reum sententia sumpta jaculatur.

In sudore vultus tui vesceris pane tuo, docec revertaris in terram, de qua sumptus es, quia pulvis es, et in pulverem revertaris. Illum hic panem intellige qui ait: *Ego sum panis vitæ qui de cælo descendi* (Joan. vi). Quo in sudore vultus nostri vescimur, quia ad conspectum divinæ celsitudinis non nisi per laborem necessariæ afflictionis ascendimus. Primus homo ita conditus fuit, ut manente illo decederent tempora, nec cum temporibus ipse transiret. Stabat enim momentis decurrentibus, quia nequaquam ad extremum vitæ per dierum incrementa tendebat. Stabat tanto robustior, quanto semper stanti ætius inharerebat. At ubi vetitum contigit, mox offensus creatore, cœpit ire cum tempore. Unde et ei dictum est: *Terra es, et in terram ibis*; statu videlicet immortalitatis amisso, cursus eum mortalitatis absorbit, et dum juventute ad senium, senio traheretur ad mortem, transeundo didicit stando quid fuit. Cujus nos quia de propagine nascimur, radicis amaritudinem, quasi in virgulto retinemus. Nam quia ex illo

originem ducimus, ejus cursum nascendo sortimur, ut eo ipso quotidiano momento quo vivimus, incessanter a vita transeamus, et vivendi nobis spatium unde crescere creditur, inde decrescat, quia dum infantia ad pueritiam, adolescentia ad juventutem, juventus ad senectutem, senectus transit ad mortem, et in cursu vitæ præsentis, ipsis suis augmentis ad detrimenta impellitur; et inde semper deficit, unde proficere se in spatium vitæ credit, Fixum etenim statum hic habere non possumus, ubi transitorie vivimus, atque hoc ipsum nostrum vivere, quotidie a vita transire est. Quem videlicet lapsum primus homo ante culpam habere non potuit, quia tempora eo stante transibant. Sed postquam deliquit, in quodam se quasi lubrico temporalitatis posuit; et quia cibum comedit vetitum, status sui protinus invenit defectum.

Et vocavit nomen uxoris suæ Heva, eo quod mater sit cunctorum viventium. Et hoc nomen Adam divino instinctu constat uxori suæ posuisse, quod aptissime congruit Ecclesiæ sanctæ suæ in cujus solum unitate, quæ catholica vocatur, vitæ cunctis janua patet.

Fecit quoque Dominus Deus Adæ, et uxori ejus tunicas pelliceas, et induit eos. Et hoc significationis gratia factum est. Nam hujusmodi indumento Dominus eos mortales jam factos fuisse insinuat. Pelles quæ non nisi mortuis pecudibus subtrahuntur, mortis figuram continent. Ita, cum contra præceptum, non imitatione legitima, sed illicita superbia Deus esse appetit homo, usque ad belluam mortalitatem dejectus est. Et quidem ipsi sibi fecerunt perizomata de foliis fici, quibus pudenda tegerent; sed Dominus fecit illis tunicas pelliceas, quibus omne corpus illorum induit, quia ipsi, perdita per prævaricationem gloria innocentiae, prætenderunt sibi velamen excusationis, qua suam culpam in Conditorum transfunderent; et ipse Conditor illos per sententiam justi judicii, ablato statu vitæ immortalitatis, in anima simul et carne mutavit pœna mortalitatis. Narrat autem evangelica parabola (*Luc. xv*) quia pius pater revertenti ad se per poenitentiam filio luxurioso, inter alia munera, etiam stolam primam proferri et eum indui præceperit, mystice insinuans quia electi habitum immortalitatis, quem in Adam in exordio sæculi perdiderunt, in fine sæculi sint recepturi in Christo, et quidem ampliore gratia. Nam Adam ita immortalis factus est, ut posset non mori si præceptum servaret; filii autem resurrectionis ita erunt immortales, ut nec mori unquam, nec metu mortis possint affici. De cujus receptione stolæ dicit Apostolus: *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem* (*I Cor. xv*). Ubi induere sonat, ablatam utique significat nuditatem, quam Adam in se et Heva post peccatum agnitam erubescabant.

Et ait: Ecce Adam factus est quasi unus ex nobis, sciens bonum et malum. De hoc sanctus Augustinus:

Quomodo, inquit, hoc per quodlibet vel quomodolibet dictum sit, Deus tamen dixit, non aliter intelligendum est quod ait, *unus ex nobis*, nisi propter trinitatem numerus pluralis accipiatur, sicut dictum erat: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, sicut etiam Dominus de se et Patre: *Veniemus ad eum, et mansionem apud eum faciemus* (*Joan. xiv*). Replicatum est igitur in caput superbi quo exitu concupierit quod a serpente suggestum est: *Eritis sicut dii. Ecce, inquit, Adam factus est sicut unus ex nobis*. Verba enim sunt hæc Dei, non tam huic insultantis, quam cæteros ne ita superbiant deterrentis, propter quos ista conscripta sunt. *Factus est, inquit, tanquam unus ex nobis, sciens bonum et malum.* Quid aliud intelligendum, nisi exemplum timoris incutiendi esse propositum? Quod non solum non fuerit factus qualis fieri voluerit, sed nec illud quod factus fuerat conservaverit. De hoc alio loco: *Nec Dei constantis, inquit, verba sunt, sed potius exprobrantis: Ecce Adam factus est tanquam unus ex nobis*, sicut Apostolus dicit: *Date mihi hanc injuriam* (*II Cor. xii*), utique e contrario vult intelligi.

Nunc ergo ne forte mittat manum suam, et sumat etiam de ligno vitæ, et comedat, et vivat in æternum, emisit eum Dominus Deus de paradiso voluptatis, ut operaretur terram, de qua sumptus est. Superiora verba Dei sunt: hoc autem factum propter ipsa verba secutum est. Alienatus enim a vita, non solum quam fuerat, si præceptum servasset, cum angelis accepturus, sed ab illa etiam quam ducebat in paradiso, felici quodam corporis statu, separari utique debuit a ligno vitæ, sive quod ex ipso illi subsisteret felix ille ipse status corporis ex re visibili virtute invisibili, sive quod in eo esset et sacramentum visibile invisibilis sapientiæ. Alienandus inde utique fuerat vel jam moriturus, vel etiam tanquam excommunicatus, sicut etiam in hoc paradiso, id est, in Ecclesia, solent a sacramentis altaris visibilibus homines disciplina ecclesiastica removeri.

CAPUT XX.

Expulsio protoplastorum de paradiso.

Ejecitque Adam, et collocavit ante paradisum voluptatis cherubim et flammeum gladium atque versatilem ad custodiendum viam ligni vitæ. Hinc locum antiqua translatio sic habet: *Et ejecit Adam, et collocavit eum contra paradisum voluptatis; et ordinavit cherubim et flammeam rhomphæam, etc.* Quam si sequimur, et hoc significandi gratia factum credere debemus; sed tamen factum ut contra paradisum, quo beata vita etiam spiritualiter significabatur, habitaret utique peccator in miseria. Quod autem dicitur collocasse Deus ante paradisum voluptatis cherubim et flammeum gladium, hoc per cœlestes utique potestates in paradiso visibili factum esse credendum est, ut per angelicum ministerium esset illic ignea quædam custodia; non tamen frustra factum esse, nisi quia significat aliquid etiam de

spirituali paradiso, non est dubitandum. Quæ etiam A custodia bene esse versatilis asseveratur, pro eo quod quandoque veniret tempus ut etiam removeri potuisset. Remota est namque Enoch a peccatoribus translato, remota Elia igneo in curru raptò; remota omnibus electis, cum Domino baptizato, *aperti sunt ei cæli*; remota item singulis electis, cum baptismi fonte lavantur; remota iisdem perfectius, cum soluti a vinculis carnis, ad cœlestis paradisi gloriam quique suo tempore conscendunt. Item quia cherubim *scientiæ multitudo, sive scientiæ multiplicata* interpretatur, bene cherubim et flammeus gladius ad custodiendam viam ligni vitæ collocatus esse peribitur; quia nimirum per disciplinæ nobis scientiam cœlestis, et per laborem temporalium afflictionum, reditus ad supernam patriam patet, ex qua B per stultitiam prævaricationis, perque appetitum carnalium voluptatum discessimus. Et bene non simpliciter flammam, sed gladium dicit flammeum

ante paradysum esse collocatum, ut feriendas in nobis iltecebras concupiscentiæ temporalis iusinet *gladio spiritus quod est verbum Dei (Ephes. vi)*, si ad lignum vitæ, quod est Dominus Christus, penetrare concupiscimus. Bene eundem gladium versatilem esse refert, ut indicet mystice non nobis semper hunc necessarium esse gladium, sed, ut scriptum est, tempus esse belli, tempus pacis denuntiet: belli videlicet, cum in hujus vitæ studio adversum aereas potestates, vel etiam nostræ mentis et corporis vitia, certamus; pacis autem, cum perfecta victoria coronamur. Hæc ergo de creatione mundi atque hominis constitutione in paradiso historialiter sive spiritualiter, secundum majorum nostrorum dicta ac sensum breviter explanantes, librum primum hujus operis hoc loco terminari censuimus; ut cætera quæ Scriptura sacra post dejectionem Adam de paradiso commemorat initio sequentis libri consideremus.

LIBER SECUNDUS.

CAPUT PRIMUM.

De duobus, id est, Cain et Abel fratribus; et quem typum eorum uterque gessit.

(CAP. IV.) Adam vero cognovit *Hevam uxorem suam; quæ concepit et peperit Cain, dicens: Possedi hominem per Deum.* Cain acquisitio sive possessio interpretatur, id est, *אָרְבָּה*, unde etymologiam ipsius exprimens, ait: *canithi כַּנִּיתִי*, id est, *possedi hominem per Deum.*

Rursumque peperit ejus fratrem Abel. Abel interpretatur luctus, sive vanitas, vel vapor aut miserabilis.

Fuit autem Abel pastor ovium, et Cain agricola. Factum est autem post multos dies, ut offerret Cain de fructibus terræ munera Domino; Abel autem obtulit de primogenitis gregis sui, et de adipibus eorum; et respexit Dominus ad Abel et ad munera ejus: ad Cain vero et ad munera ejus non respexit. Unde scire potuit Cain quod fratris munera suscepisset Deus, et sua repudiasset, nisi illa interpretatio vera est, quam Theodotion posuit: *Et inflammarit Dominus D super Abel et sacrificium ejus; super Cain vero et super sacrificium ejus non inflammarit.* Ignem autem ad sacrificium devorandum solitum venire de cœlo, et in dedicatione templi sub Salomone legimus, et quando Elias in monte Carmelo construxit altare. Ab omnipotente namque Deo munus ex manu non accipitur, quod corde obligato in malitia profertur. Mundare etenim prius debet animum, qui munus offerre vult Deo, quia omne quod datur Deo, ex dantis mente pensatur.

Iratusque est Cain vehementer, et concidit vultus ejus. Et dixit Dominus ad eum: Quare iratus es, et cur concidit facies tua? Nonne si bene egeris recipies? sin autem male, statim in foribus peccatum tuum ad-

erit. Sed sub te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius. Necessitate compellimur in singulis diutius immorari. Siquidem et nunc multo in Hebræo alius quam in Septuaginta translatoribus sensus est. Ait enim Deus ad Cain: *Quare irasceris, et quare concidit vultus tuus? Nonne si bene egeris dimittetur tibi? et si non bene egeris, ante fores peccatum tuum sedebit, et ad te societas ejus, sed tu magis dominare ejus.* Quod autem dicit, *Quare irasceris*, et invidiæ in fratrem livore cruciatus, vultum demittis in terram? *Nonne si bene feceris, dimittetur tibi omne delictum?* sive, ut Theodotion ait, *acceptabile erit*, id est, munus tuum suscipiam, ut suscepi munus fratris tui. Quod si male egeris, illico peccatum tuum ante vestibulum sedebit, et tali janitore comitaberis. Verum quia liberi arbitrii es, moneo ut non tui peccatum, sed tu peccato doneris. Quod vero in Septuaginta legitur: *Dixit Dominus ad Cain: Quare tristis factus es? et quare concidit facies tua? Nonne si recte offeras, recte autem non divides, peccasti?* D quia non elucet cur vel unde sit dictum, multos sensus peperit eis obscuritas, cum divinarum Scripturarum quisque tractator secundum fidei regulam id conatur exponere. Recte quippe offertur sacrificium Deo vero, cui uni tantummodo sacrificandum est; non autem recte dividitur, dum non discernuntur recte vel loca, vel tempora, vel ipsæ res quæ offeruntur; vel qui offert, et cui offertur; vel in quibus ad vescendum distribuitur quod oblatum est, ut divisionem hic discretionem intelligamus; sive cum offertur ubi non oportet, aut quod non ibi, sed alibi oportet; sive cum offertur quando non oportet, aut quod non tunc, sed alias oportet; sive cum id offertur quod nusquam et nunquam penitus debuit; sive cum electiora sibi ejusdem generis rerum tenet

homo quam sunt ea quæ offert Deo; sive ejus rei que oblata est sit particeps profanus aut quilibet, quem fas non est fieri. In quo autem horum displicuerit Cain Deo, facile non potest inveniri. Sed quoniam Joannes apostolus, cum de his fratribus loqueretur. *Non sicut, inquit, Cain ex maligno erat, et occidit fratrem suum. Et cujus rei gratia occidit? quia opera illius maligna fuerunt, fratris autem ejus justa (I Joan. III).* Datur ergo intelligi propterea non respexisse Dominum in munus ejus, quia hoc ipso male dividebat, dans Deo aliquid suum, sicut autem seipsum. Quod omnes faciunt, qui non Dei, sed suam sectantes voluntatem, id est, non recto sed perverso corde venientes, offerunt tamen Deo munus, quo putant eum redimi, ut eorum non optuletur sanandis pravis cupiditatibus, sed explendis: et hoc est terrenæ proprium civitatis, deum vel deos colere quibus adjuvantibus regnet in victoriis et pace terrena, non charitate consulendi, sed dominandi cupiditate. Boni quippe ad hoc utuntur mundo, ut fruantur Deo; mali autem contra ut fruantur mundo, uti volunt Deo, qui tamen eum vel esse, vel res humanas curare non credunt.

Dixitque Cain ad Abel fratrem suum, subauditur ea quæ locutus est Dominus. Superfluum est ergo, quod in Samaritanorum et nostro volumine reperitur: Transeamus in campum.

Cumque essent in agro, surrexit Cain adversus Abel fratrem suum, et interfecit eum, et cætera. Nativitas duorum filiorum Adam, similitudinem habet duorum populorum, qui erant diversis temporibus ad fidem venturi, pari opere et dissimili charitate ante Deum. *Fuit autem Abel pastor ovium, et Cain agricola.* Sed sicut Cain sacrificium ex terræ fructibus reprobat, Abel autem sacrificium ex ovibus et earum adipe suscipitur, ita Novi Testamenti fides, ex innocentie gratia Deum laudans, Veteris Testamenti terrenis operibus anteponitur. *Dixit Deus ad Cain: Si recte offeras, et recte non divides, peccasti, utique, quia et si antea Judæi recte illa fecerunt, in ea tamen infidelitatis rei sunt, quia, Christo veniente, jam tempus Novi Testamenti a tempore Veteris Testamenti non distinxerunt. Quia sicut si obtemperasset Cain Deo dicenti: Quiesce, sub te erit appetitus ejus, et dominaberis tu illius, ad se convertisset peccatum suum sibi hoc tribuens, et confidens in Deo; ac sic adjutus per indulgentiæ gratiam, ipse peccato suo dominaretur, non illo sibi dominante, servus peccati fratrem occideret innocentem. Sic et Judæi in quorum hæc figura gerebantur, si quiescerent a sua perturbatione, et tempus salutis per gratiam in peccatorum remissionem cognoscentes, audirent Christum dicentem: Non veni vocare justos, sed peccatores ad penitentiam, tunc ad se converterent peccatum suum in confessione, sicut in psalmo scriptum est, propheta dicente: Ego dixi, Domine, miserere mei: sana animam meam, quia peccavi tibi (Psal. XI), eidemque peccato quandiu essent adhuc in mortali corpore, per speciem gratiæ liberi domina-*

rentur. Nunc autem ignorantes Dei Justitiam, et suam volentes constituere, elati de operibus legis, non humiliati de peccatis suis, non quieverunt, sed offenderunt in lapidem offensionis, et exarserunt iracundia adversus Christum, cujus opera videntes Deo accepta esse, doluerunt. (Greg.) Tropologice autem recte offertur, cum recta intentione aliquid agitur; sed non recte dividitur, si non hoc quod pie agitur, etiam subtiliter discernatur. Oblata enim recte dividere, est quælibet bona nostra studia sollicite discernendo pensare: quod nimirum qui agere dissimulat, etiam recte offerens peccat. Sæpe namque et quod bono studio gerimus, dum discernere caute negligimus, quo judicetur sine fine nescimus; et nonnunquam hoc sit reatus criminis, quod putatur causa virtutis. Recte ergo offerimus, cum bono studio bonum opus agimus; sed recte non dividimus, si habere discretionem in bono opere postponamus. Itaque post hæc occiditur Abel minor natu, a fratre majore natu. Occiditur Christus caput minoris populi natu, a populo Judæorum majoris natu. Ille in campo, iste in Calvarie loco. (Isid.) Interrogat Deus Cain, non tanquam ignarus eum a quo discat, sed tanquam iudex reum, quem puniat, ubi sit frater ejus. Respondit ille nescire se, nec ejus se esse custodem. Usque nunc quid respondent nobis Judæi, cum eos Dei, hoc est sanctarum Scripturarum voce interrogamus de Christo? Illi nescire se Christum respondent. Fallax enim Cain ignoratio Judæorum est falsa negatio. Essent autem quodammodo Christi custodes, si Christianam fidem accipere et custodire voluissent.

Dixit Deus ad Cain: Quid fecisti? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Sic arguit in Scripturis sanctis vox divina Judæos; habet enim magnam vocem Christi sanguis in terra cum, eo accepto, ab omnibus gentibus responderetur amen. Hæc est vox clara, vox sanguinis, quam sanguis ipse exprimit ex ore fidelium eodem sanguine redemptorum:

Dicit Deus ad Cain: Maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Unde Cain maledicitur in peccato suo, in peccato vero Adæ terra maledicitur? nisi quia Cain sciebat damnationem prævaricationis primæ, et non timuit originali peccato fratricidii superaddere scelus, ideo majore maledictione dignus habebatur. Maledictus est enim populus Judæorum infidelis a terra, id est, ab ecclesia, quæ aperuit os suum in confessione peccatorum accipere sanguinem Christi, qui effusus est in remissionem peccatorum omnium, de manu persecutoris nolentis esse sub gratia, sed sub lege, ut esset ab Ecclesia maledictus, id est, ut responderet eum ab Ecclesia maledictum testificante Apostolo: *Quicumque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt legis (Hebr. VI).*

Cum operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos. In ipsa enim terra quam Christus portavit, id est, in ejus carne, ipsi operati sunt salutem nostram

crucifigendo Christum, qui mortuus est propter delicta nostra; nec tamen eis dedit eadem virtutem suam, quia non iustificati sunt virtute resurrectionis ejus, qui resurrexit propter justificationem nostram. Qui et si crucifixus est ex infirmitate, sed vivit in virtute Dei. Hæc est ergo virtus terræ illius, quam non ostendit impiis et incredulis. Unde nec resurgens eis à quibus erat crucifixus apparuit, tanquam Cain operanti terram, ut granum illud seminaretur.

Vagus et profugus, sive, ut in Septuaginta scriptum est, Gemens et tremens eris in terra. Nunc ecce quis non videat, quis non agnoscat in tota terra, quacunq; dispersus est ille populus, quomodo sit vagus in gentibus, et profugus a Jerusalem? quomodo genat mœrore amissi regni, et tremat tremore sub innumerabilibus populis Christianis? Ideoque respondit Cain dicens :

Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear. Ecce ejicis me hodie a facie terræ, et a facie tua abscondar; et ero vagus et profugus in terra. Igitur omnis qui invenerit me, occidet me. Desperando hoc dixit. Postquam enim Cain occiderat fratrem, interrogatus a Domino, *Ubi est Abel frater tuus?* contumeliose responderat *Nescio; numquid custos fratris mei sum?* Quam ob rem maledictione damnatus, ut gemens et tremens viveret super terram, voluit veniam deprecari; sed peccatis peccata congemmans, tantum putavit nefas, cul a Deo non posset ignosci. Denique respondit ad Dominum : *Major causa mea, quam ut dimittar, id est, plus peccavi, quam ut merear absolvi. Ecce ejicis me a facie terræ, et a facie tua abscondar; et ero gemens et tremens super terram. Et erit, omnis qui invenerit me, occidet me.* Ejicior, inquit, a conspectu tuo, et conscientia sceleris lucem ipsam ferre non sustinens, abscondar ut latitem : eritque, omnis qui invenerit me occidet me, dum ex tremore corporis et furiatæ mentis agitato, se esse intelligat qui mereatur interfici. (*Isid.*) Allegorice autem, vere inde vagus et profugus gemit populus Judaicus, ne regno etiam terreno perduto, ista visibili morte occidatur. Hanc dicit majorem causam quam illam quod ei terra nostra non dat virtutem suam, ne spiritualiter moriatur. Carnaliter enim sapit et abscondit se a facie Dei, id est, iratum habere Deum grave non putat; sed hoc timet, ne inveniatur et occidatur. Carnaliter enim sapit, tanquam operans terram, cujus virtutem non accipit; sapere autem secundum carnem, mors est. Quam ille non intelligens, amisso regno gemit : et corporalem mortem tremit. Sed quid ei respondit Deus?

Nequaquam ita fiet; sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur, sive, ut Septuaginta transtulerunt, septem vindictas exsolvet. Solet enim septenarius numerus sæpissime in Scripturis sanctis pro plenitudine cujuslibet rei poni, quasi dixisset gravissima ultione puniendum esse, qui nec tantæ damnationis acerbitate admonitus, a sanguine fundendo voluit manus cohibere. Verum Deus nolens eum compen-

A diose mortis finire cruciatu, nec tradens pœnæ, qua seipse damnaverat ait : *Non sic, id est, non ita ut æstinas morieris, et mortem pro remedio accipies, verum vives usque ad septimam generationem, et conscientia tuæ igne torqueberis, ita ut quicumque te occiderit, secundum duplicem intelligentiam, aut in septima generatione, aut magno, te liberet cruciatu : non quod ipse qui percusserit Cain septem ultionibus subjiaciendus sit, sed quod septem vindictas quæ in Cain tanto tempore cucurrerunt, solvat in interfecto, occidens eum qui fuerat vitæ derelictus ad pœnam.* Majorum nostrorum ista est sententia, quod putant in septima generatione a Lamech interfectum Cain. Adam quippe genuit Cain; Cain genuit Enoch; Enoch genuit Irad; Irad genuit B Mahuiael; Mahuiael genuit Matusael; Matusael genuit Lamech; qui septimus ab Adam, non sponte, sicut in quodam Hebræo volumine scribitur, interfecit Cain. Et ipse postea confitetur : *Quia virum occidi in vulnere meo, et juvenem in livore meo; quoniam septies vindicabitur de Cain, de Lamech autem septuagies septies.* Referebat mihi quidem Hebræus in apocryphis eorum libris, septuaginta septem animas ex Lamech progenie reperiri, quæ diluvio deletæ sint; et in hoc numero factam esse vindictam de Lamech, quod genus ipsius usque ad cataclysmum aquæ perseveraverit. Alii de septem vindictis Cain varia suspicantur, et primum ejus asserunt peccatum fuisse quod non recte divisit; secundum quod inviderit fratri; tertium quod dolose egerit dicens : *Transecimus in campum;* quartum quod interfecerit; quintum quod procaciter negaverit, *Nescio;* sextum quod seipsum damnaverit : *Major culpa mea est quam ut dimittar;* septimum quod nec damnatus egerit pœnitentiam, secundum Ninivitas et Ezechiam regem Judæ, qui imminentes mortem lacrymis distulerunt, ut qui dampnati fuerant non perirent, sed agentes pœnitentiam impetrarent misericordiam Dei; et dicunt illum a clementissimo Deo usque ad septem generationes fuisse dilatatum, ideo ut saltem malis ipsis et longæ vitæ mœrore compulsus, pœnitentiam ageret, et mereretur absolvi. Secundum mysticam ergo intelligentiam hæc responsio Domini ad Cain, ita ad Judæos potest transferri, trementibus pro amissione regni temporalis. Non sic, inquit, eveniet quomodo dicis, non corporali morte interibit genus impiorum carnalium Judæorum, quicumque eos ita perdidit, septem vindictas exsolvet, id est, auferet ab eis septem vindictas, quibus alligati sunt propter reatum occisi Christi, hoc toto tempore quod septenario dierum numero volvitur, magis quia non interiit gens Judæa satis appareat fidelibus Christianis, sed solam dispersionem meruerint, juxta quod ait Scriptura : *Ne occideris eos, ne quando obliviscantur legistur. Disperge eos in virtute tua, et destrue eos (Psal. LVIII).*

Posuit Dominus in Cain signum, ut non cum interfecerit omnis qui invenisset eum; ipsam videlicet si-

gnum, quod tremens et gemens, vagus et profugus semper viveret, nec audere eum usquam orbis terrarum sedes habere quietas; et forte idcirco civitatem condidit in qua salvari posset. Hoc revera mirabile est, quemadmodum omnes gentes quæ a Romanis subjugatae sunt, in ritum Romanorum sacrorum transierint, etque sacralia observanda et celebranda susceperint; gens autem Judæa sive sub paganis regibus, sive sub Christianis, non amisit signum legis et circumcisionis suæ, quo a cæteris gentibus populisque distinguitur; sed et omnis imperator vel rex qui eos in regno suo cum ipso signo suo invenit, nec occidit.

Exiit ergo Cain a facie Domini, et habitavit in terra Naid. Quod LXX Naid transtulerunt, in Hebræo nod נַיִד dicitur, et interpretatur *σαλευόμενος*, id est, instabilis et fluctuans, et se 'is incertæ. Non est igitur Naid terra, ut vulgus nostrorum putat, sed expletur sententia Dei, quod huc atque illuc vagus et profugus oberravit. Contra quod malum Dominus rogatur in Psalmo: *Ne dederis in motu pedes meos, et manus peccatorum non moveant me (Psal. xxxv).* Nunc ergo et Judæi, et omnes qui diversis erroribus contumaces sunt, resistendo veritati exeunt a facie Dei, id est, a misericordia dilectionis ejus, vel a participatione lucis ejus, et habitant profugi in terra commotionis, id est, in perturbatione carnali, contra jucunditatem Dei, hoc est contra Eden, quod interpretatur epulatio, id est, piantatus paradisi.

Cognovit autem Cain uxorem suam, quæ concepit et peperit Enoch, et ædificavit Cain civitatem. (Aug.) Quæritur quomodo Cain potuerit condere civitatem, cum civitas alicui utique constituatur hominum multitudini; illi autem duo parentes et duo filii fuisse referuntur, quorum filiorum ab altero alter occisus est. In cujus occisi locum alius natus esse narratur. An ideo quæstio est, quoniam qui legunt, putant solos tunc fuisse homines, quos divina Scriptura commemorat, nec advertunt eos qui prius sint conditi duos, vel etiam eos quos genuerunt tam diu vixisse, vel multos gignerent? Non enim et Adam ipse solos eos genuit, quorum nomina leguntur, cum de illo Scriptura loquens, ita concludat, quod genuerit filios et filias. Proinde cum multo pluribus illi vixerunt annis quam Israelitæ in Ægypto fuerunt, quis non videat, quam multi homines nasci potuerunt, unde illa civitas impleteretur, si Hebræi multo minore tempore ita multiplicari potuerunt? (Isid.) Quid ergo sibi per figuram vult, quod impiorum progenies civitatem in ipsa mundi origine construxit, nisi quod noveris impios in hac vita esse fundatos, sanctos vero hospites esse et peregrinos? Unde Abel tanquam peregrinus in terris, populus Christianus non condidit civitatem. Superna est etiam sanctorum civitas, quamvis hic pariat cives in quibus peregrinatur, donec regni ejus tempus adveniat.

Et vocavit eam ex nomine filii sui Enoch. Iste filius in cujus nomine condita est Enoch, id est terrestris Jerusalem, quod interpretatur possessio, significat

A istam civitatem, et initium et finem habere terrenum ubi nihil plusquam quod cernitur speratur. (Greg.) Iniqui dum corde transire ad æterna negligunt, et cuncta præsentia fugitiva esse non intuentur, mentem in amore vitæ præsentis figunt, et quasi longæ habitationis in ea sibi fundamentum construunt, quia in æternis rebus per desiderium non solidantur. Unde et primus Cain civitatem construxisse describitur, ut aperte monstraretur, quia ipse in terra fundamentum posuit, qui a soliditate æternæ patriæ alienus fuit. Peregrinus quippe a summo fundamentum posuit in infimis, quia stationem cordis in terrena delectatione collocavit. Unde et in ejus stirpe Enoch, qui dedicatio interpretatur, primus nascitur; in electorum vero progenie Enoch septimus fuisse memoratur, quia videlicet reprobi in hac vita quæ ante est, semetipsos ædificando dedicant, electi vero ædificationis suæ dedicationem in fine temporis, id est, in septimo expectant. Videas namque plurimos temporalia sola cogitare, honores quærere, ambiendis rebus inhiare, nihil præter hanc vitam requirere. Quid itaque ista nisi in prima generatione dedicant? et videas electos nihil præsentis vitæ gloriæ quærere, libenter inopiam sustinere, mala mundi æquanimiter perpeti, ut possint in fine coronari. Electis ergo Enoch in septima generatione nascitur, quia sui dedicationem gaudii in extremæ retributionis gloria requirunt.

CAPUT II.

De filiis Lamech qui ostenderunt musicam, et artem ferrariam atque ærariam, et de vindicta Lamech.

Porro Enoch genuit Irad, et Irad genuit Maviael; et Maviael genuit Matusael; et Matusael genuit Lamech, qui accepit uxores duas: nomen uni Ada, et nomen alteri Sella. Genuitque Ada Jahel, qui fuit pater habitantium in tentoriis atque pastorum: et nomen fratris ejus Jubal: ipse fuit pater canentium cithara et oryano. De hoc Josephus historiographus Judæorum ita refert: Jubal autem, inquit, musicam coluit, et psalterium citharamque laudavit; et ne dilaberentur ab hominibus, quæ ab eo inventa videbantur, aut antequam venirent ad cognitionem deperirent, cum prædixisset Adam exterminationem rerum omnium, unam ignis virtute, alteram vero aquarum vi ac multitudine fore venturam, duas faciens columnas, aliam quidem ex lateribus, aliam vero ex lapidibus, in ambabus quæ invenerat conscripserat, ut et si constructa lateribus exterminaretur ab imbribus, lapidea permanens præberet hominibus scripta cognoscere, simul et quia lateralem aliam posuisset, ut hæc ab ignium ardore servaretur, etiam si lapidea solveretur; quæ tamen lapidea permanet hactenus in terra Syria. Tubalcain vero qui ex altera natus est uxore, fortitudine cunctis excellens, res bellicas decenter exercuit. (Isid.) Ex his etiam quæ ad libidinem attinent corporis enutrivit, ferrariam artem primus invenit. Notandum autem quod in progenie Seth, nulla ibi progenita femina nominatim exprimitur, nisi tantum in progenie Cain femina commu-

moratur: quod significat terrenam civitatem usque A Adam ad imaginem et similitudinem Dei factus est, in finem sui carnales habituram generationes, quæ homines autem ad similitudinem Adæ facti sunt. maritorum ac feminarum conjunctione proveniunt.

Disitque Lamech uxoris suis Adæ et Sellæ: Audite vocem meam; uxores Lamech, auscultate sermonem meum, quoniam occidi virum in vulnus meum, et adolescentulum in livore meo, septuplum ultio dabitur de Cain: de Lamech, septuagies septies. (Albinus.)

Quia homicidii peccatum septima generatione diluvio vindicatum esse legitur, adulterii vero scelus, quod Lamech primus omnium in duabus commisit uxoris, non nisi sanguine Christi expiandum esse, qui septuagesima et septima generatione secundum Lucæ Evangelium venit in mundum (*Isid.*); igitur ab Adâm usque ad Christum septuaginta et septem generationes inveniuntur in quibus peccatum La- B mech, id est totius mundi, sanguinis Christi effusione solutum est. Siquidem et in populo Judæorum propter interfectionem Christi, septuaginta septem sunt vindictæ statutæ, juxta illud Evangelii in quo dictum est Petro apostolo: *Non solum septies, sed etiam septuagies septies, si pœniterit, fratri remittendum* (*Math. xviii*), id est Judæum revertentem post septuaginta septem vindictas statutas recipiendum ad indulgentiam Christi.

Cognovit quoque Adam adhuc uxorem suam, et peperit filium, vocavitque nomen illius Seth, dicens: Posuit mihi Dominus semen aliud pro Abel quem occidit Cain. (*Hieron.*) Seth proprie θῆσις, id est *positio* dicitur, quia igitur posuerit eum Deus pro Abel, propterea Seth, id est *positio* appellatur. Seth quippe, ut quidam putant, interpretatur *resurrectio*, qui est C Christus; et Enos filius ejus interpretatur *homo*, qui cœpit invocare nomen Domini. Licet plerique Hebræorum aliud arbitrentur, quod tunc primum in nomine Domini, et in similitudine ejus fabricata sint idola. (*Isid.*) Quid autem per hoc intelligitur, quod Enos dicitur invocare nomen Domini, nisi quia in confessione Dei vivit omnis homo, qui est filius resurrectionis, quandiu peregrinatur in terris? item ex duobus illis hominibus Abel, quod interpretatur luctus, et ejus fratre Seth, quod interpretatur resurrectio, mors Christi, et vita ejus ex mortuis figuratur. Ergo, ut brevius dicam, Abel luctus, Seth resurrectio, Enos homo, quia post luctum resurrectio, de resurrectione homo invocans Deum. D

CAPUT III.

De Adam quomodo rursum filios susceperit, et fine vitæ ejus.

(CAP. v.) *Hic est liber generationis Adam: in die qua creavit Deus hominem, ad similitudinem Dei fecit illum; masculum et feminam creavit eos; et benedixit illis, et vocavit nomen eorum Adam in die qua creati sunt.* (*Hieron.*) Et vocavit, inquit, nomen eorum Adam, id est homo. Hominis autem nomen tam viro quam feminæ convenit.

Vixit autem Adam centum triginta annis, et genuit ad similitudinem et ad imaginem suam. Nota quia

Adam ad imaginem et similitudinem Dei factus est, homines autem ad similitudinem Adæ facti sunt.

Et facti sunt dies Adam postquam genuit Seth, octingenti anni, genuitque filios et filias. Et factum est omne tempus quod vixit Adam, anni nongenti triginta, et mortuus est. Vixit quoque Seth centum quinque annos, et genuit Enos. Item Enos genuit Cainan; Cainan autem genuit Malaleel; Malaleel genuit Jareth, Jareth genuit Enoch, et reliqua. (*Isid.*) Hic autem Enoch septimus ab Adam, qui placuit Deo et translatus est, septimam requiem significat, ad quam refertur omnis qui tanquam sexta die, id est, sexta ætate sæculi, per Christi adventum fornicatur. Transactis enim sex ætatibus sæculi, factio etiam iudicio, et renovatis cœlo ac terra, transferuntur sancti in vitam perpetuæ immortalitatis. Quod autem per Seth ab Adam etque ad Noe denarius numerus insinuatur, complementum mandatorum in Ecclesiæ operibus figuratur. Cui numero si adjiciuntur tres filii Noc, medio reprobato, duodenarius consummatur, qui in patriarcharum et apostolorum numero insignis habetur, propter septenarii partes alteras, per alteras multiplicatas; nam ter quaterni, vel quater terui ipsum faciunt. Quod vero progenies ex Adam per Cain in denario numero finitur, transgressio mandatorum sive peccatum ostenditur. Nam dum Lamech septimus ab Adam reperiatur scriptus, adduntur ei tres filii et una filia, ut undenarius numerus compleatur, per quod demonstretur peccatum. Nam et ipse numerus femina cluditur, a quo sexu initium peccati commissum est, per quod omnes morimur, scilicet ut voluptas carnis quæ spiritui resisteret, sequeretur. Unde et ipsa filia Lamech Noema, id est voluptas, interpretatur. Adam interpretatur *homo* sive terrenus aut *indigena*, aut *terra rubra*. Interpretatio autem eorumdem nominum eandem rem significat. Seth quoque interpretatur *positio*, sive *resurrectio*, ut diximus: Enos interpretatur *homo*; Cainan interpretatur *lamentatio*, vel *positio eorum*; Malaleel interpretatur *laudans Deum*; Jareth *roborans*; Enoch interpretatur *dedicatio*; Mathusala *mortis emissio*; Lamech *humiliatus*; Noe *requies* interpretatur. Ergo procedens homo ex terra rubra, resurgens a peccatis, et appositus cœtui credentium, erit homo invocans Deum, et deslens peccata pristina; possidet animam suam per patientiam; sicque rite laudans Deum, roboratur Spiritu Dei; dedicatur ad vitam æternam; atque victor mortis subjectus Deo, possidet requiem sempiternam.

CAPUT IV.

De Mathusala et Lamech.

(CAP. v.) *Vixit quoque Mathusala centum octoginta septem annos, et genuit Lamech, etc.* Notandum autem quod in Septuaginta interpretibus hic locus ita habetur: *Et vixit Mathusala annis centum sexaginta septem, et genuit Lamech. Et vixit Mathusala postquam genuit Lamech annos octingentos duos, et genuit filios et filias; et fuerunt omnes dies Mathusalæ quos vixit anni nongenti sexaginta novem, et mortuus est*

Famosa quæstio et disputatione Ecclesiarum omnium ventilata, quod juxta diligentem supputationem quatuordecim annos post diluuium Mathusala vixisse referatur. Etenim cum esset Mathusala annorum centum sexaginta septem, genuit Lamech; rursus Lamech cum esset annorum centum octoginta octo, genuit Noe; et fiunt simul usque ad diem natiuitatis Noe anni vitæ Mathusale, trecenti quinquaginta quinque. Sexcentesimo autem anno vitæ Noe, diluuium factum est, ac per hoc habita supputatione per partes, nongentesimo quinquagesimo quinto anno Mathusale, diluuium factum esse convincitur. Cum autem super nongentis sexaginta novem annis vixisse sit dictus, nulli dubium est quatuordecim annos eum vixisse post diluuium. Et quomodo verum est quod octo tantum anime in arca salvæ factæ sunt? Restat ergo ut quomodo in plerisque, ita et in hoc sit error in numero. Siquidem in Hebræis et Samaritanorum libris ita scriptum reperi: *Et vixit Mathusala centum octoginta septem annis, et genuit Lamech; et vixit Mathusala postquam genuit Lamech, septingentos octoginta duos annos, et genuit filios et filias; et fuerunt omnes dies Mathusale, anni nongenti sexaginta novem, et mortuus est. Et vixit Lamech centum octoginta duos annos, et genuit Noe.* A die ergo natiuitatis Mathusale usque ad diem ortus Noe, sunt anni trecenti sexaginta novem. His adde sexcentos annos Noe, quia in sexcentesimo vitæ ejus anno diluuium factum est, atque ita fit ut nongentesimo sexagesimo nono anno vitæ suæ Mathusala mortuus sit, eo anno quo cepit esse diluuium. (*Isid.*) Nam Mathusale secundum Septuaginta ultra diluuium numerantur anni, ut quoniam solus est Christus, cujus vita nullam sentit ætatem, in majoribus quoque illis non sensisse diluuium videretur.

Vixit autem Lamech centum octoginta duobus annis, et genuit filium; vocavitque nomen ejus Noe, dicens: Iste consolabitur nos ab operibus et laboribus manuum nostrarum, in terra cui maledixit Dominus. (*Hieron.*) Noe *requies* interpretatur. Ab eo igitur quod sub illo omnia retro opera quieverunt per diluuium, appellatus est *requies*. Significat autem Noe per omnes actus suos Christum. Noe enim, ut diximus, *requies* interpretatur. Dominus dicit: *Discite a me quia mitis sum et humilis corde, et inuenietis requiem animabus vestris* (*Matth. xi*). Solus justus invenitur Noe in illa gente, cui septem homines donantur propter justitiam suam. Solus justus Christus est atque perfectus, cui septem Ecclesiæ propter septenplicem Spiritum illuminantem in unam Ecclesiam condonantur.

CAPUT V.

De gigantibus, et de centum viginti annis hominibus ad pœnitentiam a Deo concessis.

(*CAP. VI.*) *Cumque cepissent homines multiplicari super terram, et filios procreassent, videntes filii Dei filias hominum, quod essent pulchræ, acceperunt uxores sibi ex omnibus quas elegerant.* Verbum Hebraicum *עליונים* communis est numeri, et Deus

quippe, et dii similiter appellantur. Propter quod Aquila plurali numero filios deorum ausus est dicere, deos intelligens sanctos sive angelos. *Deus enim stetit in synagoga deorum: in medio autem deos discernit* (*Psal. LXXXI*). (*Aug.*) Unde et Symmachus istiusmodi sensum sequens ait: *Videntes filii potentum filias hominum, et reliqua.* Sed hoc movet, quomodo vel ex hominum concubitu nati gigantes, feminis miscere potuerunt se, si non homines sed angeli fuerunt. Sed de gigantibus, id est, nimium grandibus atque fortibus, puto non esse mirandum quod ex hominibus nasci potuerunt, quia et post diluuium quidam tales fuisse reperiuntur; et quædam corpora hominum in incredibilem modum ingentia nostris quoque temporibus exstiterunt, non solum virorum, sed etiam feminarum. Unde credibilius est homines justos appellatos filios Dei, concupiscentia lapsos peccasse cum feminis, quam angelos carnem non habentes, usque ad illud peccatum descendere potuisse: quamvis de quibusdam dæmonibus qui sunt improbi mulieribus, a multis tam multa dicantur, ut non facilis sit de hac re finienda sententia. (*Albin.*) Aliter filias hominum progeniem Cham, et filios Dei sobolem Seth appellare voluit Scriptura, hi avita benedictione religiosi, illi paterna maledictione impudici. Sed postquam filii Seth, concupiscentia victi, ex filiabus Cham connubia conjunxerunt, ex tali conjunctione homines immenso corpore, viribus superbi, moribus inconditi, quos Scriptura gigantes appellat, procreati sunt.

Dixitque Deus: Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est; eruntque dies illius centum viginti anni. (*Hieron.*) In Hebræo scriptum est: *Non iudicabit spiritus meus homines istos in æternum, quia caro sunt;* hoc est, quia fragilis est in homine conditio, non eos ad æternos servabo cruciatus, sed hic illis restituam quod merentur. Ergo non severitatem, ut in nostris codicibus legitur, sed clementiam Dei sonat, dum peccator hic pro suo scelere visitatur. Unde et iratus Deus loquitur ad quosdam: *Non visitabo filias eorum cum fuerint fornicatæ, et sponsas eorum cum adulteraverint* (*Osee iv*). Et in alio loco: *Visitabo in virga iniquitates eorum, et in flagellis peccata eorum. Veruntamen misericordiam meam non auferam ab eis* (*Pe. LXXXVIII*). Porro ne videretur in eo esse crudelis, quod peccantibus locum pœnitentiæ non dedisset, adiecit: *Sed erunt dies eorum centum viginti anni,* hoc est, centum viginti annos habebunt ad agendam pœnitentiam. Non igitur humana vita, ut multi errant, in centum viginti annos contracta est, sed generationi illi centum viginti anni ad pœnitentiam dati sunt. Siquidem invenimus quod post diluuium Abraham vixerit annos centum septuaginta quinque, et ceteri amplius ducentis trecentis annis. Quia vero pœnitentiam agere contempserant, noluit Deus expectare tempus decretum, sed viginti annorum spatii amputatis, induxit diluuium anno centesimo agendæ pœnitentiæ destinato.

Videns autem Deus quod multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, pœnituit eum quod hominem fecisset in terra; et tactus dolore cordis intrinsecus. Delebo, inquit, hominem quem creavi, a facie terræ, ab homine usque ad animantia, a reptili usque ad volucres cœli; pœnitit enim me fecisse eos. Quid est quod de Deo dicitur: Pœnitit me hominem fecisse, et iterum: Tactus dolore cordis intrinsecus? Nunquid in Deum pœnitentia aut dolor cordis cadere potest? Ira Dei non perturbatio animi ejus est, sed judicium quo irrogatur pœna peccato, cogitatio vero ejus et recogitatio mutandarum rerum est immutabilis ratio. Non Deus de facto suo pœnitet aut dolet sicut homo, cui est de omnibus rebus omnino tam fixa sententia quam certa præscentia, sed utitur Scriptura sancta usitatis nobis verbis intelligentibus, ut coaptet se nostræ parvitati, quatenus ex cognitis incognita cognoscamus.

CAPUT VI.

De Noe et constructione arcæ ejus.

Noe vir justus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulavit. (Albin.) Si nullus sine peccato, quomodo aliquis perfectus esse potest? Perfecti hic aliqui dicuntur, non sicut perficiendi sunt sancti in illa immortalitate, qua æquabuntur angelis Dei, sed sicut esse possunt in hac peregrinatione perfecti. Unde signanter ait, in generatione sua, ut ostenderet non juxta justitiam consummatam, sed juxta generationis suæ cum justum fuisse justitiam; et hoc est quod in Hebræo dicitur: *Noe vir justus atque perfectus erat in generationibus suis, cum Deo ambulabat*, hoc est, illius vestigia sequebatur.

Et genuit tres filios, Sem, Cham et Japheth. Sem interpretatur nomen vel nominatus. Cham interpretatur callidus, Japheth interpretatur latitudo.

Corrupta est autem terra coram Deo, et repleta est iniquitate. Cumque vidisset Deus terram esse corruptam. (Omnis quippe caro corruerat viam suam super terram.) Corruptam autem dicit esse terram, quia omnis caro, id est omnis homo peccando corruerat viam suam, hoc est vitam, quia totum tempus vitæ suæ duxit in peccatis. Solo enim homine peccante, omnis caro dicitur corrupisse viam suam, quia propter hominem omnis caro creata est.

Dixit ad Noe: Finis universæ carnis venit coram me: repleta est terra iniquitate a facie eorum, et ego disperdam eos cum terra. Quid est quod dixit Deus, Finis universæ carnis venit coram me, nisi quia per universam carnem significavit omne genus mortaliū præter illos qui in arca salvandi erant? Illi autem quasi seminarium secundæ generationis servati sunt. Et disperdam, inquit, cum terra. Quomodo cum terra disperierunt, dum terra postea remansit? Tradunt enim doctores terræ vigorem et fecunditatem longe inferiorem esse post diluvium quam ante; et idcirco hominibus carnes edere licentiam esse datam, et ante etiam diluvium fructibus terræ solummodo victitasse.

Fac tibi arcam de lignis levigatis; mansiunculas in arca facies. Quæ sunt ergo ligna levigata, de quibus arca præcipitur fieri, nisi fortia et insolubilia et bene coaptata? De quibus alia translatio dicit, quadrata, ut arca nec ventorum vi, nec aquarum inundatione solveretur. Hæc utique arca mansiunculis intus distincta erat, propter diversas species et genera animalium.

Et bitumine linies intrinsecus et extrinsecus; et sic facies eam. Bitumen est ferventissimum et violentissimum gluten, cujus est hæc virtus, ut ligna hoc oblita, nec vermibus exedi, nec solis ardore, nec aquarum possint inundatione dissolvi. De hoc bitumine Plinius historicus ita refert (*Lib. II, cap. 104*): Bituminis plures lacus inveniri dicuntur, ut est in Comagene, urbe Samosata stagnum emittentes limum (quod maltham vocant) flagrantem, cum quo defendere muros solent, quia tactu adhærens retrahit fugientes. Est et in Pentapoli, ubi mare Mortuum vel lacus Salinarum esse dicitur, in quo quæcunque viventia mergenda tentaveris, statim resiliunt; et quamvis vehementer illisa, confestim excutuntur. Sed neque ventis movetur resistente turbinibus bitumine quo aqua omnis stagnatur; neque navigationis patiens est, quia omnia vita carentia in profundum merguntur nec materiam ullam sustinet, nisi quæ bitumine illustratur, Lucernam accensam ferunt supernatare extincto demergi lumine. Sunt et in Babylonis regionibus putei bituminis, quo pro cæmento in turris constructione filii Adam usi sunt, quia contra naturam aquæ firmissimum est.

Trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ; quinquaginta cubitorum latitudo, et triginta cubitorum altitudo illius. Fenestram in arca facies, et in cubito consummabis summitatem ejus. Quæri solet quæ figura vel forma fuerit arcæ. Videtur enim ex hac narratione, illa quatuor angulis ex imo assurgere, et eisdem paulatim usque ad summum in angustum attractis, in spatium unius cubiti fuisse collecta, quia sic refertur, quod in fundamentis trecenti cubiti in longitudine, et in latitudine quinquaginta sint, et in altitudine triginta, sed collecta in cacumen angustum, ita ut cubitum sit longitudinis et latitudinis ejus. Et vere nulla potuit tam conveniens, et congrua arcæ species dari, quam ut summo velut e tecto quodam angusto culmen diffunderet imbrium ruinas, et ima in aquis quadrata stabilitate consisteret, nec impulsu ventorum nec impetu fluctuum, nec inquietudine animalium quæ intrinsecus erant aut inclinari posset aut mergi. Fenestra ergo ideo in summitate arcæ jubetur fieri, ut haberet Noe unde emittere posset aves, ad explorandam terræ siccitatem.

Ostium autem arcæ pones ex latere dextrorum, cœnacula et tristega facies in ea. Quomodo ergo bicamerata et tricamerata fuerit arca, quidam doctorum ita asserunt, ut bicameratam in inferioribus, tricameratam vero in superioribus, ita ut quinque habitationum distinctiones in ea esse advertamus, infe-

reriora ejus loca stercoreibus et spurcitia esse deputata, ne animalia et præcipue homines fimi fetore vexarentur: huic autem superior et contigua camera conservandis pabulis animalium deputaretur. In hos ergo usus inferiores partes quæ bicamerata dicuntur tradunt fuisse distinctas, superiores vero partes quæ tricameratæ dicuntur ad habitaculum primo bestiis, vel animalibus immittioribus, vel serpentibus, deputatas esse. Ab his vero congruam superioribus loca mitioribus animantibus stabula fuisse; super omnia vero in excelso hominibus sedem locatam, ut pote sicut honore et sapientia antecedit, ita et loco cuncta præcelleret animalia; et sic quinque mansiones in ea esse intelliguntur: prima stercoreina [stercoraria], secunda apothecaria, tertia feris animantibus, quarta mansuetis, quinta hominibus. Sic et de ostio quod in latere arcæ ædificatum est tradunt, quod eo loco fuisset, ubi inferiora quæ dixit bicamerata infra se haberet; et quæ dixit tricamerata superiora a loco ostii haberentur; et inde ingressa universa animalia, per sua quæque loca secundum quod supra diximus, congrua discretione dirempta sunt. (*Isid.*) Quod vero Noe per aquam et lignum liberatur, allegorica interpretatione sic accipi potest, ut lignum et aqua crucem designet et baptismum. Sicut enim ille cum suis per aquam et lignum salvatur, sic familia Christi per baptismum et crucis passionem sanatur. Arcam instruxit Noe de lignis non putrescentibus, Ecclesia construitur a Christo, ex hominibus victuris in æternum. Arca enim ista ecclesiam demonstrat, quæ natat fluctibus mundi hujus. Quod autem eadem arca de lignis quadratis fieri jubetur, undique stabilem vitam sanctorum significat, ad omne bonum opus paratam. Quacunque enim verteris quadratum, firmiter stabit. Bitumine glutinantur arcæ ligna intrinsecus et extrinsecus, ut in compagine unitatis, significetur tolerancia charitatis, ne scandalis Ecclesiam tentantibus, sive ab his qui intus sunt, sive ab his qui foris sunt, cedat fraterna junctura, et solvatur vinculum pacis. Est enim bitumen ferventissimum et violentissimum gluten, ut supra dictum est, significans dilectionis ardorem vi magna fortitudinis ad tenendam societatem spiritualem, omnia tolerantem. Arca trecentis cubitis longa est, ut sexies quinquaginta compleatur, sicut sex ætatibus omne hujus sæculi tempus extenditur, in quibus omnibus Christus nunquam desistit prædicari, in quinque per prophetiam prænuntiatus, in sexta per Evangelium diffamatus. Potest quidem et in his trecentis cubitis lignum ligni passionis ostendi. Ipsius enim litteræ numerus crucis demonstrat signum per quod socii Christi passionis effecti, per baptismum longitudinem vite æternæ adipiscimur. Quod vero cubitis latitudo quinquaginta ejus expanditur, significat amplitudinem charitatis in fidelibus, sicut dicit Apostolus: *Cor nostrum dilatatum est* (II Cor. vi). Unde nisi charitate spirituali? propter quod ipse iterum dicit: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis*

(Rom. v). Quinquagesimo enim die post resurrectionem suam Christus sanctum Spiritum misit, qui corda credentium dilatavit. Quod autem altitudo ejus triginta cubitis surgit, quem numerum decies habet in trecentis cubitis arcæ longitudo, designat quia Christus est altitudo nostra, qui triginta annorum ætatem gerens, doctrinam evangelicam consecravit, contestans legem non se venisse solvere sed implere. Legis autem cor in decem præceptis agnoscitur, hinc decies tricenis arcæ longitudo perficitur. Unde et ipse Noe ab Adam decimus computatur. Quod sexies longa ad altitudinem, et decies longa ad latitudinem suam, humani corporis instar ostendit, in quo Christus apparuit. Corporis enim longitudo quæ est a vertice ad vestigium, sexies tantum habet, quam latitudo est ab uno latere ad alterum latus, et decies tantum quam altitudo, cujus altitudinis mensura est in latere a dorso ad ventrem, velut si jacentem hominem metiaris supinum seu prouum, sexies tantum longus est a capite usque ad pedes, quam latus a dextera in sinistram, vel a sinistra in dexteram, et decies quam altus a terra. Unde facta est arca trecentorum in longitudine cubitorum, et quinquaginta in latitudine, et triginta in altitudine. Item eadem arca collecta in unum cubitum, desuper consummatur, sicut Ecclesia corpus Christi in unitate collecta, sublimatur et perficitur. Unde dicitur in Evangelio: *Qui mecum non colligit, spargit* (Luc. x). Quod autem aditus ejus sit a latere, significat quia nemo intrat in Ecclesiam, nisi per sacramentum remissionis peccatorum, quod e Christi latere aperto manavit. Inferiora arcæ bicamerata et tricamerata construuntur, sicut ex omnibus gentibus, vel per bipartitam multitudinem congregatur Ecclesia propter circumcisionem et præputium, vel tripartitam propter tres filios Noe, quorum progenie repletus est orbis terrarum; et ideo arcæ inferiora ista dicta sunt, quia in hac terrena vita diversitas est gentium. In summo autem omne in unum consummatur, et non est ista varietas, quia omnia et in omnibus Christus, tanquam nos uno cubito desuper cœlesti unitate consummans. (*Greg.*) Recte itaque per arcam universa Ecclesia designatur, quæ adhuc in multis suis carnalibus lata est, in paucis spiritualibus angusta; et quia ad unum hominem, qui est sine peccato colligitur, quasi in uno cubito consummatur. Videmus etenim multos intra ejusdem Ecclesiæ sanctæ sinum in superbiam erigi, in carnis voluptate dissolvi, in acquirendis terrenis rebus inhiare, imperante avaritia maria transire, deservire iracundiæ, jurgiis vacare, proximos quos prævalent lædere. Sed quia eos adhuc sancta Ecclesia tolerat ut convertantur, quasi in arcæ latitudine deorsum bestię morantur. Videmus alios jam aliena non quærere, illatam injuriam æquanimitè portare, rebus propriis esse contentos, humiliter vivere; sed quia isti jam pauci sunt, angustatur arca. Alios autem conspiciamus etiam possessa relinquere, nullum terrenis rebus studium dare, inimicos diligere, carnem a cunctis voluptatibus domare, motus

omnes sub ratione iudicio premere, per cœleste desiderium contemplationis penna sublevari. Sed quia tales quique valde rari sunt, jam arca juxta cubitum ducitur, ubi homines et volatilia continentur. Quærat tamen si quis in eis esse valeat sine peccato, et nullus invenitur. Quis itaque homo est sine peccato, nisi ille qui in peccatis conceptus non est? In uno ergo cubito consummatur arca, quia unus est auctor et redemptor sanctæ Ecclesiæ sine peccato, ad quem et per quem omnes proficiunt, qui se esse peccatores noverunt. Sequitur :

Et ingredieris arcam tu et filii tui, uxor tua, et uxores filiorum tuorum tecum. Et cunctis animantibus universæ carnis, bina duces in arcam ut vivant tecum, masculini et feminini sexus, etc. (Albin.) Quid sibi vult quod hic bina de omnibus animantibus introducere jubet in arcam, et in sequentibus duo et duo, septena et septena, masculinum et feminam? an quatuor ex immundis et quatuordecim ex mundis animalibus intelligere debemus introducenda esse? Non utique duo et duo propter quatuor, sed propter masculinum et feminam. Nam de immundis tantummodo duo, et de mundis solummodo septem. Iude immunda pari numero posuit; munda vero impari, ut haberet Noe unde hostias inimolaret ex mundis; et inde plura fuerunt munda quam immunda, propter futurum humani generis usum qui ex mundis debebatur hominibus, ut plura essent quæ prodessent, quam quæ nocerent.

De volucribus juxta genus suum, et de jumentis in genere suo, et ex omni reptili terræ secundum genus suum, bina de omnibus ingredientur tecum, ut possint vivere. Quæri enim solet utrum tanta capacitate arca describatur esse, quod animalia tanta, et tot cum mansuiculis convenientibus sibi, et escis eorum ferre potuerit. (Aug.) Hanc quæstionem Origenes solvit cubito geometrico, asserens cubitum geometricum tantum valere, quantum nostra cubita sex valent. Si ergo tam magna cubita intelligamus, nulla quæstio est tantæ capacitatis arcam fuisse, ut posset illa omnia continere. Item quæritur utrum arca tam magna centum annis potuerit fabricari a quatuor hominibus, id est, Noe et tribus filiis ejus. Sed si non potuerit non erat magnum fabros alios adhibere, quamvis operis sui mercede accepta non curaverint utrum eam Noe sapienter, an vero inaniter fabricaverit; et ideo non in eam intraverint, quia non crediderunt quod ille crediderat. Quod autem dictum est ingressa esse omnia animalia in arcam, non Noe colligente, sed Deo jubente factum est. Sicut enim dictum est in prima creatione, quod Deus adduxit ea ad Adam, ut videret quid vocaret eam, sic divino nutu coacta animalia, sponte præfinito numero veniebant ad arcam Noe. Item quæri solet de minutissimis bestiis, non solum quales sunt mures et stelliones, sed etiam quales locustæ, scarabæi, muscæ denique et pulices, utrum non amplioris numeri in arca illa fuerint, quam qui est definitus cum hoc imperaret Deus. Prius admonendi

sunt quos hæc movet, sic accipiendum esse quod dictum est, *quæ reptant super terram*, ut necesse non fuerit conservari in arca quæ possunt in aquis vivere, non solum mersa sicut pisces, verum etiam super natantia, sicut multæ alites. Deinde cum dicitur, *masculus et femina erunt*, profecto intelligitur ad reparandum genus dici; ac per hoc nec illa necesse fuerat ibi esse quæ possunt sine concubitu de quibuscunque rebus vel rerum corruptionibus nasci; vel si fuerint sicut in domibus consueverunt esse, sine ullo numero definito esse potuisse; aut si mysterium sacratissimum quod agebatur, et tantæ rei figura etiam veritate facta aliter non posset impleri, nisi ut omnia ita certo illo numero essent, quæ vivere in aquis, illius natura prohibente, non possent, non fuit ista cura illius hominis, vel illorum hominum, sed divina. Non enim ea Noe capiens intromittebat, sed venientia et intrantia permittebat. Ad hoc enim valet quod dictum est, *Intrabant ad te*, non scilicet hominis actu, sed Dei nutu.

Tolles igitur tecum ex omnibus escis quæ mandis possunt, et comportabis apud te, et erunt tam tibi quam illis in cibum. Solet etiam movere nonnullos genera escarum quæ illic habere poterant animalia quæ non nisi carne vesci putantur, utrum præter numerum ibi fuerint, sine transgressione mandati, quæ aliorum alendorum necessitas illic coegisset includi, an vero quod potius est credendum præter carnes aliqua alimenta esse potuerunt, quæ omnibus convenirent. Novimus enim quam multa animalia quibus caro cibus est, fructibus pomisque vescantur, et maxime sicus atque castaneis. Quid vero mirum si vir ille sapiens et justus, etiam divinitus admonitus quod cuique congrueret, sine carnibus aptam cuique generi alimoniam reperiret et conderet? Quid est quo vesci non cogeret famem? aut quod non suave ac salubre facere posset Deus, qui etiam ut sine cibo viverent divina facilitate donaret?

CAPUT VII

De ingressu animantium in arcam et de diluvio.

(CAP. VII.) *Universæ aves omnesque volucres ingressæ sunt ad Noe in arcam bina et bina, ex omni carne in qua erat spiritus vitæ; et quæ ingressa sunt masculus et femina, ex omni carne introierunt, sicut præceperat ei Deus. (Albin.)* Hinc quidam quærendum putant quid de animalibus sentiri debeat, quorum natura nec semper in aridis, nec semper in humidis vivere potest, sicut sunt lutri et vituli marini, et multa avium genera, quæ in aquis victum requirunt, sed in aridis dormiunt, nutriunt et requiescunt. Potuit enim virtus divina utramvis eorum naturam donec diluvium transiret, mitigare, temperare, ut aut in humore tantum, aut in arido tantum vivere possent, nisi forte extra arcam in aliqua ejus parte loca illis præparata essent, unde et in aquis vivere, et in aridis requiescere potuissent.

Et inclusit eum Dominus desoris. Hoc enim sine dubio divinum opus fuit, ne ingrederentur aquæ peraditum, quod humana non munierat manus.

Factumque est diluvium quadraginta diebus super terram; et multiplicatæ sunt aquæ, et elevaverunt arcam in sublime a terra, vehementerque inundaverunt, et omnia repleverunt in superficie terræ. Porro arca ferebatur super aquas, et aquæ prævaluerunt nimis super terram. Opertique sunt omnes montes excelsi sub universo cælo. Quindecim cubitis altior fuit aqua super montes quos operuerat. Ferunt quidam non esse hæc gesta, sed solas rerum significantiarum figuras esse contendunt. Primum opinantur tam magnum non potuisse, itemque aliqd tantum in superioribus fieri diluvium, ut altissimos montes quindecim cubitos aqua crescendo transcenderet propter Olympi verticem montis, super quem perhibentur nubes non posse conerescere, quod tam sublime jam cælum sit, ubi non ibi sit aer iste crassior, ubi venti, nebulae imbresque gignantur. Nec attendunt omnium elementorum crassissimam terram ibi esse potuisse. An forte negant verticem montis esse terram? Cur igitur usque ad illa cæli spatia terris exaltari licuisse, et aquis exaltari non licuisse contendunt, cum isti mensores et pensores elementorum aquas terris perhibeant superiores atque leviores? Quid itaque rationis afferunt quare terra gravior et inferior locum cæli tranquillioris invaserit per volumina tot annorum, et aqua levior ac superior permissa non sit hoc facere, saltem ad tempus exiguum? (CAP. VIII.) Recordatus autem Dominus Noe cunctorumque animalium et omnium jumentorum quæ erant in arca cum eo, adduxit spiritum super terram, et imminutæ sunt aquæ; et clausi sunt fontes abyssi et cataractæ cæli, et prohibita sunt pluvie de cælo. Bene enim de illo spiritu intelligi potest de quo dictum est: Spiritus Dei ferebatur super aquas. Tunc enim ferebatur, ut congregatis aquis in suum locum, terra appareret; nunc autem adductus dicitur, ut ablati de medio aquis diluvii, faciem terræ revelaret. Potest et spiritus nomine ventus intelligi, juxta illud Psalmistæ: Et stetit spiritus procellæ (Psal. cvi), ejus flatibus crebris aqua cogereetur recedere.

Reversæque sunt aquæ de terra euntes et redeuntes, et cæperunt minui post centum quinquaginta dies. Quo enim reversæ sunt aquæ, dum dicitur: Reversæ sunt aquæ de terra euntes et redeuntes? videtur quod juxta litteram omnes fluviorum ac rivorum decursus per occultas terræ venas ad matricem abyssum redeant juxta illud Salomonis: Ad locum unde exiit flumina, revertantur, ut iterum fluant (Eccli. i).

Requievitque arca mense septimo, septima decima die mensis super montes Armenia. Meminit hujus loci Josephus historiographus Judæorum, ita dicens: Hunc autem locum Armeni Egressum vocant. Illic enim arcæ solutæ reliquias nunc usque provinciales ostendunt. Hujus vero diluvii et arcæ memoriam faciunt omnes qui historias barbaricas conscripse-

runt: quorum unus est Berosus Chaldæus. Narrans enim de diluvio taliter est effatus: Dicitur autem et navis ejus quæ in Armenia venit circa montem Cordicum adhuc aliquam partem esse, et quosdam bitumen exinde colligere, quo maxime homines ad expiationes utuntur. Meminit autem horum et Hieronymus Ægyptius, qui antiquitatem Phœnicet noscitur conscripsisse. Sed et Manasseas Damascenus in nonagesimo sexto Historiarum libro, ita de eis dicit: Est et super Mumadam excelsus mons in Armenia, qui Paris appellatur, in quo multos fugientes sermo est diluvii tempore liberatos, et quemdam simul in arca devectum in montis (socialis) summitate per reliquias lignorum multo tempore conservatas.

CAPUT VIII.

De egressu Noe ex arca, et sacrificio ejus atque benedictione.

Decimo enim mense, primo die mensis, apparuerunt cacumina montium. Cumque transissent quadraginta dies, aperiens Noe fenestram arcæ quam fecerat, emisit corvum, qui egrediebatur et non rediebat, donec siccarentur aquæ super terram. Emisit quoque columbam post eum, ut videret si jam cessassent aquæ super faciem terræ. Quæ cum non invenisset ubi requiesceret pes ejus, reversa est in arcam ad eum, aquæ enim erant super universam terram. Quæstio solet oboriri utrum corvus mortuus sit, an aliquo modo vivere potuerit, qui utique si fuerit terra ubi requiesceret, etiam columba requiem potuit invenire pedibus suis. Unde conjicitur a multis, quod cadaveri potuit corvus insidere, quod columba naturaliter refugit. Item quæstio quomodo columba non inveniret ubi requiesceret, si jam, sicut narrationis ordo contextitur, nudata fuerant cacumina montium? quæ videtur quæstio aut per recapitulationem posse dissolvi, ut ea posterius narrata intelligantur quæ prius facta sunt, aut potius aquæ nondum siccatæ fuerant. (Isid.) Mystice autem quod cuncta animalium genera includuntur in arca, significat quia ex omnibus gentibus et narrationibus congregatio fit in Ecclesia. Quod etiam Petro demonstratus discus ille significat, ubi munda et immunda sunt animalia (Act. x), sicut in Ecclesiæ sacramentis boni et mali versantur. Quod septena sunt munda et bina immunda, non quia pauciores sunt mali quam boni, sed quia boni servant unitatem spiritus in vinculo pacis. Sanctum autem Spiritum divina Scriptura in septiformi operatione commendat, id est, Spiritus sapientiæ et intellectus, consilii et fortitudinis, scientiæ, pietatis et timoris Dei. Unde et ille numerus quinquaginta dierum, ad adventum sancti Spiritus pertinens, in septies septenis, qui sunt quadraginta novem, uno addito, consumatur. Propter quod dictum est: Studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis (Ephes. iv). Mali autem in binario numero ad schismata faciles, et quodammodo divisibiles ostenduntur. Quod autem Noe ipse cum suis octavus numeratur, significat quia in Christo spes resurrectionis nostræ apparuit, quia octavo die, id

est, post sabbati septimum, primo a mortuis resurrexit : qui dies a passione tertius, in numero autem dierum qui per omne voluntur tempus, et octavus et primus est. Quod post septem dies ex quo ingressus est Noe in arcam factum est diluvium, ostendit quia in spem futuræ quietis, quæ septimo die signata est, baptizamur. Quod præter arcam omnis caro quam terra sustentabat diluvio consummata est, insinuat quia præter Ecclesiæ societatem, aqua baptismi, quamvis eadem sit, non solum non valet ad salutem, sed potius ad perniciem. Quod quadraginta diebus et quadraginta noctibus pluit, designat quia omnis reatus peccatorum in decem præceptis legis admittitur per universum orbem terrarum, qui quatuor partibus continetur. Decem quippe quater ducta quadraginta fiunt. Sive ille reatus qui ad dies pertinet, ex rerum prosperitate, sive qui ad noctes; ex rerum adversitate contractus, sacramento baptismi cœlestis abluitur. Quod Noe quingentorum erat annorum cum ei locutus est Dominus ut arcam sibi faceret, et sexcentesimo agebat annum, cum in eam fuisset ingressus (unde intelligitur per centum annos arca fabricata), quid aliud hic videntur centum anni significare, nisi ætates singulas sæculi? unde ista sexta ætas quæ completis quingentis usque ad sexcentos, significatur, in manifestatione evangelica Ecclesiam construit; et ideo qui sibi ad vitam consulit, sit velut quadratum lignum paratus ad omne opus bonum, et intret in fabricam sanctam, quia et secundus mensis anni sexcentissimi, quo intrat Noe in arcam, eandem senariam ætatem significat. Duo enim menses sexagenario numero concluduntur; a senario autem numero et sexaginta cognominantur, et sexcenti, et sex millia, et sexaginta millia, et sexcenta millia, et sexcenties, et quidquid deinceps in majoribus summis per eundem articulum numeri per infinita incrementa consurgit. Et quod vicesimus et septimus dies mensis commemoratur, ad ejusdem quadraturæ significantiam pertinet, quæ jam in quadratis lignis exposita est, sed hic evidentius, quia nos ad omne opus bonum paratos, id est, quodammodo conquadros Trinitas perfecit in memoria qua Deum recolimus, in intelligentia qua cognoscimus, in voluntate qua diligimus. Tria enim ter, et hoc ter, sunt viginti septem, qui est numeri ternarii quadratus. Quod septimo mense arca sedit, hoc est, requievit, ad illam septimam requiem significatio recurrit, quia perfecti requiescunt, ubi quoque illius quadraturæ numerus iteratur. Nam vicesima septima die secundi mensis, commendatum est hoc sacramentum, et rursus vicesima septima die septimi mensis eadem commendatio confirmata est, cum arca requievit. Quod enim promittitur in spe, hoc exhibetur in re. Porro quia ipsa septima requies cum octava resurrectione conjungitur, significat quod neque resuscitato corpore finitur requies, quæ post hanc vitam excipit sanctos, sed potius totum hominem non adhuc spe, sed jam re ipsa ex omni parte spiritus

PATROL. CVII.

et corporis perfecta et immortalī salute renovatum, in æternæ vitæ munus assumit. Quia ergo septima requies cum octava resurrectione conjungitur, hoc in sacramento regenerationis, id est, in baptismo, altum profundumque mysterium est, quod quindecim cubitis supercrevit aqua, excedens altitudinem montium. Octo itaque et septem quindecim faciunt; sed octo signant resurrectionem, septem quietem. Ille igitur sacramentum resurrectionis et quietis transcenditur omnem sapientiam superborum, ita ut nullatenus possit indagare scientiæ suæ altitudine resurrectionis quietem. Et quia septuaginta a septem et octoginta ab octo denominantur, conjuncto utroque numero, centum quinquaginta diebus exaltata est aqua, eandem commendans nobis atque confirmans altitudinem baptismi, in consecrando novo homine, ad tenendam quietis et resurrectionis fidem. Quod post dies quadraginta emissus corvus non est reversus aut aquis utique interceptus, aut aliquo supernatanti cadavere illectus, significat homines in immunditia cupiditatis deterrimos, et ob hoc ad ea quæ foris sunt in hoc mundo nimis intentos, aut rebaptizari, aut ab his quos præter arcam, id est, præter Ecclesiam, baptismus occidit, seduci et teneri. Quod columba emissa non inventa quiete reversa est, ostendit per novum testamentum requiem sanctis in hoc mundo non esse promissam. Post quadraginta enim dies emissa est, qui numerus vitam quæ in hoc mundo agitur significat. Deinde post septem dies emissa, per illam septenariam operationem spiritualem olivæ fructuosum surculum retulit: quo significaret nonnullos etiam extra Ecclesiam baptizatos, si eis pinguedo non defuerit charitatis, posteriore tempore in ore columbæ, tanquam in osculo pacis, ad unitatis societatem posse perduci. Quod autem post alios septem dies denuo emissa non est reversa, significat finem sæculi, quando erit sanctorum requies non adhuc in sacramento spei, quo in hoc tempore Ecclesia consociatur, quando bibitur id quod de latere Christi manavit, sed jam in ipsa perfectione salutis nostræ, cum tradetur regnum Deo et Patri, ut in illa perspicua contemplatione incommutabilis veritatis, nullis ministeriis corporalibus egeamus. Quod sexcentesimo et uno anno vitæ Noe, id est, peractis sexcentis annis, aperitur arcæ tectum, significat quod finita sexta ætate sæculi, revelabitur absconditum sacramentum atque promissum. Cur vicesimo et septimo die secundi mensis dicitur siccesse terra, tanquam finita esset jam baptizandi necessitas, nisi quia in numero dierum quinquagesimo et septimo (ipse est enim dies secundi mensis vicesimus septimus) resurrectionis tempus exprimitur, quo sacramentum baptismatis completur? Qui numerus ex illa conjunctione spiritus et corporis, septies octonos habet, uno addito propter unitatis vinculum. Cur de arca conjuncti exeunt qui disjuncti intraverunt (sic enim dictum erat, quod intraverunt in arcam Noe, et filii ejus, et uxor ejus et uxores filiorum

ejus seorsum viri, et seorsum feminæ commemoratæ sunt), nisi quod in hoc tempore *caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem?* (Galat. v.) Postmodum autem exeunt Noe et uxor ejus, filii ejus et uxores filiorum ejus : hoc est conjuncti masculi et feminæ, quia in fine sæculi atque in resurrectione justorum, omnimoda et perfecta pace spiritui corpus adhærebit, nulla mutabilitatis indigentia vel concupiscentia resistente.

Ædificavit autem Noe altare Domino; et tollens de cunctis pecoribus et volucribus mundis, obtulit holocausta super altare Domino. Odoratusque est Dominus odorem suavitatis, et ait ad eum: Nequaquam ultra maledicam terræ propter homines. Quid sibi vult quod Dominus dicit: Non adjiciam adhuc maledicere super terram propter opera hominum, quia apposita est mens hominum ad malitiam a juventute? Non adjiciam ergo, inquit, adhuc percutere omnem carnem vivam, quemadmodum feci, et deinde adjecit quæ secundum largitatem bonitatis suæ donat hominibus indignis. Utrum hic testamenti novi indulgentia figurata sit, et præterita ultio ad vetus pertineat testamentum, hoc est illud ad legis severitatem, hoc ad gratiæ bonitatem?

Sensus enim, inquit, et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. Corruptionis malum quod unusquisque nostrum ab ortu desideriorum carnalium sumpsit, in profectum ætatis exercet, et nisi hoc citius divinæ formidinis manus reprimat, omne conditæ naturæ bonum, repente culpa in profundum vorat. Nemo igitur sibi cogitationum suarum victoriam tribuat, cum Apostolus dicat: Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus (I Cor. iii).

(CAP. IX.) *Crescite et multiplicamini, et implete terram; et terror vester et tremor sit super cuncta animalia terræ.* Potentibus viris magna est virtus humilitatis consideratio, æqualitas conditionis. Omnes namque homines natura æquales sumus; sed accessit dispensatorio ordine ut quibusdam prælati videamur. Si igitur hoc a mente deprimumus, quod temporaliter accessit, invenimus citius quod naturaliter sumus. Plerumque enim animose accepta potestas officit, eumque tumidis cogitationibus fallit. Manu igitur humillimæ considerationis deprimendus est tumor elationis. Si enim apud semetipsam mens descendit de vertice culminis, citius planitiem inveniet naturalis æqualitatis. Nam ut prælati sumus, omnes homines natura æquales genuit; sed variante meritum ordine, alios aliis dispensatio occulta postponit. Ipsa autem diversitas quæ accessit ex vitio, recte est divinis judiciis ordinata, ut quia omnis homo iter vitæ æque non graditur, alter ab altero regatur. Sancti autem viri cum præsumunt, non in se potestatem ordinis, sed æqualitatem conditionis attingunt; nec præesse gaudent hominibus, sed prodesse. Sciunt enim quod antiqui patres nostri, non tam reges hominum quam pecorum pastores fuisse memorantur. Unde et cum Noë Dominus filiisque

A ejus post diluvium diceret: *Crescite et multiplicamini et replete terram*, subdidit: *Et terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ* (Gen. ix).

Homo quippe animalibus irrationabilibus, non autem cæteris hominibus, natura prælatus est; et idcirco ei dicitur ut animalibus et non ab homine timeatur, quia contra naturam superbire est, ab æquali velle timeri. Cuncti ergo qui præsumunt, non in se potestatem debent ordinis, sed æqualitatem pensare conditionis. Nam, sicut diximus, antiqui patres nostri pastores pecorum et non reges hominum fuisse memorantur, et tamen necesse est ut rectores a subditis timeantur, quando ab eis Deum minime timeri deprehenduntur, ut humana saltem formidine peccare metuant, qui divina judicia non formidant. Nequaquam namque præpositi ex hoc quæsito timore superbiant, in quo non suam gloriam, sed subditorum justitiam quærent. In eo autem quod metum sibi a perverse viventibus exigunt, quasi non hominibus, sed animalibus dominantur, quia videlicet ex qua parte bestiales sunt subditi, ex ea etiam debent formidine jacere substrati.

Omne quod movetur et vivit, erit vobis in cibum, quasi olera virentia. Quæritur, cur esus carniū post diluvium homini conceditur et non ante? Propter infecunditatem terræ, ut æstimatur, et hominis fragilitatem.

Tradidi vobis omnia, excepto quod carnem cum sanguine non comedetis. Quod excepto sanguine jubentur carnem manducare, ne vita pristina quasi suffocata in conscientia teneatur, sed habeat tanquam effusionem per confessionem.

Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum, et de manu hominis, et de manu viri et fratris ejus, requiram animam hominis. (Aug.) Quid est quod dicit, et de manu hominis fratris exquiram animam hominis? an omnem hominem fratrem omnis hominis intelligi voluit secundum cognationem ex uno ductam? Mystice autem quod dantur eis cuncta animalia in escam, significat in convocatione gentium ad fidem non esse distantiam, sicut in illo disco Petro dicitur, *Macta et manduca.*

Arcum meum ponam in nubibus, et erit signum fœderis inter me et inter terram. Quod vero testamentum posuit Deus inter se et homines atque omnem animam vivam, ne perdat eam diluvio, arcum scilicet qui apparet in nubibus, qui nunquam nisi de sole resplendet, significat quia illi non pereunt diluvio, qui in prophetis et omnibus divinis Scripturis, tanquam Dei nubibus, agnoscunt Christum. Arcum omnipotens Deus inter se atque homines in signum posuit, ut ultra mundum diluvio non deleteret. Unde et in arcu eodem, color aquæ et ignis simul ostenditur, quia ex parte est ceruleus, et ex parte rubicundus, ut utriusque judicii testis sit, unius videlicet facti, et alterius facti, id est, quia mundus judicii igne cremabitur, nam aqua diluvii non deleteret.

CAPUT IX.

De plantatione vineæ per Noe, et nudatione ejus, et irrisione Cham.

Cæpit Noe vir agricola exercere terram, et plantavit vineam bibensque vinum inebriatus est: et nudatus, jacuit in tabernaculo suo. Quod cum vidisset Cham pater Chanaan, verenda scilicet patris sui esse nudata, nuntiavit duobus fratribus foras, et reliqua. (Aug.) Quæritur quare peccans Cham in patris offensa, non in seipso, sed in filio suo Chanaan maledicitur, nisi quia prophetatum est quodammodo terram Chanaan ejectis Chanaanæis inde et debellatis, accepturos fuisse filios Israel, qui venirent de semine Sem? (*Isid.*) Jam vero illud quod post diluvium de vinea quam plantavit inebriatus Noe, et nudatus in domo sua, cui non appareat Christi esse figuram, qui inebriatus est dum passus est, nudatus est dum crucifixus est, in domo sua, id est, in gente sua, et in domesticis sui sanguinis, utique Judæis? Tunc enim nudata est mortalitas carnis ejus. Quam nuditatem, id est, passionem Christi, videns Cham derisit; et Judæi Christi mortem videntes, subsannaverunt. Sem vero et Japhet, tanquam duo populi ex circumcissione et præputio credentes, cognita nuditate patris, qua significatur passio Salvatoris, sumentes vestimentum, posuerunt super dorsa sua, et intrantes aversi, operuerunt nuditatem patris, nec viderunt quod verenda patris texerunt. Quodam enim modo passionem Christi velamento tegimus, id est, sacramento honoramus, ejusque mysterii rationem reddentes, Judæorum detractionem operimus. Vestimentum enim significat sacramentum, dorsa memoriam præteriorum, quia passionem Christi transactam celebrat Ecclesia, non adhuc prospectat futuram. (*Greg.*) Moraliter autem aversari dicimus quod reprobamus. Quid est ergo quod filii verenda patris superjecto dorsis pallio, aversi venientes operiunt, nisi quod bonis subditis sic præpositorum suorum mala displicent, ut tamen hæc ab aliis occultent? (*Isid.*) Operimentum aversi deferunt, quia dijudicantes factum et venerantes magistrum, nolunt videri quod tegunt. Medius autem fratrum Cham, id est, impius populus Judæorum, ideo medius, quia nec primatum apostolorum tenuit, nec ultimus in gentibus credidit, vidit nuditatem patris, quia consensit in necem Domini Salvatoris. *Post hæc nuntiavit foras fratribus.* Per eum quippe manifestum est, quod erat in prophetia secretum; ideoque fit servus fratrum suorum. Quid est enim aliud hodie gens ipsa, nisi quædam scriniaria Christianorum, bajulans legem et prophetas, ad testimonium assertionis Ecclesiæ, ut vos honoremus per sacramentum quod nuntiant illi per litteram? Post hæc benedicuntur duo illi qui nuditatem patris honoraverunt.

Benedictus, inquit, Dominus Deus Sem; sit Chanaan servus illius. Dilatet Deus Japhet, et habitet in tabernaculis Sem. Illic Sem major natu, ipse est ex quo patres et prophete et apostoli generati sunt. Japhet autem gentium est pater: qui etiam *latitudo*

A interpretatur. Cum ingenti enim multitudine dilatatus est populus ex gentibus, qui cum prophetis et apostolis erat habitaturus: siquidem et videmus juxta Noe patris propheticam benedictionem, in tabernaculo Sem transisse habitationem Japhet, hoc est, in domo legis et prophetarum, Ecclesiam potius justificari, minorem quidem temporum ævo, sed gratiæ lege majorem. Cham porro qui interpretatur *callidus*, medius filius tanquam ab utroque discretus, nec in primitiis Israelitarum, nec in plenitudine gentium permanens, significat non solum Judæorum, sed hæreticorum genus callidum, non spiritu sapientiæ, sed impatientiæ, quo solent hæreticorum fervere primordia, et pacem perturbare sanctorum. Sed et omnes qui Christiano vocabulo gloriantur et perditæ vivunt, B ipsius figuram gestare videntur. Passionem quippe Christi, quæ illius hominis nuditate significata est, et annuntiant bene profitendo, et male agendo exhorant. De talibus ergo dictum est: *Ex fructibus eorum cognoscetis eos* (*Luc. vi*). Ideo et Cham in filio suo maledictus est, tanquam in fructu suo, id est, in opere suo. Unde convenienter et ipse filius ejus Chanaan interpretatur *motus eorum*. Quod quid est aliud, quam opus eorum? Item quod Cham peccante posteritas ejus damnatur, significat quod reprobi hic delinquant, sed in posterum, id est, in futurum, sententiam damnationis excipiunt. Sed et plebs Judæa quæ Dominum crucifixit, etiam in filiis pœnam damnationis suæ transmisit. Dixerunt enim: *Sanguis ejus super nos et super filios nostros* (*Matth. xxvii*). C *Et facti sunt omnes dies Noe nongenti quinquaginta anni.* Ecce post diluvium trecentis quinquaginta annis vixit Noe. Ex quo perspicuum est centum viginti annos generationi illi, ut diximus supra, ad pœnitentiã datos, et non vitæ mortalium constitutos.

CAPUT X.

Generationes filiorum Noe.

Benedictis igitur duobus filiis Noe, atque uno eorum medio maledicto, deinceps eorum generationes texuntur, ex quibus septuaginta duæ sunt gentes ortæ, id est, quindecim de Japhet, triginta de Cham, viginti septem de Sem.

(CAP. X.) *Filii Japhet, Gomer et Magog, et Madai, et Javan, et Thubal, et Mosoch. (Hieron.)* Japhet filio D Noe nati sunt septem filii, qui possederunt terram in Asia, ab Amano et Tauro Cælesyriæ et Ciliciæ montibus, usque ad fluvium Tanaim; in Europa vero, usque ad Gadara, nomina locis et gentibus relinquentes. E quibus postea inmutata sunt plurima, cætera permanent ut fuerunt. Sunt autem Gomer, id est, Galatæ; Magog, id est, Seythæ; Madai, id est, Medi; Javan, id est, Iones, qui et Græci, unde mare Ionium. Thulal, id est, Iberi, qui et Hispani, a quibus Celtiberia, licet quidam Italos suspicentur. Mosoch, id est, Cappadoces, unde et urbs apud eos usque hodie Mazecha dicitur. Porro Septuaginta interpretes Caphthorim Cappadoces arbitrantur, Thiras Thracas, quorum non satis inmutatum vocabulum est. Scio

quemdam Gog et Magog, tam de præsentis loco quam de Ezechiël, ad Gothorum imper in terra nostra baccantium historiam retulisse: quod utrum verum sit, prælii ipsius sine monstrabitur. Et certe Gothos omnes retro eruditi magis Getas quam Gog et Magog appellare consueverunt. Ilæ itaque septem gentes quas de Japhet venire stirpe memoratus sum, ad Aquilonis partem habitant.

Filii Gomer Assenez et Riphath et Thogorma. Assenez Græci Reginos vocant: Riphath Paßagones: Thogorma Phryges.

Filii autem Javan, Elisa et Tharsis, et Cethim et Dodanim. Ab his divisæ sunt insulæ nationum in terris suis, unusquisque secundum linguam suam, et cognationem suam, et gentem suam. De Ionibus, id est, Græcis, nascuntur Elisæi, qui vocantur Æolides. Unde et quinta lingua Græciæ, Æolis appellatur, quam illi πέμπτην διάλεκτον vocant. Tharsis Josephus Cilicæ arbitratur: θ aspirationis litteram, vitiose a posteris in τ dicens fuisse corruptam. Unde et metropolis eorum civitas Tarsus appellatur. Paulo apostolo gloriosa. Cethim sunt Cithi, a quibus hodie quoque urbs Cypro citium nominatur. Dodanim, Rhodii, ita enim Septuaginta interpretes transtulerunt. Legamus Varronis de Antiquitatibus libros, et Sinii Capitonis, et Græcum Phlegonta, cæterosque eruditissimos viros, et videbimus omnes pene insulas et totius orbis littora terrasque mari vicinas, Græcis accolis occupatas, qui, ut supra diximus, ab Amano et Tauro montibus, omnia maritima loca usque ad Oceanum possidere Britannicum.

Filii autem Cham, Chus, et Mesraim et Phuth et Chanaan. Chus usque hodie ab Hebræis Æthiopia nuncupatur, Mesraim Ægyptus, Phuth Lybies, a quo et Mauritaniz fluvius usque in præsens Phuth dicitur, omnisque circa eum regio Phutensis. Multi scriptores tam Græci quam Latini, hujus rei testes sunt. Quare autem in una tantum climatis parte, antiquum Lybiæ nomen resederit, et reliqua terra vocata sit Africa, non hujus loci nec temporis est. Porro Chanaan obtinuit terram quam Judæi deinceps obsederunt ejectis Chananæis.

Filii autem Chus, Saba et Hevila et Sabatha et Regma et Sabatacha. Saba, a quo Sabæi: de quibus Virgilius:

... Solisque est turea virga Sabæis;

et alibi:

... Centumque Sabæo
Thure caleat aræ. ...

Hevila Getuli in parte remotioris Africæ eremo coherentes. Sabatha, a quo Sabatheni, qui nunc Astabari nominantur. Regma vero et Sabatacha, paulatim antiqua vocabula perdidere, et quæ nunc pro veteribus habeant, ignoratur.

Filii Regma: Saba et Dadan. Hic Saba per sin W litteram scribitur; supra vero per D, a quo diximus appellatos Sabæos. Interpretatur ergo nunc Saba Arabia. Nam in septuagesimo primo psalmo, ubi nos habemus, *Reges Arabum et Saba munera offerent, in*

A Hebræo scriptum est, *Reges Saba et Saba.* Primum nomen per sin W, secundum per samech D. Dada nomen est Æthiopiæ in Occidentali plaga.

CAPUT XI.

De Nemrod gigante, et de confusione linguarum in turris ædificatione.

Porro Chus genuit Nemrod; ipse cepit esse potens in terra. Et erat robustus venator coram Domino. Ad hoc exivit proverbium: Quasi Nemrod robustus venator coram Domino. Fuit autem principium regni ejus Babylon et Arach et Achad, et Chalanne in terra Senaar. De terra illa egressus est Assur. (Isid.) Primus post diluvium inter homines Nemrod filius Chus nova imperii cupiditate tyrannidem arripuit, regnavitque in Babylonia, quæ ab eo quod ibidem confusæ sunt lingue, Babel appellata est, quod interpretatur confusio. Cujus ædificandæ turris idem Nemrod exstitit auctor; quique pro eo quod ultra naturam suam cæli alta penetrare contendit, non incongrue diabolo comparatur, qui, cogitatione cordis sui intumescens, super sidera se exaltari voluit, id est, super omnem potestatem angelorum Deo se cœquare disponens, dum dicit: *Ascendam super altitudinem nubium, et ero similis Altissimo (Isa. xiv).* Quod autem dicitur venator, quid significatur hoc nomine, nisi animarum terrigenarum deceptor, et capiens homines ad mortem? (Hieron.) Regnavit autem et in Arach, hoc est in Edessa, et in Achad, quæ nunc dicitur Nisibis, et in Chalanne, quæ postea verso nomine a Seleuco rege dicta est Seleucia, vel certe quæ nunc Κροστῶν appellatur.

De terra illa exivit Assur, et ædificavit Niniven et Rohoboth civitatem. De hac terra, Assyriorum pullulavit imperium qui ex nomine Nini Beli filii, Ninum condiderunt urbem magnam, quam Hebræi appellant Niniven, ad cujus vel ruinam vel penitentiam tota Jonæ pertinet prophetia. Quod autem ait Niniven et Rohoboth civitatem, non putemus duas esse urbes; sed quia Rohoboth plateæ interpretantur, ita legendum est: *et ædificavit Niniven, et plateas civitatis. Et Mesraim genuit Ludim et Ananim et Laabim et Nephtim, et Phetrusim et Chasluim, e quibus egressi sunt Philistiim et Capthorim.* Exceptis Laabim a quibus Lybies postea nominati sunt, qui prius Phutei vocabantur, et Chasluim qui deinceps Philistiim appellati sunt, quos nos corrupte Palæstinos dicimus, cæteræ sex gentes ignotæ nobis sunt, quia bello Æthiopico subversæ usque ad oblivionem præteritorum nominum pervenere. Possederunt autem terram a Gaza, usque ad extremos fines Ægypti.

Et Chanaan genuit primogenitum suum Sidonem, et Hethæum, et Jebusæum, et Amorrhæum, et Gergesæum, et Hevæum, et Aracæum, et Sinæum, et Aradium, Samaræum, et Amathæum. De Chanaan primus natus est Sidon, a quo urbs in Phœnicia Sidon vocatur; dein Aracæus, qui Arcas condidit oppidum, contra Tripolim, in radicibus Litani situm. A quo haud procul alia civitas fuit nomine Sini, quæ postea vario eventu subversa bellorum, nomen tantummodo

loco pristinum reservavit. Aradii sunt qui Aradum A insulam possederunt, angusto freto a Phœnicis litore separatam. Samaræi quibus Edessa nobilis Cœlesyriæ civitas, Emath usque ad nostrum tempus, tam a Syriis quam ab Hebræis, ita ut apud veteres dicta fuerat, appellatur. Hanc Macedones, qui post Alexandrum in Oriente regnarunt, Epiphaniam nuncupaverunt. Nonnulli Antiochiam ita appellatam putant. Alii licet non vere, tamen opinionem suam quasi verisimili vocabulo consolantes, Emath primam ab Antiochia mansionem Edessam pergentibus appellari putant; et eandem esse quæ apud veteres dicta sit Emath.

Et fuit terminus Chananæorum, a Sidone donec venias in Gerara usque ad Gazam pergentibus Sidoniam et Gomorrhæam, et Adamam, et Seboim usque B *Lesa.* Quia cæteræ civitates, Sidon videlicet et Gerara, et Sodoma, et Gomorrhæa, et Adama, et Seboim notæ sunt omnibus, hoc tantum annotandum videtur, quod Lesa ipsa sit quæ nunc Callirhoe dicitur, ubi aquæ calidæ prorumpentes in mare Mortuum defluunt.

Filii Sem, Ælam et Assur, et Lud, et Arphaxad et Aram. Hi ab Euphrate fluvio partem Asiæ usque ad Indicum oceanum tenent. Est autem Ælam, a quo Ælamitæ, principium Persidis. De Assur ante jam dictum est, quod Ninum urbem condiderit. Arphaxad, a quo Chaldæi. Ludim, a quo Lydia. Aram, a quo Syri, quorum metropolis est Damascus.

Filii Aram, Us et Hul, et Gether et Mes. Us, Trachonitidis et Damasci conditor, inter Palæstinam et Cœlesyriam tenuit principatum, a quo Septuaginta interpretes in libro Job, ubi in Hebræo scribitur, *terram Us, regionem Ausitidem, quasi Ussitidem* transtulerunt. Hul, a quo Armenii; Gether, a quo Acarnanii, sive Carii. Porro Mes, pro quo Septuaginta interpretes *Mosoch* dixerunt, qui nunc vocantur Meones. *Arphaxad genuit Sale: et Sale genuit Heber; et Heber nati sunt duo filii: nomen uni Phaleg, eo quod in diebus ejus divisa sit terra; et nomen fratris ejus Jectan.* Heber a quo Hebræi, vaticinio quodam suo filio Phaleg nomen imposuit, qui interpretatur *divisio*, ab eo quod in diebus ejus linguæ in Babylone divisæ sunt.

Jectar genuit Elmodad, et Saleph, et Asarmoth, Jare et Aduram et Uzal, et Decla, et Ebal, et Abimahel, Saba et Ophir, et Hevila, et Jobab. Harum gentium posteriora nomina invenire non potui, sed usque in præsens quia procul a nobis sunt, vel ita vocantur ut primum vel quæ immutata sint ignorantur. Possederunt autem a Cœphere fluvio omnem hujus regionem quæ vocatur Heira.

Erat autem terra labii unius et sermonum eorundem. Erat autem, inquit, omnis terræ labium unum. Quomodo potest intelligi, quando superius dictum est quod filii Noe vel filiorum ejus distributi essent per terram, secundum tribus et secundum gentes, et secundum linguas suas; nisi quia per recapitulati-
onem postea commemorat quod prius erat? sed ob-

scuritatem facit, quod eo genere locutionis contextu ista, quasi narratio de his quæ postea facta sunt consequatur.

Cumque proficiscerentur de Oriente, invenerunt campum in terra Sennaar, et habitaverunt in eo. Dixitque alter ad proximum suum: Venite, faciamus lateres et coquamus eos igni. Habueruntque lateres pro saxis, et bitumen pro cæmento, et dixerunt: Venite, faciamus nobis civitatem, et turrim, cujus cacumen pertingat ad cælum; et celebremus nomen nostrum, antequam dividamur in universas terras, et reliqua. Turris hæc superbiam hujus mundi significat, vel impia dogmata hæreticorum. Qui postquam moti sunt, ab Oriente, id est, vero lumine recesserunt; et venerunt in campum Sennaar, qui interpretatur *excussio dentium*. B Statim adversus Deum impietatis suæ ædificant turrim, ac dogmatum superbiam nefario ausu conflingunt, volentes curiositate non licita ipsius cæli alta penetrare. Sed sicut illi per superbiam ab una lingua in multas divisi sunt, ita et hæretici ab unitate fidei, confessione segregati, inter se diversitate erroris, quasi per dissonantiam linguæ, invicem secerantur; et quos armat adversus Deum elatæ conspiracy perniciosa consensus, rursus intercedente dogmatum discordia, dividit oborta repente confusio. Quos quidem ipsa Trinitas damnat in quam offendunt; ipsa eos dispergit dum dicit:

Venite, confundamus linguas eorum, in varietate utique erroris sive schismatum. Descendere Dei, est humanus actus inspicere, vel eorum sensibus propinquare. Quod vero plurali numero dixit *Descendamus*, et iterum singulari. *Confudit Dominus labium universæ terræ*, distinctione personarum sanctam Trinitatem et operationis unitatem in majestate divina voluit ostendere, sicut in exordio humanæ creationis dictum est: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, et iterum: *Fecit Dominus hominem ad similitudinem suam*, ut Trinitas in personis, et unitas in potentia esse credatur. Si quis quærit in qua familia illa permansit lingua quæ primum Adam data fuit, sciat credibile esse quod in familia Heber, ex quo Hebræi dicti sunt, in ea parte hominum qua Dei portio permansit, in qua et Christus nasciturus erat. Oportuit enim ut in ea lingua salus mundo prædicaretur primo, per quam primum intraverat mors in mundum. Ostendit quoque titulus in cruce Salvatoris scriptus, hanc esse omnium linguarum primam. Item si quem movet hoc quod scriptum est in superioribus: *Requievit Deus die septimo ab omnibus operibus suis* (Gen. 1), unde subito tanta appareret diversitas linguarum, ut cognoscat non in hac divisione linguarum novum quid condere Creatorem, sed dicendi modos et formas in diversis loquelarum generibus divisit. Unde easdem syllabas, et ejusdem potestatis litteras, aliter conjunctas in diversis invenimus gentium linguis. Sæpe etiam et eadem nomina vel verba aliud quidem significantia in alia lingua, atque aliud in alia. Ubi dicimus in psalmo: *In virga ferrea* (Psal. 11), in Græco habet

Ἐν ῥάστρω σιδηρῶ. Igitur in Latino sidera non ferrea A
significat sicut in Græco, sed astra.

CAPUT XII.

De generatione Abram, et de exitu ejus a terra
Chaldæorum.

Hæ sunt autem generationes Thare : Thare genuit
Abram et Nachor et Aran. Porro Aran genuit Lot.
Mortuusque est Aran ante Thare patrem suum, in ter-
ra nativitatis suæ in Ur Chaldæorum. Porro quod legimus
juxta LXX in regione Chaldæorum, in Hebræo habet
Ur casdim, אור-כשדים, id est, in igne Chaldæorum.
Tradunt autem Hebræi ex hac occasione istius modi
fabulam : quod Abram in ignem missus sit, quia ignem
adorare noluerit quem Chaldæi colunt ; et Dei auxilio liberatus,
de idololatriæ igne profugerit, quod in sequentibus scribitur
egressum esse Tharam cum sobole sua de regione Chaldæorum,
præ quo in Hebræo habetur de incendio Chaldæorum, et hoc esse
quod nunc dicitur, Mortuus est Aran ante conspectum
Thare patris sui, in terra nativitatis suæ in igne Chaldæorum,
quod videlicet ignem nolens adorare, igne consumptus sit.
Loquitur autem postea Dominus ad Abram : Ego sum qui te
eduxi de igne Chaldæorum.

Duxerunt autem Abram et Nachor uxores : nomen
uxoris Abram Sarai, et nomen uxoris Nachor Melcha
filia Aran patris Melchæ, et patris Jeschæ. Pater autem
Melchæ ipse est pater Jeschæ. Aran filius Thare frater
Abram et Nachoris, duas filias genuit, Melcham et Sarai
cognomento Jescham δὲσάρμου. E quibus Melcham accepit
uxorem Nachor et Sarai Abram ; necundum quippe inter
patruos et fratrum filias nuptiæ fuerant lege prohibitiæ,
quæ in primis hominibus etiam inter fratres et sorores
initæ sunt.

Tulit itaque Thare Abram filium suum, et Lot filium
Aran, filium filii sui, et Sarai nurum suam uxorem
Abram filii sui, et eduxit eos de Ur Chaldæorum, ut iret
in terram Chanaan : veneruntque usque Aran, et habitaverunt
ibi. Et facti sunt omnes dies Thare ducentorum quinque
annorum, et mortuus est in Aran. (Aug.) Merito quæritur
quomodo accipiendum sit quod cum esset Thara pater
Abræ annorum septuaginta genuit Abram, et postea cum
suis omnibus mansit in Haran, et vixit annos ducentos
quinque in Haran, et mortuus est, et dixit Dominus ad
Abram ut exiret de Haran ; et exiit inde cum esset idem
Abram septuaginta quinque annorum, sicut in sequentibus
ostenditur : nisi per recapitulationem ostendatur, vivo
Thara locutum esse Dominum, et Abram vivo patre suo
secundum præceptum Domini exisse de Haran, cum esset
septuaginta quinque annorum, centesimo et quadagesimo
et quinto anno vitæ patris sui, si dies vitæ patris sui
anni ducenti quinque fuerunt, ut ideo scriptum sit,
Fuerunt anni vitæ Thara ducenti quinque in Haran,
quia ibi complevit omnes annos totius vitæ suæ.
Solvitur ergo quæstio per recapitulationem, quæ
indissolubilis remaneret, si post mortem Thare
acciperemus locutum esse Dominum ad Abram, ut
exiret de Haran, quia non poterat esse

A adhuc annorum septuaginta quinque cum pater ejus
jam mortuus esset, qui eum septuagesimo ætatis suæ
anno genuerat, ut Abram post mortem patris sui
annorum esset centum et triginta quinque si omnes
anni patris ejus ducenti quinque fuerunt. Recapitu-
latio itaque ista si advertatur in Scripturis, multas
quæstiones solvit, quæ insolubiles possunt videri.
Secundum etiam superiorem quæstionum expositionem
per eandem recapitulationem factam, quamquam et
aliter ista quæstio a quibusdam solvatur, ex illo
computari annos ætatis Abrahæ, ex quo liberatus est
de igne Chaldæorum, in quem missus est ut arderet,
quia eundem ignem superstitione Chaldæorum co-
lere noluit, liberatus inde, etsi in Scripturis non
legitur, Judaica tamen narratione traditur. Potest
B autem et sic solvi : quoniam Scriptura quæ dixit,
cum Thara esset annorum septuaginta genuit Abram
et Nachor et Aran, non utique ; hoc intelligi voluit,
quod eodem anno septuagesimo ætatis suæ omnes
tres genuit, sed ex quo anno generare cœpit, eum
annum commemoravit Scriptura. Fieri autem potest,
ut posterior sit generatus Abram, sed merito excel-
lentia, quia in Scripturis valde commendatur, prior
fuerit nominatus sicut propheta priorem nominavit
minorem : Jacob dilexi, Esau odio habui (Matth. 1),
et in Paralipomenon, cum sit quartus nascendi
ordine Judas, prior est nominatus, a quo Judaicæ
genti nomen est propter tribum regiam. Commodius
autem plures exitus inveniuntur, quibus quæstiones
difficiles solvantur. Consideranda est sane narratio
C Sæphani de hac re (Act. vii), cui magis harum
expositionum non repugnet difficultas. Et illud quidem
cogit, ut non, sicut narrari videtur in Genesi, post
mortem Thare locutus est Deus Abrahæ, ut exiret de
cognitione sua, et de domo patris sui, sed cum esset
in Mesopotamia, priusquam habitaret in Haran, jam
utique egressus de terra Chaldæorum, ut illo itinere
intelligatur ei locutus Deus. Sed quod Stephanus
postea sic narrat : Tunc egressus Abram de terra
Chaldæorum, habitavit in Haran, et inde postquam
mortuus est pater ejus, collocavit eum in terra hac,
non parvas affert augustias huic expositioni [quæstioni]
quæ fit per recapitulationem. Videtur enim habuisse
imperium Domini, quod ei fuerat locutus in itinere
Mesopotamiæ, egresso de terra Chaldæorum,
D et eunti Haran, et hoc imperium post mortem
patris sui obedienter implese, cum dicitur : Et
habitavit in Haran ; et inde postquam mortuus est
pater ejus collocavit illum in terra hac, ac per hoc
manet quæstio, si septuaginta quinque annorum,
sicut evidenter Scriptura Geneseos loquitur, fuit,
quando egressus est de Haran, quomodo esse possit
hoc verum ? nisi forte quod ait Stephanus : Tunc
Abram egressus est de terra Chaldæorum, et habitavit
in Haran, non sic accipiatur. Tunc egressus est
postquam ei locutus est Dominus, jam enim erat in
Mesopotamia, sicut supra dictum est, quando illud
audivit a Domino, sed ipsam regulam recapitulationis
contexere voluit Stephanus, et simul dicere : Unde

egressus est de terra Chaldæorum, et habitavit in Haran. In medio autem, id est, inter egressum de terra Chaldæorum, et habitationem in Haran, ei locutus est Deus. Postea vero quod adjungit Stephanus, *Et inde postquam mortuus est pater ejus, collocavit illum in terra hac*, intuemus quod non dixit: postquam mortuus est pater ejus, egressus est de Haran, sed *Inde collocavit eum Deus in terra hac*, ut post habitationem in Haran, collocaretur in terra Chanaan, non post mortem patris collocatus in terra Chanaan, ut ordo verborum sit: Habitavit in Haran; et inde collocavit illum in terra hac, postquam mortuus est pater ejus, ut tunc intelligamus collocatum vel constitutum Abram in terra Chanaan, quando illic eum nepotem suscepit, cujus universum semen illic fuerat regnaturum, ex promissa Deo hæreditate donata. Nam ex ipso Abram natus est Ismael de Agar. Nati et alii ex Cetura, ad quod illius terræ non pertineret hæreditas. Et ex Isaac natus est Esau, qui similiter ab illa hæreditate alienatus est. Ex Jacob autem filio Isaac quotquot filii nati sunt, id est, universum semen ejus, ad illam hæreditatem pertinuit. Sic ergo collocatus et constitutus est in illa terra Abram, quoniam vixit usque ad nativitatem Jacob. Si recte intelligitur, soluta quæstio est secundum recapitulationem, quamvis et aliæ solutiones non sint contemendæ.

(CAPUT XII.) *Dixit autem Dominus ad Abram: Egrede de terra et de cognatione tua, et de domo patris tui, et veni in terram quam monstravero tibi; faciamque te in gentem magnam. (Isid.)* Quis autem alius exivit in Abram de terra sua et de cognatione sua, ut apud externos locupletaretur, et esset in gentem magnam, nisi Christus, qui, relicta terra et cognatione Judæorum, præpollet nunc, ut videmus in populis gentium? Sed et nobis ad exemplum Christi exeundum est de terra nostra, id est, de facultatibus mundi hujus, opibus terrenis, et de cognatione nostra, id est, de conversatione et moribus vitis que prioribus, quæ nobis a nostra nativitate cohærentia, velut affinitate quadam et consanguinitate conjuncta sunt, sive de domo patris nostri, id est, omni memoria mundi, ut ei renuntiantes possimus in populo Dei dilatari, et in terram cælestis repromissionis, cum tempus advenerit, introduci.

Faciamque te in gentem magnam, et benedicam tibi; et magnificabo nomen tuum, erisque benedictus. Benedicam benedicientibus tibi, et maledicam maledicentibus tibi; atque in te benedicentur universæ cognationes terræ. Duæ autem promissiones dantur Abraham: una per quam terram Chanaan possessurum semen ejus promittitur, dum dicit Deus: *Vade in terram quam monstravero tibi, faciamque te in gentem magnam.* Alia vero longe præstantiorem, non de carnali, sed spirituali semine, per quod pater est non unus Israeliticæ gentis, sed omnium gentium quæ fidei ejus vestigia sequuntur, quod promitti cœpit his verbis: *Et benedicentur in te universæ cognationes terræ.*

Egressus est itaque Abraham sicut præceperat ei Dominus, et ivit cum eo Lot. Septuaginta quinque erat annorum Abram, cum egrederetur de Haran. Non contemnenda est igitur illa Hebræorum traditio quam supra diximus, quod egressus sit Thara cum filiis suis de igne Chaldæorum, et quod Abram Babylo-nio val'latus incendio, quia illud adorare volebat, Dei sit auxilio liberatus, et ex illo tempore ei dies vitæ et tempus reputetur ætatis, ex quo confessus est Dominum, spernens idola Chaldæorum. Potest autem fieri ut quia Scriptura reliquit incertum, ante paucos annos Thara de Chaldæa profectus venerit in Haran, qua morte obiret, vel certe statim post persecutionem in Haran venerit, et ibi diutius sit moratus.

Apparuitque Dominus Abram et dixit et Semini tuo dabo terram hanc. Qui ædificavit ibi altare Domino, qui apparuit ei, etc. Adveniente igitur Abram in terram Chanaan, quam tunc Chananæus habitator tenebat, apparuisse ei Dominum describitur, cui altare ipse ædificavit, quia spretis idolis gentium, unius Dei cultor fuit.

CAPUT XIII.

De descensione Abræ in Ægyptum, et eis quæ tunc ibi gesta sunt in Sara uxore ejus.

Descenditque Abram in Ægyptum, ut peregrinaretur ibi. Prævaluerat enim fames in terra. Cumque propere esset ut ingrederetur Ægyptum, dixit Sarai uxori suæ: Novi quod pulchra sis mulier, et quod cum viderint te Ægyptii, dicturi sunt: Uxor ipsius est, et interficient me, et te reservabunt. Dic ergo, obsecro te, quod soror mea sis, ut bene sit mihi propter te, ut vivat anima mea ob gratiam tui. (Albin.) Quæritur utrum conveniret Abram tam sancto viro ut celaret Saram uxorem suam, et cur non magis poneret spem suam in Deo, ne occideretur a rege. Ostenditur enim isto facto ejus quod homo non debet tentare Dominum Deum suum, quando habet quod faciat ex rationabili consilio. Fecit enim quod potuit pro vita sua. Quod autem non potuit, illi commisit in quo speravit, cui et pudicitiam conjugis commendavit. Nec enim eum fides ac spes fefellit. Namque Pharaon a Deo territus, multisque propter eam malis afflic-tus, ubi ejus uxorem divinitus didicit, illasam cum honore tradidit viro suo. Neque enim Deus ab illo non poterat mortem repellere quam timebat, eumque cum conjugis sua in illa peregrinatione tutari, ut nec uxor ejus, quamvis esset pulcherrima, appeteretur ab aliquo, nec præter illam necaretur ille? Poterat sine dubio hoc efficere Deus. (Aug.) Quis ita sit demens ut hoc neget? Sed si interrogatus Abram, illam feminam indicaret uxorem, duas res metuendas committeret Deo, et suam vitam et conjugis pudicitiam. Pertinet autem ad sanam doctrinam, quando habet quod faciat homo, non tentare Dominum Deum suum. Neque enim et ipse Salvator non poterat tueri discipulos suos? quibus tamen ait: *Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam (Math. x).* Cujus rei prior exemplum præbuit. Nam cum potestatem haberet ponendi animam suam, nec eam ponere!

nisi cum vellet, in Ægyptum tamen infans, portantibus parentibus, fugit, et ad diem festum non evidenter, sed lateenter ascendit, cum alias palam loqueretur Judæis irascentibus, et inimicissimo animo audientibus, nec tamen valentibus in eum mittere manus, quia nondum venerat hora ejus, non cujus horæ necessitate cogereetur mori, sed cujus horæ oportunitate dignaretur occidi. Qui ergo palam docendo et arguendo, et tamen inimicorum rabiem valere in se aliquid non sinendo, Dei demonstrabat potentiam, idem tamen fugiendo et latendo hominis instruebat infirmitatem, ne Deum tentare audeat, quando habet quod faciat, ut quod cavere oportet evadat. Neque enim et apostolus Paulus desperaverat adjutorium protectionemque divinam, fidemque perdidit, quando per murum in sporta submissus est, ut inimicorum manus effugeret (II Cor. xi). Non ergo in Deum non credendo sic fugit, sed Deum tentasset si fugere nolisset, cum sic fugere potuisset.

Cum itaque ingressus esset Abram Ægyptum, viderunt Ægyptii mulierem quod esset pulchra nimis, et nuntiaverunt principes Pharaoni, et laudaverunt eam apud illum; et sublata est mulier in domum Pharaonis. Abram vero bene usus est propter illam; fueruntque ei oves et boves, asini et servi, et familia, et cameli. Licet corpus sanctarum mulierum non vis maculet, sed voluntas, et excusari posset Sarai quod, famis tempore, sola regi in peregrinis locis, marito connivente, resistere nequiverit, tamen potest et aliter foeda necessitas excusari, quod juxta librum Esther, quæcunque mulierum placuisset regi, apud veteres sex mensibus ungebatur oleo myrrheo, et sex mensibus in pigmentis variis erat et curationibus feminarum, et tunc demum ingrediebatur ad regem; atque ita potest fieri ut Sarai postquam placuerat regi, dum per annum ejus ad regem præparatur introitus, et Abrahæ Pharaonem multa donaverit, et postea Pharaonem sit percussus a Domino, illa adhuc intacta ejus concubitu permanente.

(CAP. XIII.) Et ascendit Abram ex Ægypto, ipse et uxor ejus, et omnia quæ illius erant, et Lot cum eo ad Australem plagam. Erat autem Abram dives valde, in possessione argenti et auri. Reversusque est per iter quo venerat, a meridie in Bethel, et reliqua. Pulchre de Ægypto liberatus, ascendisse dicitur. Sed occurrit huic sensui illud quod sequitur, quomodo potuerit exiens de Ægypto esse dives valde. Quod solvitur illa Hebraica veritate in qua scribitur: Abram gravis vehementer, hoc est, βαρὺς σφόδρα. Ægypti enim pondere gravabatur; et licet videantur esse pecoris divitiarum, auri et argenti, tamen si Ægyptiæ sunt, viro sancto graves sunt. Denique non ut in Septuaginta legimus, abiit unde venerat desertum usque Bethel, sed, sicut in Hebræo scriptum est, abiit itinere suo per Austrum usque Bethel. Idcirco enim de Ægypto profectus est, non ut desertum ingrederetur quod cum Ægypto reliquerat, sed ut per Austrum qui Aquiloni contrarius est, veniret ad domum Dei, ubi tabernaculum ejus in medio Bethel et

A Hai fixit. Bethel enim civitatula est, in duodecimo ab Ælia lapide ad dextram euntibus Neapolim, quæ prius Luza, id est, Amygdalon, vocabatur, et cecidit in sortem tribus Benjamin. Hai in tribu Judæ est urbs sacerdotibus separata. Interpretatur autem Bethel domus Dei, Hai vero oculus, vel fons. Et bene Abram tabernaculum suum in monte qui erat inter Bethel et Hai figere dicitur, ibique Deo ædificare altare, quia sancti viri, postquam a mundi principe et sæculi voluptatibus recesserint, abluti fonte sacri baptismatis, cursum præsentis vite caute et considerate ducentes, hostiam laudis ac bonorum operum in altari rectæ fidei Deo exhibendo, ad domum Dei, coelestem videlicet Jerusalem, feliciter tendunt.

CAPUT XIV.

B De contentione inter pastores Abrahæ et Lot, et de promissione Abrahæ, quæ Deus ei promittit terram Chanaan in possessionem.

Dixit ergo Abram ad Lot: Ne, quæso, sit jurgium inter me et te, et inter pastores meos et pastores tuos, fratres enim sumus. Ecce universa terra coram te est; recede a me, obsecro. Si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo; si tu dexteram elegeris, ego ad sinistram pergam. Typice autem beatus Abram discordiam pastorum suorum ac pastorum Lot vitare cupiens, et ob hoc secessum abinvicem eligens, nos admonet ut nihil charitati et concordie præponamus, sed semper parati simus, sive per prospera, quod dextra significat, sive per adversa, quæ per sinistram exprimuntur, in pace et dilectione perseverare.

C Elevatis itaque Lot oculis, vidit omnem circa regionem Jordanis, quæ universa irrigabatur antequam subverteret Dominus Sodomam et Gomorrhæam, sicut paradisi Domini, et sicut Ægyptus venientibus in Segor. (Aug.) Quod terra Sodomorum et Gomorrhææ antequam deleteretur comparatur paradiso Domini eo quod erat irrigua, et terræ Ægypti, quia Nilus irrigat, satis, ut opinor, ostenditur quod debeat intelligi ille paradisi quem plantavit Deus, ubi constituit Adam. Quis enim alius intelligatur paradisi Dei, non video. Et utique si arbores in paradiso fructiferæ virtutes animi accipiendæ essent, sicut nonnulli existimant, nullo corporali in terra paradiso veris generibus lignorum instituto, non diceret de ista terra, sicut paradisi Dei.

D Elegitque sibi Lot regionem circa Jordanem, et recessit ab Oriente. Divisive sunt alterutrum a fratre suo. Abram vero habitavit in terra Chanaan, et Lot moratus est in oppidis quæ erant circa regionem Jordanis, et habitavit in Sodomis. Potest et secundum allegoriam in pastoribus Lot, qui plantitium terræ Sodomorum et locum voluptuosum elegerunt, hæreticorum turba accipi, qui voluptatibus præsentis vitæ dediti, atque errorum catenis vincti, declinant a via veritatis, et consortium Christi catholiceque fidei unitatem habere spernunt. Quod bene nomen Lot exprimit, interpretatur namque vinctus, vel declinatio.

Et viri Sodomorum mali et peccatores in conspectu

Dei vehementer. Superflue hic in Septuaginta interpretibus additum est, *in conspectu Dei.* Siquidem Sodomorum coloni apud omnes mali et peccatores erant. Ille autem dicitur in conspectu Dei peccator, qui potest hominibus justus videri, quomodo de Zacharia et de Elisabeth in præconio ponitur quod fuerint justii ambo in conspectu Dei (Luc. 1); et in psalmo dicitur: *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens (Psal. CXLII).*

Dixitque Dominus ad Abram, postquam divisus est Lot ab eo: Leva oculos tuos, et vide a loco, in quo nunc es ad Aquilonem et Meridiem, ad Orientem et Occidentem: omnem terram quam conspicias tibi dabo, et semini tuo usque in sempiternum, faciamque semen tuum sicut pulverem terræ. Si quis potest hominum numerare pulverem, semen quoque tuum numerare poterit. Quatuor climata mundi posuit, Orientem et Occidentem, Septentrionem et Meridiem: possessioque terræ Palæstinæ secundum historiam ei spondetur semini ejus, hoc est populo Israelitico. Quod autem in quibusdam exemplaribus scriptum reperitur, *Leva oculos tuos ad Aquilonem et ad Austrum, et ad Orientem et mare, etc.,* mare pro Occidente ponit, ab eo quod Palæstinæ regio ita sita sit, ut mare in Occidentis plaga habeat. Mystice autem semini Abrabæ quod est Christus, omnium gentium hæreditas promittitur, qui ecclesiam suam per totam mundi longitudinem et latitudinem effundit: cui Pater ait: *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ (Psal. 11);* et Psalmista: *Et dominabitur, inquit, a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ. Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei (Psal. LXXII).*

CAPUT XV.

Quod quatuor reges adversus Sodomorum quinque reges belligeraverunt, et Lot prædaverunt: et quod Abram prædam cum Lot reduxit.

(CAP. XIV.) *Factum est autem in illo tempore ut Amraphel rex Sennaar, et Arioch rex Ponti, et Chodorlahomor rex Elamitarum, et Thadal rex gentium, inirent bellum contra Bara regem Sodomorum, et contra Gersa regem Gomorrhæ, et contra Sennaab regem Adamæ, et contra Semeber regem Seboim, contraque regem galæ, ipsa est Segor. Omnes hi convenerunt apud vallem silvestrem quæ nunc est mare salis. Bale lingua Hebræa devoratio dicitur. Tradunt igitur Hebræi hanc eandem in alio Scripturarum loco Salisa nominari, dicitur rursus *μὲσχος τριπέζουσαν*, id est, vitulum conternantem, quod scilicet terræ motu tertio absorpta sit, et ex eo tempore quo Sodoma et Gomorrha, Adama et Seboim, divino igne subversæ sunt, illa parvula nuncupatur. Siquidem Segor transfertur in parvam, quæ in lingua Syra Zoara dicitur. Vallis autem Salinarum, sicut in hoc eodem libro scribitur, in qua fuerunt ante putei bituminis, post hæi fram et sulphuris pluviam, in mare Mortuum versa est.*

Percusseruntque Ruohaim in Assurothcarnaim et

*A Zuzim cum eis, et Emim cum Save, Cariathaim et Chorræos in montibus Seir usque ad campestria Pharan quæ est in solitudine. Reversique sunt, et venerunt ad fontem Misphat, ipsa est Cades; et percusserunt omnem regionem Amalecitarum et Amorrhæorum, qui habitabat in Asasonthamar. Alia autem editio sic habet: Et conciderunt gigantes in Assurothcarnaim, et gentes fortes cum eis simul, et Ominæos in Sabe civitate. Antequam Sodomam pervenirent quatuor reges profecti de Babylone, interfecerunt gigantes, hoc est Raphaim, robustos quosque Arabiæ, et Zuzim in Hom, Emim in civitate Save, quæ usque hodie sic vocatur. Zuzim autem et Emim terribiles et horrendi interpretantur, pro quo Septuaginta, sensum magis quam verbum ex verbo transferentes, gentes fortissimas posuerunt. Et revertentes venerunt ad fontem Judicii, hoc est Cades. Per anticipationem dicitur, quod postea sic vocatum est. Significat autem locum apud petram, qui fons Judicii nominatur, quia ibi Deus populum judicavit. Et percusserunt omnem regionem Amalecitarum, et Amorrhæum sedentem in Asasonthamar. Hoc oppidum est quod nunc vocatur Engaddi, balsami et palmarum fertile. Porro Asasonthamar in lingua nostra urbs palmarum resonat. Thamar quippe palma dicitur. Sciendum autem, pro eo quod post paululum sequitur, *Et direxerunt contra eos aciem ad bellum in valle Salinarum,* in Hebræo habetur, *In valle Siddim, שַׁדִּים*, quod Aquila et Theodotion *amæna nemora* interpretati sunt.*

C Et tulerunt omnem substantiam Sodomorum et Gomorrhæorum. Septuaginta: Et tulerunt omnem equitatum Sodomorum et Gomorrhæ. Pro equitatu in Hebræo habet rachus, רַחֲשׁ, id est substantiam.

*Et qui fugerat, nuntiavit Abram transitori. Ipse vero sedebat ad quercum Mambre Amorrhæi fratris Escol, et fratris Aunan, qui erant conjurati Abræ. Pro eo, quod nos posuimus transitori, in Hebræo scriptum est, *ibri עָבְרִי*, hoc enim transitor exprimitur. Quod autem ait, *apud quercum Mambre Amorrhæi, melius in Hebræo legimus apud quercum Mambri Amorrhæi fratris Escol et fratris, non Aunan, ut Septuaginta transtulerunt, sed Aner, ut ostenderet Mambre et Escol et Aner Amorrhæos atque germanos, socios fuisse Abræ. Et persecutus est eos usque Dan, ad Phœnicis oppidum, quod nunc Paneas dicitur. Dan autem unus e fontibus est Jordanis. Nam et alter vocatur Jor, quod interpretatur βίβρον, id est, rivus. Duobus ergo fontibus, qui haud procul a se distant, in unum rivulum fœderatis, Jordanis deinceps appellatur.**

*Quod cum audisset Abram, captum videlicet Lot fratrem suum, numeravit expeditos vernaculos suos trecentos decem et octo, et persecutus est eos usque Dan, etc. Expeditos dixit juvenes ad bellum promptos, et qui non fuerunt uxorati, de quibus in sequentibus dixit, *Exceptis his quæ comederunt juvenes.**

Reduxitque omnem substantiam, et Lot fratrem suum cum substantia illius, mulieres quoque et populum. Mystice igitur quatuor reges qui quinque reges superaverant, possunt contrarias potestates significare, quæ carnales quinque sensibus corporis abutentes vitiis vincunt, ac in dominium suum redigunt. Nam *Amraphel*, qui interpretatur *dixit ut caderet*, et rex est *Sennaar*, qui *excussio dentium, vel fetor eorum* interpretatur, potest hæresim significare, quæ ad certum casum tendens, verbis dolosis sensum fetidum evomit. *Arioth* autem, qui interpretatur *ebrius, vel ebrietas*, typice designat gentilium stultitiam, qui iniquitate ebrii, cæco corde creaturam pro Creatore venerantur, et sæculo illecebris per omnia involvuntur. *Chodorlahomor* vero, quod interpretatur *quasi decorus manipulus*, et rex est *Elam*, hoc est, sæculi, vel orbis, hypocrisin non inconvenienter exprimit, quæ licet vana sit et perniciosa, tamen decora superficie imperito vulgo in præsentem esse videtur, sed in futuro per adventum veri luminis qualis fuerit apparebit. Porro *Thadal*, qui *sciens jugum*, sive *explorator* dicitur, et rex est gentium, apte ad significationem avaritiæ transferri potest, quæ sagax atque versuta, multos suo subjugat imperio. Tales ergo reges primum vincunt *Bara*, qui *malitiam sonat, sive creaturam*, et rex est *Sodomorum*, hoc est *cæcitatatis*, sive *pecudis silentis*, cum eos qui in malitia vetusta perseverant, quatenus more pecudum cæcitatem libidinis sequantur, persuadet. Vincunt et *Bersa*, hoc est, *in angustia constitutum* regem scilicet *Gomorrhæ*, id est *populi tumentis ac seditiosi*, cum eos, qui præsentium curis angustantur rerum, ac nefas rapiæ agere non formidant, obruunt ac prosternunt. Vincunt et *Sennaar* regem *Adamæ*, hoc est terræ, cum eos qui carnalia tantum sapjunt, et de cælestibus non cogitant, ut in luxu voluptatum permaneant exhortantur, quatenus juxta illud propheticum, actibus suis dicant: *Comedamus et bibamus, cras enim moriemur* (I Cor. xv). Vincunt et *Semeber*, qui interpretatur *ibi perditio*, et rex est *Seboin*, id est, *cinguli mæroris*, cum per iracundiam et invidiam incautos quosque decipiunt. Unde scriptum est: *Stultos interficit iracundia, ac parvulos occidit invidia* (Job. v). Quintum ergo regem, hoc est regem *Balæ* similiter vincunt spirituales nequitie, cum pusillanimes ac formidolosos in desperationem mittunt. *Bala* enim interpretatur *præcipitatio vel absorbitio*, et in nulla re antiquus hostis magis certat ac satagit, quam ut post lapsum peccati deceptos, in desperationem, ne se recuperare possint, inmittat ac perdat. Sed quid hæc victoria *Abrahæ* de quatuor regibus indicabat, quos ille fidei pater mysterio superavit, nisi quod fides nostra si confirmata sit in spiritu principali, corpus nostrum, quod quatuor constat elementis, Verbo Dei subigit? (*Isid.*) Nam sicut ille de proximo in regibus victor exstiterat, ita et fides pro anima victrix, de exteriori homine triumphat. Quod vero ille non multitudine nec virtute legionum, sed tantum trecentis decem et

octo comitantibus adversarios principes debellavit, jam in sacramento crucis, cujus figura per τ litteram Græcam trecentorum numero exprimitur, imaginabatur, quod nos Christi passio liberaret a dominatu carnalis sensus, qui nos antea variis vitiis captivatos exsuperaverat.

CAPUT XVI

De Melchisedech, et de decimatione Abræ.

At vero *Melchisedech rex Salem*, proferens panem et vinum (erat enim sacerdos Dei altissimi) benedixit ei, et ait: *Benedictus Abram Deo excelso, qui creavit cælum et terram; et benedictus Deus excelsus, quo protegente hostes in manibus tuis sunt, etc.* (*Hieron.*) Quid Hebræi de hoc sentiant inferemus. Aiunt hunc esse Sem filium Noe, et supputantes annos vite ipsius, ostendunt eum ad Isaac usque vixisse, omnesque primogenitos Noe, donec sacerdotio fungeretur Aaron, pontifices fuisse. Porro rex Salem rex Jerusalem dicitur, quæ prius Salem appellabatur. *Melchisedech* autem, beatus Apostolus ad Hebræos (*Cap. vii*) sine patre et matre commemorans, ad Christum refert, et per Christum ad gentium Ecclesiam; omnis enim capitis gloria refertur ad membra, eo quod præputium habens, *Abrahæ* benedixit circumciso, et in *Abraham Levi*, et per *Levi Aaron*, de quo postea sacerdotium. Ex quo colligi vult, sacerdotium Ecclesiæ habentis præputium, benedixisse circumciso sacerdotio Synagogæ. Quod autem ait: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (*Psal. cix*), mysterium nostrum in verbo ordinis significatur, nequaquam per *Aaron* irrationabilibus victimis immolandis, sed oblato pane et vino, id est, corpore Domini Jesu et sanguine. (*Isid.*) At vero patriarcha magnus decimas omnes substantiæ suæ *Melchisedech* sacerdoti post benedictionem dedit, sciens spiritualiter melius sacerdotium futurum in populo gentium, quam *Leviticum*, quod in *Israel* de ipso erat nasciturum, futurumque ut sacerdotium Ecclesiæ habentis præputium benediceret in *Abraham* circumciso sacerdotium Synagogæ. Quis enim major est, is qui benedicit, an qui benedicitur? Unde et sacerdotes ex semine *Abrahæ* nati fratres suos benedicebant, id est populum *Israel*: quibus illi decimas secundum legis mandatum dabant, vere ut majoribus et eminentioribus suis. Nomen autem ipsum *Melchisedech rex pacis*, vel *rex justitiæ* interpretatur, quod bene refertur ad Christum, sicut supradictum est. Ipse enim rex pacis, quia per ipsum reconciliamur Deo; ipse est rex justitiæ, quia ipse veniet, ut discernat sanctos ab impiis. Idem quoque sacerdos et rex, quia ad redemptionem omnium hostiam Deo patri semetipsum obtulit, et verus rex in præsentem sæculo populum suum regit, et in futuro judicabit.

CAPUT XVII.

Ubi Deus tertio visus est Abrahæ, et filium ei promittit: et de sacrificio Abrahæ.

(*Cap. xv.*) *His itaque transactis factus est sermo Domini ad Abram per visionem dicens: Noli timere*

Abram, ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis. Dixitque Abram: Domine Deus; quid dubis mihi? Ego vacam absque liberis, et filius procuratoris domus meae, iste Damascus Eliezer. Addiditque Abram: Mihi autem non dedisti semen, et ecce vernaculus meus hæres meus erit, et reliqua. (Hieron.) Quod autem dicit, hoc est: Ego sine liberis moriar, et filius procuratoris mei vel villici, qui universa dispensat, et distribuit cibaria familiæ, vocaturque Damascus Eliezer, hic meus hæres erit. Porro Eliezer interpretatur *Deus meus adjutor*. Ab hoc aiunt Damascus et conditam et nuncupatam.

Statimque sermo Domini factus est ad eum, dicens: Non erit hic hæres tuus, sed qui egredietur de utero tuo, ipsum habebis hæredem. Eduxitque eum foras, et ait illi: Suspice cælum, et numera stellas, si potes. Et dixit ei: Sic erit semen tuum. Credidit Abram Domino, et reputatum est ei ad justitiam. Duplex figura promissi seminis ejus, id est, in similitudinem arenæ maris, vel in similitudinem stellarum cæli. Educens ergo Deus Abram foras, ostendit illi stellas cæli dicens: Sic faciam semen tuum, id est, Christianam gentem, cujus tu pater in fide subsistis, sic faciam resurrectionis lumine conrursare. Deinde demonstravit illi arenam maris, et dixit: Sic erit in multitudine semen tuum, hoc est, erit quidem copiosa gens Judæorum, sed sterilis et infecunda sicut arena maris. Post hæc cum promitteret ei Dominus quod esset possessor repromissionis futurus, signum petit, per quod agnosceret, non quasi dubitans an fieret, sed quomodo futurum esset exquirens. Cui Dominus hanc similitudinem proposuit.

Sume, inquit, mihi vaccam triennem, et capram trimam, et arietem annorum trium, turturem quoque et columbam. Tollens igitur Abram universa hæc divisit ea per medium, et utrasque partes contra se atrinsecus posuit, aves autem non divisit. Descenderuntque volucres super cadavera, et abiebat eas Abram. Cumque decubisset sol, pavor irruit super Abram, et horror magnus et tenebrosus irruit super eum; apparuitque clibanus fumans et lampas ignis transiens inter media illa quæ divisa erant, dictumque est ei: Cognoscendo scias quia peregrinum erit semen tuum in terra non sua, et serviet et affligetur, etc. Statutus est itaque modus promissi seminis Abraham, et ista est figura. Per juveneam enim significata est plebs posita sub jugo legis; per capram, eadem plebs peccatrix futura. Per arietem, eadem plebs bene etiam regnatura. Animalia vero ideo tria dicuntur, quia per articulos temporum ab Adam usque Noe, et inde usque ad Abram, et inde usque ad David, tanquam tertiam ætatem gerens ille populus crevit. Per turturem et columbam, spirituales populi figurati sunt, individui filii promissionis, et hæredes regni futuri: quorum ætas temporis ideo tacetur, quia æterna meditantibus, transgressi sunt desideria temporalia. Sed quid est, quod animalia illa tria dividuntur, adversus se invicem partibus consti-

tutis, nisi quod carnales et in populo veteri, et nunc inter se dividuntur? Porro aves idcirco non dividuntur, quia spirituales individui sunt: schisma non cogitant, nec seducuntur ab hæreticis; sed pax est semper in ipsis, sive a turbis moveant sese, ut turtur, sive inter illas conversentur sicut columba, utraque tamen avis est habens simplicitatem et innocentiam. Volucres autem descendentes supra corpora quæ divisa erant, spiritus immundi significantur, pastum quemdam suum de carnalium divisione quaerentes. Quod autem illis considens Abram, abiebat eas, significabat multos carnales merito sanctorum in fine mundi ab angustiis liberandos; quod autem circa solis occasum pavor irruit in Abram, et horror magnus et tenebrosus significat circa hujus sæculi finem magnam perturbationem ab Antichristo in sanctis futuram, de qua Dominus dicit in Evangelio: *Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio (Math. xxiv)*. Quod ergo adjungitur, cum occubisset sol, facta est caligo tenebrosa, et apparuit clibanus fumans, et lampas ignis transiens inter media illa quæ divisa erant, significat post finem sæculi, futurum diem judicii, quando per ignem segregabuntur sanctorum populi et iniquorum. (*Greg.*) Tropologice autem, sæpe corda justorum subortæ cogitationes terrenarum rerum delectationibus tangunt; sed cum citius manu sanctæ discretionis abiguntur, festine agitur ne cordis faciem caligo tentationis operiat, quæ hanc jam ex illicita delectatione tangebatur. Nam sæpe in ipso orationis nostræ sacrificio, importunæ se cogitationes ingerunt, quæ hoc rapere vel maculare valeant, quod in nobis Deo placentes immolamus. Sed nos ad exemplum Abraham, dum in ara cordis holocaustum Deo offerimus, ab immundis hoc volucris custodiamus, ne maligni spiritus et perversæ cogitationes rapiant, quod mens nostra offerre se Deo utiliter sperat. (*Isid.*) Quod vero dictum est ad Abram, *Sciendo scies quia peregrinum erit semen tuum in terra non sua, et in servitute redigent eos, et affligent eos quadringentis annis*, hoc de populo Israel quia erat in Ægypto serviturus, apertissime prophetatum est: non quod sub Ægyptiis quadringentis annis servierint, sed quod iste numerus in eadem afflictione completus est, qui computatur ab illo tempore quo ista Abraham promittuntur.

Tu autem ibis ad patres tuos in pace, sepultus in senectute bona. Generatione autem quarta revertentur huc. (Hieron.) Cur Deus loquitur ad Abram, quod quarta progenie filii Israel essent de terra Ægypti reversuri, et postea Moyses scribit: *Quinta autem progenie, filii Israel ascenderunt de terra Ægypti? (Exod. iii)*. Quod utique nisi exponatur, videtur esse contrarium. Egressi sunt ergo quarta generatione filii Israel de terra Ægypti. Replica genealogiam Levi: Levi genuit Kaath; Kaath genuit Amram; Amram genuit Aaron; Aaron genuit Eleazar; Eleazar genuit Phinces. Kaath autem cum patre suo Levi ingressus est Ægyptum, rursus Eleazar cum

patre suo Aaron egressus est ab Ægypto. A Kaath A usque ad Eleazar computantur generationes quatuor, licet quidam velint ab Amram incipere, et ad Phinees, ut nos in Eleazar fecimus, pervenire. Si vero volueris dispari numero ostendere quomodo secundum Exodum quinta generatione egressi sunt filii Israel de terra Ægypti, tribus tibi Judæ ordo numeretur. Juda genuit Phares, Phares genuit Esron; Esron genuit Aram; Aram genuit Aminadab; Aminadab genuit Naasson; Naasson genuit Salmon, Phares cum patre suo Juda ingressus est Ægyptum. Naasson princeps tribus Juda in deserto describitur, cujus filius Salmon terram reponmissionis introivit. Computa a Phares usque ad Naasson, et invenies generationes quinque, tametsi nonnulli, ut in tribu Levi ostendimus, in Esron initium faciant, et ad Salmon usque perveniant.

In die illo pepigit Dominus sædus cum Abram dicens: *Semini tuo dabo terram hanc a fluvio Ægypti usque ad flumen magnum Euphraten.* Non ergo a flumine magno Ægypti, hoc est Nilo, sed ab arvo dividit inter Ægyptum et Palæstinam, ubi est civitas Rhinocorura.

CAPUT XVIII.

De conjunctione Agar ancillæ Sarai ad Abram et fuga ipsius Agar.

(CAP. XVI.) *Igitur Sarai uxor Abram non genuerat sibi liberos: sed habens ancillam Ægyptiam nomine Agar, dixit marito suo: Ecce conclusit me Dominus ne parerem, ingredi ad ancillam meam, si forte saltem ex illa suscipiam filios.* (Albin.) Quomodo defenditur Abram adulterii reus non esse, dum vivente legitima uxore, conjunctus est ancillæ suæ, nisi quia necdum promulgata est unius uxoris evangelica lex. Habebat quoque promissionem a Domino multiplicati seminis sui, sed necdum sciebat ex qua uxore, quia postea dictum est ei de Sarai habere filium. Nam propterea sic propagandi seminis voluntas pia fuit, quia concumbendi voluntas libidinosa non fuit. Etiam et Sarai prolem quam de se habere non potuit, de ancilla habere voluit. Consentiebat uterque in facto, quia uterque Sarai sterilem esse sciebat.

Qui ingressus est ad eam. At illa concepisse se videns, despexit dominam suam. Dixitque Sarai ad Abram: *Inique agis contra me. Ego dedi ancillam meam in sinum tuum: quæ videns quod conceperit, despectui me habet: judicet Dominus inter me et te.* Cui respondens Abram: *Ecce ait ancilla tua in manu tua est, utere ea ut libet. Affligente igitur eam Sarai fugam iniit. Cumque invenisset eam angelus Domini juxta fontem aquæ in solitudine, qui est in via Assur in deserto, dixit ad eam: Agar ancilla Sarai, unde venis et quo vadis? Consequenter Ægyptia in via Assur, quæ per eremum ducit ad Ægyptum, ire Ægyptum festinabat, ubi eam angelus Domini invenit. Dixitque ei angelus Domini:*

Revertere ad dominam tuam, et humiliare sub manu ipsius. Et rursus: Multiplicans, inquit, multiplicabo semen tuum, et non numerabitur præ multitudine. Ac

deinceps: *Ecce ait concepisti et paries filium: vocabisque nomen ejus Ismael, eo quod audierit Dominus afflictionem tuam. Hic erit ferus homo: manus ejus contra omnes, et manus omnium contra eum, et e regione universorum fratrum suorum figet tabernacula.* Alia editio ita habet: *Hic erit rusticus homo: manus ejus super omnes, et manus omnium super eum, et contra faciem omnium fratrum suorum habitabit.* Pro rustico in Hebræo scriptum habet, phere פרה, quod interpretatur onager. Significat autem semen ejus habitaturum in eremo, id est, Saracenos vagos incertisque sedibus, qui universas gentes, quibus desertum ex latere jungitur incurstantes, impugnantur ab omnibus. Mystice autem hæc duæ mulieres Sarai videlicet et Agar, duo testamenta juxta Apostoli interpretationem significant, hoc est Agar legem veterem, quæ in Synagoga populum Judaicum servituti obnoxium nutrebat. Sarai quoque evangelicam gratiam, quæ populum Christianum in libertatem fidei generavit. Multiplicati sunt ergo Judæi ancillæ filii, et non numerabantur præ multitudine: de quibus supra scriptum est, quod instar arenæ maris multiplicentur.

Hic est ferus homo, et manus ejus contra omnes, manusque omnium contra eum, et e regione universorum fratrum suorum figet tabernacula; quia ipse populus ferocitate sua æmulus est et contrarius omnibus bonis, maxime cum Christianam plebem toto orbe invidia stimulante persequitur, et longe lateque dispersus circumvagando atque negotiando, incertis sedibus semper existens, omnibus oneri est. Legi tamen in quodam tractatu, per Sarai uxorem Abram, Ecclesiam primitivam interpretatam; ancillam autem Ægyptiam Ecclesiam ex gentibus, quæ postquam conceperit verbum fidei, despexit sterilitatem Synagogæ; quod autem angelus admonuerat Agar redire ad dominam suam Sarai, et humiliari sub manibus ipsius, significare, apostolicam doctrinam admonuisse gentes ne superbirent contra Judaicam plebem. Unde dicit Apostolus: *Noli gloriari adversus ramos. Quod si tu gloriaris, non radicem portas, sed radix te* (Rom. xi); et item: *Si Deus, inquit, naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat* (Ibid.). Qui ferus homo indirecte dici possit, quod contra dæmones et hæreticos pugnet et vitii resistat. Sed hæc lectoris judicio relinquimus.

Vocavit autem Agar nomen Domini, qui loquebatur ad eam, Tu Deus, qui videristi me. Dixit enim: Profecto hic vidi posteriora videntis me. Recte ergo dictum est quod nomen Domini vocaverit, *Tu Deus, qui videristi me*, quia gratuito munere consulit miseris, et consolatur humiles in tribulatione sua. Hinc Psalmista ait: *Tu, Domine, laborem vides, et dolorem consideras. Tibi enim derelictus est pauper, pupillo tu eris adjutor* (Psal. ix). Et illud, quod subsequitur. *Profecto hic vidi posteriora videntis me*, bene congruit illi dictioni quæ Dominus ad Moysen locutus est, cum majestatem suam sibi ostendi rogaverat: *Non poteris, inquit, videre faciem meam et vivere. Non*

enim videbit homo faciem meam et vivet. Et ait Dominus : *Ecce locus penes me est, stabis supra petram; statim ut transiet majestas mea, ponam te in specula petrae, et tegam manu mea super te donec transeam, et auferam manum meam, et tunc videbis posteriora mea. Nam facies mea non apparebit tibi.* Non ergo immerito nemo potest faciem, id est, ipsam manifestationem sapientiae Dei videre et vivere. Ipsa est enim species cui contemplandae suspirat omnis qui affectat diligere Deum ex toto corde, et ex tota anima, et ex tota mente, ad quam contemplandam, etiam proximum, quantum potest, per ipsam dilectionem qua eum diligit sicut seipsum aedificat. Posteriora vero Domini incarnationem ejus, quam in fine temporum sumpsit ex Virgine, possumus intelligere, quam nunc per fidem et dilectionem in presenti desiderando contemplamur, in futura autem vita contemplatione perfruemur aeterna.

Propterea appellavit puteum illum puteum viventis et videntis me. Usque hodie puteus Agar demonstratur in deserto Arabiae, inter Cades et Barad. Typice autem puteus iste legem veterem ac novam significat, quam Conditor noster, qui est vita viventium et spes morientium, intuitu pietatis miserationis mortalibus dedit, ut per illam edocti atque a vitiis correcti, ejus visione in caelis perpetua digni esse mereantur.

Peperitque Agar Abræ filium, qui vocavit nomen ejus Ismael. Ad nomen allusit; Ismael enim interpretatur auditio Dei, sicut angelus supra ad Agar dixit : *Vocabis nomen ejus Ismael, eo quod audierit Dominus afflictionem meam.*

CAPUT XIX.

Testamentum Dei factum ad Abram; et quod Dominus eum patrem gentium futurum pollicetur, et nomen ei Abraham imposuit.

(CAP. XVII.) *Postquam vero nonaginta et novem annorum esse cæperat, apparuit ei Dominus, dixitque ad eum : Ego Deus omnipotens : ambula coram me, et esto perfectus; ponamque fœdus meum inter me et te, et multiplicabo te vehementer nimis. Cecidit Abram pronus in faciem. Dixitque ei Deus : Ego sum, et ponam pactum meum tecum, erisque pater multarum gentium; nec ultra vocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constitui te.* Notandum quod ubicunque in Græco sermone testamentum legimus, ibi in Hebraico sermone sit fœdus sive pactum, id est, *berith* בְּרִית. Dicunt autem Hebræi quod ex nomine suo Deus, quod apud illos τετραγράμματος est, he ἡ litteram Abræ et Saræ addiderit. Dicebatur enim primum Abram אַבְרָם, quod interpretatur *pater excelsus*; et postea vocatus est Abraham אַבְרָהָם, quod transfertur *pater multarum*. Nam quod sequitur, *gentium*, non habetur in nomine, sed subauditur. Nec mirandum quare cum apud Græcos, et nos a littera videatur addita, nos he ἡ litteram Hebræam additam dixerimus. Idioma enim linguæ illius est,

A per he ἡ quidem scribere, sed per a legere. Sicut e contrario a litteram sæpe per ἡ pronuntiant.

Daboque tibi et semini tuo terram peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaan in possessionem æternam, et reliqua. (Aug.) Quæstio est quomodo dixerit æternam, cum Israëlitis temporaliter data sit, utrum secundum hoc sæculum dicta sit æterna, ut ab eo quod est αἰών Græce, quod sæculum significat, dictum sit αἰώνιον, tanquam si Latine dici possit *sæculare*; an ex hoc aliquid secundum spiritualem promissionem hic intelligere cogamur, ut æternam ideo dictum sit, quia hinc æternum aliquid significatur.

Tu ergo custodies pactum meum et semen tuum post te in generationibus suis. Hoc est pactum meum, quod observabitis inter vos et semen tuum post te. Circumcidetur ex vobis omne masculinum, et circumcidetis carnem præputii vestri, ut sit signum fœderis inter me et vos. Infans octo dierum circumcidetur in vobis. Omne masculinum in generationibus vestris, tam vernaculus quam emptitius, circumcidetur, et quicumque non fuerint de stirpe vestra, eritque pactum meum in carne vestra in fœdus sempiternum. Masculus cujus præputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit. Jam tunc propter peregrinationem futuram, ne commisceretur semen ejus inter gentes, pepigit Deus pactum cum Abraham, et datur ei circumcisio in signum his verbis : *Circumcidetur ex vobis omne masculinum. Infans octo dierum circumcidetur in vobis, tam vernaculus quam emptitius circumcidetur.*

C *Masculus autem cujus præputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illius de populo suo, quia pactum meum irritum fecit.* Sed quid aliud circumcisio significat, nisi renovatam naturam per baptismum post spoliationem veteris hominis? et quis est octavus dies nisi Christus, qui hebdomada completa, hoc est post sabbatum, resurrexit? Quod vero non solum filios, sed et servos, et vernaculos, et emptitios, circumcili præcipit, ad omnes gratiam redemptionis pertinere testatur. Ibi parentum mutantur et nomina, ut omnia resonent novitatem. Nam Abram, quod antea vocabatur, interpretatur *pater excelsus*, Abraham *pater multarum*. Quo nomine prænuntiabatur quod multæ gentes fidei ejus vestigia sequerentur. Hlud autem quid sit, quod dictum est : *Masculus, qui non circumciditur octava die, peribit anima illa de populo, quia pactum meum irritum fecit?* Cur autem pereat anima parvuli in circumcisi, dum ipsa pactum Dei irritum non fecit, sed qui eum circumcidere neglexerunt, nisi ut significaret quod parvuli non secundum opus, sed secundum originem in primo homine pactum Dei dissipaverint, in quo omnes peccaverunt? Nascuntur enim omnes non proprie, sed originaliter, peccatores : quem nisi regeneratio liberet, peribit anima ejus de populo suo, quia pactum Dei irritum fecit, quando in Adam originaliter etiam ipse peccavit. Idcirco Abrahæ circumcisio commendata est princeps, ut sub lege esset sicut et Adam, ne de ligno

manducaret, ut probaretur si compleret hoc an non. (Albin.) Credit enim se filium habiturum, per cujus generationem omnibus gentibus benedictio futura esset, et in cujus nepotibus castitatis et sobrietatis unicum mansisset exemplar. Unde et in ea parte corporis signum fidei accepit, unde filius fidei, non carnis, nasciturus erat. Nec truncata corporis parte deformior, sed fide in Deum gloriosior. Igitur pro Deo aliquid perdere, lucrum est, non damnum. Ita Abraham fidei suæ signum accipiens, non deformatus est, sed melioratus. Si enim Adam pactum Dei custodisset, non Abraham hoc pactum accepisset. Sed quia ille in hoc membro culpam inobedientiæ primo agnovit, decuit ut iste in hoc membro signum obedientiæ secundo accepisset, ut ostenderetur obedientes quandoque generasse filios ad vitam, dum olim prævaricatores generarunt ad mortem.

Dixitque Dominus ad Abraham: Sarai uxorem tuam non vocabis Sarai, sed Saram, et benedicam ei, et ex illa dabo tibi filium, cui benedicturus sum: eritque in nationes, et reges populorum orientur ex eo. Hic jam declaratur promissio de vocatione gentium in Isaac filium promissionis, id est, gratia, non natura, quia de senili patre et sterili matre, et quia hoc non per generationem qui est Ismael, sed per regenerationem futurum erat, id est ibidem imperata est circumcisio, quando de Sara promittitur filius in typo Ecclesiæ, non quando Ismael qui typum tenuit Judæorum. Errant qui putant primum Saram per unum *r* scriptum fuisse et postea ei alterum *r* additum, et quia *r* apud Græcos centenarius numerus est, super nomine ejus multas ineptias suspicantur, cum utique utcumque volunt ei vocabulum commutatum, non Græcam, sed Hebræam debeant dare rationem, cum ipsum nomen Hebraicum sit. Nemo autem in altera lingua quempiam vocans, etymologiam vocabuli sumit ex altera. Sarai igitur primum vocata est per *sin* ש, *res* י, *iod* י. Sublato ergo *iod*, id est *i* elemento, addita est littera ה quæ per *a* legitur, et vocata est *Saraa* שרה. Causa autem ita nominis immutati hæc est, quod antea dicebatur *princeps mea*, unius tantummodo domus materfamilias; postea vero dicitur absolute *princeps*, id est ἀρχισσα. Omnium quippe gentium futura jam princeps est. Quidam pessime suspicantur ante eam *lepram* fuisse vocatam, et postea *principem*, cum *lepra zuraath* צרעת dicatur, quæ in nostra lingua quidem videtur habere aliquam similitudinem, in Hebræo autem penitus est diversa. Scribitur enim per ת et צרה, quod multum a superioribus tribus litteris, id est, שרה, quibus Sara scribitur, discrepare manifestum est.

Et cecidit Abraham super faciem suam, et risit, et dixit in corde suo: Si centenario nascetur filius? et si Sara nonagenaria pariet? et quia post paululum sequitur, *Et vocabis nomen ejus Isaac*, diversa opinio est, sed una ἱστολογία quare appellatus sit Isaac. Interpretatur enim *risus*. Alii dicunt quia

Sara riserit, ideo cum risum vocatum esse, quod falsum est. Alii vero, quod riserit Abraham, quod et nos probamus. Postquam enim ad risum Abrahæ vocatus est filius ejus Isaac, tunc legimus risisse et Saram. Sciendum autem quod quatuor in veteri testamento absque ullo velamine nominibus suis antequam nascerentur, vocati sunt: Ismael, Isaac, Salomon et Josias. Lege Scripturas.

Dixitque ad Deum: Utinam Ismael vivat coram te! Et ait Deus ad Abraham: Sara uxor tua pariet tibi filium, vocabisque nomen ejus Isaac, et constituam illi pactum meum in sædus sempiternum, et semini ejus post eum. Super Ismael quoque exaudivi te. Ecce benedicam ei, et augebo et multiplicabo eum valde. Duodecim duces generabit, et faciam illum in gentem magnam; pactum vero meum statuam ad Isaac, quem pariet tibi Sara tempore isto in anno altero. Denique de Ismaele, qui typum tenet populi Judæorum, bene dictum est, quod augetur et multiplicaretur valde, duodecimque duces generaret, cum multitudo carnalium Judæorum, ex duodecim patriarchis genita, in duodecim tribus dispertita sit. Pactum vero Domini cum Isaac est, hoc est populo credentium, quem mater Ecclesia per fidem et baptismum generavit, eique sædus constitutum est sempiternum, quia æternæ vitæ possessio illi soli promittitur, qui cum capite suo Christo cælorum semper possidebit regnum. Annus ergo alter, quo genuit Sara Isaac, significat tempora regenerationis, in quibus Christi sanguis fusus, et humanum genus ad vitam restauratum est.

CAPUT XX.

Circumcisio Abrahæ et Ismaelis filii ejus, et omnium vernaculorum domus ejus.

Cumque finitus esset sermo loquentis cum eo, ascendit Deus ab Abraham. Tulit autem Abraham Ismaelem filium suum, et omnes vernaculos domus suæ, universosque quos emerat, cunctos mares ex omnibus viris domus suæ, et circumcidit carnem præputii eorum statim in ipsa die, sicut præceperat ei Deus. Igitur quandoquidem in hos devenimus locos, requirere volo, si omnipotens Deus, qui cæli ac terræ dominatum tenet, volens testamentum ponere cum viro sancto, in hoc summam tanti negotii collocabat, ut præputium carnis ejus, sed et futura ex ipso soboles circumcideretur. *Erit enim, inquit, testamentum meum super carnem tuam.* Hoc inerat, quod cæli ac terræ Dominus, ei, quem e cunctis mortalibus solum delegerat, æterni testamenti munera conferebat. Hæc enim sunt sola in quibus magistri et doctores Synagogæ sanctorum gloriam ponunt. Audite ergo quomodo Paulus doctor gentium in fide et veritate de circumcisionis mysterio, Christi Ecclesiam docet. *Videte, inquit, concisionem, de Judæis loquens, qui conciduntur in carne. Nos enim sumus, ait, circumcisio, qui spiritu Deo servimus, et non in carne fiduciam habemus (Philipp. III).* Hæc una Pauli de circumcissione sententia. Audi et aliam. *Non enim qui in manifesto Judæus est, inquit, re-*

que quæ manifeste in carne est circumcisio, sed qui in occulto Judæus est, circumcisione cordis in spiritu non littera (Rom. 11). Non tibi dignius videtur talis circumcisio dicenda in sanctis et amicis Dei, quam earnis obruncatio? Sed sermonis novitas fortasse non solum Judæos, sed etiam aliquos fratrum nostrorum deterreat. Impossibilia enim videtur Paulus præsumere, qui circumcisionem cordis inducit. Quomodo enim fieri potuerit ut circumcidatur membrum quod internis visceribus obiectum, etiam a conspectibus ipsis hominum latet? Vos autem, o populus Dei, et populus in acquisitionem electus, ad enarrandas virtutes Domini, suscipite dignam circumcisionem verbi Dei in auribus vestris, et in labiis et in corde, et in præputio carnis vestræ, et in omnibus omnino membris vestris. Circumcisæ namque sint aures vestræ secundum verbum Dei, ut vocem non recipiant obtrectantis, ut maledici et blasphemi verba non audiant, vel falsis criminationibus mentem non patefaciant. Oppilentur et clausæ sint, ne judicium sanguinis audiant, aut impudicis canticis et theatralibus sonis pateant. Nihil obscenum recipiant; sed ab omni scena corruptionis aversæ sint. Hæc est circumcisio qua Ecclesia Christi aures suorum circumcidit infantum. Istæ, credo, sunt aures quas in auditoribus suis Dominus requirebat dicens: *Qui habet aures audiendi, audiatur* (Luc. viii). Nemo enim potest incircumcisis auribus et immundis munda verba sapientiæ et veritatis audire. Veniamus, si vultis, et ad labiorum circumcisionem. Ego puto quod incircumcisis sit labiis, qui nondum cessavit a stultiloquio, a scurrilitate, qui bonis derogat, qui criminatur proximos, qui lites instigat, qui calumnias movet, qui fratres inter se falsa loquendo committit, qui vanæ et ineptæ, sæcularia et impudica, turpia et injuriosa, proterva, blasphema, et cætera quæ indigna sunt Christiano, proloquitur. Si quis vero ab his omnibus continet os suum, et disponit sermones suos in iudicio, verborum reprimat, linguam temperat, verba moderatur, iste merito circumcisis labiis dicitur. Sed et qui iniquitatem in excelsum loquuntur, et extendunt in cælum linguam suam sicut hæretici faciunt, incircumcisi et immundi labiis dicendi sunt. Circumcisis vero et mundis, qui semper verbum Dei loquuntur, et sanam doctrinam evangelicis et apostolicis munitam regulis profert. Hoc ergo modo et circumcisio labiorum datur in Ecclesia Dei. Nunc vero secundum pollicitationem nostram, qualiter etiam carnis circumcisio suscipi debeat, videamus. Membrum hoc in quo præputium videtur esse, officiis naturalibus coitus et generationis deservire, nemo est qui dubitet. Si quis igitur erga hujuscemodi motus non importunus existat, nec statutos legibus terminos superet, nec aliam feminam quam conjugem legitimam noverit, et nec quoque ipsa nisi posteritatis tantummodo causa certis et legitimis temporibus agat, iste circumcisis præputio carnis suæ dicendus est. Qui vero in omnem lasciviam proruit, et per diver-

sas et illicitos passim pendet amplexus, atque in omnem libidinis gurgitem fertur infrenis, iste incircumcisis est præputio carnis suæ. Verum Ecclesia Christi gratia ejus qui pro se crucifixus est roborata, non solum ab illicitis nefandisque cubilibus, verum etiam a concessis et licitis temperat, et tanquam virgo sponsa Christi, castis et pudicis virginibus floret, in quibus vera circumcisio carnis præputii facta est, et vere testamentum Dei et testamentum æternum in eorum carne servatur. Superest designare etiam circumcisionem cordis. Si quis est qui obscenis desideriis et fœdis cupiditatibus æstuat, et, ut breviter dicam, qui mœchatur corde, hic incircumcisis est corde. Sed et qui hæreticos sensus mente retinet, et blasphemias assertiones contra scientiam Christi disponit in corde, hic incircumcisis est corde. Qui vero puram fidem in conscientie sinceritate custodit, iste circumcisis est corde, de quo dici potest: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt* (Matth. v). Ego vero audeo ex simili, etiam hæc prophetis vocibus addere, quia sicut oportet auribus et labiis et corde, carnis præputio secundum ea quæ supra diximus circumcisi, ita fortassis et manus nostræ indigent circumcisione, et pedes, et visus, et odoratus, et tactus. Ut enim perfectus sit homo Dei in omnibus, cuncta circumcidenda sunt membra: manus quidem a rapinis, a furtis, ac cædibus, et ad sola opera Dei pandendæ. Circumcidendi sunt pedes, ne veloces sint ad effundendum sanguinem, et ne intrent in concilium malignantium, sed ut tantum pro mandatis Dei circummeant. Circumcidatur et oculus, ne concupiscat alienum, ne videat ad concupiscendam mulierem. Cujus enim circa feminarum formas lascivus et curiosus oberrat aspectus, iste incircumcisis est oculus. Sed et si quis est, qui sive manducet, sive bibat, sicut Apostolus præcepit, ad gloriam Dei manducet et bibat (I Cor. x), iste circumcisis est gustu. Cujus Deus venter est, et suavitatibus gulæ deservit, hujus incircumcisis dixerim gustum. Si quis Christi odorem bonum capit, et in operibus misericordiæ odorem suavitatis requirit, hujus circumcisis est odoratio. Qui vero primis unguentis delibutus incedit, iste incircumcisis odoratu dicendus est. Sed et singula quæque membrorum si in officiis mandatorum Dei deserviant, circumcisis dicenda sunt. Si vero ultra præscriptas sibi divinitus luxuriantur leges, incircumcisis reputanda sunt.

CAPUT XXI.

Ubi tres viri apparuerunt Abraham in convalle Mambre, sedenti in ostio tabernaculi sui.

(CAP. XVIII.) *Apparuit autem ei Dominus in convalle Mambre, sedenti in ostio tabernaculi sui in ipso fervore diei. Cumque elevasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes prope eum. Quos cum vidisset, occurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi sui, et adoravit in terra et dixit: Domine, si inveni gratiam in oculis tuis, ne transeas servum tuum; sed afferam pauxillum aquæ, et laventur pedes vestri; et repose-*

scite sub arbore, etc. (*Isid.* v.) Notandum quippe A quod Abraham triplicem habeat figuram in semetipso. Primum Salvatoris, quando, relicta cognatione sua, venit in hunc mundum. Alteram patris, quando immolavit filium unicum. Tertiam vero, quod hoc loco est, figuram gestavit sanctorum, qui adventum Christi cum gaudio susceperunt. Tabernaculum autem illud Abraham, ipsam Jerusalem habuit, ubi pro tempore prophetae et apostoli habitaverunt. Unde et Dominus primum adveniens, a credentibus acceptus, ab incredulis in ligno suspensus est. In tribus autem viris qui venerunt ad illum, Domini Jesu Christi pronuntiat adventus, cum quo duo angeli comitabantur, quos plerique Moysen et Eliam accipiunt. Unum praelegislatorum, qui per eandem legem adventum indicavit: alium qui in fine mundi venturus est, denuntiaturus et secundum adventum Christi, atque ejus Evangelium Judaeis praedicaturus. Unde et in monte dum Dominus fuisset transfiguratus, hi duo, Moyses et Elias cum eo ab apostolis visi sunt. Abraham vero tres videns, unum adoravit, Dominum scilicet Salvatorem ostendens, cujus jam adventus est praestolatus. Juxta quod etiam Dominus in Evangelio ait: *Abraham quæsiit videre diem meum, vidit et gavisus est* (*Joan.* viii). Tunc enim futuri aspexit mysterium sacramenti. Unde et pedes eorum lavit, ut in extremo lavacri purificationem demonstraret futuram, pedes namque novissima significant. Si quidem et convivium praeparat, vitulum scilicet saginatum. Iste autem vitulus tener saginatus Domini nostri Jesu Christi est corpus. Hic et vitulus Domini, qui propter salutem credentium ad arborem crucis est immolatus. Hic est vitulus Dominici corporis, qui in Evangelio pro peccatore occiditur filio. Sed et butyrum et lac cum carne vituli apposuit. Lac quippe praelegis habuisse figuram Apostolus noster annuntiat dicens: *Lac vobis potum dedi non escam; nondum enim poteratis, nec adhuc quidem potestis* (*I Cor.* iii). Tradiderat enim illis legis mandatum quasi lac de uberibus duarum tabularum expressum, hoc est testamentum fidei. Nondum enim poterant, propter infantiam sensus sui, evangelicæ doctrinæ solidam ac robustam escam accipere. Butyrum autem uberrimum et pinguisimum Evangeliorum est testimonium, quod veluti oleum fidelibus in signum datur. Sed proinde vitulum cum lacte et butyro Abraham edendum apposuit, quia ne corpus Domini, quod est vitulus, sine lacte legis, nec lac legis sine butyro, hoc est sine Evangelii testimonio esse potest. Tria autem sata, unde Sara panes subcineritios fecit, trium filiorum Noe imaginem indicaverunt, ex quibus omne genus humanum natum est, qui divinæ Trinitati credentes per aquam baptismatis, per ecclesiam, cujus imago Sara erat, conspergendi essent et in uno pane Christi corporis redigendi. Hæc sunt illa tria sata quæ mulier in Evangelio cognoscitur fermentasse. Azymi autem panes, eo quod sine fermento malitiæ, et sine lan-

guore nequitiae, sine fervore perversæ doctrinæ oporteat esse credentium unitatem. Subcineritii autem ideo, ut per poenitentiam præteritorum delictorum, Spiritus sancti vapore decocti, velut esca bene placita Deo, acceptabiles efficiantur. Sub arbore autem eos sedisse, passionis Dominicæ erat signum, cujus ipsi sunt prædicatores. Quod autem promittit Deus Saræ sterili filium dicens, *Circa hoc tempus veniam*, non de temporibus significat, sed de qualitate adventus sui, quando per filium repromissum fidelis erat populus nasciturus. Ista enim Sara sterilis, cui per prophetam Dominus dicit: *Lætare, sterilis, quæ non paris, erumpe et clama, quæ non parturis, quoniam plures filii desertæ, magis quam ejus quæ habet virum* (*Isa.* xlv). Risus autem Saræ prophetia est: cujus risus duplicem habet significationem: sive quod risus esset futurus incredulis Christus, sive quod omnes inimicos suos in judicio suo esset risurus. Unde et ipse qui natus est de Sara risus nomen accepit. Isaac enim ex Hebræa lingua in Latine sermonem risus interpretatur. (*Greg.*) Denique secundum moralem intellectum, pensandum est, quanta discretionem magni moderaminis carnis cura refrenanda est, ut serviat et minime præcipitetur, ne quasi domina vincat, sed subacta dominio, quasi ancilla famuletur, ut jussa adsit, atque a nutu cordis repulsa, desiliat, ut vix a tergo sanctæ cognitionis appareat, et nunquam contra faciem rectæ cogitationis obstat. Quod bene nobis historia sacræ lectionis innuitur, cum Abraham tribus angelis occurrisset memoratur. Ipse quippe venientibus extra ostium occurrit, Sara vero post ostium subsistit. Quid ergo nobis per hunc occursum Abraham innuitur, nisi quia videlicet ut vir ac dominus domus spiritualis, noster scilicet intellectus, debet in cognitione Trinitatis claustra carnis excedere et quasi habitationis infimæ januam exire; cura autem carnis ut femina foras non appareat, et videre jactantiam erubescat, ut quasi post tergum viri sub discretionem spiritus solis necessariis intenta, nequaquam sciat procaciter detegi, sed verecunde moderetur? Notandum autem quod aliquando imaginibus et ante corporeos oculos ad tempus ex aere assumptis, per angelos loquitur Deus, sicut nunc Abraham non solum tres viros videre potuit, sed etiam habitaculo terreno suscipere, sed et eorum usibus etiam cibos adhibere. Nisi enim angeli, cum quædam nobis interna nuntiantur, ad tempus ex aere corpus assumerent, exterioribus profecto nostris obtutibus non apparerent, nec cibos cum Abraham sumerent, nisi propter nos solidum aliquid ex cælesti elemento gestarent. Nec mirum quod illic ipsi qui suscepti sunt, modo angeli, modo Dominus nuncupantur, quia angelorum vocabulo exprimentur, qui exterius ministrabant, et appellatione Domini ostenditur, qui eis interiori præerat, ut et per hoc præsentis imperium, et per illud claresceret officium ministrantis. (*Aug.*) Quæri autem potest secundum historiam,

quare Saram redarguat Dominus cum Abraham riserit, nisi quia illius risus, admirationis et lætitiæ fuit, Saræ autem dubitationis, et ab illo hoc dijudicari potuit, qui corda hominum novit. *Negavit Sara dicens: Non risi, timuit enim.* Quomodo intelligebant esse Deum qui loquebatur, cum etiam negare ausa sit Sara quod riserit, tanquam ille hoc posset ignorare, nisi forte Sara homines putabat, Abraham vero Deum intelligebat? Sed etiam ipse illa humanitatis officia præbendo, quæ necessaria nisi infirmæ carni esse non possent, mirum nisi homines prius esse arbitratus est, sed fortassis, in quibus Deum loqui intellexit, quibusdam divinæ majestatis existentibus et apparentibus signis sicut in hominibus Dei sæpe apparuisse Scriptura testatur. Sed rursus quæritur: Si ita est, unde angelos postea fuisse cognoverint, nisi forte cum, eis videntibus, in cælum issent?

CAPUT XXII.

De Sodomitis et Lot hospitalitate.

Cum ergo surrexissent inde viri, direxerunt oculos contra Sodomam, et Abraham simul gradiebatur deducens eos. Dixitque Dominus: Num celare potero Abraham quæ gesturus sum, cum futurus sit in gentem magnam ac robustissimam, et benedicendæ sint in eo omnes nationes terræ? Scio namque quod præcepturus sit filiis suis, et domui suæ post se, ut custodiant viam Domini, et faciant justitiam et iudicium, ut adducat Dominus propter Abraham omnia quæ locutus est ad eum. Bene quoque Abraham Dominus secretorum suorum pandit arcana, de quo certus erat quod voluntatis suæ et præceptorum suorum fidelis exsecutor existeret. De quo etiam et ille futurus erat in carne nasciturus, in quo, attestante Apostolo, habitant thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi (Coloss. 11). Necnon promittit Dominus Abraham, non solum præmia, sed etiam obedientiæ filiorum ejus justitiam, ut circa eos etiam præmia promissa compleantur. Rursumque promittitur filius Isaac in gentem magnam futurus, et quod in eo benedicentur omnes gentes terræ. Quibus verbis duo illi promissa sunt, hoc est, genus Judæorum secundum carnem, et omnes gentes secundum fidem. Dixit itaque Dominus:

Clamor Sodomorum et Gomorrhæorum multiplicatus est, et peccatum eorum aggravatum est nimis. Descendam et videbo, utrum clamorem qui venit ad me opere compleverint, an non est ita ut sciam. Verba hæc si non dubitantis quid duorum potius eventurum sit, sed irascentis et minantis accipiamus, nulla quæstio est. More quippe humano Deus in Scripturis ad homines loquitur, et ejus iram norunt sine perturbatione ejus intelligere, qui credunt Deum incommutabilem esse. Solemus et sic minanter loqui: Videamus si non tibi facio, aut, Videamus si non illi facio, et, Si non potuero tibi facere; vel, Sciam, id est hoc ipsum experior, utrum non possim, quod comminando non ignorando dicitur. Irati apparet affectus, sed perturbatio non cadit in Deum. Mos autem humanæ locutionis, et usitatus est, et hu-

PATROL. CVII.

manæ infirmitati congruit, cui Deus cooptat locutionem suam. Peccatum cum voce est culpa in actione; peccatum vero etiam cum clamore est culpa cum libertate. Sed quid hoc exemplo, nisi nos admonemur, ne ad proferendam sententiam unquam præcipientes esse debeamus, ne temere indiscussa judicemus, ne quælibet mala audita nos moveant, ne passim dicta sine probatione credamus? quod profecto perpetrare pertimescimus, si auctoris nostri subtilius facta pensamus. Ipse quippe ut nos a præcipitata sententiæ prolacione compesceret, cum omnia nuda et aperta sint oculis ejus, mala tamen Sodomæ noluit audita judicare, qui ait: *Descendam et videbo utrum clamorem qui venit ad me, opere compleverint, an non est ita, ut sciam.* Omnipotens itaque Dominus et omnia sciens, cur ante probationem quasi dubitat, nisi ut gravitatis nobis exemplum proponat, ne mala hominum ante præsumamus credere quam probare? Et ecce per angelos ad cognoscenda mala descendit, moxque facinorosos percutit, atque ille patiens, ille mitis, ille de quo scriptum est: *Tu autem, Domine, cum tranquillitate judicas* (Sap. 11), ille de quo rursus scriptum est: *Dominus patiens est redditor* (Eccli. v), in tanto crimine involutos inveniens, quasi patientiam prætermisit, et diem extremi iudicii expectare noluit ad vindictam, sed eos igne iudicii ante diem iudicii prævenit. Ecce malum et quod cum difficultate credit cum audivit, et tamen sine tarditate percussit cum verum cognoscendo reperit, ut nobis videlicet daret exemplum, quod majora crimina et tarde credenda sunt cum audiuntur, et citius punienda cum veraciter agnoscuntur.

Converteruntque se inde, et abierunt Sodomam, Abraham vero adhuc stabat coram Domino, et appropians ait: Nunquid perdes justum cum impio? Si fuerint quinquaginta justi in civitate, peribunt simul, et non parces loco illi propter quinquaginta justos, si fuerint in eo? et cætera. Quid significat, quod a quinquaginta justis usque in decem si invenirentur in Sodomis, dixerit Dominus urbem esse salvandam? Nimirum quippe quinquagenarium numerum propter pœnitentiæ signum posuit, si forte converterentur et salvarentur; quinquagenarius enim semper ad pœnitentiam refertur. Unde et David in eodem numero psalmum scribit pœnitentiæ. Proinde quando aspicit Deus delinquentium vitam, nequaquam velle reverti ad pœnitentiam, quam quinquagenarius numerus præfiguratur, confestim ardorem immoderatæ luxuriæ compescit igne gehennæ. Usque ad decem autem justos non perire Sodomam dixit, quia si in quolibet per decem præceptorum custodiam Christi nomen inveniat, iste non perit, denarii namque numeri figura Christi crucem demonstrat. Nam et quod quinque sint civitates quæ imbribus igneis conflagratae sunt, illud, ni fallor, significat quod omnes qui quinque sensus corporis sui libidinose tractaverunt, in illo futuro iudicio [incendio] cremandi sint. (Aug.) Quæri solet utrum quod de

Sodomis dixit Deus, non se perdere locum si inve-
rentur illic vel decem justi, speciali quadam senten-
tia de illa civitate, an de omnibus intelligendum sit
generaliter, parcere Deum loco in quocunque vel
decem justi fuerint. In qua quæstione non est quid-
dem necesse ut hoc de omni loco accipere compellamur;
verumtamen de Sodomis potuit et sic dici,
quia soiebat Deus ibi non esse vel decem, et ideo sic
respondebatur Abrahamæ ut significaretur nec tot ibi
posse inveniri ad exaggerationem iniquitatis illorum.
Non enim necesse erat Deo tam sceleratis hominibus
parcere, ne cum illis perderet justos, cum posset
justis inde liberatis, reddere impiis digna supplicia.
Tale aliquid apud Jeremiam est, ubi ait: *Circuite
vias Jerusalem, et videte, et quærite in plateis ejus, et
cognoscite si invenietis hominem facientem justitiam, et
quærentem fidem, et propitius ero peccatis eorum*
(Jer. v), id est, invenite vel unum, et parco cæteris,
ad exaggerandum, et demonstrandum quod nec
unus ibi posset inveniri.

*Abiit Dominus postquam cessavit loqui ad Abra-
ham; et ille reversus est in locum suum. (CAP. XIX.)
Veneruntque duo angeli Sodomam vespere, sedente
Lot in foribus civitatis. Qui cum vidisset eos, sur-
rexit et ivit obviam eis; adoravitque pronus in terram
dicens: Obsecro, Domine, declinate in domum pueri
vestri, et manete ibi, etc. Quod occurrit Lot angelis,
et adoravit in faciem, videtur intellexisse quod an-
geli essent. Sed rursus cum eos ad refectionem in-
vitat corporis, quæ mortalibus necessaria est, vide-
tur putasse quod homines essent. Ergo quæstio simili-
ter solvitur, ut soluta est in tribus qui venerunt ad
Abraham, ut aliquibus signis appareret eos divinitus
missos, qui tamen homines crederentur. Nam hoc et
in Epistola quæ est ad Hebræos, cum de hospitalita-
tis bono Scriptura loqueretur, ait: *Per hanc enim qui-
dam nescientes, hospitio receperunt angelos (Hebr. xi).**

*Prius autem quam irent cubitum, viri civitatis val-
laverunt domum a puero usque ad senem, omnis po-
pulus simul; vocaveruntque Lot et dixerunt ei: Ubi
sunt viri qui ingressi sunt ad te nocte? Educ illos
huc, ut cognoscamus eos. Egressus ad eos Lot post ter-
gum occludens ostium ait: Nolite, quæso, fratres mei,
nolite malum hoc facere: habeo duas filias, quæ nec-
dum cognoverunt virum, etc. Quoniam prostituere vo-
lebat Lot filias suas hac compensatione, ut viri hos-
pites ejus nihil a Sodomitis tale patereatur, utrum
admittenda sit compensatio flagitiorum, vel quorum-
que peccatorum, ut nos faciamus aliquid mali, ne
alius gravius faciat malum, an potius perturbationi
Lot, non consilio tribuendum sit, quia hoc dixerit,
merito quæritur. Et nimirum periculosissime admit-
titur hæc compensatio. Si autem perturbationi hu-
mane tribuitur, et menti tanto malo permotæ, nullo
modo imitanda est.*

*Vim quoque faciebant Lot vehementissime. Jamque
prope erat, ut frangerent fores, et ecce miserunt ma-
num viri, et introduxerunt ad se Lot, clausuruntque
ostium, et eos qui erant foris percusserunt cæcitate,*

*a minimo usque ad maximum, ita ut ostium invenire
non possent. Denique viros illos qui erant ad ostium
domus, percusserunt cæcitate. Græci habent ἀορασία,
quod magis significat, si dici posset, avidentia quæ
faciat non videri non omnia, sed quod non opus est.
Nam merito movet quomodo potuerunt deficere quæ-
rendo ostium, si tali erant cæcitate percussi, ut om-
nino nihil viderent. Hoc enim modo sua calamitate
turbati ulterius ostium non requirerent. Hac ἀορασία
et illi percussi sunt, qui quærebant Elisæum. Hanc
et illi habuerunt, qui Dominum post resurrectionem,
cum illo ambulantes in via, non cognoverunt, quam-
vis non sit ibi hoc verbum positum, sed res ipsa in-
telligatur. Mystice autem, quid est quod malis ad-
versantibus intra domum Lot reducitur et munitur,
nisi quod justus quisque dum pravorum insidias sus-
tinet, ad mentem revertitur et imperterritus manet?
Sodomitæ autem viri in domo Lot ostium invenire
nequeunt, quia corruptores mentium contra vitam
justi nullum accusationis alitum deprehendunt. Perc-
ussi cæcitate quasi domum circumeunt, qui invidi-
dentes facta dictaque perscrutantur. Sed quia ejus
de vita justis fortis undique ac laudabilis actio obviat,
errantes nihil aliud quam parietem palpant.*

CAPUT XXIII.

*De abscessione Lot a Sodomis, et concubitu duarum
filiarum ejus cum eo.*

*Egressus itaque Lot locutus est ad generos suos, qui
accepturi erant filias ejus et dixit: Surgite, egredi-
mini de loco isto, quia delebit Dominus civitatem
hanc. Et visus est eis quasi ludens loqui. Et locutus
est, inquit, ad generos suos qui accepturi erant filias
ejus. Quia postea duæ filiæ Lot virgines fuisse dicun-
tur, de quibus ipse dudum ad Sodomæos dixerat:
*Ecce duæ filiæ meæ quæ non cognoverunt virum, et
nunc Scriptura commemorat eum habuisse generos,
nonnulli arbitrantur illas quæ viros habuerint, in
Sodomis remansisse, et eas exisse cum patre quæ
virgines fuerint. Quod cum Scriptura non dicat, He-
bræa veritas exponenda est in qua scribitur: Egres-
sus est Lot et locutus est ad sponso qui accepturi
erant filias ejus. Necdum ergo virgines filiæ matri-
monio fuerant copulatæ.**

*Cumque esset mane, cogebant eum angeli dicentes:
Surge et tolle uxorem tuam et duas filias quas habes,
ne et tu pariter pereas in scelere civitatis. Dissimu-
lante illo apprehenderunt manum ejus, et manum
uxoris ac duarum filiarum ejus, eo quod Dominus
parceret illi, et eduxerunt eum, posueruntque extra
civitatem; ibi locuti sunt ad eum dicentes: Salva ani-
mam tuam; noli respicere post tergum, nec stes in
omni circa regione, sed in monte salvum te fac, ne et
tu simul pereas. (Isid.) Igitur Lot frater Abraham,
justus et hospitalis in Sodomis, qui ex illo incendio
quod erat similitudo futuri judicii, meruit salvus
evadere, typum figurabat corporis Christi, quod in
omnibus sanctis et nunc inter iniquos atque impios
gemit, quorum factis non consentit, et a quorum*

permitione, sæculi in fine liberabitur, illis damnatis A
supplicio ignis æterni.

Dixitque Lot ad eos : *Quæso, Domine mi, quia in-*
venit servus tuus gratiam caram te, et magnificasti
misericordiam tuam quam fecisti mecum, ut salvares
animam meam, nec possum in monte salvari, ne forte
apprehendat me malum et moriar. Est civitas hæc
juxta ad quam possum fugere parva, et salvabor in
ea : Nunquid non modica est, et vivet anima mea ?
Dixitque ad eum : Ecce etiam in hoc suscepi preces
tuas, ut non subvertam urbem pro qua locutus es.
Festina et salvare in ea, quia non potero facere quid-
quam, donec ingrediarius illuc. Idcirco vocatum est
nomen illius urbis Segor. Quid ergo significat, quod
ipse Lot ardentem Sodomam fugiens, venit Segor, et
nequaquam ad montana conscendit, nisi quod So- B
doma, quæ interpretatur cæcitas, mundana exprimit
desideria, altitudo vero montium, speculatio est per-
fectorum? Sed quia multi sunt justi, qui mundi qui-
dem illecebras fugiunt, sed tamen, in actione positi,
contemplationis apicem subire non queunt, hoc est
quod exivit quidem de Sodomis, sed tamen ad mon-
tana non pervenit, quia damnabilis vita relinquitur,
sed adhuc celsitudo speculationis subtiliter non ten-
etur. Inde idem Lot ad angelum dicit : *Est civitas*
hæc juxta, ad quam possum fugere parva, et salvabor
in ea ; nunquid non modica est, et vivet anima mea in
ea ? Juxta igitur dicitur, et tamen ad salutem tuta
perhibetur, quia actualis vita nec a mundi curis ex
tota discreta est, nec tamen a gaudio salutis æternæ
aliena. Item aliter : Ardentem Sodomam fugere, est
illicita carnis incendia declinare ; altitudo vero est
montium, munditia continentium ; vel certe quasi in
monte sunt, qui etiam carnali copulæ inhærent, sed
tamen extra suscipiendæ prolis admisionem debi-
tam, nulla carnis voluptate solvantur. In monte
quippe stare, est fructum propaginis in carne non
querere. In monte stare, est carnaliter non ad-
hærere. Sed quia multi sunt qui scelera quidem
carnis deserunt, nec tamen, in conjugio positi, usus
solummodo debiti jura conservant, exiit quidem Lot
de Sodomis, sed tamen mox ad montana non per-
venit, quia jam damnabilis vita relinquitur, sed ad-
huc celsitudo conjugalis continentiæ subtiliter non
tenetur. Est in medio Segor civitas quæ fugientem
salvet et infirmum, quia videlicet cum sibi per in-
continentiam miscentur conjuges, et lapsus scelerum
fugiunt, et tamen venia salvantur. Quasi parvam
quippe civitatem inveniunt, in qua ab ignibus defen-
dantur, quia conjugalis hæc vita, non quidem in vir-
tutibus mira est, sed tamen a suppliciis securæ. Unde
idem Lot ad angelum dicit : Est civitas hæc juxta,
ad quam possum fugere parva, et salvabor in ea.
Nunquid non modica est, et vivet in ea anima mea ?
Juxta igitur dicitur et tamen ad salutem tuta perhi-
betur, quia conjugalis vita nec a mundo longe divisa
est, nec tamen a gaudio salutis aliena. Sed tunc in
actione hac vitam suam conjuges quasi in parva ci-
vitate custodiunt, quando pro se assiduis deprecatio-

nibus intercedant. Unde recte per angelum ad eum-
dem Lot dicitur : *Ecce etiam in hoc suscepi preces*
tuas, ut non subvertam urbem pro qua locutus es, quia
videlicet cum Deo deprecatio funditur, nequaquam
talis conjugum vita damnatur. De qua precatione
quoque Paulus admonuit dicens : Nolite fraudare vi-
vicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis
orationi (I Cor. vii)

Sol egressus est super terram et Lot ingressus est
Segor. Igitur Dominus pluit super Sodomam et Go-
morram sulphur et ignem a Domino de cælo ; et sub-
vertit civitates has, et omnem circa regionem, univer-
sos habitatores urbium, et cuncta terræ virentia. (Greg.,
Quid in sulphure nisi fetor carnis, et quid per ignem
nisi ardor desiderii carnalis exprimitur? Cum ergo
habitantium Sodomis vel Gomorrhæ carnis scelera
punire Dominus decrevisset, in ipsa qualitate ultio-
nis innotuit maculam criminis. Sulphur quippe fetorem
habet, ignis ardorem. Qui itaque ad perversa
desideria ex carnis fetore arserant, dignum fuit ut
simul sulphure perirent et igne, quatenus ex justa
pœna discerent ex injusto desiderio quid fecissent.

Respicensque uxor illius post se, versa est in sta-
tuam salis. Uxor autem ejus, eorum scilicet genus
figuravit qui, per gratiam vocati Dei, retro respi-
ciunt, et ad ea quæ reliquerant redire contendunt,
de quibus ipse Dominus, Nemo, inquit, ponens ma-
num suam super aratrum, respiciens retro, aptus est
regno Dei (Luc. vi). Unde et ille prohibetur retro
respicere, per quod ostenderet non esse redeundum
ad veterem vitam, qui, per gratiam regenerati, ulti-
imum cupiunt evadere judicium. Quod vero eadem
respicens remansit, et in salem conversa est, exem-
plum præstat ad condimentum fidelium, unde alii
salvantur. Nam nec ipsum tacuit Christus dicens :
Mementote uxoris Lot (Luc. xviii), scilicet ut nos
tanquam sale condiret, ut non tanquam fatui negli-
geremus, sed prudentes caveremus ; hoc enim et illa
admonuit, cum in statuam salis conversa est.

Cum enim subverteret Dominus civitates regionis il-
lius, recordatus est Abrahæ, et liberavit Lot de sub-
versione urbium in quibus habitaverat. Commendat
Scriptura meritis magis Abrahæ liberatum esse Lot,
ut intelligamus Lot justum dictum secundum quem-
dam modum, maxime quod unum verum Deum cole-
bat, et propter comparisonem scelerum Sodomorum,
inter quos vivens ad vitam similem non potuit
inclinari.

Ascenditque Lot de Segor, et mansit in monte, duæ
quoque filię ejus cum eo. Timuerat enim manere in
Segor, et mansit in spelunca, ipse et duæ filię ejus.
Quæritur quare cum primum fugæ montis prætulit
Segor, et eam in habitaculum suum voluerit liberari,
nunc de Segor rursus ad montem migret. Responde-
bimus veram esse illam Hebræorum conjecturam de
Segor, quod frequenter terræmotu obruta Bale pri-
mo, et postea Salisa appellata sit ; timueritque Lot
dicens : Si cum cæteræ adhuc urbes starent, ista sæpe
subversa est, quanto magis nunc in civitatis ruina

non poterit liberari, et hanc occasionem infidelitatis, A etiam in filias dedisse coitis principium. Qui enim ceteras viderat subruvi civitates et hanc stare, seque Dei auxilio erutum, utique de eo quod sibi concessum audierat, ambigere non debuit.

Dixitque major ad minorem: Pater noster senex est, et nullus virorum remansit in terra, qui possit ingredi ad nos juxta morem universæ terræ. Veni, inebriemus cum vino, dormiamusque cum eo, ut servare possimus ex patre nostro semen. Illud igitur quod pro excusatione dicitur filiarum, eo quod putaverint defecisse humanum genus, et ideo cum patre concubuerint, non excusat patrem. Denique Hebræi quod sequitur, . *Et nescivit et cum dormisset cum eo, et cum surrexisset ab eo,* appungunt desuper quasi incredibile, et quod rerum natura non capiat coire quempiam nescientem. B

*Conceperunt ergo duæ filiæ Lot de patre suo; peperitque major filium, et vocavit nomen ejus Moab. Ipse est pater Moabitarum usque in præsentem diem. Minor quoque peperit filium, et vocavit nomen ejus Ammon, id est filius populi mei, ipse est pater Ammonitarum usque hodie. Moab interpretatur ex patre, et totum nomen etymologiam habet. Ammon vero, cujus quidem causa nominis redditur, filius generis mei, sive, ut melius est in Hebræo, filius populi mei, sic derivatur, ut ex parte sensus nominis, et ex parte ipse sit sermo. Ammi אַמִּי enim, a quo dicti sunt Ammonitæ, vocatur *populus meus*. In ipso autem Lot quando filiæ concubuerunt cum eo, non illud quod a Sodomis liberatus est, sed aliud figuratum est. Tunc enim ipse Lot futuræ legis videbatur gestasse personam, quam quidam ex illa procreati et sub lege positi, male intelligendo, quodammodo se inebriant, camque non legitime utendo, infidelitatis opera pariunt. Bona est enim lex, inquit Apostolus, si quis ea legitime utitur (1 Tim. 1).* C

CAPUT XXIV.

De peregrinatione Abrahæ in Geraris: et de Abimelech rege Palæstinorum.

(CAP. XX.) *Profectus inde Abraham in terram australem, habitavit inter Cades et Sur, et peregrinatus est in Geraris. Dixitque de Sara uxore sua, Soror mea est. Misit ergo Abimelech rex Geraræ, et tulit eam. Venit autem Deus ad Abimelech per somnium nocte, et dixit illi: En morieris propter mulierem quam tulisti? Habet enim virum. Abimelech vero non tetigerat eam, et ait: Domine, num gentem ignorantem et justam interficies? Nonne ipse dixit mihi, Soror mea est, et ipsa ait, Frater meus est? In simplicitate cordis mei et munditiâ manuum mearum feci hoc. Quæri solet quomodo adhuc in illa ætate pro Sara pulchritudine periclitari Abraham metuebat. Sed magis formæ illius vis miranda est quæ adhuc amari poterat, quam quæstio difficilis putanda. Dixitque ad eum Deus: Et ego scio quod simplici corde feceris, et ideo custodivisse, ne peccares in me, et non dimisi, ut tangeres eam. Nunc igitur redde uxorem viro suo, quia propheta est, et orabit pro te, et vires. Sin autem* D

nolueris reddere, scito quod morte morieris, tu et omnia quæ tua sunt. Quod ait Deus ad Abimelech propter Saram: Peperci tibi, ut non peccares in me, quando eum admonuit uxorem Abraham esse, quam putabat sororem, advertendum est et notandum in Deum peccari, quando talia committuntur, quæ putant homines leviter habenda, tanquam in carne peccati. Quod autem dixit ei: Ecce tu morieris, etiam hoc notandum est, quomodo dicat Deus, tanquam prædicens sine dubio futurum, quod admonendo dicit, ut abstinendo a peccato caveatur.

Vocavit autem Abimelech etiam Abraham, et dixit ei: Quid fecistis nobis? quid peccavimus in te, quia induxisti super me et super regnum meum peccatum grande? Quæ non debuisti facere fecisti nobis. Rursusque expostulans ait: Quid vidisti ut hoc faceres? Respondit Abraham: Cogitavi mecum dicens: Forsitan non est timor Dei in loco isto, et interficient me propter uxorem meam. Alias autem et vere soror mea est, filia patris mei, et non filia matris meæ, et duxi eam uxorem. Et enim vere soror mea est de patre et non de matre, id est, fratris Aaran filia, non sororis. Sed quia in Hebræo habet: Vere soror mea est, filia patris mei, sed non filia matris meæ, et magis sonat quod soror Abrahæ fuerit, in excusatione ejus dicimus, necdum illo tempore tales nuptias lege prohibitas. (Isid.) Dehinc historia de Abimelech, quando Abraham tulit uxorem suam Saram et dixit sororem, ne, se occiso, ab alienis captiva possideretur, certus de Deo, quod eam violari non permetteret, sicut nec primum a Pharaone. Unde et Abimelech, somnio communitus, non maculavit eam concubitu, sed intactam restauravit marito. Verumtamen quis tunc in illo figurabatur viro, scire volo, et cujus sit uxor quæ in hac peregrinatio. e atque inter alienigenas polui macularique non sinitur, ut sit viro suo sine macula et ruga. In gloriam quippe Christi recte vivit Ecclesia, ut pulchritudo ejus honor sit viro ejus, sicut Abraham propter Saræ pulchritudinem, inter alienigenas honorabatur; eique cum dicitur in Canticis canticorum: O pulcherrima inter mulieres, ipsius pulchritudini merito reges offerunt munera, sicut Saræ obtulit rex Abimelech, plus in ea mirans formæ decus quod amare potuit. Est enim et sancta Ecclesia Domino Jesu Christo in occulto uxor. Occulte quippe atque in abscondito, hoc est secreto spirituali, anima humana inhæret verbo Dei, ut sint duo in carne una. Quod magni conjugii sacramentum in Christo et in Ecclesia commendat Apostolus (Ephes. v).

Proinde regnum terrenum sæculi hujus, cujus figuram gerebant reges, qui Saram polluere permissi non sunt, non est expertum; nec invenit Ecclesiam conjugem Christi, nisi cum violare tentavit. Divino autem testimonio per fidem martyrum cessit, correctumque in posterioribus regibus honoravit munere, quam corruptioni suæ subdere in prioribus non valuit. Nam quod tunc in eodem rege prius et posterius figuratum est, hoc in isto regno prioribus et

posterioribus regibus adimpletum est. Cum autem A dicitur de patre esse soror Christi Ecclesia non de matre, non terrenæ generationis, quæ evanescit, sed gratiæ cœlestis, quæ in æternum manebit, cognatio commendatur. Secundum quam gratiam genus mortale non erimus, accepta potestate ut filii Dei vocemur et simus. Neque enim gratiam hanc de synagoga matre Christi secundum carnem, sed de Deo Patre percepimus. Hanc vero cognationem terrenam; voluntas in aliam vitam, ubi nullus moritur, negare nos Christus docuit, non fateri, cum discipulis ait: *Ne vobis dicatis Patrem in terra, unus est enim Pater vester qui in cœlis est (Matth. xxiii).*

Quod vero Ecclesia cujus uxor sit, occultatur alienigenis, cujus autem soror non tacetur, hæc interim causa facile occurrit, quia occultum est et difficile ad B intelligendum, quomodo anima humana verbo Dei copuletur sive misceatur, sive, quod melius et aptius

dici potest, cum sit ille Deus, ista creatura. Secundum hoc enim sponsus et sponsa vel vir et uxor, Christus et Ecclesia dicuntur, quia vere cognatione sint fratres, Christus Jesus et omnes sancti, gratia divina non consanguinitate terrena, hoc est de patre non de matre, et affabilius dicitur, et capacius auditur. Nam inter se omnes sancti per eandem gratiam fratres sunt, sponsus autem ceterorum societate nullus illorum est. Quod autem Abimelech Saræ dixit:

Ecce mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit tibi in velamentum oculorum, ad omnes qui tecum sunt, et quocumque perrexeris, memento te deprehensam, quasi jocando loquitur, eo quod ipsa dixerit fratrem suum esse simulando, qui fuit maritus, hortaturque ut hoc in posterum meminerit, ne deinceps simulatione, id est, opprobrium deprehensa incurreret.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

De Nativitate Isaac et de ejectione Agar cum Ismaele.

Sane quia secundus liber expositionis in Geneseos ab eo loco incipiebat, quo post expulsionem Adæ de paradiso, in hac ærumna mortalis vitæ uxorem suam idem protoplastus cognovisse describitur, atque in C historia Abimelech in qua Sara laudatur, ad calcem usque perductus est, congruum esse arbitror, quod tertius liber in eo loco principium sumat ubi filius promissionis Abrahæ patriarchæ concessus est, cujus persona ipsius typum teneret, qui originalis peccati vincula dissolveret, et humanum genus decori pristino, quo dudum spoliatum fuerat, per gratiam suam constitueret, ac paradiso colunam suam revocaret.

(CAP. XXI.) *Visitavit autem Dominus Saram sicut promiserat, et implevit quæ locutus est; concepitque et peperit filium in senectute sua, tempore quo prædixerat ei Deus. Vocavitque Abraham nomen filii sui quem genuit ei Sara Isaac, et circumcidit eum octavo die sicut præceperat ei Deus.* Circumcisionis typus ac D figura multiformis est. Nam et signaculum est secundum Apostolum (Rom. iv), justitiæ fidei Abrahæ et semini ejus, et indicium castigandi eos qui ad hoc semen hancque fidem [semem per fidem] pertinerent ab omni inquinamento carnis et spiritus, et prophetia nascituri de hoc semine Salvatoris, qui nos et in præsentem per baptismum ab omni mortiferæ actionis pollutione mundaret, et in futuro per resurrectionem ab universa mortis ipsius corruptione in perpetuum liberaret. Octavum autem numerum, resurrectionis gloriæ convenire, pene omnibus claret. Nam et Dominus octavo, hoc est post septimam sabbati resurrexit, et ipsi post sex hujus sæculi ætates et septimam sabbati animarum, quæ nunc interim in alia

vita geritur, quasi octavo tempore surgemus: tunc purissimi, hoc est omnibus carnalis concupiscentiæ vitii et corruptionibus, in quibus maxime luxuria regnat, exspoliati.

Crevit igitur puer et ablactatus est: fecitque Abraham grande convivium in die ablactationis ejus. (Aug.) Merito quæritur cur Abraham nec die quo natus est ei filius, nec die quo circumcisisus est, sed die quo ablactatus est, epulum fecerit. Quod nisi ad aliquam spiritualem significationem referatur, nulla solutio quæstionis est, tunc scilicet esse debere magnum gaudium spiritualis ætatis, quando fuerit factus homo novus spiritualis, id est, non talis qualibus dicit Apostolus: *Lac vobis potum dedi, non escam; nondum enim poteratis, sed nec adhuc potestis; estis enim adhuc carnales (I Cor. iii).*

Cumque vidisset Sara filium Agar Ægyptiæ ludentem cum Isaac, dixit ad Abraham: Ejice ancillam hanc et filium ejus. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Dupliciter itaque hoc ab Hebræis exponitur, sive quod idola ludo fecerit, juxta illud quod alibi scriptum est: *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere (Exod. xxxii)*, sive quod adversum Isaac quasi majoris ætatis, joco sibi et ludo primogenita vinlicaret. Quod quidem Sara audiens non tulit, et hoc ex ipsius approbatur sermone dicentis:

Dure hoc accepit Abraham pro filio suo. Cui dixit Deus: Non tibi videatur asperum super puero, et super ancilla tua. Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem ejus, quia in Isaac vocabitur tibi semen. Sed et filium ancillæ faciam in gentem magnam, quia semen tuum est. Quæritur Sara dicente: *Ejice ancillam et filium ejus, non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac,* quare contristatus sit Abraham cum ista fuerit prophetia, quam utique magis debuit

nosse ipse quam Sara. Sed intelligendum est, vel ex revelatione hoc dixisse Saram, quia prius illi fuerat revelatum. Illam vero quæ de hac postea Dominus instruit, paterno affectu pro filio fuisse commotum, vel ambos prius nescisse, quidnam illud est, et per Saram nescientem hoc prophetice dictum esse, cum illa mota esset muliebri animo propter ancillæ superbiam. Notandum quod et Ismael dictus sit a Deo semen Abrahæ, propter illud quod sic accipiendum docet Apostolus, quod dictum est: *In Isaac vocabitur tibi semen*, non filii carnis, sed filii promissionis deputantur in semine, ut hoc proprie pertineat ad Isaac, qui non filius carnis, sed filius promissionis fuit, ubi promissio fit de omnibus gentibus.

Surrescit itaque Abraham mane, tollens panem et utrem aquæ, imposuit scapulæ ejus; tradiditque puerum, et dimisit eam. Quæ cum abisset, errabat in solitudine Bersabeæ. Cumque consumpta esset aqua in utre, abiecit puerum subter unam arborem quæ ibi erat, et abiit, seditque e regione procul quantum potest arcus jacere. — Dixit enim: Non videbo morientem puerum, et sedens contra, levavit vocem suam et fleuit. Exaudivit autem Dominus vocem pueri, et reliqua. (Hieron.) In Hebræo enim, post hoc quod scriptum est: *Non videbo mortem pueri mei*, ita legitur, quod ipsa Agar sederit contra puerum et levaverit vocem suam et fleverit, et exaudierit Deus vocem parvuli. Flente enim matre et mortem filii miserabiliter præstolante, Deus exaudivit puerum, de quo pollicitus fuerat Abrahæ dicens: *Sed et filium ancillæ tuæ faciam in gentem magnam. (Aug.)* Alioqui et ipsa mater, non suam mortem, sed filii deplorat. Pepercit igitur Deus ei pro quo fuerat et fleus. Solet quæri quomodo cum pater esset annorum amplius quindecim, projecit eum sub arbore et ierit longe quantum arcus mittit, ne videret eum morientem. Quasi enim portabat projecit, ita videtur sonare quod dicitur. Sed intelligendum projectum esse non apportante, sed ut sit ab animo, tanquam moriturum; neque enim quod scriptum est: *Projectus sum a facie oculorum tuorum (Psal. xxx)*, portabatur qui hoc dixit; et est in quotidiano loquendi usu, cum projicitur aliquis ab aliquo cum quo erat, ne ab illo videatur, aut cum illo maneat. Intelligendum est ergo, quod Scriptura tacuit, ita discessisse matrem a filio, ut puer ignoraret quo mater abierit, et eam in silvestribus stirpibus lauisse, ne filium siti deficientem videret. Ille autem in illa etiam ætate, quid mirum si matre diutius non visa et tanquam perditâ, eo loco ubi solus remanserat, fleuit? Quod ergo postea dicitur, *accipe puerum*, non ut eum de terra, velut jacentem tofferet, dictum est, sed ut ei conjungeretur, et eum manu teneret deinceps comitem sicut erat, quod plerumque faciunt simul ambulantes cujuslibet ætatis. Igitur quærendum est cur antea Sara voluit maritum de ancilla suscipere filium; aut cur nunc cum matre jubet expelli domo, quod non zelo fecit accensa, sed pro mysterio prophetiæ compulsâ. (*Isid.*) Agar quippe secundum Apostolum (*Galat. iv.*), in servitutem genuit

A carnalem populum; Sara vero libera genuit populum qui secundum carnem non est, sed in libertate vocatus est, qua libertate liberavit eum Christus. Hoc igitur mysterio figurabatur, priorem populum in servitute pectorum generatum, in domo Saræ, id est Ecclesiæ, non manere in æternum, neque esse hæredem vel consortem cultoribus Christi, nec cum filio nobili, id est, fidei populo, regnum cœlestis gloriæ possessurum. Cum ejecerit igitur Abraham Agar de domo sua, accepit panes et utrem aquæ et dedit Agar, et imposuit super humeros ejus infantem, et dimisit eam. Exiens autem Agar, errabat in solitudine, et cum morientem siti filium projecisset sub arbore, apparuit ei angelus Domini, et demonstravit fontem aquæ, et potavit filium suum. Quid ergo significat, quod exiens Agar, infantem in humeros suos imposuit, nisi quod peccator populus et insipiens cervicem matris suæ synagogæ gravavit cum dicit: *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros (Math. xxvii)*. Panes autem hoc indicabant, quod vetus sacerdotium panes propositionis, sicut scriptum est, portaret secum ut vesceretur. Uter vero aquæ, qui defecit, Judaica purificatio significatur defectura, sive doctrina eorum carnalis in pelle mortua clausa, id est, in carne veteris hominis prævaricationis sententia damnata, quæ nec refrigerium præstat, nec satiat sitim, sed æstu tepida vomitum facit. Quod vero errat Agar in solitudine cum filio suo, significat synagogam cum populo suo expulsam de terra sua, sine sacerdotio et sacrificio in tote orbe terrarum errare, et viam, quæ est Christus, penitus ignorare. Quod filius illius siti deperit, ostendit populum nullam habentem spiritualem purificationem. Quod vero filium morientem siti sub arbore projecit, et sic demonstrante angelo aspicit fontem, significabat quosdam ex eo populo ad umbram ligni crucis refugium petituros. Quod exclamavit puer plorans, et exaudivit eum Deus, et sic demonstrante angelo aspicit fontem, hoc pro illis dicit, qui ex Judæis ad Christum convertuntur, ac flentes retro actos errores exaudiantur, reseratisque oculis cordis, vident fontem aquæ vivæ, id est, per Christum Filium Dei, qui dicit: *Ego sum fons aquæ vivæ; qui sicut veniat et bibat (Joan. iv)*. Unde Ismael exauditio interpretatur. Angelus autem iste similitudo est Eliæ, per quem populus iste est crediturus, sicut per Malachiam dicitur: *Ecce ego mittam vobis Eliam, qui convertat corda patrum in filios (Malac. iv)*. Verum quod statim vocavit angelus Domini Agar dicens:

Surge et tolle puerum, quia in gentem magnam faciam eum, hoc significabat, sive quod copiosus Judæorum populus esset regnurus in sæculo, sive quia cœlestis regni gloriam consecuturi essent, qui ex eis credidissent in Christo. Quod autem eundem angelum qui loquitur ad Agar prius angelum Scriptura pronuntiat, deinde Deum, Filium Dei eum fuisse credendum est, qui per legem et prophetas semper locutus est, qui propter obedientiam paternæ voluntatis angelus vocatur, Deus autem secun-

dum naturam Patris, quia vere et ipse est Deus sicut A Hujus rei Scriptura testis est quæ ait : *Et habitavit Abraham in terra Philistinorum multis diebus.*

CAPUT II.

De juramento Abrahamæ et pacto cum Abimelech.

*Eodem tempore dixit Abimelech et Phicol princeps exercitus ejus ad Abraham : Deus tecum est in universis quæ agis. Jura ergo per Dominum ne noceas mihi et posteris meis, stirpique meæ : sed juxta misericordiam quam fecisti tibi facies mihi et terræ in qua versatus es advena. Dixitque Abraham : Ego jurabo. Et increpavit Abimelech propter puteum aquæ quem vi abotulerant servi illius. Respondit Abimelech : Nescivi quis fecerit hanc rem, sed et tu non indicasti mihi, et ego non audivi præter hodie. Tulit ergo Abraham oves et boves, et dedit Abimelech, percusseruntque ambo fœdus. Et statuit Abraham septem agnas gregis seorsum. Cui dixit Abimelech : Quid tibi volunt septem agnæ istæ, quas stare fecisti seorsum? At illi : Septem, inquit, agnas accipies de manu mea, ut sint in testimonium mihi, quoniam ego fodi puteum istum. Idcirco vocatus est locus ille Bersabee, quia ibi uterque juravit, et inierunt fœdus pro puteo juramenti. (Aug.) Quæri potest quando cum isto Abimelech pactum fecit Abraham, et appellatus est puteus quem fodit, puteus jurationis, quomodo congruat veritati. Agar enim de Abrahamæ domo expulsa cum filio, juxta puteum, sicut dictum est, jurationis errabat, qui in valle postea dicitur factus ab Abraham. Ibi namque Abimelech et Abraham juraverunt, quod nondum utique factum erat, cum de domo Abrahamæ Agar cum filio fuisset expulsa. Quomodo ergo errabat juxta puteum jurationis? An factum jam fuisse intelligendum est, et per recapitulationem postea commemoratum quod egit Abraham cum Abimelech, si forte qui longe postea librum scripsit nomine putei jurationis appellavit regionem in qua cum filio mater errabat? lanquam diceret: Errabat in illa regione ubi puteus jurationis factus est, quamvis puteus postea sit factus, sed longe ante ætatem scriptoris. Sic autem appellabatur puteus cum liber scriberetur, nomen tenens antiquum, quod imposuerat Abraham. Si autem iste puteus, quem apertis oculis vidit Agar, nihil restat ut per recapitulationem quæstio dissolvatur. Nec movere debet, quomodo puteum quem foderat Abraham, nesciebat Agar, si ante est ille fossus quam illa expulsa. Valde namque fieri potuit ut pecorum suorum causa longe a domo in qua cum suis habitabat puteum foderet quem illa nesciret. Duplex autem causa est cur ita appellatus sit, sive quia septem agnas Abimelech de manu Abrahamæ acceperit, septem namque dicuntur *Sabe* שבע, sive quod ibi juraverunt, quia juramentum *sabe* similiter appellatur. Notandum autem et ex prioribus et ex præsentī loco, quod Isaac non sit natus ad quercum Mambre, sive in Aulone Mambre, ut in Hebræo habetur, sed in Geraris, ubi et Bersabee usque hodie oppidum est : quæ provincia ante non grande tempus ex divisione præsidium Palæstinæ, salutaris est dicta.*

Abraham vero plantavit nemus in Bersabee, et invocavit nomen Domini Dei æterni; et fuit colonus terræ Philistinorum diebus multis. Quæri potest quomodo apud puteum juramenti agrum plantaverit Abraham, si in terra illa, quemadmodum Stephanus dicit (Act. vii), non acceperat hæreditatem nec passum pedis. Sed ea est intelligenda hæreditas quam Deus munere suo fuerat daturus, non empta pretio. Intelligitur autem spatium circa puteum ad illud emptionis pactum pertinere, in quo fuerant agnæ septem datæ, quando Abimelech et Abraham sibi etiam juraverunt.

CAPUT III.

B *De eo quod tentavit Deus Abraham de filio, et oblatione arietis pro eodem filio.*

(CAP. XXII.) *Quæ postquam gesta sunt, tentavit Deus Abraham, et dixit ad eum : Abraham, Abraham? Ille respondit, Adsum. Quæri solet quomodo hoc verum sit, cum dicat in Epistola sua Jacobus (Cap. i), quod Deus neminem tentat, nisi quia locutione Scripturarum solet dici tentat pro eo quod est probat. Tentatio vero illa de qua Jacobus dicit non intelligitur nisi qua quisque peccato implicatur. Unde Apostolus dicit : Ne forte tentaverit vos is qui tentat (I Thes. iii). Nam et alibi scriptum est : Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligatis eum (Deut. xiii). Etiam hoc genere locutionis, ut sciat, dictum est, ac si diceretur, ut scire vos faciat quoniam C vires dilectionis suæ hominem latent, nisi experimento etiam eidem innotescent.*

*Ait illi : Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis, Isaac, et vade in terram visionis, atque offer eum mihi holocaustum super unum montium quem monstravero tibi. Aiunt ergo Hebræi hunc montem esse in quo postea templum conditum est, in Area Ornæ Jebusæi, sicut in Paralipomenon scriptum est : Et cœperunt ædificare templum in mense secundo, in secundo die mensis, in monte Moria (II Par. iii), qui idcirco illuminans interpretatur et lucens, quia ibi est *dabir* דביר, hoc est, oraculum Dei, et lex, et Spiritus sanctus, qui docet homines veritatem et inspirat prophetas.*

Igitur Abraham de nocte consurgens stravit asinum suum, ducens secum duos juvenes, et Isaac filium suum. Cumque concidisset ligna in holocaustum, abiit ad locum quem præceperat ei Deus. Die autem tertio elevatis oculis vidit locum procul, dixitque ad pueros suos : Expectate hic cum asino, ego et puer illuc usque properantes, postquam adoraverimus, revertemur ad vos, etc. Notandum quod de Geraris usque ad montem Moria, id est, sedem templi, iter dierum trium sit, et consequenter die tertio illuc pervenisse dicitur. Male igitur quidam Abraham putant illo tempore habitasse ad quercum Mambre, cum inde ad montem Moria vix unius diei iter plenum sit.

Pergebant ergo pariter, veneruntque ad locum

quem ostenderat ei Deus. In quo ædificavit altare, et desuper ligna composuit. Cumque colligasset Isaac filium suum, posuit eum in altare super struem lignorum: extenditque manum, et arripuit gladium, ut immolare filium suum. Et ecce angelus Domini de cælo clamavit dicens: Abraham, Abraham. Qui respondit, Adsum. Dixitque ei: Non extendas manum tuam super puerum, neque facias ei quidquam. Nunc cognovi quod timeas Deum, et non peperceris filio tuo unigenito propter me. Etiam ista quæstio simili locutione solvitur. Hoc est enim: Nunc cognovi quod timeas Deum tu; quod significat: Nunc te feci cognoscere. In consequentibus autem hoc genus locutionis evidenter apparet ubi dicitur: Et vocavit Abraham nomen loci illius, Dominus videt, ut dicant hodie: In monte Dominus apparuit. Vidit pro eo quod est; apparuit, hoc est, vidit, pro eo quod est; videri fecit, significans per efficientem id quod efficitur, sicut frigus pigrum quod pigros facit. Et non pepercisti, inquit, filio tuo dilecto propter me. Nunquid Abraham propter angelum non pepercit filio suo, et non propter Deum? aut ergo nomine angeli Dominus Jesus Christus significatus est, qui sine dubio Deus est, et manifeste a propheta dictus magni consilii angelus (Isa. ix), aut quod Deus erat in angelo, et ex persona Dei angelus loquebatur, sicut in prophetis etiam solet. Nam in consequentibus hoc magis videtur apparere ubi legitur:

Et vocavit angelus Domini Abraham iterum de cælo: Per memetipsum juravi, dicit Dominus. Non facile enim invenitur Dominus Christus Patrem Dominum dicere tanquam suum Dominum, illo præsertim tempore, antequam sumeret carnem. Nam secundum id quod formam servi accepit, non incongruenter hoc dici videtur. Nam secundum hujus rei futuræ prophetiam, illud est in psalmo: Dominus dixit ad me: Filius meus es tu (Psal. ii). Nam neque in ipso Evangelio facile invenimus a Christo Deum Patrem appellatum, quod ejus Dominus esset, quamvis inveniamus Deum illo loco ubi ait: Vado ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum (Joan. xvi). Quod autem scriptum est, Dixit Dominus Domino meo (Psal. cix), ad ipsum qui loquebatur refertur, id est, Dixit Dominus Domino meo: Pater scilicet Filio; et: Pluit Dominus a Domino, qui scribebat dixit, ut Dominus ejus a Domino ejus, id est, Dominus noster a Domino nostro pluisse intelligatur filius a Patre.

Levavit Abraham oculos suos viditque post tergum crietem inter vepres hærentem cornibus, quem assumens obtulit holocaustum pro filio. Notandum quod, secundum Aquilæ interpretationem, vepretum vel spinetum habemus, qui ut verbi vim interpretemur, verbo Græco αρνιῶν condensa et inter se implexa virgulta significavit. Unde et Symmachus in eandem ductus opinionem: Et apparuit, ait, aries post hoc retentus in rete cornibus suis. Verum quibusdam in hoc duntaxat loco melius videntur interpretati

esse Septuaginta et Theodotion, qui ipsum nomen *sabech* סבך posuerunt dicentes: In virgulta *Sabech* cornibus suis. Etenim *συχιῶν*, sive rete quod Aquila posuit, et Symmachus per *sin* Ϝ litteram scribit, hī vero *samech* ס litteram positam. Ex quo manifestum esse, non interpretationem stirpium condensarum, et in modum retis inter se virgulta contexta verbum *sabech*, sed nomen sonare virgulti, quod ita Hebraice dicitur.

Appellavitque nomen loci illius, Dominus videt. Unde usque hodie dicitur: In monte Dominus videbit. Pro eo quod hic habet, *videt*, in Hebræo *videbitur*, scriptum est. Hoc autem apud Hebræos exivit in proverbium, ut si quando in angustia constituti sunt, et Domini optant auxilio sublevari, dicant: In monte Dominus videbit, hoc est, sicut Abraham misertus est, miserebitur et nostri. (*Isid.*) Unde et in signum dati arietis, solent etiam nunc cornu clangere. Age, nunc videamus quid sub hujus sacramenti lateat mysterio. Iste enim Abraham quando filium suum unigenitum perduxit ad immolandum, habebat personam Dei Patris. Sed quid est quod eum senex suscepit. Non enim senescit Deus; sed ipsa pronuntiatio de Christo jam quodammodo senuerat, quando natus est Christus. Inchoata est ab Adam ubi dictum est: Et erant duo in carne una (Gen. ii). Sacramentum illud magnum est in Christo et in Ecclesia (Ephes. v); et completa est sexta ætate sæculi, quæ senecta significatur Abraham, quia ipsum sacramentum Dei jam longævum erat, et senectus Saræ in plebe Dei, hoc est, in multitudine prophetarum, hoc idem significat, quia in fine temporum, ex ipsa plebe sanctarum animarum natus est Christus. Sterilitas autem ejus intimat quod in hoc sæculo spe salvi facti sunt, et in Christo tanquam in Isaac omnes nati sumus, quem patrum Ecclesia in fine temporum, mirabili Dei gratia, non naturali fecunditate procreavit. Jam deinde sequentis historiæ sacramentum, quid imaginarie portendebat, inspiciendum est. Quis ergo in Abraham, ut prædictum est, per illam immolationem figurabat, nisi Pater excelsus? Quis in Isaac, nisi Christus? Nam sicut Abraham unicum et dilectum filium Deo victimam obtulit, ita Dominus unigenitum filium suum pro nobis omnibus tradidit. Et sicut Isaac ipse sibi ligna portavit quibus erat imponendus, ita et Christus gestavit in humeris lignum crucis suæ, in quo erat crucifigendus. Duo autem servi illi dimissi, et non perducti ad locum sacrificii Judæos significabant, qui cum serviliter viverent et carnaliter saperent, non intelligebant humilitatem Christi: ideo, quia non intelligebant passionem Christi, non pervenerunt ad locum sacrificii. Cur autem duo servi, nisi quia populus ipse in duas partes dividendus erat? quod factum est Salomone peccante quando divisus est idem populus loco regni, non errore impietatis. Quibus etiam sæpe per prophetas dicitur: *Adversatrix Israel et prævaricatrix Juda* (Jer. iii). Asinus autem ille insensata est stul-

titia Judæorum. Ista insensata stultitia portabat omnia sacramenta, et quod ferebat nesciebat. Jam quod dictum est eis : *Expectate hic cum asino*. Postquam autem adoraverimus, revertemur ad vos, Apostolum audi. *Cæcitas, inquit, ex parte Israel facta est (Rom. xi)*. Quod est cæcitas? *Expectate hic cum asino, ut plenitudo, inquit, gentium intraret*: hoc est, postquam adoraverimus, ubi sacrificium crucis Dominicæ impletum per gentes fuerit prædicatum, hoc est, *ut plenitudo gentium intraret (Ibid.)*. Quid est: *Et revertemur ad vos? Et sic omnis Israel salvus fiat*. Triduum autem illud in quo venerunt ad locum immolationis, tres mundi ætates significat: unam ante legem, aliam sub lege, tertiam sub gratia. Ante legem, ab Adam usque ad Moysen. Sub lege, a Moyse usque ad Joannem. Inde jam a Domino, et quidquid restat, tertius dies est gratiæ: in qua tertia ætate, quasi post triduum, sacramentum sacrificii Christi completum est. Deinde ligatis pedibus altari superponitur, et Dominus in ligno suspensus, cruci affigitur. Sed illud quod figuratum est in Isaac, transgestum est ad arietem. Cur? quia Christus ovis. Ipse est enim Filius, ipse Agnus. Filius quia natus, aries quia immolatus. Sed quid est quod in vepribus hærebat aries ille? Crux cornua habet. Sic enim duo ligna compinguntur secum, et speciem crucis reddunt. Unde et scriptum est de eo: *Cornua in manibus ejus sunt (Habac. iii)*. Cornibus ergo hærentem arietem crucifixum Christum significat. Vepres autem spinæ sunt. Spinæ iniquos et peccatores significant, qui suspenderunt Dominum in crucem. Inter spinas itaque peccatorum Judaicorum suspensus est Dominus, sicut per Jeremiam idem dicit: *Spinis peccatorum suorum circumdedit me populus hic*. Alii hunc arietem cornibus in vepribus obligatum eundem Christum senserunt, antequam immolaretur, spinis a Judæis coronatum. Peracto igitur sacrificio dicitur Abrahæ:

In semine tuo benedicentur omnes gentes. Quando enim hoc factum est, nisi quando dicit ille aries: *Foderunt manus meas et pedes meos, et dinumeraverunt omnia ossa mea? (Psal. xxi)*. Hoc enim quando peractum est illud in psalmis sacrificium, tunc in ipso psalmo dictum est: *Commemorabuntur et convertentur ad Dominum universi fines terræ. Et adorabunt in conspectu ejus, omnes patriæ gentium. Quoniam Domini est regnum, et ipse dominabitur gentium*. Immolato ergo Abraham pro Isaac filio suo, vocavit nomen illius loci: *Dominus vidit*, pro eo quod est, Dominus videri fecit, utique per incarnationem.

CAPUT IV.

De generatione Rebecce, et de obitu Saræ uxoris Abrahæ, et de sepultura ejus.

His itaque gestis, nuntiatum est Abraham quod Melcha quoque genuisset filios Nachor fratri suo, Hus primogenitum, et Bez fratrem ejus. Camuel quoque Syrorum patrem, et Cased et Azau. Phildas quoque, et Jedlaph ac Bahuel, de qua nata est Rebecca. Octo istos genuit Melcha Nachor fratri Abraham. (Aug.)

A Quod in his qui nuntiaverunt Abrahæ octo natos esse filios Melchæ, nominatur et Camuel pater Syrorum, non utique qui nuntiaverunt, nuntiare patrem Syrorum potuerunt. Ex origine quippe illius, Syrorum genus longe postea propagatum est, sed dictum est a persona scribentis, quia post omnia illa tempora, hæc scribendo narravit quemadmodum de puteo supradiximus jurationis.

(GEN. xxiii.) *Vixit autem Sara centum viginti septem annis, et mortua est in civitate Arbee, quæ est Hebron, quæ est in terra Chanaan. Venitque Abraham ut plangeret et fletet eam*. Hoc quod hic positum reperitur juxta quædam exemplaria, quæ est in valle, in authenticis codicibus non habetur. Nomen quoque civitatis Arboc, paulatim a scribentibus legentibusque corruptum est. Neque enim putandum Septuaginta interpretes nomen civitatis Hebrææ barbære atque corrupte, et aliter quam in suo dicitur transtulisse. Arboc enim nihil omnino significat, sed dicitur Arbee, ארבע, hoc est quatuor, quia ibi Abraham, Isaac et Jacob conditi sunt; et ipse princeps humani generis Adam, ut in Jesu libro apertius demonstratur.

Cumque surrexisset ab officio funeris, locutus est ad filios Heth dicens: Advena sum et peregrinus apud vos: Date mihi jus sepulcri vobiscum, ut sepeliam mortuum meum. Responderunt filii Heth: Audi nos, domine, princeps Dei es apud nos. In electis sepulcris nostris sepeli mortuum tuum. Nullusque prohibere poterit, quin in monumento ejus sepelias mortuum tuum. Surrexit Abraham, et adoravit populum terræ, filios videlicet Heth. (Aug.) Quæritur, quomodo scriptum sit, *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies (Deut. vi)*, cum Abraham sic honoravit populum quemdam gentium, ut etiam adoraret? Sed animadvertendum est, in eodem præcepto non dictum: *Dominum Deum solum adorabis*, sicut dictum est: *Et illi soli servies*, quod est Græce λατρεύσεις. Talis enim servitus, non nisi Deo debetur. Unde damnantur idololatræ, id est, ejusmodi servitutes exhibentes idolis quæ debetur Deo. Nec moveat quod alio loco in quadam Scriptura (Apoc. xix) prohibet angelus hominem adorare se et admonet, ut Dominus potius adoretur. Talis namque apparuerat angelus, ut pro Deo possit adorari et ideo fuerat corrigendus adorator.

D *Adoravit Abraham coram populo terræ: et locutus est ad Ephron circumstante plebe: Quæro ut audias me. Dabo pecuniam pro agro, suscipe eam, et sic sepeliam mortuum meum in eo. Respondit Ephron: Domine mi, audi: Terra quam postulas, quadringentis argenti siclis valet. Istud est pretium inter me et te. Sed quantum est hoc? Sepeli mortuum tuum. Quod cum audisset Abraham, appendit pecuniam quam Ephron postulaverat, audientibus filiis Heth. In Hebræo, sicut hic posuimus, primum nomen ejus describitur, Ephron, עפרון: secundum Ephran, עפרא. Postquam enim pretio victus est, ut sepulcrum venderet et acciperet argentum, licet cogente Abraham, vaf י littera que apud illos pro o legitur, ablata de*

ejus nomine est, et pro Ephron, appellatus est Ephran, significante Scriptura non eum fuisse consummatæ perfectæque virtutis, qui potuerat memorias vendere mortuorum. Sciant igitur qui sepulcra venditant, et non coguntur ut accipiant pretium, sed a nolentibus coque extorqueant, immutari nomen suum, et perire quid de merito eorum eum etiam ille reprehendatur occulte qui invitatus accepit.

Confirmatusque est ager quondam Ephronis, in quo erat spelunca duplex respiciens Mambre, tam ipse quam spelunca, et omnes arbores ejus in cunctis terminis per circuitum Abraham in possessionem. (Greg.) Quid nobis per Abraham duplex sepulcrum inuitur, nisi quod perfectus quisque prædicator extinctam a præsentis vitæ desideriis animam suam sub bonæ operationis tegmine et contemplationis abscondit, ut carnalis concupiscentia sub activa contemplativaque vita quasi insensibilis lateat, qui prius mundi desideria sentiens, mortaliter vivebat? Unde et per egregium prædicatorem dicitur: *Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo (Coloss. 1)*. Activa quippe vita sepulcrum est, quæ a pravis operibus mortuos tegit; sed contemplativa perfectius sepelit, quæ a cunctis actionibus funditus dividit. Quisquis ergo jam in se contumelias carnis edomnit, superest ut mentem per studia sanctæ operationis exerceat, et quisquis jam mentem per sancta opera dilatat, superest ut hanc usque ad secreta intimæ contemplationis extendat. Neque enim perfectus prædicator est, qui vel propter contemplationis studium operanda negligit, vel propter operationis instantiam contemplanda postponit.

CAPUT V.

De desponsatione Rebeccæ per servum Abraham.

(CAP. XXIV.) *Erat autem Abraham senex dierumque multorum et Dominus in cunctis benedixerat ei. Dixitque ad servum seniore domus suæ, qui præerat omnibus quæ habebat: Pone manum tuam subter femur meum, ut adjurem te per Dominum Deum cæli et terræ, ut non accipias uxorem filio meo de filiabus Chananæorum inter quos habito, sed ad terram et cognationem meam profisciscaris, et inde accipias uxorem filio meo Isaac, etc.* Tradunt Hebræi, quod in sanctificatione ejus, hoc est, circumcissione, juraverit. Nos autem dicimus eum jurasse in semine Abraham, hoc est, in Christo, qui ex illo nasciturus erat, juxta evangelistam Matthæum loquentem: *Liber generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham (Matth. 1)*.

Profectusque perrexit Mesopotamiam ad urbem Nachor. Cumque fecisset camelos accumbere extra oppidum juxta puteum aquæ vespere, eo tempore quo solent mulieres egredi ad hauriendam aquam dixit: Domine Deus domini mei Abraham, occurre obsecro hodie mihi, et fac misericordiam cum domino meo Abraham. Ecce ego sto propter fontem aquæ, et filię habitatorum hujus civitatis egredientur ad hauriendam aquam. Igitur puella cui ego dixero: Inclina hydriam

tuam ut bibam, et illa responderit: Bibe, quin et camelis tuis dabo potum, ipsa est quam præparasti serro tuo; ac per hoc intelligam quod feceris misericordiam cum domino meo. (Aug.) Quærendum quo differant augurationes illicitæ ab illa petitione signi, qua petiit servus Abraham, ut ei ostenderet Deus ipsam esse futuram uxorem domini sui Isaac, a qua cum petivisset ut biberet, diceretur illi: *Bibe et tu, et ad aquabo camelos tuos, quoadusque bibere desinerent.* Aliud est enim mirum aliquid petere, quod ipso miraculo signum sit, aliud hæc observare, quæ ita sunt quod mira non sint, sed conjectoribus superstitionosa vanitate interpretantur. Sed hoc ipsum etiam quod mirum aliquid postulatur, quo significetur quod quisque vult nosse, utrum audiendum sit, non parva B quæstio est, eo namque portinet quod dicuntur qui hoc non recte faciunt tentare Dominum. Nam et ipse Dominus cum a diabolo tentaretur, testimonium de Scripturis adhibuit: *Non tentabis Dominum Deum tuum (Deut. vi)*. Suggerebatur enim tanquam homini, ut signo aliquo exploraret ipse quantas esset, id est, quam multum apud Deum posset, quod vitiose fit cum sit. Ob hoc autem discernitur, quod Gedeon fecit, pugnæ imminente periculo: consultatio quippe illa magis quam tentatio Dei fuit. Unde et Achaz apud Isaiam (Cap. vii) timet signum petere, ne Deum tentare videatur, cum hoc eum Dominus admoneat per prophetam, credo existimans quod ab ipso propheta exploraretur, utrum præcepti memor esset, quo tentare Deum prohibetur.

C *Protulit vir in aures aureas, appendentes siclos duos, et armillas totidem pondo siclorum decem; dixitque ad eam: Cujus es filia? in dca mihi. Est in domo patris tui locus ad manendum? Quæ respondit: Filia Batuelis sum filii Nachor, quem peperit ei Melcha. Bace צבא, quod in hoc loco pro didragma scribitur, semiuncia est. Secel שכל vero, qui Latino sermone siclus corrupte appellatur, uncie pondus habet.*

Servus, inquit, Abraham sum, et Dominus benedixit domino meo valde: magnificatusque est; et dedit ei oves et boves, argentum et aurum, servos et ancillas, camelos et asinos; et peperit Sara uxor domini mei filium domino meo in senectute sua, deditque illi omnia quæ habuerat. Et adjuravit me dominus meus dicens:

D *Non accipies uxorem filio meo de filiabus Chananæorum, in quorum terra habito; sed ad domum patris mei perges, et de cognatione mea accipies uxorem filio meo. (Aug.)* Servus Abraham narrans quæ sibi mandata fuerant a domino suo, dicit eum sibi dixisse: *Non sumes filio meo uxorem de filiabus Chananæorum inter quos ego habito in terra eorum, sed in domum patris mei ibis et in tribum meam, et sumes uxorem filio meo inde, etc.* Si legantur quemadmodum illi mandata sint, sententia eadem reperitur, verba vero non omnia vel ipsa vel ita dicta sunt. Quod admonendum putavi propter stultos et indoctos homines, qui evangelistas hinc calumniantur, quod in aliquibus verbis non omni modo conveniunt, quamvis rebus

atque sententiis, omnino non discrepent. Certe enim istum librum unus homo scripsit, qui ea quæ supra dixi, cum mandaret Abraham vel Rebecca, sic ponere potuit, si ad rem pertinere iudicaret, cum veritas narrationis exigeret, nisi ut rerum sententiarumque sit, quibus voluntas propter quam intimanda verba sunt, satis evidenter apparet. Quod habent Latini codices, narrante servo Abraham quæ sibi mandaverat Dominus ejus. Tunc innocens eris a juramento meo, vel juratione mea, Græci habent, a maledicto meo, ὄρκος enim dicitur *juratio*, ἀπά *maledictum*. Unde et κατάρτος *maledictus*, vel ἐπιματάρτος dicitur. Proinde oritur quæstio quomodo illa juratio maledictum possit intelligi, nisi quia maledictus est, qui contra jurationem fecerit. Quomobrem si facitis misericordiam et veritatem cum Domino meo, indicate mihi. Duo illa quæ assidue ponuntur, in aliis sanctis Scripturis et maxime in Psalmis, misericordia et justitia, tantumdem enim valet misericordia et veritas, hic jam apparere cœperunt.

CAPUT VI.

De adventu Rebeccæ ad Isaac.

Responderunt Laban et Batuel: A Domino egressus est sermo, non possumus extra placitum ejus quidquam aliud tecum loqui. En Rebecca coram te est, tolle eam et proficiscere, et sit uxor filii domini tui, sicut locutus est Dominus. Quæritur quando locutus est Dominus, nisi quia vel prophetam esse Abraham noverat, et prophetice a Domino dictum quod per illum dictum fuerat agnoscebant; aut signum illud quod sibi datum servus ejus narravit, locutionem Domini appellaverunt, hoc enim magis de Rebecca expressum est. Nam quod Abraham dixerat, non de Rebecca dixerat, sed de aliqua femina ex tribu vel cognatione sua, et hoc ad utrumque immunis esset a juramento servus, si non impetrasset, quod utique non dicitur, cum aliquid prophetatur, certam enim decet esse prophetiam.

Dimiserunt ergo eam et nutricem illius, servumque Abraham et comites ejus, et imprecantes prospera sorori suæ atque dicentes: Soror nostra es, crescas in mille millia, et possideat semen tuum portas inimicorum suorum. Quod Rebeccæ dixerunt fratres ejus proficiscenti: Soror nostra es, esto in millia millium, et hæreditatem obtineat semen tuum civitates adversariorum tuorum, non prophetæ fuerunt, aut vanitate tam magna optaverunt, sed ea quæ promiserat Deus Abraham latere non potuit.

Eodem tempore, Isaac deambulabat per viam quæ ducit ad puteum, cujus nomen est Viventis et Videntis: Habitabat autem in terra Australi, et egressus fuerat ad meditandum in agro inclinata jam die. Terra Australi Geraram significat, unde a patre ad immolandum quondam fuerat abductus. Quod autem ait: *Et egressus est ut exerceretur in campo*, quod Græce dicitur, ἀδολοχῆσαι, in Hebræo legitur: *Et egressus est Isaac, ut loqueretur in agro declinante jam vespera.* Significat autem, secundum illud, quod dominus so-

lus orabat in monte, etiam Isaac qui in typo Domini fuit, ad orationem quasi virum justum domo egressum, et vel nona hora, vel ante solis occasum, spirituales Deo victimas obtulisse.

Cumque levasset oculos, vidit camelos vententes procul: Rebecca quoque, Isaac conspecto, descendit de camelo, et ait ad puerum: Quis est homo ille qui venit per agrum in occursum nobis? Dicitque ei: Ipse est dominus meus. At illa tollens cito pallium, operuit se, sive juxta aliam editionem, tulit theristrum et operuit se. Theristrum pallium dicitur, genus etiam nunc Arabici vestimentum quo mulieres provincie illius velantur. Nunc ergo quid iste servus Abraham, quem ille misit ad desponsandam Rebeccam, et quæ de eadem historia subsequuntur spiritualiter significant, videamus, Quid est quod Abraham puerum jubet sub femore suo manum ponere, et per cæli Deum jurare, nisi quod illius caro per illud membrum descensura erat, qui et Abraham filius esset ex humanitate, et Dominus ex divinitate? Sic itaque puero dicitur: *Pone manum sub femore meo, et jura per Deum cæli*, ac si aperte diceret: Tange filium meum et jura per Dominum meum. Unde nec super femur, sed sub femore manum ponere jubetur, quia ex illo femore ille descensurus erat qui homo quidem, sed super omnes homines veniret. Quid est quod Isaac dilecto filio uxor de filiabus Chananæorum duci prohibetur, nisi quod illi de quo scriptum est: *Filius meus dilectus in quo mihi complacui* (Matth. iii), nullæ reprobæ animæ conjunguntur; de cognatione autem uxorem filio deducere servus præcipitur, quia sola sancta electorum Ecclesia unigenito filio copulanda erat, quam ipse unigenitus ex prædestinatione jam et præscientia extraneam non habebat. Quis vero est puer, qui ad deducendam uxorem mittitur, nisi prophetarum ordo atque apostolorum omniumque doctorum? Qui dum verbum prædicationis bonis mentibus faciunt, ad unamquamque animam unigenito filio conjungendam quasi provisores sunt. Qui pergens, secum de bonis omnibus domini sui detulit, quia et in his quæ de Domino loquuntur, in semetipsis virtutum divitias ostendunt, et tanto citius ad sequendum Deum protrahunt, quantum auditoribus suis in semetipsis monstrant quæ narrant. Atque idem puer juxta fontem stetit, atque ex præfixa sententia quæ puella eligenda esset proposuit, quia prædicatores sancti sacri eloquii fluenda considerant, atque ex ipsis colligunt quæ vel quibus prædicationis suæ verba committant, et ex quibus auditoribus fiduciam certitudinis assumant. Potum vero petiit, quia prædicator omnis animam sui auditoris sitiit. Sed Rebecca potum præbuit, quia sancta electorum Ecclesia, prædicatorum suorum desiderio, ex virtute suæ fidei satisfacit. Quæ enim Deum quem audivit confessa est, prædicatori suo aquam refectionis obtulit, ejusque animam refrigeravit. Et notandum quod hydriam ab humero in ungas posuit, quia illa est placita confessio, quæ a bono opere procedit; vel certe aquam præbuit, quia

in eo quod credit, vacua non remansit. Nam mox A ex temporalibus stipendiis continere parati sunt, sed prædicatores sancti, percipere nolunt temporalia, nisi prius obtineant æterna. Si enim in animabus fructum non inveniunt, sumere stipendia corporibus contemnunt, nec pedes aqua lavant, quia laboris sui desiderium nulla consolatione relevant. Mox vero ut causam conjugii domini sui puer obtinuit, vasa aurea atque argentea ac vestes protulit, quas Rebecca dedit, quia doctores viri sanctæ Ecclesiæ tot ornamenta præbent, quot virtutum bona docuerunt. Quæ enim prius in aures et armillas acceperat, jam nunc vasa aurea et argentea ac vestes accipit, quia sancta Ecclesia quæ ante per fidem obedientiam et operationem percipit, excrescens, postmodum etiam ad spiritualia dona B conualescit, ut prophetiæ spiritu et virtutum gratia repleta, ampliatis jam muneribus crescat. Puer vero matri ejus ac fratribus dona obtulit, quia gentilitas ex quo Ecclesia ad fidem venit, post conversionem ejus in gloria temporali convaluit, sicut et nunc C cernimus, quia ubique Christiani afflictionem sentiunt. Et gentiles quique in terrena virtute gloriantur. Sed et fratres ejus dona percipiunt, quia hi qui in ea fidem verbotenus tenent, sed tamen professionem suam moribus non sequentes carnaliter vivunt, benigne a fidelibus honorari solent pro eo quod esse videntur fideles. Mater ergo et fratres dona percipiunt, a sorte tamen hæreditatis alieni, quia sive infideles seu carnales qui intra fidei professionem tenentur ad hæreditatis æternæ sortem non veniunt, sed tamen supernæ largitatis gloriam D temporaliter consequuntur. Rebecca autem cum puellis suis virum secuta est, quia sancta Ecclesia habet secum minoris meriti animas sodales suas, et in quibusdam per ascensum mentis thronum contemplationis non habet. Quæ videlicet tales animæ quasi puellæ Rebecca sunt, quia sequuntur moribus, sed tamen ad contemplationis thronum minime ascendunt. Nam et idem puer quosdam habuit in comitatu, quia cum sanctis prophetis quidam qui bene viverent, sed prophetiæ spiritum non haberent. Cum beatis apostolis fuerunt plerique qui vitam moribus tenerent, sed prædicationis verba non promerent. Festinus autem puer ad dominum redit, quia prædicatores sancti, cum prædicando vitam audientium obtinent, illi mox gratias reddunt, de E cujus hoc munere perceperunt, ut sibi in ea operatione nihil tribuant, sed auctori. Eo autem tempore Isaac deambulabat per viam quæ ducit ad puteum, cujus est nomen *Viventis et videntis*. Quis est vivens et videns, nisi omnipotens Deus, de quo scriptum est: Vivo ego in æternum, dicit Dominus, de quo rursus dicitur: *Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus* (*Hebr. iv*)? Puteus vero viventis et videntis est sacræ Scripturæ profunditas, quam nobis ad irrigationem mentis præbuit omnipotens Deus. Quæ est autem via quæ ducit ad puteum viventis et videntis, nisi humilitas passionis unigeniti, per quam nobis apertum est hoc quod prius latenter Scripturæ sa-

cræ fluente loquebantur? Nisi enim unigenitus Dei Filius, incarnatus, tentatus, apprehensus, colaphis cæsus, sputis illusus, crucifixus ac mortuus fuisset, nobis hujus putei, id est Scripturæ sacræ profunditas non pateret. Quid ergo fidelibus humilitas passionis ejus facta est, nisi clavis apertionis, per quam mysteriorum Dei puteum invenimus, ut aquam scientiæ de profundo libremus? Incarnationem quippe, passionem, mortem, resurrectionem atque ascensionem illius, sacri eloquii paginæ loquuntur, quæ quia facta cognovimus, jam nunc intelligimus audita. Hæc autem prius legi poterant; sed quia necdum venerant, intelligi non valebant. Unde et per Joannem dicitur: *Vicit leo de tribu Juda, aperire librum et solvere septem signacula ejus* (Apoc. v). Ipse enim librum aperuit et signacula ejus solvit, qui nascendo, moriendo, resurgendo atque ad caelos ascendendo, Scripturæ sacræ nobis arcana patefecit. Et notandum quod non dicitur: *Ambulabat per viam quæ ducit ad puteum, sed deambulabat*. Deambulabat quippe qui viam per quam ambulat eundo et redeundo conculcat. In humilitate passionis Dominus deambulavit, quia modo a Judæis verborum contumelias, modo contra se falsum testimonium, modo alapas, modo sputa, modo crucem, modo coronam spineam tolerando sustinuit. Deambulasse ergo in humilitate passionis est tot adversitates et probra diversis modis iterando pertulisse. Qui Isaac Rebecca veniente in terra Australi habitat, quia unigenitus Dominus ac Redemptor noster, veniente ad se Ecclesia, in illorum mentibus mansit quos ex Judæa editos, non torporis frigus, sed fervor charitatis tenuit. Ex illo quippe populo Anna prophetissa, ex illo Simeon exstitit, qui in ulnas Dominum accepit (Luc. 11). Egressus autem fuerat ad meditandum in agro, quia ager mundus accipitur. Ipse per se Dominus exponit dicens: *Ager autem est mundus* (Matth. xiii). Quia in hoc egressus, quod visibilis apparere dignatus est, sicut scriptum est: *Existi in salutem populi tui, ut salvos facias christos tuos*. Solent autem exercitati juvenes in armorum usu meditari. Isaac ergo ad meditandum in agro exiit, quia Redemptor noster se sequentibus formam humilitatis præbens, per exercitium longanimitatis suæ passionisque in se et patientiæ exempla monstravit. Meditatio quippe armorum est frequentatio passionum. Qui enim verbèra manuum, lanceam, crucem pertulit, passionem suam usque ad mortem frequentare permisit. Passiones vero arma dicimus, quia per ipsas ab adversario occulto liberamur, sicut per seipsum Dominus dicit: *In patientia vestra possidebitis animas vestras* (Luc. xxi). Qui ad meditandum in agro inclinata jam die exiit, quia passionum exercitia juxta finem mundi suscepit, sicut per Psalmistam de crucifixionis suæ expressione loquitur dicens: *Elevatio manuum mearum sacrificium vesperinum* (Psal. cxi). Quid est autem quod Rebecca ad Isaac dorso cameli deducitur, nisi quod jam per Rebeccam, sicut præfati sumus, Ecclesia,

et per camelum cui præsedit tortis motibus atque onustis idolorum cultibus deditus gentilium populus designatur? Qui enim ex semetipsis sibi invenerunt deos quos colerent, quasi a semetipsis onus in dorso excreverat quod portarent. Rebecca ergo ad Isaac veniens, dorso cameli deducitur, quia ex gentilitate Ecclesia properans in tortis vitiosisque vitæ veteris conversationibus invenitur. Quæ ut Isaac vidit, de camelo descendit, quia sancta Ecclesia, quanto Redemptorem suum subtilius agnoscit, tanto carnalis vitæ studia humiliter deserit, atque in semetipsa fortitudini vitiosæ contradicit. Igitur Isaac viso descendit, quia, Domino cognito, viam suam gentilitatis deseruit, et ab elatione celsitudinis ima humilitatis petiit. Quid est autem quod Isaac in camelo sedens Rebecca conspexit, nisi quod Redemptorem suum Ecclesia ex gentibus veniens, dum adhuc vitiis esset innixa, et necdum spiritalibus, sed animalibus motibus inhæreret, conspexit? Nec movere debet quod puer quoque cum camelis venerat in quibus sui domini divitias ferebat, quia ipsi quoque prædicatores sancti, quamvis jam ad superiora intelligenda atque proferenda, et intellectu et vita emicent, adhuc tamen in semetipsis contradictionem carnis sentiunt. Nam vident aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ, et captivos seducentem in lege peccati (Rom. vii). Et divitias in camelis portat, quia ne magnitudo revelationum extollat eos, datur eis stimulus carnis suæ. Habent enim thesaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex eis. Qui ergo per carnem cælestia loquuntur, et tamen adhuc in carne contradictionem de vicio sentiunt, quid aliud quam super tortuosa camelorum dorsa divitias ferunt? Rebecca vero Isaac viso, quis ille homo sit, requisito puero, recognoscit, quia quotidie sancta Ecclesia adhuc per prophetarum atque apostolorum dicta quid de redemptore suo credere debeat intelligit. Quæ sese mox pallio operuit, quia quanto subtilius Salvatoris sui mysteria penetrat, tanto altius de antea tacta vita confunditur; et quia perverse egerit, verecundatur. Pallio se cooperire curavit, quia viso Domino, infirmitatem suæ actionis erubuit, et illa quæ prius in camelo libere gestabatur, descendens postmodum, verecundia tegitur. Unde eidem Ecclesiæ a priore elatione conversæ, per apostolicam vocem, quasi Rebeckæ de camelo descendenti, sibi que pallium superducenti, dicitur: *Quem enim fructum habuistis tunc in illis, in quibus tunc erubescitis?* (Rom. vi.) Quam Isaac in tabernaculum suæ matris introduxit atque uxorem accepit, quia loco Synagogæ Dominus ex qua per carnem natus est sanctam Ecclesiam delegit, eamque sibi in amore et contemplatione conjungit, ut quæ prius ex cognitione proxima, id est, cognita per prædestinationem fuerat, postmodum jam conjuncta in amore continuo uxor fiat. Quam in tantum dilexit, ut dolorem qui ex morte matris accesserat, temperaret, quia ex lucro sanctæ Ecclesiæ Redemptor noster eam

quam ex perditione Synagogæ accidere potuit, tristitiam detersit. Dum enim Rebecca conjungitur, dolor de matris morte amputatur, quia dum sancta Ecclesia ex gentilitate veniens usque ad throuum contemplationis perducitur, Judæa pro nihilo habetur. Qui si interpretari ipsa eorum nomina curamus, Isaac risus, Rebecca autem patientia dicitur. Risus vero ex lætitia est, patientia autem de tribulatione. Et quamvis sancta Ecclesia cœlestis sit gaudii contemplatione suspensa, habet tamen adhuc quod triste de mortalis carnis pondere toleret. Isaac vero et Rebecca conjungitur, id est, risus et patientia permiscetur, quia sit in sancta Ecclesia hoc quod scriptum est: *Spe autem gaudentes, in tribulatione patientes* (Rom. xii), ut hanc et prospera de contemplatione lætificent, et adhuc adversa de tribulatione perturbent.

CAPUT VII.

De Ceturâ uxore Abrahamæ.

(CAP. XXV.) Abraham vero aliam duxit uxorem nomine Ceturam, quæ peperit ei Zamram, et Jecsan, et Madan, et Mudian, et Jesbec, et Sue. Jecsan quoque genuit Saba, et Dadan. Filii Dadan fuerunt Assurim, et Latusim, et Loomim. At vero, ex Madian ortus est Epha, et Opher, et Henoch, et Abida, et Eldaa. Omnes hi filii Ceturæ. Cetura Hebræo sermone copulata interpretatur aut conjuncta. Quam ob causam suspicantur Hebræi, mutato nomine, eandem esse Agar quæ, Sara mortua, de concubina transierit in uxorem. Et videtur decrepiti jam Abrahamæ excusari atas, ne senex post mortem uxoris vetulæ novis arguatur nuptiis lascivisse. Nos quod incertum est relinquentes, hoc dicimus, quod de Ceturâ nati filii Abraham juxta historicos Hebræorum, occupaverunt *Τρωλοδύτην* et Arabiam, quæ nunc vocatur *Ευδαίμων*, usque ad maris Rubri terminos. Dicitur autem unus ex posteris Abrahamæ qui appellatur Apher duxisse adversus Libyam exercitum, et ibi victis hostibus consedis, ejusque posteros ex nomine atavi, Africam nuncupasse. Quod autem ait: *Et filii Dadan fuerunt, Assurim, et Latusim, et Laonim*, Assurim in negotiatores transferri putant, Latusim æris ferrique metalla cudentes, Laonim vero *φύλαρχος*, id est, princeps multarum tribuum atque populorum. Alii ab hoc Assurim vocatos Syros esse contendunt, et a plerisque filiis Abrahamæ ex Ceturâ occupatas Indiæ regiones. (*Isid.*) Quid est quod Abraham post obitum Saræ, Ceturam duxit uxorem? Nunquid ob incontinentiam, dum esset jam ætate grandævus? Absit. An propter filiorum procreationem, dum illi semen quasi stellæ cœli ex Isaac filio promitteretur? Non. Ergo quid sibi vult ista Ceturâ, nisi quia sicut Agar et Ismael significaverunt carnales Veteris Testamenti, sic et Ceturâ et filii ejus significabant hæreticos, qui se ad Testamentum Novum existimant pertinere? Sed utraque concubina dicuntur, sola Sara semper uxor nuncupatur, sicut scriptum est: *Una est enim columba mea, perfecta mea* (*Cant.* vi).

A *Dedit autem cuncta Abraham quæ possidebat Isaac filio suo. Filiis autem concubinarum largitus est munera, et separavit eos ab Isaac filio suo, etc.* Quid hoc significat, nisi quia dantur et nonnulla munera filiis concubinarum, id est, carnalium? Sed non perveniunt ad regnum promissum, nec hæretici, nec Judæi, quia carnalia lucra sectantur. Præter Isaac enim nullus est hæres, utique quia non filii carnis, sed filii promissionis deputantur in semine.

CAPUT VIII.

De morte Abrahamæ et Ismaelis progeniæ.

Et mortuus est Abraham in senectute bona, senex et plenus dierum, et collectus est ad populum suum, et reliqua. Male in Septuaginta interpretibus additum est: *Et deficiens mortuus est Abraham*, quia non convenit Abrahamæ deficere et imminui. Illud quoque quod nos posuimus, *in senectute bona, senes et plenus*, in Græcis codicibus positum, *plenus dierum*. Quod cum sensum videatur exponere, eo quod luce diei operibus plenus occubuerit, tamen magis ad anagogen facit, si simpliciter ponatur *plenus*.

Et hæc nomina filiorum Ismael in nominibus suis et generationibus suis. Primogenitus Ismaelis Nabajoth et Cedar, et reliqui usque ad eum locum ubi ait: Et habitaverunt ab Evila usque Sur, quæ est contra faciem Ægypti venientibus in Assyrios. In conspectu omnium fratrum suorum obiit, etc. Duodecim filii nati sunt Ismaelitæ, e quibus primogenitus fuit Nabajoth, a quo omnis regio ab Euphrate usque ad mare Rubrum Nabathena usque hodie dicitur, quæ pars Arabiæ est. Nam et familiæ ipsorum oppidaque et pagi ac munita castella et tribus, horum appellatione celebrantur. Ab uno ex his Cedar in deserto, et Duma alia regio, et Thema ad Austrum, et Cedma ad Orientalem plagam dicitur. Quod autem in extremo hujus capituli juxta Septuaginta legimus, contra faciem omnium fratrum suorum habitavit, verius est illud quod nos posuimus, *Coram omnibus fratribus suis occubuit*, id est, in manibus omnium filiorum suorum mortuus est, superstitibus liberis, et nullo prius morte præcepto. Fratres autem pro filiis appellari Jacob quoque ad Laban demonstrat dicens: *Quod est peccatum meum, quia persecutus es post me, et quia scrutatus es omnia vasa mea? Quid invenisti de universis vasis domus tuæ? Ponatur coram fratribus meis et fratribus tuis, et dijudicent inter nos.* Nec enim possumus credere, ut Scriptura commemorat, quod Jacob exceptis liberis, secum fratres aliquos habuerit.

CAPUT IX.

De conceptu Rebeccæ et nativitate duorum filiorum ejus.

Deprecatusque est Isaac Dominum pro uxore sua eo quod esset sterilis. Qui exaudivit eum, et dedit conceptum Rebeccæ. Sed collidebantur in utero ejus parvuli, et reliqua. Pro commotione, vel collisione, Septuaginta interpretes posuerunt, *ἐκτρέπον*, id est, ludebant, sive calcitrabant, quod Aquila transtulit: *Confringebantur filii in utero ejus*, Symmachus verò

διδυμῶν, id est, in similitudinem navis in superficie A
 erantur. (Greg.) Ea quæ sancti viri orando efficiunt, ita prædestinata sunt, ut precibus obtineantur. Nam ipsa quoque perennis regni prædestinatio ita est ab omnipotente Deo disposita, ut ad hoc electi ex labore perveniant, quatenus postulando mereantur accipere quod eis omnipotens Deus ante sæcula disposuit donare. Quod utrum ita sit, concite valet probari. Certe etenim novimus, quod ad Abraham Dominus dixit: *In Isaac vocabitur tibi semen*. Cui etiam dixerat: *Patrem multarum gentium constitui te*. Cui rursus promisit dicens: *Benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, et velut arenam quæ est in litore maris*. Ex qua re aperte constat quia omnipotens Deus semen Abraham multiplicare per Isaac prædestinaverat, et tamen B
 scriptum est, *Deprecatus est Dominum Isaac pro uxore sua, eo quod esset sterilis. Qui exaudivit eum, et dedit conceptum Rebeccæ*. Si ergo multiplicatio generis Abraham per Isaac prædestinata fuit, cur conjugem sterilem accepit? Sed nimirum constat quia prædestinatio precibus impletur, quando is in quo Deus multiplicare semen Abraham prædestinaverat, oratione obtinuit ut filios habere potuisset.

Perrexitque Rebecca ut consuleret Dominum, qui respondens ait: Duæ gentes in utero tuo sunt, et duo populi ex utero tuo dividuntur, populusque populum superabit, et major serviet minori. (Aug.) Quæritur quo ierit, non enim erant tunc prophetæ aut sacerdotes secundum ordinem tabernaculi vel templum Domini. Quo ergo ierit merito movet, nisi forte ad locum ubi aram constituerat Abraham; sed illic quomodo responsa dentur, omnino tacet Scriptura, utrum per aliquem sacerdotem, quod incredibile est, si erat non fuisse nominatum, et nullam ibi omnino sacerdotum aliquorum factam esse mentionem. An forte ibi cum orando alligassent desideria sua, dormiebant in loco, ut per somnium monerentur? an adhuc vivebat Melchisedech? cujus tanta fuit excellentia, ut a nonnullis dubitetur utrum homo an angelus fuerit. An erant aliqui tales etiam illo in tempore homines Dei, in quibus posset Deus interrogari? Quidquid horum est, et si quid aliud quod me forte ne commemorarem præterierit, mentiri tamen Scriptura non potest, quæ dicit Rebeccam esse ad interrogandum Dominum, eique Dominum respondisse. In eo quod Dominus respondit Rebecca:

Duæ gentes in utero tuo sunt, et duo populi de ventre separabuntur, et populus populum superabit, et major serviet minori, historica proprietate hoc responsum invenitur esse completum, ubi populus Israel, hoc est, Jacob minor filius, superavit Idumæos, hoc est, gentem quam propagavit Esau, eosque fecerunt tributarios per David, quod diu fuerunt usque ad regem sub quo Idumæi rebellaverunt, et jugum Israelitarum Idumæi a cervice sua deposuerant, secundum prophetiam ipsius Isaac, quando mi-

norem pro majore benedixit. Hoc enim dixit eidem majori, cum et ipsum postea benediceret.

Jam tempus pariendi advenerat, et ecce gemini in utero ejus reperti sunt. Qui primus egressus est, rufus erat, et totus in morem pellis hispidus, vocatumque est nomen ejus Esau. Ubi nos pilosum posuimus, in Hebræo habet *Sear* שַׁר, unde et Esau, sicut et alibi legimus, Scir, id est, pilosus est dictus.

Protinus alter egrediens, plantam fratris tenebat manu, et idcirco appellavit eum Jacob. (Isid.) Quod figuratim factum etiam ipsis Judæis non credentibus notum est, qualiter populus Ecclesiæ Synagogæ populum superavit, et quomodo plebs Judæorum tempore major servit minori populo Christianorum. Si quidem et singulis nobis hoc dici potest, quod duæ gentes et duo populi sint inter nos, vitiorum scilicet atque virtutum, sed iste minor est, ille major. Semper enim plures sunt mali quam boni, et vitia numerosiora sunt virtutibus; sed tamen et in nobis gratia Dei populus populum superat, et major servit minori. Servit etenim caro spiritui, et vitia virtutibus cedunt. Procedit autem Esau primus rufus, et totus tanquam pellis hirsutus; deinde exiit frater ejus Jacob, et manus ejus implexa erat calcaneo Esau. Sed cur ille totus rubeus et hispidus, nisi quia populus prior prophetarum et Christi cruore fuit pollutus, ac peccati et nequitie squalore exstitit circumdatus? Cujus ideo minor calcaneum tenuit, quia mystice majorem populum minor superaturus esset.

Sexagenarius erat Isaac quando nati sunt ei parvuli: quibus adultis factus est Esau vir gnarus venandi et homo agricola, Jacob autem vir simplex habitabat in tabernaculis, etc. (Aug.) Quod Græce dicitur *ἀπλᾶτος*, hoc Latini simplicem interpretati sunt. Proprie autem, *ἀπλᾶτος*, non fictus. Unde aliqui Latini interpretes, sine dolo interpretati sunt, dicentes: *Erat Jacob sine dolo, habitans in domo*, ut magna sit quæstio, quomodo per dolum acceperit benedictionem, qui erat sine dolo. Sed ad significandum magnum aliquid, quod Scriptura præmisit. Hinc enim maxime cogimur ad intelligenda illo loco spiritualia, quia sine dolo erat qui dolum fecit. (Greg.) Quid per venationem Esau, nisi eorum vita figuratur, qui interioribus voluptatibus fisi, carnem sequuntur? Qui etiam agricola esse describitur, quia amatores hujus sæculi, tanto magis exteriora incolunt, quanto interiora sua in culpa derelinquunt. Jacob vero vir simplex in tabernaculis vel in domo habitare perhibetur, quia nimirum omnis qui in curis exterioribus spargi refugiunt, simplices in cogitatione, atque in conscientie suæ habitatione consistunt. (Ambros.) In tabernaculis enim aut in domo habitare, est se intra mentis secreta restringere, et nequaquam exterius per desideria dissipare, ne dum ad multa foras inhiant, a seipsis, alienatis cogitationibus, recedant.

CAPUT X.

De eo quod Esau Jacob vendidit primogenita sua. Coxit autem Jacob pulmentum. Ad quem cum venisset Esau de agro lassus, ait: Da mihi de coctione hæc

rufa, quia oppido lassus sum. Quam ob causam vocatum est nomen ejus Edom. Rubcum sive fulvum lingua Hebræa dicitur Edom. Ab eo igitur quod ru-beo cibo vendiderit primitiva sua, fulvi, id est, Edom sortitus est nomen.

Cui dixit Jacob : Vende mihi primogenita tua. Ille respondit : En morior, quid mihi proderunt primogenita? Ait Jacob : Jura ergo mihi. Juravit Esau, et vendidit primogenita, et sic accepto pane et lentis edulio, comedit et bibit, et abiit, parvipendens quod primogenita vendidisset. (Isid.) Quod iste Esau primogenita sua propter escam eidem fratri suo juniori venundavit, ac postmodum paterna benedictione sibi promissa privatus est, significat eundem Israeliticum populum qui a Deo, ut Exodi liber indicat, primogenitus filius nuncupatus est, qui propter præsentis sæculi lucra, non solum primatus sui honorem amisit, verum etiam regni cœlestis præmium præparatum adipisci non meruit, Domino quodammo-do id eidem exprobrante, cum dicit : *Transferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructum ejus (Matth. xxii).* Primogenita autem ipsa vestis erat sacerdotalis, quam majores natu cum benedictione patris induti, victimas Deo velut pontiffices offerebant. Hoc dono terreni amoris desiderio caruerunt Judæi, cum gloria regni futura. Sciendum est quia quinque modis nos gulæ vitium tentat. Aliquando namque prævenit tempora indulgentiæ, aliquando vero tempus non prævenit, sed cibos lautiores quærit : aliquando quæ sumenda sint accuratius expetit præparari, aliquando autem et qualitate ciborum et tempore congruit, sed in ipsa quantitate sumendi mensuram refectionis excedit. Nonnunquam vero et abjectus est quod desiderat, et tamen in ipso æstu immensi desiderii deterius peccat. Quæ-vitiorum tempora melius ostendimus, si hæc exemplis evidentioribus approbamus. Mortis quippe sententiam patris ore Jonathan meruit, quia in gustu mellis constitutum edendi tempus antecessit. Et ex Ægypto populus ductus, in eremo occubuit, qui, despecto mænna, cibos carniū petiit, quos lautiores putavit. Et prima filiorum Heli culpa suborta est, quod ex eorum voto sacerdotis puer non antiquo more coctas vellet de sacrificio carnes accipere, sed crudas quæreret, quas accuratius exhiberet. Et cum ad Jerusalem dicitur : *Hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia et saturitas panis, et abundantia (Ezech. xvi),* aperte ostenditur quod idcirco salutem perdidit, quia cum superbiæ vitio mensuram moderatæ refectionis excessit. Hinc primogenitorum gloriam Esau amisit, quia magno æstu desiderabilem cibum, id est, lenticulam concupivit, quam venditis etiam primogenitis prætulit, quo in illa appetitu anhelaret indicavit. Neque enim cibus, sed appetitus in vitio est. Unde et lautiores cibos plerumque sine culpa sumimus, et abjectiores non sine reatu conscientie degustamus. Hic quippe quem diximus Esau, primatum per lenticulam perdidit, et Elias in eremo virtutem corporis carnes edendo servavit. Unde et antiquus ho-

stus, quia non cibum, sed cibi concupiscentiam esse causam damnationis intelligit, et primum sibi hominem non carne sed pomo subdidit, et secundum non carne, sed pane tentavit. Hinc est quod plerumque Adam culpa committitur, etiam cum abjecta et vilia sumuntur. Neque Adam solus, ut a vetito se pomo suspenderet, præceptum prohibitionis accepit. Nam cum alimenta quædam salutis nostræ Deus contraria indicat, ab his nos quasi per præsentiam vetat; et cum concupiscentes noxia attingimus, profecto quid aliud quam vetita degustamus? Ea itaque sumenda sunt quæ naturæ necessitas quærit, et non quæ edendi libido suggerit, ne etiam si hæc moderata discretio minus caute prospexerit, illicitæ concupiscentiæ quis in voraginem vergat.

CAPUT XI.

De transitu Isaac ad Abimelech regem Palæstinorum, ubi Rebeccam uxorem sororem suam esse finxit; et de puteis quos fodit Isaac.

(CAP. XXVI.) *Orta autem fame super terram, post eam sterilitatem quæ acciderat in diebus Abraham, abiit Isaac ad Abimelech regem Palæstinorum in Gerara; apparuitque ei Dominus et ait : Ne descendas in Ægyptum, sed quiesce in terra quam dixero tibi, et peregrinare in ea; eroque tecum et benedicam tibi. Tibi enim et semini tuo dabo universas regiones has, complens juramentum quod sponendi Abraham patri tuo, et multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, et reliqua. (Aug.)* In eo quod scriptum est : *Facta est autem fames super terram, post famem quæ ante facta est in tempore Abraham. Abiit autem Isaac ad Abimelech regem Palæstinorum in Gerara.* Quæritur hoc quando sit factum, utrum postea quando Esau vendidit primogenita sua cibo lenticulæ (post illam quippe narrationem hoc narrari incipit), an, ut fieri solet, per recapitulationem narrator ad eam reversus sit, cum progressus de filiis ejus ad eum locum pervenisset qui de lenticula commemoratus est. Movet autem si ipse invenitur Abimelech, qui etiam Saram concupiverat, ipsius enim paranympus et princeps militiæ qui ibi commemorati sunt, etiam hic commemorantur, utrumvel vivere potuerit. Quando enim factus est amicus Abraham, nondum natus erat Isaac, sed jam promissus. Ponamus ante annum quam nasceretur Isaac illud fuisse factum : deinde Isaac suscepit filios, cum esset annorum sexaginta, illi autem juvenes erant, quando Esau vendidit primogenita sua. Ponamus etiam ipsos circa viginti annos fuisse, sunt anni ætatis Isaac usque ad illud factum filiorum ejus circiter octoginta. Adolescentem accipiamus fuisse Abimelech, quando matrem ipsius concupivit, et Abraham amicus factus est. Potuit ergo jam esse quasi centenarius, si post illud factum filiorum suorum perrexit in eam terram famis necessitate Isaac. Non ergo ex hoc cogit ulla necessitas, per recapitulationem putare narratam perfectionem Isaac in Gerara. Sed quia ibi diuturno tempore esse Isaac scribitur et puteos fodisse, et de his contendisse, et ditatum fuisse pecunia, mirum nisi

recapitulando ista commemorantur : quæ ideo fuerant prætermittenda, ut primum de filiis ejus usque ad illum locum de lenticula narratio perveniret. Ideo quod scriptum est de Isaac : *Benedixit autem eum Dominus, et exaltatus est homo et procedens major fiebat, quoadusque magnus factus est valde*, secundum terrenam felicitatem dictum sequentia docent. Exsequitur namque narrator easdem ejus divitias, quibus magnus factus est, et hinc motus Abimelech, timuit illum ibi esse, ne præsentia ejus sibi esset infesta. Quamquam ergo aliquod spirituale ista significat, tamen secundum id quod contingerunt, ideo præmissum est : *Benedixit eum Dominus*, ut sana fide intelligamus etiam ista temporalia dona nec dari posse, nec sperare debere, etiam cum ab infirmioribus appetuntur, nisi ab uno Deo, ut qui in minimis fidelis est, et in magnis fidelis sit; et qui in mammona iniquo fidelis inventus est, etiam verum accipere mereatur, sicut Dominus in Evangelio loquitur (*Luc. xvi*). Talia enim de Abraham dicta sunt, quod ei munera Dei provenerint. Unde non parum ædificat sanam fidem, pie intelligentibus ista narratio, etiamsi de his rebus allegorica significatio nulla posset exculpi. Quid autem sibi velit quod, orta fame super terram, Isaac ad Abimelech regem Palæstinarum in Gerara ex præcepto et benedictione Domini perrexit, ibique Rebeccam uxorem suam timoris causa sinit sororem, quam rex alienigena Isaac conjugem tunc esse cognovit, quando eum cum ea ludentem vidit; quid in sacramento Christi et Ecclesiæ, quod tantus patriarcha cum conjugate lusit, conjugiumque illud inde sit cognitum; videt profecto, quisquis, ne aliquid narrando in Ecclesiam peccet, secretum viri ejus in Scripturis sanctis diligenter intuetur, et invenit eum majestatem suam qua in forma Dei æqualis est Patri, paulisper abscondissè in forma servi, ut ejus capax esse humana infirmitas posset, eoque modo se conjugii congruum iter aptaret. Quid enim absurdum est, imo quid inconvenienter futurorum pronuntiatione accommodatum, si propheta Dei carnale aliquid lusit, ut eum caperet affectus uxoris, cum ipsum Verbum Dei caro factum sit ut habitaret in nobis? (*Joan. i.*) Post hæc refert Scriptura quod

Isaac postquam benedixit illum Dominus et magnificatus est valde, aggressus est opus et cepit fodere puteos quos foderant pueri patris sui Abraham, sed invidentes ei Palæstini, obstruxerant eos, implentes humo, et reliqua. Quis est iste Isaac, nisi Salvator noster, qui dum descendisset in istam torrentem Gerara, primo omnium illos puteos fodere vult, quos foderant pueri patris sui? Idem Moyses puteum legis foderat David, Salomon, et propheta; libros scripserunt Veteris Testamenti, quos tamen terrena et sordida repleverat intelligentia Judæorum; et eorum os cum vellet purgare Isaac, ut ostenderet quia quæcunque lex et prophetae dixerunt, de ipso dixerunt, rixati sunt cum eo Palæstini, id est Judæi a regno, Dei alieni. Sed descendit ab eis : non potest esse cum his qui in puteis aquam nolunt habere, sed terram, et dicit eis :

PATROL. CVII.

A Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta (*Matth. xxiii*). Fodit ergo Isaac novum puteum, imo pueri Isaac fodiunt. Pueri sunt Isaac, Matthæus, Marcus, Lucas et Joannes, Petrus et Jacobus, Judas et apostolus Paulus, qui omnes Novi Testamenti puteum foderunt, et invenerunt aquam vivam, quæ sit fons aquæ salientis in vitam æternam. Sed pro his adhuc altercantur illi qui terrena sapiunt, nec nova conditi patiuntur, nec vetera purgari, evangelicis puteis contradicunt, apostolis adversantur; et quoniam in omnibus contradicunt litigantes, dicitur ad eos : *Quoniam indignos vos fecistis gratiæ Dei, ex hoc jam ad gentes ibimus* (*Act. xviii*).

Post hæc jam fodit tertium puteum Isaac, et appellavit nomen loci illius Latitudo, dicens : Nunc dilatavit nos Dominus, et fecit crescere super terram. Vere dilatatus est Isaac, et implevit omnem terram scientia Trinitatis, et in toto orbe latitudinem Ecclesiæ collocavit. Prius tantum in Judæa notus erat Deus, et in Israel nominabatur (*Psal. lxxv*); nunc autem in omnem terram exiit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum (*Psal. xviii*). Exeuntes enim pueri Isaac per universum orbem terræ, foderunt puteos, et aquam omnibus ostenderunt, *baptizantes omnes gentes, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*. Sed quid est quod puteos Abraham quos aperuit Isaac, sic vocavit eos sicut et pater ejus, nisi quia Moyses apud nos etiam Moyses appellatur, et propheta unusquisque suo nomine appellatur? nec mutantur quasi eorundem vocabula puteorum. Hæc mystice. Moraliter autem Isaac apud alienam gentem puteos fodisse describitur, quo videlicet exemplo discimus, ut in hac peregrinationis ærumna positi, cogitationum nostrarum profunda penetremus; et quousque intelligentiæ vere nobis aqua respondeat, nequaquam nostræ inquisitionis manus ad exhauriendam cordis terram torpescat. Quos tamen puteos Allophyli insidiantes replent, quia nimirum immundi spiritus, cum nos studiose fodere conspiciunt, conjectas nobis cogitationes tentationum erigunt. Sæpe cum eloquiis sacris intendimus, malignorum spirituum insidias gravius toleramus, quia menti nostræ terrenarum cogitationum pulverem aspergunt, ut intentionis nostræ oculos a luce intimæ visionis obscurant. Quod etiam Isaac opere et Allophylorum pravitate cognovimus designari, qui puteos quos Isaac foderat terræ congerie replebant.

Nos enim, nos nimirum puteos fodimus, cum Scripturæ abditis sensibus alta penetramus : quos tamen occulte replent Allophyli, quando nobis ad alta tendentibus immundi spiritus terrenas cogitationes ingerunt et quasi inventam divinæ scientiæ aquam tollunt. Quod nimirum Psalmista protulerat cum dicebat : *Declinate a me, maligni, et scrutabor mandata Dei mei* (*Psal. cxviii*). Videlicet patenter insinuans quia mandata Dei perscrutari non poterat, cum malignorum spirituum insidias in mente tolerabat.

CAPUT XII.

De ostensione Dei ad Isaac, cui ipse aram ædificavit.

Ascendit autem ex illo loco in Bersabec, ubi apparuit ei Dominus in ipsa nocte dicens: Ego sum Deus Abraham patris tui; noli metuere, quia tecum sum. Benedicam tibi et multiplicabo semen tuum propter servum meum Abraham. Itaque ædificavit ibi altare, et invocato nomine Domini, extendit tabernaculum; præcipitque servis suis ut foderent puteum. Ad quem locum cum venissent de Geraris Abimelech, Ochozath amicus illius, et Phicol dux militum, etc. Pro Ochozath pronubo, in Hebræo habet, collegium amicorum ejus, ut non tam hominem significet, quam amicorum turbam, quæ cum rege venerat in quibus fuit et Phicol princeps exercitus ejus.

*Ecce autem venerunt in ipso die servi Isaac annuntiantes ei de puteo quem foderunt atque dicentes: Invenimus aquam. Unde appellavit eum Abundantiam, et nomen urbi impositum est Bersabee usque in præsentem diem, etc. Nescio quomodo in Septuaginta interpretibus, ubi sic habetur: Et venerunt pueri Isaac, et nuntiaverunt ei de puteo quem foderunt, et dixerunt ei: Non invenimus aquam; et vocavit nomen ejus Juramentum, propterea vocari Juramentum dicatur, quod aquam non invenerunt; e contrario in Hebræo, cui interpretationi Aquila quoque consentit et Symmachus, hoc significet quod invenerunt aquam, et propterea appellatus sit puteus ipse Saturitas, et vocata civitas Bersabee, hoc est, puteus saturitatis. Licet enim supra ex verbo juramenti, sive ex septenario numero ovium, quod sabe dicitur, asseruerimus Bersabee appellatum, tamen nunc ex eo quod aqua inventa est, Isaac ad nomen civitatis quæ ita vocabatur alludens, declinavit paululum litteram, et pro stridulo Hebræorum *sin* ם, a quo safe incipitur, Græcum *σ*, id est, Hebræorum *samech* ם, posuit. Alioquin et juxta allegoriæ legem, post tantos puteos in fine virtutum, nequaquam congruit ut Isaac minime aquam reperiret.*

CAPUT XIII.

De senectute Isaac et benedictione Jacob.

(CAP. XXVII.) *Senuit autem Isaac, et caligaverunt oculi ejus, et videre non poterat. Vocavitque Esau filium suum majorem, et dixit ei: Fili mi. Qui respondit: Adsum. Cui pater: Vides, inquit, quod senuerim, et ignorem diem mortis meæ. Sume arma tua, pharetram et arcum, et egredere foras. Cumque venatu aliquid apprehenderit, fac mihi inde pulmentum sicut velle me nosti, et offer ut comedam, et benedicat tibi anima mea, antequam moriar, etc. (Isid.) Hippolyti martyris verba, sicut ea excellentissimæ scientiæ ac doctrinæ Hieronymus replicavit, in hoc loco ponenda sunt. Isaac, inquit, portat imaginem Dei Patris, Rebecca Spiritus sancti, Esau populi prioris ac diaboli, Jacob Ecclesiæ et Christi. Senuisse Isaac consummationem orbis ostendit; oculos ejus caligasse, fidem pernisse de mundo, et religionis lumen ante eum neglectum esse significat. Quod filius ma-*

A jor vocatur, acceptio legis est Judæorum. Quod escas atque capturam diligit pater, homines sunt ab errore salvati, quos per doctrinam justus quisque venatur. Sermo Dei, repromissionis est benedictio et spes regni futuri, in quo cum Christo sancti regnaturi sint, et verum sabbatum celebraturi. Rebecca plena Spiritu sancto, et sciens quod audisset antequam pareret, quia major serviet minori, formam gerit in hoc loco Spiritus sancti; quæ futura noverat in Christo, in Jacob ante meditatur. Loquitur ad filium:

Vade ad gregem, et accipe mihi inde duos hædos opimos. Præfigurans carneum Salvatoris adventum, in quo eos vel maxime liberaret, qui peccatis tenebantur obnoxii. Siquidem in omnibus Scripturis B hædi pro peccatoribus accipiuntur. Quod autem duos jubetur offerre, duorum populorum significatur assumptio; quod teneros et bonos, docibiles et innocentes significantur animæ. Stola Esau fides et Scripturæ sunt Hebræorum, quæ illis primo datæ sunt, et postmodum gentilium indutus est populus. Pelles autem, quæ ejus brachiis circumdatæ sunt, peccata utriusque plebis, quæ Christus in extensione manuum cruci secum pariter afflixit. Ipse enim in corpore suo, non sua, sed aliena peccata toleravit. Quod Isaac quærit a Jacob cur tam cito venerit, admiratur velocem in Ecclesiis fidem credentium. Quod cibi delectabiles offeruntur, hostia placens Deo salus est peccatorum. Quod postremo consequitur benedictio, et ejus odore perfuitur, virtus resurrectionis et regni aperta voce pronuntiatur. Taliter enim benedicitur:

Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni. Odore nominis Christi, sicut ager mundus impletur; cujus est benedictio de rore cæli, hoc est de verborum pluvia divinatorum, et de pinguedine terræ, hoc est, congregatione populorum. Multitudo frumenti et vini, hoc est, multitudo quam colligit de sacramento corporis et sanguinis sui. Illi serviunt populi ex gentibus ad eum conversi, ipsum adorant tribus, id est, populi ex circumcissione. Ipse est Dominus fratrum suorum, quia plebi dominatur Judæorum. Ipsum adorant filii matris ejus, quia et ipse secundum carnem ex ea natus est. Ipsum qui maledixerit, maledictus est; et qui benedixerit, benedictionibus replebitur; Christus, inquam, noster, ex ore patris ignorantis benedicitur, id est, veraciter dicitur; sed alius a Judæis benedici putatur, qui ab eis errantibus expectatur. Ecce benedictionem promissam repente majori expavit Isaac, et alium se pro alio benedixisse cognoscit; nec tamen indignatur revelato sibi sacramento, sed confirmat in filio benedictionem dicens: *Et benedixi ei, et benedictus est.* Hæc est benedictio prima Isaac, quæ data est minori populo Christianorum. Sed neque tamen major filius penitus fuit despectus, quia cum intraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus erit: cujus tamen secundæ benedictionis prophetatio hæc est: *In pinguedine terræ, et in rore cæli desuper erit benedictio*

tua. In pinguedine utique terræ, in fecunditate rurore cæli erit benedictio tua, id est, in eloquiis Dei. Ipsi enim credita sunt eloquia Dei, et legis testamenta. *Vives gladio*, id est, quia sanguini populus ille deditus necem in Christo vel prophetis exercuit. *Et fratri tuo servies minori*, scilicet populo Christiano. *Tempusque veniet cum excutias et solvas jugum de cervicibus tuis*. Dum per agnitionem fidei ad gratiam Christi conversus, deposueris onus legis, quando jam non servies populo minori, sed per fidem frater vocaberis. Item alio modo, Quid est, quod Isaac de majoris filii sui venatione vesci concupiscit, nisi quod omnipotens Deus Judaici populi bona operatione pasci desideravit? Sed, illo tardante, minorem Rebecca supposuit, quia dum Judaicus populus bona opera foris quærit, gentilem populum mater gratia introduxit, ut omnipotenti Patri cibum boni operis offerret, et benedictionem majoris fratris acciperet. Qui eosdem cibos ex domesticis animalibus præbuit, quia gentilis populus placere Deo exterioribus sacrificiis non quærens, per vocem Prophetæ dicit: *In me sunt, Deus, vota tua, quæ reddam laudationes tibi* (Psal. LV). Quid est quod idem Jacob manus ac brachia et collum hædinis pellibus texit, nisi quod hædus pro peccato offerri consuevit, et gentilis populus, dum se peccatorem constiteri non erubescit, carnis in se peccata mactavit? Quid est quod vestimentis majoris fratris induitur, nisi quod sacræ Scripturæ præceptis, quæ majori populo data fuerant, in bona operatione vestitus est; et eis minor in domo utitur, quæ major foras exiens intus reliquit? Quæ ille Judaicus populus habere non potuit, dum solam in eis litteram attendit. Et quid est, quod Isaac eundem filium nescit, quem benedixit, nisi hoc, quod de gentili populo Dominus per Psalmistam dicit: *Populus quem non cognovi serviet mihi?* (Psal. XVII.) Quid est, quod præsentem non vidit, et tamen quæ ei in futuro eveniant vidit, nisi quod omnipotens Deus, cum per prophetas suos prædiceret gentilitati gratiam prærogandam, eam et in præsentem per gratiam non vidit, quia tunc in errore dereliquit; et tamen quia hanc quandoque collecturus erat, per benedictionis gratiam prævidit? Unde et eidem Jacob gentilis populi figuram tenenti, in benedictione dicitur: *Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus Deus*. Sicut in Evangelio Veritas dicit: *Ager est hic mundus* (Matth. XIII). Et quia electorum populus in universo mundo virtutibus redolet, odor fidei odor est agri pleni.

Aliter namque olet flos uvæ, quia magna est virtus et opinio prædicatorum, qui inebriant mentes audientium.

Aliter flos olivæ, quia suave est opus misericordiarum, quod more olei refovet et lucet.

Aliter flos rosæ, quia mira est fragrantia, quæ ruralitatem et redolet ex cruore martyrum.

Aliter flos lili, quia candida vita carnis est de in corruptione virginitalis. Aliter flos violæ, quia ma-

gna est virtus humilium, qui ex desiderio loca ultima tenentes se per humilitatem a terra in altum non sublevant, et cælestis regni purpuram in mente servant. Aliter redolet spica, cum ad maturitatem perducitur, quia bonorum operum perfectio ad saturitatem eorum qui justitiam esuriunt præparatur. Quia ergo gentilis populus in electis suis ubique per mundum sparsus est, et ex eis virtutibus quas agit omnes qui intelligunt odore bonæ opinionis replet, dicitur recte: *Odor filii mei sicut odor agri pleni*. Sed quia easdem virtutes ex semetipso non habet, adjungit: *Cui benedixit Dominus Deus*. Et quoniam idem electorum populus per quosdam etiam in contemplationem surgit, per quosdam vero in activæ vitæ solummodo opera pinguescit, recte illic additur: *Det tibi Dominus de rore cæli, et de pinguedine terre abundantiam*. Ros enim desuper leniter venit, et subtiliter cadit; et toties de rore cæli accipimus, quoties per infusionem contemplationis intimæ de supernis aliquid tenuiter videmus. Cum vero bona opera etiam per corpus agimus, de terræ pinguedine ditamur. Quid est autem quod Esau tarde ad patrem redit, nisi quod Judaicus populus ad placandum Dominum sero revertitur? Cui et hoc in benedictione dicitur: *Tempusque erit cum solvas jugum de collo tuo*, quia a servitute peccati Judaicus populus in fine liberatur, sicut scriptum est: *Donec plenitudo gentium introiret, sic omnis Israel salvus fiet* (Rom. XI).

Oderat ergo semper Esau Jacob pro benedictione qua benedixerat ei pater, dixitque in corde suo: *Venient dies luctus patris mei, et occidam Jacob fratrem meum*. Nuntiata sunt hæc Rebeckæ. Quæ mittens et vocans Jacob filium suum, dixit ad eum: *Ecce Esau frater tuus minatur ut occidat te*. Nunc ergo, fili, *audi vocem meam, et consurgens fuge ad Laban fratrem meum in Haran; habitabisque cum eo dies paucos, donec quiescat furor fratris tui, et cesset indignatio ejus, obliviscaturque eorum quæ fecisti in eum; postea mittam et adducam te inde huc*, etc. (Aug.) Quomodo annuntiata vel renuntiata sunt verba Esau Rebeckæ, quibus comminatus est occidere fratrem suum, cum Scriptura dicat hoc eum in sua cogitatione dixisse, nisi quia hinc nobis datur intelligi quod divinitus ei revelabantur omnia? Unde ad magnum mysterium pertinet quod filium suum minorem pro majore voluit benedici. Igitur Esau post benedictionem patris vindictæ stimulis concitatus, necem fratri suo Jacob excogitat fraudulenter. (Isid.) Hoc nimirum et Judaicus populus in Christo præmeditatus, non solum patibulo Dominum crucis tradidit, verum etiam credentes in illo usque ad effusionem sanguinis persecutus est.

(CAP. XXVIII.) Vocavit itaque Isaac Jacob, et benedixit, præcepitque ei, dicens: *Noli accipere conjugem de genere Chanaan; sed vade et proficiscere in Mesopotamiam Syriæ ad domum Bathuel patrem matris tuæ, et accipe tibi inde uxorem de filiabus Laban avunculi tui*. (Aug.) Quod habent Latini codices,

Isaac dicente filio suo : Vade in Mesopotamiam in domum Bathuel patris matris tuæ, et sume tibi inde uxorem, Græci codices non habent *vade*, sed *fuge*, hoc est, ἀπόδρασε. Unde intelligitur etiam Isaac cognovisse quod filius ejus Esau de fratre suo in cogitatione sua dixerit.

Deus autem omnipotens benedicit tibi, et crescere te faciat atque multiplicet, ut sis in turbas populorum : et det tibi benedictionem Abraham, et semini tuo post te, ut possideas terram peregrinationis tuæ, quam pollicitus est avo tuo. Cumque dimisisset eum Isaac, profectus venit in Mesopotamiam Syriæ, ad Laban filium Bathuel Syri, fratrem Rebecca matris suæ, et reliqua. Jacob autem dolos fugiens fratris, relicta domo patria vel parentibus, vadit in regionem longinquam, ut acciperet sibi uxorem. (Isid.) Non aliter Christus relicta parentibus secundum carnem, id est, populo Israel, et patria, id est, Jerosolyma, et omni regione Judææ, abiit in gentibus accipiens sibi inde Ecclesiam, ut impleretur quod dictum est : Vocabo non plebem meam plebem meam, et non dilectam dilectam ; et erit in loco ubi dictum est, Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi (Rom. 1x).

CAPUT XIV.

De visione Jacob, dum iret in Mesopotamiam, et voto ipsius.

Igitur egressus Jacob de Bersabee, pergebat Haran. Cumque venisset ad quemdam locum, et vellet in eo requiescere post solis occubitum, tulit de lapidibus qui jacebant, et supponens capiti suo, dormivit in eodem loco. Viditque in somnis scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens cælum; angelos quoque Dei ascendentes et descendentes per eam, et Dominum innixum scale dicentem sibi : Ego sum Deus Abraham patris tui, et Deus Isaac : terram, in qua dormis, tibi dabo et semini tuo, etc. (Isid.) Pergente autem Jacob in Mesopotamiam, venit in locum qui nunc Bethel vocatur, et posuit sub capite suo lapidem magnum, et dormiens vidit scalam subnixam innitentem caelo, et angelos Dei ascendentes et descendentes. Hoc viso evigilavit, unxitque lapidem dicens : Vere hic domus Dei est et porta cæli ; et his dictis, discessit. Somnus iste Jacob mors sive passio est Christi. Lapis ad caput ejus, qui nominatim quodammodo dictus est, etiam unctus Christus significatur. Caput enim viri Christus est. Quis enim nescit Christum ab unctione appellari ? Domus autem Dei, quia ibi natus est Christus in Bethlehem. Porta vero cæli, quia ibi in terram descendit, ibi iterum ad cælum conscendit. Erectio autem lapidis resurrectio Christi est. Porro scala Christus est, qui dixit : Ego sum via (Joan. xiv). Per hanc ascendebant angeli, et descendebant, in quibus significati sunt evangelistæ prædicatores Christi, ascendentes utique, cum ad intelligendam ejus supereminentiissimam divinitatem excedunt universam creaturam, ut eum inveniant *In principio Verbum apud Deum*, per quem facta sunt omnia (Joan. i); descendentes autem, ut cum inveniant *factum ex muliere, factum*

A sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. Illa enim scala a terra usque in cælum, a carne usque ad spiritum, quia in illo carnales, proficiendo, velut ascendendo spirituales fiunt, ad quos lacte nutriendos etiam ipsi spirituales descendunt quodammodo, cum eis non possunt loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Ipse est sursum in capite suo, ipse descensum in corpore suo, id est Ecclesia. Ipsum ergo scalam intelligimus, quia ipse dixit : *Ego sum via*. Ad ipsum ergo ascenditur, ut in excelsis intelligatur ; et ad ipsum descenditur, ut in bribus suis parvulus nutriatur. Et per illum solum se erigunt, ut eum sublimeret expectent. Per ipsum se etiam humiliant, ut eum sublimeret ac temperanter annuntient. Tropologicè vero in itinere dormire, est in hoc presentis vitæ transitorie rerum temporalium amore quiescere. (Greg.) In itinere dormire, est in dierum labentium cursu ab appetitu visibilium mentis oculos claudere, quos primis hominibus seductor aperuit, qui ait : *Scit enim Deus quod in quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri*. Unde et paulo post subditur : *Tulit de fructu illius, et comedit, deditque viro suo, qui comedit ; et aperti sunt oculi amborum*. Culpa quippe oculos concupiscentiæ aperuit, quos innocentia clausos tenebat. Angelos vero ascendentes et descendentes cernere, est civis supernæ patriæ contemplari ; vel quanto amore suo auctori super semetipsos inhæreant, vel quanta compassione charitatis nostris infirmitatibus condescendant. Et notandum valde est quod ille dormiens angelos conspexit, qui in lapidem caput ponit, quia nimirum ipsi, qui ab exterioribus operibus cessant, interna penetrant, qui intenta mente, quæ principale est hominis, imitationem sui Redemptoris observant. Caput quippe in lapide ponere, est mente Christo inhæreret. Qui enim a presentis vitæ actione remoti sunt, sed ad superna nullo amore rapiuntur, dormire possunt, sed videre angelos nequeunt, quia caput in lapide tenere contemnunt. Sunt namque nonnulli qui mundi quidem actiones fugiunt, sed nullis virtutibus exercentur. Hi nimirum torpore, non studio, dormiunt ; et ideo interna non conspiciunt, quia caput non in lapide, sed in terra posuerunt. Quibus plerumque contingit, ut quanto securius ab externis actionibus cessant, tanto latius immundæ in se cogitationis strepitum populorum congregant. Unde sub Judææ specie per prophetam torpente otio anima desletur, cum dicitur : *Viderunt eam hostes, et deriserunt sabbata ejus (Thren. i)*. Præcepto enim legis ab exteriori opere in Salvatore cessatur. Hostes ergo sabbata videntes irrident, cum maligni spiritus ipsa vocationis otia ad cogitationes illicitas pertrahunt, ut unaquæque anima quo remota ab externis actionibus Deo servire creditur, eo magis eorum tyrannidi illicita cogitando famuletur. Sancti autem viri quia mundi operibus non torpore, sed virtute sopiuntur, laboriosius dormiunt, quam vigilare poterunt. Quia in eo, quod actiones hujus sæculi deserentes superant, robusto conflictu quotidie contra

semetipsos pugnant, ne mens per negligentiam torpeat, ne subacta otio, ac desiderio immunda, frigescat, ne ipsius bonis desideriis plus justo inserviant, ne sub discretionis specie et parcendo a perfectione languescant. Agit hæc, et ab hujus mundi inquieta concupiscentia se penitus subtrahit, ac terrenarum actionum strepitum deserit, et per quietis studium virtutibus intenta, vigilans dormit. Neque enim ad contemplanda interna perducitur, nisi ab his quæ exterius implicant studiose subtrahatur. Hinc est enim quod per semetipsam Veritas dixit: *Nemo potest duobus dominis servire* (Matth. vi). Hinc Paulus ait: *Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat, cui se probavit* (II Tim. ii). Hinc per prophetam Dominus admonet dicens: *Vacate et videte, quoniam ego sum Deus* (Psal. xlv). Quod autem locutus est Dominus ad Jacob innixus scæ dicebat ei: *Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, et Deus Isaac. Terram in qua dormis tibi dabo, et semini tuo, eritque germen tuum quasi pulvis terræ. Dilataberis ad Occidentem et Orientem, Septentrionem et Meridiem, et benedicentur in te et in semine tuo cunctæ tribus terræ, etc.*, mystice designat, mandatum divinitatis ad humanitatem Christi directum, cui terra Ecclesiæ promittitur et semini illius, id est, populo Christiano usque in sempiternum. Cui dicit Pater: *Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ* (Psal. ii). Aliter, Occidens in hoc loco occasum vitiorum et peccatorum designat, Oriens lucem fidei vel ortum bonorum operum, Septentrio constrictionem voluptatis et mortificationem desideriorum. Meridies claritatem sapientiæ et fervorem charitatis non inconvenienter ostendit. Taliter enim veri potestas Jacob dilatatur, hoc est, infidelibus regnum Christi propagatur. Per occasum utique vitiorum et peccatorum, et per ortum fidei ac bonorum operum, per continentiam voluptatum, necnon per meditationem sapientiæ et fervorem dilectionis. Bene autem subditur:

Cum evigilasset Jacob de somno ait: Vere Dominus est in loco isto, et ego nesciebam. Pavensque: Quam terribilis est, inquit, locus iste: non est hic aliud nisi domus Dei et porta cæli. Hæc verba ad prophetiam pertinent, quia ibi futurum erat tabernaculum, quod constituit Deus in hominibus in primo populo suo. Portam cæli autem sic intelligere debemus, tanquam inde fiat aditus credentibus ad capeendum regnum cælorum. Spiritualitèr autem, quisquis post torporem inertiae rite evigilaverit, et per exercitium boni operis vere resurrexerit, sine dubio in Ecclesia supereminente gratiam Dei et introitum regni cælestis esse intelligit. Quod statuit lapidem Jacob, quem sibi ad caput posuerat, et constituit eum in titulum, et perdidit eum oleo, non aliquid idololatriæ simile fecit, non vel tunc vel postea frequentavit lapidem adorando aut ei sacrificando, sed signum fuit in prophetia evidentissime constitu-

tum, quæ pertinet ad unctionem. Unde Christi nomen a chrismate est appellatum.

Appellavitque nomen urbis Bethel, quæ prius Luza vocabatur. Nunc loco nomen imponit, et vocat eum Bethel, domum Dei: qui locus vocabatur antea Luza, quod interpretatur *nux* sive *amygdalon*. Unde ridicule quidam verbum Hebraicum *ulam* nomen esse urbis putant, cum ulam interpretetur *prius*. Ordo itaque iste est lectionis: *Et vocavit nomen loci illius Bethel, et prius Luza vocabulum civitatis antiquæ.* Omnes Scripturæ verbo *ulam*, sive *elam*, plenæ sunt, quod nihil aliud significat, nisi *ante* aut *prius*, vel *vestibulum*, sive *superliminare*, vel *postes*.

Vovit etiam votum dicens: Si fuerit Deus meus mecum, et custodierit me in via per quam ambulo, et dederit mihi panem ad vescendum, et vestimentum ad induendum, reversusque fuero prospere ad domum patris mei, erit mihi Dominus in Deum, et lapis iste quem erexi in titulum, vocabitur Domus Dei, etc. (Augustinus.) Quod autem vovit votum si prosperaretur cundo et redeundo, et decimas promisit domui Dei futuræ in loco illo, propheta est domus Dei, ubi et ipse rediens Deo sacravit, non illum lapidem Deum appellans, sed domum Dei, id est, quia in illo loco futura erat domus Dei.

CAPUT XV.

De adventu Jacob in Mesopotamiam, ubi juxta puteum Rachel agnovit.

(CAP. XXIX.) *Profectus ergo Jacob venit ad terram Orientalem; et vidit puteum in agro, tresque greges ovium accubantes juxta eum. Nam ex illo adaquabantur pecora, et os ejus grandi lapide claudebatur, etc.* (Isidorus.) Figuraliter per oves justorum populi significantur, sicut illud, quod dictum est in Evangelio: *Statuet oves ad dexteram* (Matth. xxv). Pastores vero prophetæ sunt, qui usque ad adventum Domini, Spiritu sancto mundati, populum Israel gubernabant. Lapis puteo superpositus figuram Domini præferbat; puteus, gratiam Spiritus sancti per prædicationem Christi venturam ad Ecclesiam ex gentibus, quæ oblecta erat, nondum adveniente et homine facto Christo. Aliter, per puteum baptismus, per agrum hic mundus exprimitur. Quod autem tres greges ovium accubare dicuntur juxta puteum, significat eos, qui ad sanctæ Trinitatis fidem capiendam pertinent, in humilitate expectere baptismi gratiam. Lapis, quia claudebat os putei, duritiam infidelitatis insinuat, qua abjecta, homines possunt rite baptismum percipere. Pastores autem doctores sunt Ecclesiæ, quia, amoto lapide per Jacob, adaquabant greges; quia, Christo auferente omnem infidelitatem ab eorum cordibus quos prædestinavit ad baptismi sacramentum pertinere, rite credentes abluuntur unda purificationis. Item aqua putei significat scientiam Veteris Testamenti, quam lapis claudebat, quia littera legis sensum spirituales in eo celabat; sed veniente Christo lapis remotus est, cum per prædicationem Novi Testamenti umbra legis exclusa, et veritas Evangelii patefacta est.

Adhuc loquebantur, et ecce Rachel veniebat cum ovibus patris sui, nam gregem ipsa pascebat. Quam cum vidisset Jacob, et sciret consobrinam suam, ovesque Laban avunculi sui, amovit lapidem, quo puteus claudebatur, et adaquato grege, osculatus est eam; elevataque voce flevit, et indicavit ei quod frater esset patris ejus, et filius Rebeccæ, etc. (Augustinus.) Quod venit Rachel cum ovibus patris sui, et dicit Scriptura quod eum vidisset Jacob Rachel filiam Laban fratris matris suæ, accessit et revolvit lapidem ab ore putei, magis notandum est aliquid Scripturam prætermittere, quod intelligere debemus, quam ulla quæstio commovenda. Intelligitur enim quod illi cum quibus primo loquebatur Jacob, interrogati quæ esset quæ veniebat cum ovibus, ipsi dixerunt filiam esse Laban. Quam utique Jacob non noverat, sed illius interrogationem responsionemque illorum Scriptura prætermittens intelligi voluit quod scriptum est :

Osculatus est Jacob Rachel, et exclamans voce sua flevit, et indicavit quod frater esset patris ejus, et quia filius Rebeccæ. Consuetudinis quidem fuit, maxime in illa simplicitate antiquorum, ut propinqui propinquos oscularentur, et hoc hodie fit in multis locis. Sed quæri potest quomodo ab incognito illa osculum acceperit, sed postea indicavit Jacob propinquitatem suam. Ergo intelligendum est aut illum, qui jam audierit quæ illa esset, confidenter in ejus osculum irruisse, aut postea Scripturam narrasse per recapitulationem, quod primo factum erat, id est, quod indicaverat Jacob quis esset, sicut de paradiso postea dicitur, quomodo Deus eum instituerit, cum jam dictum esset quod plantavit paradysum, et posuerit illic hominem, quem finxerat, et multa per recapitulationem dicta intelliguntur.

CAPUT XVI.

De servitute Jacob, qua servivit Laban pro duabus filiabus ejus, et significatione mystica eorumdem filiarum.

Habebat vero Laban filias duas: nomen majoris Lia, minor appellabatur Rachel. Sed Lia lippis erat oculis. Rachel decora facie et venusto aspectu. Quam diligens Jacob, ait: Serviam tibi pro Rachel filia tua minore septem annis. Respondit Laban: Melius est ut tibi eam dem, quam viro alteri; mane apud me. Servivit igitur Jacob pro Rachel septem annis, et videbantur illi pauci dies præ amoris magnitudine. Dixitque ad Laban: Da mihi uxorem meam, quia tempus expletum est ut ingrediar ad eam. Qui, vocatis multis amicorum turbis ad convivium, fecit nuptias; et vespere filiam suam Liam introduxit ad eum, dans ancillam filię Zelpham nomine, etc. Quod scriptum est, et servivit Jacob pro Rachel annis septem, et erant in conspectu ejus velut pauci dies, eo quod diligebat eam, quærendum quomodo dictum sit, cum magis etiam breve tempus longum esse soleat amantibus. Dictum est ergo propter laborem servitutis, quem facilem et levem amor faciebat. Quid in his duabus uxoribus Jacob, Lia videlicet et Rachel, nisi activa et

contemplativa vita signatur? Lia quippe interpretatur laboriosa, Rachel vero ovis, vel visus principium. Activa autem vita laboriosa est, quia desudat in opere. Contemplativa vero simplex, ad solum videndum principium anhelat, videlicet ipsum qui ait: Ego principium, propter quod et loquor vobis (Joan. viii). Beatus autem Jacob Rachel quidem concupierat, sed in nocte accepit Liam, quia videlicet omnis qui convertitur ad Dominum contemplativam vitam desiderat, quietem æternæ patriæ appetit, sed prius necesse est ut in nocte vitæ præsentis operetur bona quæ potest, desudet in labore, id est, Liam accipiat, ut post, ad videndum principium, in Rachel amplexibus requiescat.

Erat autem Rachel videns et sterilis; Lia autem lippa, sed secunda. Rachel pulchra et infecunda, quia nimirum mens quæ contemplando otia appetit, plus videt, sed minus Deo filios generat. Cum vero ad laborem se prædicationis dirigit, minus videt, sed amplius parit. Contemplativa ergo vita speciosa est in animo; sed dum quiescere in silentio appetit, filios non generat ex prædicatione. Videt et non parit, quia quietis suæ studio minus se in aliorum collectionem succendit, et quantum introrsum conspicit, aperire aliis prædicando non sufficit. Lia vero lippa et fecunda est, quia activa vita dum occupatur in opere, minus videt, sed dum modo per verbum, modo per exemplum, ad imitationem suam proximos accendit, multos in bono opere filios generat; et si in contemplatione mentem tenere non valet, ex eo tamen quod agit exterius gignere sequaces valet. Post Liæ ergo complexus ad Rachelem Jacob pervenit, quod profecto quisque activæ vitæ ad fecunditatem jungitur, et post contemplativæ ad requiem copulatur.

Facio mane vidit Jacob Liam, et dixit ad socerum suum: Quid est quod facere voluisti? Nonne pro Rachel servivi tibi? Quare imposuisti mihi? Respondit Laban: Non est in loco nostro consuetudinis ut minores ante tradamus ad nuptias. Imple hebdomadam dierum hujus copulæ, et hanc quoque dabo tibi opere quo serviturus es mihi septem annis aliis. Acquivit placito, et, hebdomada transacta, Rachel duxit uxorem, cui pater servam Balam dederat, etc. Non igitur, ut quidam male æstimant, post septem annos alios Rachel accepit uxorem, sed post septem dies nuptiarum uxoris primæ. Nam sequitur: Et ingressus est ad Rachel, et dilexit Rachel magis quam Liam, et servivit ei septem annis aliis.

CAPUT XVII.

De generatione filiorum Jacob ex quatuor uxoribus.

Videns Dominus quod despiceret Liam, operuit vulvam ejus, sorore sterili permanente. Quæ conceptum genuit filium, vocavitque nomen ejus Ruben, etc. Omnium patriarcharum, propter compendium lectionis, etymologias nominum volo pariter dicere. (Hieronym.) Et vocavit, inquit, nomen ejus Ruben, dicens: Quia vidit Dominus in humilitate mea. Ruben interpretatur visionis filius.

Et concepit, inquit, alterum filium, et dixit: Quoniam exaudivit me Dominus, eo quod odio me haberet vir meus, et dedit mihi etiam hunc; et vocavit nomen ejus Simeon. Ab eo quod sit exaudita, Simeoni nomen imposuit. Simeon quippe interpretatur auditio. De tertio vero sequitur:

Et concepit adhuc, et peperit filium, et dixit: Nunc erit mecum vir meus, quia peperit ei tres filios; ideo vocavit nomen ejus Levi. Ubi nos legimus, apud me erit vir meus, Aquila interpretatus est, applicabitur vir meus mihi, quod Hebraice dicitur *ilaue*, *לילי*, et a doctoribus Hebræorum aliter fertur, ut dicant, *persequetur me vir meus*, id est: Non ambigo de amore in me viri mei; erit mihi hac in vita comes, et ejus dilectio me ad mortem usque deducet. et prosequetur; tres enim ei filios genui.

Et concepit et peperit, et genuit filium et dixit: Nunc super hoc confitebor Domino; et ob id vocavit nomen ejus Juda. Juda confessio dicitur; a confessione utique confessoris nomen est dictum. Verumtamen hic confessio pro gratiarum actione aut pro laude accipitur, ut frequenter in psalmis et in Evangelio. *Confiteor tibi, inquit, Pater Domine cæli et terræ* (Matth. xi), id est, gratias ago tibi, sive glorificabo te.

(CAP. XXX.) *Et concepit Bala, et peperit Jacob filium, et dixit Rachel: Judicavit me Dominus, et exaudivit vocem meam, et dedit filium; propterea vocavit nomen ejus Dan.* Causam nominis expressit, ut ab eo quod judicasset se Dominus, filio ancillæ judicii nomen imponeret. Dan quippe interpretatur judicium.

Et concepit adhuc, et peperit Bala ancilla Rachel filium secundum Jacob, et dixit Rachel: Habitare me fecit Deus habitatione cum sorore mea, et invalui; et vocavit nomen ejus Nephtali. Causam nominis Nephtali multo aliter hic lex ponit, quam in libro Hebraicorum nominum scripta est. Unde et Aquila ait: *Συνανεστρίψεν με ὁ Θεός, καὶ συνανεστρίψην.* Pro quo in Hebræo scriptum est, *naphthule Elohim naphthaleti*, *נפתלי אלהים נפתלי*. Unde a conversatione, sive comparisonem, quia utrumque sonat comparisonem, sive conversationem, hoc est, Nephtalim, filio nomen imposuit. Quod autem sequitur:

Et peperit Zelpha, ancilla Lia, Jacob filium, et dixit Lia: In fortuna; et vocavit nomen ejus Gad. Ubi nos posuimus in fortuna, et Græce dicitur *ἐν τύχῃ*, quod potest et eventus dici, in Hebræo habet *bagad*, *בגד*, quod Aquila interpretatur *venit accinctio*, nos autem dicere possumus in procinctu. *Ba* enim potest et præpositione sonare in, et venit. Ab eventu ergo sive procinctu, qui gad dicitur, Gad Zelphæ filius vocatus est. Sequitur:

Et peperit Zelpha ancilla Lia filium secundum Jacob, et dixit Lia: Beata ego, quia beatificant me mulieres; et vocavit nomen ejus Aser divitiæ. Male additæ sunt divitiæ, id est, *πλοῦτος*, cum etymologia nominis Aser Scripturæ auctoritate pandatur dicentis: Et ab eo quod beatificant me mulieres, et ab eo quod beata

dicatur ab omnibus, filium suum beatum vocaverit. Aser ergo non divitiæ, sed beatus dicitur, diutaxat in præsentis loco. Nam in aliis, secundum ambiguitatem verbi, possunt et divitiæ sic vocari.

Et audivit Deus Liam, et concepit, et peperit Jacob filium quintum, et dixit Lia: Dedit Dominus mercedem meam, quia dedi ancillam meam viro meo, et vocavit nomen eis Issachar. Etymologiam nominis Septuaginta interpretes ediderunt, *est merces*. Non igitur, ut plerique addito pronomine male legunt, æstimandum est ita scriptum esse, quod est merces, sed totum nomen interpretatur, *est merces*. *Ies*, *יש*, quippe dicitur, *est*, et *sachar*, *רש*, *merces*. Hoc autem ideo, quia mandragoris filii Ruben introitum qui Racheli debebatur ad se viri emerat. Sequitur:

Et concepit Lia adhuc, et peperit filium sextum Jacob, et dixit Lia: Dotavit me Dominus dote bona. Ex hoc tempore habitabit mecum vir meus, quia peperit ei sex filios. Et vocavit nomen ejus Zabulon. Ubi nos posuimus, *habitabit mecum*, et Septuaginta interpretati sunt, *diliget me*, in Hebræo habetur, *Isboleni*, *יבולני* et est sensus: Quia sex filios genui Jacob, propterea jam secunda sum; habitabit namque mecum vir meus: unde et filius meus vocetur habitaculum. Male igitur et violenter in libro Nominum, Zabulon *fluxus noctis* interpretatur.

Et post hoc peperit filiam, et vocavit nomen ejus Dina. Hæc transfertur in causam, quam significantius Græce *δικαιον* vocant. Jurgii namque in Sichimis causa exstitit. Post filios et parentum ponenda sunt nomina. Lia interpretatur *laborans*. Rachel *ovis*: cujus filius Joseph, ab eo quod sibi alium addi mater optaverat, vocatur *augmentum*. Nunc autem quid rerum significaverint quatuor uxores Jacob, quaerendum est, quarum duæ liberae, duæ ancillæ fuere. Vidimus namque Apostolum in libera et ancilla, quas habebat Abraham, duo Testamenta intelligere. Sed ibi in una et una facilius apparet quod dicitur, hic autem duæ sunt et duæ. Deinde ibi ancillæ filius exheredatur. Hic vero ancillarum filii simul cum filiis liberarum terram promissionis accipiunt. Unde procul dubio aliquid significatur, quanquam duæ liberæ uxores Jacob, ad novum testamentum, quo in libertate vocati sumus existimentur pertinere, non tamen frustra duæ sunt, nisi quia duæ vitæ nobis in Christi corpore prædicantur: una temporallis, in qua laboramus; alia æterna, in qua dilectionem Dei contemplabimur. Lia namque interpretatur *laborans*. Rachel autem *visus principium*, sive *verbum*. Actio ergo hujus vitæ, in qua vivimus ex fide, laboriosa est in operibus, et incerta quo exitu perveniat ad utilitatem eorum quibus consulere volumus. Ipsa est Lia prior uxor Jacob, ac per hoc et infirmis oculis fuisse commemoratur. Cogitationes namque mortaliū timidæ, et incertæ sunt providentiæ nostræ. Spes vero æternæ contemplationis Dei, habens certam intelligentiam veritatis, ipsa est Rachel: unde et dicitur bona facie et pulchra specie. Hanc amat enim omnis pie studiosus, et propter hanc servit

gratiæ Dei, qua peccata nostra et si fuerint sicut phœnicium, tanquam nix dealbabitur. Laban quippe interpretatur dealbatio, cui servivit Jacob propter Rachel. Neque enim se quisque convertit sub gratia remissionis peccatorum servire justitiæ, nisi ut quiete vivat in verbo, ex quo videtur principium, quod est Deus. Ergo propter Rachel, non propter Liam servitur. Nam quis tantum amaverit in operibus justitiæ laborem actionum atque passionum? quis eam vitam propter seipsam petierit? sicut nec Jacob Liam, sed tantum sibi in nocte suppositam in usu generandi amplexus, fecunditatem ejus expertus est. Dominus enim eam, quia per seipsam diligere non poterat primo, ut ad Rachel perveniretur tolerari fecit, deinde propter filios commendavit. Ita vero utilis unusquisque Dei servus sub dealbationis peccatorum suorum gratia constitutus, quid aliud amans, et in sua conversatione meditatur, nisi doctrinam sapientiæ? Quam plerique suscepturos putant statim, ut se in septem præceptis legis exercuerint, quæ sunt de dilectione proximi ne cuique noceatur, id est: *Honora patrem tuum et matrem. Non mœchaberis. Non occides. Non furaberis. Non falsum testimonium dices. Non concupisces uxorem proximi tui. Non concupisces rem proximi tui* (Exod. xx). Quibus observatis, posteaquam homini pro concupita dilectione doctrinæ, per tentationes varias, quasi per hujus seculi noctem tolerantia laboris adhæserit, velut pro Rachel Lia inopinata conjungitur, et hanc sustinet, ut ad illam perveniat, si perseveranter amat acceptis septem aliis præceptis, ac si ei dicatur: Servi alios septem annos pro Rachel, ut sit pauper spiritu, mitis, lugens, esuriens et sitiens justitiam, misericors, mundi cordis, pacificus. Vellet enim homo, si fieri posset, sine ulla tolerantia laboris quæ in agendo patiendique est amplectenda, statim ad pulchræ contemplationis delicias pervenire, sed hoc non potest in terra morientium. Hoc namque videtur significare, quod dictum est ad Jacob: *Non est moris in loco hoc ut minor habeatur priusquam major*. Quia non absurde major appellatur, qui tempore prior est. Prior est autem in hominis eruditione labor boni operis, quam requies contemplationis. Ad unum ergo contendendum, sed propter hoc multa referenda sunt. Itaque duæ sunt uxores Jacob liberæ, ambæ quippe sunt filia remissionis peccatorum, hoc est dealbationis, quod est Laban, verumtamen una amatur, alia toleratur. Sed quæ toleratur, ipsa prius et uberius fecundatur, ut si non propter seipsam, certe propter filios diligatur. Labor namque justorum maximum fructum habet in eis quos regno Dei generat inter multas tribulationes et tentationes, prædicando Evangelium ad eos qui sunt in laboribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus sæpius, propter quos *habet foris pugnas, intus timores*, quosque gaudium et coronam suam vocant. Nascuntur autem eis facilius atque copiosius ex illo sermone fidei, quo prædicant Christum crucifixum. Rachel autem clara aspectu mente excedit Deo, et

A videt in principio Verbum Deum apud Deum, et vult parere, et non potest, quia *Generationem ejus quis enarrabit?* Ideoque contemplandi otia appetit, ut divinitatem ineffabilem cernat. Vacare vult ab omni negotio, et ideo sterilis, quia in variis pressuris non subvenit. Sed quia ipsa interdum procreandi charitate inardescit (vult enim docere quod novit), videt sororem labore agendi filiis abundantem, et dolet potius currere homines ad eam virtutem, qua eorum necessitatibus consulatur, quam ad illam unde divinum aliquid discitur. Hic dolor figuratus videtur in eo quod scriptum est: *Et zelavit Rachel sororem suam*. Proinde quia purus intellectus spiritualis substantiæ verbis carne editis exprimi non potest, elegit doctrina sapientiæ per quaslibet corporeas similitudines insinuare divinas, sicut elegit Rachel ex viro suo et ancilla suscipere filios, quam sine filiis omnino remanere. Bala quippe, ancilla Rachel, interpretatur *inveterata*. De veteri quippe vita, carnalibus sensibus dedita, corporeæ cogitantur imagines, etiam cum aliquid de spirituali et incommutabili substantia Divinitatis auditur. Suscipit et Lia de ancilla sua liberos, amore habendi numerosiores proles accensa. Invenimus autem Zelpham ancillam ejus interpretari *os dicens*, quapropter hæc ancilla illos figurat quorum in prædicatione fidei evangelicæ os erat, et cor non erat. De quibus scriptum est: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me* (Isa. xxix). De quibus Apostolus dicit: *Qui prædicat non furandum furaris* (Rom. 11). C Verumtamen, ut etiam per hanc conditionem libera illa uxor Jacob laborans filios hæredes regni suscipiat, ideo Dominus dicit: *Quæ dicunt facite; quæ autem faciunt, facere nolite* (Matth. xxiii). Unde et Apostolus: *Sive, inquit, occasione, sive veritate, Christus annuntietur; et in hoc gaudeo, sed et gaudebo* (Philip. 1); tanquam et ancilla pariente, de prole numerosiore lætatur. Est vero quidam Liæ fetus ex beneficio Rachel editus, cum virum suum secum debita nocte concubiturum, acceptis a filio Liæ mandragoricis malis, cum sorore cubare permittit. Quid enim de mandragora dicendum est? Proinde rem comperi pulchram et suave olentem, sapore autem insipido; et ideo in illo mandragorico pomo figurari intelligam famam bonam popularem. D Unde dicit Apostolus: *Oportet etiam testimonium habere bonum ab eis qui foris sunt* (1 Tim. iii); qui licet parum sapiant, reddunt tamen plerumque labori eorum per quos sibi consulitur, et splendorem laudis, et odorem bonæ opinionis. Nec ad istam gloriam popularem primi perveniunt eorum qui sunt in Ecclesia, nisi quicumque in actionum periculis et labore versantur. Propterea Liæ filius mala mandragorica invenit exiens in agrum, id est, honeste ambulans ad eos qui foris sunt. Doctrina vero illa sapientiæ quæ a vulgi strepitu remotissima, in contemplatione veritatis dulci delectatione defigitur, hanc popularem gloriam quantulumcumque non assequeretur, nisi per eos qui in mediis turbis, agendo

ac suadendo, populis præsunt, quia dum isti actuosi et negotiosi homines, per quos multitudinis administratur utilitas, et quorum auctoritas populis chara est, testimonium perhibent etiam vitæ propter studium conquirendæ et contemplandæ veritatis, otiose quodammodo mala mandragorica per Liam veniunt ad Rachel, ad ipsam vero Liam per filium primogenitum, id est, per honorem fecunditatis ejus, in quo est omnis fructus laboriosæ atque inter certamina tentationum periclitantis actionis, quam plerique bono ingenio præditi studioque flagrantes, quamvis idonei regendis populis esse possint, tamen evitant propter turbulentas occupationes, et in doctrinæ otium toto pectore, tanquam in speciosæ Rachel feruntur amplexus. Et quia bonum est ut etiam hæc vita latius innoscens popularem gloriam mereatur, injustum est autem ut eam consequatur, si amatorem suum administrandis ecclesiasticis curis aptum et idoneum in otio detinet, nec gubernationem communis utilitatis impartit; propterea Lia sorori suæ dixit:

Parvum est tibi quod virum meum accepisti, insuper et mandragoras filii mei vis accipere? Per unum virum significans eos omnes qui cum sint agendi virtute habiles et digni quibus regimen Ecclesiæ committatur ad dispensandum fidei sacramentum, studio doctrinæ accensi, atque indagandæ et contemplandæ sapientiæ, se ab omnibus actionum molestiis removere, atque in otio discendi aut docendi volunt condesere. Ita ergo dictum est: *Parvum est tibi quod accepisti virum meum, insuper et mandragoras filii mei vis accipere?* Ac si diceret: Parvum est quod homines ad laborem rerum regendarum necessarios in otio detinet vita studiosorum, insuper et popularem gloriam requirit? Proinde ut eam juste comparet, impartit Rachel virum sorori suæ illa nocte, ut scilicet, qui virtute laboriosa regimini populorum accommodati sunt, etiam si scientiæ vacare elegerint, suscipiant experientiam tentationum, curarum quoque sarcinam pro utilitate communi, ne ipsa doctrina sapientiæ, cui vacare statuerant, blasphemetur, neque adipiscatur ab imperitoribus populis existimationem bonam, quod illa poma significant, et quod necessarium est ad exhortationem discendum. Sed plane, ut hanc curam suscipiant, vi coguntur satis, et hoc significatum est, quod cum veniret de agro Jacob, occurrit ei Lia, eumque detinens ait: *Ad me intrabis, conduzi enim te pro mandragoris filii mei.* Tanquam diceret: doctrinæ quam diligis vis conferre bonam opinionem? noli fugere officiosum laborem. Hæc in Ecclesia geri quisquis adverterit cernit, et experitur in exemplis quod intelligimus in libris. Quis non videat hoc geri toto orbe terrarum, venire homines ab operibus sæculi, et ire in otium cognoscendæ et contemplandæ veritatis, tanquam in amplexu Rachel, et excipi de transverso ecclesiastica necessitate, atque ordinari in laborem, tanquam Lia dicente, *Ad me intrabis?* Quibus istud mysterium Dei dispenantibus, ut in

nocte hujus sæculi filios generent fidei, laudatur etiam a populis illa vita, cujus amore conversi, spem sæculi reliquerunt, et ex cujus professione ad misericordiam regendæ plebis assumpti sunt. Illi enim agunt in omnibus laboribus suis, ut illa professio qua se converterant, quia tales rectores populi dedit, latius et clarius glorificetur, tanquam non recensantes noctem Liæ, ut Rachel pomis suave olentibus et clare nitentibus potiatur. Quæ aliquando et ipsa, misericordia Dei præstante, per seipsam parit, vix tandem quidem, quia perrarum est ut *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* (Joan. 1), et quidquid de hac re pie sapienterque dicitur, sine phantasmate carnalis cogitationis, et salubriter, vel ex parte capiatur. Alio quoque sensu Liam et Rachel Victorinus martyr et cæteri in similitudinem Ecclesiæ vel Synagogæ interpretati sunt. Liam enim majorem natu Synagogæ tenuisse typum æstimabant, quia prior Dei genuit populum. Hæc quidem et oculis legitur grava, quia lex per Moysen data cooperta est atque signata. Rachel autem, junior et pulchra, prius sterilis et postmodum secunda, similitudo est Ecclesiæ: junior quia tempore posterior; pulchra, quia sancta corpore et spiritu. Oculi ejus decori, quia Evangelium perspicere meruerunt; quæ etiam tandiu sterilis fuit, quousque Synagoga populum generavit. Cur autem pro Rachel servivit, et supponitur ei Lia major, nisi quia Dominus, ut Ecclesiam assumeret, prius Synagogam sibi conjunxit? Servitus itaque ipsa Jacob septem annorum pro duabus uxoribus hujus vitæ præsentis tempus significat, quia per septem dies evolvitur, in qua Dominus formam servi accepit, factus obediens paternæ voluntati usque ad mortem. Ille enim pro omnibus servivit, et Dominus noster ait: *Non venit filius hominis ministrari, sed ministrare* (Math. xx). Ille oves pavit, et Dominus in Evangelio dicit: *Ego sum pastor bonus* (Joan. x). Ille mercedis lucro varium sibi pecus abstulit: Christus diversarum gentium varietatem sibi comgregavit. Ille tres virgas amputatis corticibus, in alveis aquarum apposuit, ut earum contemplatione multiplicarentur ejus oves, et Dominus noster in aqua baptismatis, trium personarum nomina, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, populo fidei proposuit, ut quisquis hoc pleno corde perspexerit, efficiatur ovis Dei. Qualiter autem hæc res secundum historiam intelligi debeat, non est prætereundum.

CAPUT XVIII.

De servitute Jacob, qua servivit Laban pro gregibus suis.

Potente igitur Jacob suum socerum, ut cum uxoribus et liberis suis liceret sibi ad parentes redire, suasit ei Laban, ut secum maneret aliquantum temporis, dixitque ei:

Quid dabo tibi? At ipse respondit. Nihil volo. Sed si feceris quod postulo, iterum pascam, et custodiam pecora tua. Gyra omnes greges tuos, et separa cunctas oves varias, et sparso vellere, et quodcumque fulvum et

maculosum variumque fuerit, tam in ovibus, quam in capris, erit merces mea; respondebitque mihi cras justitia mea, quando placiti tempus advenerit coram te, etc. Multum apud Septuaginta interpretes confusus est sensus, et usque in præsentem diem nullum potui invenire nostrorum qui ad liquidum quid in hoc loco dicretur exponeret. Vis, inquit, Jacob me servire tibi etiam alios septem annos? fac, quod postulo. Separa omnes discolores et varias tam oves, quam capras, et trade in manus filiorum tuorum. Rursumque ex utroque grege alba et nigra pecora, id est, unius coloris da mihi. Si quid igitur ex albis et nigris, quæ unius coloris, sunt, varium natum fuerit, meum erit. Si quid vero unius coloris, tuum. Rem non difficile postulo. Tecum facit natura pecorum, ut alba ex albis, et nigra nascantur ex nigris, mecum erit justitia mea, dum Deus humilitatem meam respicit et laborem. Optionem Laban datam libenter arripuit, et ita ut Jacob postulabat faciens, trium dierum iter inter Jacob et suos filios separavit, ne quis ex vicinitate pecoris nasceretur dolus. Itaque Jacob novam stropham commentus est, et contra naturam albi et nigri pecoris naturali arte pugnavit. Tres enim virgas populeas, et amygdalinas, et maligranati, quanquam Septuaginta styraceas, et nuceas, et plataninas, habeant, ex parte decorticans, varium virgarum fecit colorem, ut ubicunque in virga corticem reliquisset antiquus permaneret color; ubi vero tulisset corticem, color candidus panderetur. Observabat ergo Jacob, et tempore quo ascendebantur pecora et post calorem diei ad potandum avide pergebant, discolores virgas ponebat in canalibus, et admissis arietibus et hircis, in ipsa potandi aviditate oves et capras faciebat ascendi, ut ex duplici desiderio, dum et avide bibunt et ascenduntur a maribus, tales fetus conciperent, quales umbras arietum et hircorum desuper ascendentium in aquarum speculo contemplabantur. Ex virgis enim in canalibus positis varius etiam erat imaginum color. Nec mirum hanc in conceptu femininarum esse naturam, ut quales perspexerint sive mente conceperint, in extremo voluptatis æstu, quo concipiunt, talem sobolem procreent, cum hoc ipsum etiam in equarum gregibus apud Hispanos dicatur fieri, et Quintilianus in ea controversia qua accusatur matrona quod Æthiopem peperit, pro defensione illius argumentetur hanc conceptuum esse naturam quam supra diximus. Et scriptum reperitur in libris antiquissimi et peritissimi medici Hippocratis, quod mulier quædam suspicione adulterii fuerat punienda, cum pulcherrimum peperisset, utrique parenti generique dissimilem, nisi memoratus medicus solvisset quæstionem, illos monens quærere num forte aliqua talis pictura esset in cubiculo, qua inventa, mulier a suspicione liberata est. (Aug.) Sed ad hanc rem, quam fecit Jacob, virgarum ex diversis arboribus trium copulatio quid contulerit utilitatis, quod attinet ad varias pecudes multiplicandas, non apparet omnino, nec aliquid ad hoc commo-um interest,

utrum ex unius generis ligno varientur virgæ, an plura sint lignorum genera, cum sola quæratur colorum varietas. Ac per hoc inquiri cogit prophetiam, et aliquam figuratam significationem res ista: quam sine dubio ut propheta fecit Jacob, et ideo nec fraudis arguendus est. Non enim tale aliquid, nisi relatione spirituali eum fecisse credendum est. Postquam autem nati fuerant agni et hædi varii et discolores ex albis et unius coloris gregibus, separabat illos Jacob, et procul esse faciebat a pristino grege. Si qui autem nascebantur unius coloris, id est, albi vel nigri, tradebat in manus filiorum Laban, et ponebat virgas, quas discoloraverat [discoriaverat] in canalibus, ubi effundebatur aquæ, et veniebant ad potandum, contra pecora, ut conciperent eo tempore cum venirent ad potandum. Et concipiebant pecora contra virgas Jacob, quas posuerat ante pecora in canalibus ad concipiendum in eis, et in serotinis ovibus non ponebat, et fiebant serotina Laban, et temporanea Jacob. Hoc in Septuaginta interpretibus non habetur; sed pro serotinis et temporaneis, aliud nescio quid, quod ad sensum non pertinet, transtulerunt. Quod autem dicit Scriptura, hoc est: Jacob prudens et callidus, justitiam et æqualitatem etiam in nova arte servabat. Si enim omnes agnos et hædos varios pecora procreasent, erat aliqua suspicio doli, et aperte huic rei Laban invidus contraisset. Ergo ita omnia temperavit; ut et ipse fructum sui laboris acciperet, et Laban non penitus spoliaretur; sed si quando oves et capræ primo tempore ascendebantur, quia melior est vernalis [vernus] fetus, ante ipsas ponebat virgas, ut varia soboles nasceretur. Quæcunque autem oves et capræ sero quærebant marem, ante harum oculos non ponebat virgas, ut unius coloris pecora nascerentur; et quidquid nascebatur primum, suum erat, quia discolor et varium erat; quidquid postea, Laban. Unius enim tam in nigro quam in albo coloris pecus oriebatur. In eo autem loco ubi scriptum est, ut conciperent in virgis, in Hebræo habet, *iehammenna* יֶהַמְנָנָה. Vim verbi Hebraici, nisi circuitu exprimere non possum. Iehamnienna enim proprie dicitur extremus in coitu calor, quo corpus omne concutitur, et patranti voluptati vicinus est finis. (Greg.) Potest autem et secundum mysticum sensum, hoc factum et alio modo intelligi. Intellectus sacri eloquii inter textum et mysterium tanta est libratione pensandus, ut utriusque partis lance moderata, hunc neque nimix discussionis pondus deprimat, neque rursum torpor incuriæ vacuum relinquat. Multæ quippe ejus sententiæ tanta allegoriarum conceptione sunt gravidæ, ut quisquis eas ad solam tenere historiam nititur, earum notitia per suam incuriam privetur. Nonnulla vero ita exterioribus præceptis inserviunt, ut si quis eas subtilius penetrare desideret, intus quidem nihil inveniat, sed hoc sibi etiam quod foris loquuntur abscondat. Unde bene quoque narratione historica per significationem dicitur:

Tollens Jacob virgas populæas virides et amygdalinas

et ex platani, ex parte decorticavit eas, et reliqua. Quid est virgas virides et amygdalinas atque ex platani ante oculos gregum ponere, nisi per Scripturæ seriem antiquorum Patrum vitas atque sententias in exemplum populis præbere? Quæ nimirum quia juxta rationis examen rectæ sunt, virgæ nominantur. Quibus ex parte corticem subtrahit, ut in his quæ exspoliantur, intus candor appareat; et ex parte corticem servat, si ut fuerant exteriori in veritate permaneat; variusque virgarum color efficitur, dum cortex ex parte subtrahitur, et ex parte retinetur. Ante considerationis enim nostræ oculos prædicantium Patrum sententiæ quasi virgæ variæ ponuntur, in quibus dum plerumque intellectum litteræ fugimus, quasi corticem subtrahimus; et dum intellectum litteræ plerumque sequimur, quasi corticem reservamus. Dumque ab ipsis cortex litteræ subtrahitur, allegorice candor interior demonstratur; et cum cortex relinquitur, exterioris intelligentiæ virentia exempla monstrantur. Quas bene Jacob in aquæ canalibus posuit, quia et Redemptor noster in libris eas sacræ scientiæ, quibus nos intrinsecus infundimur, sinit. Has aspicientes arietes cum ovibus cœunt, quia rationales nostri spiritus intellectus, dum earum intentione defixi sunt, singulis quibus actionibus permiscuntur tales fetus operum procreant, qualia exempla præcedentium in vocibus præceptorum vident; et diversum colorem prolis boni operis habent quia nonnunquam subtracta litteræ cortice, acutius interna considerant, et reservato nonnunquam historiæ tegmine, bene se in exterioribus formant.

Ditatusque est homo ultra modum; et habuit greges multos, et ancillas, et servos, camelos et asinos.

CAPUT XIX.

De reditu Jacob ex Mesopotamia cum uxoribus et liberis, et pacto quod cum Jacob inivit Laban.

(CAP. XXXI.) *Postquam autem audivit verba filiorum Laban dicentium: Tulit Jacob omnia quæ fuerunt patris nostri, et de illius facultate ditatus, factus est inclutus, animadvertit quoque faciem Laban quod non esset erga se sicut heri et nudius tertius, maxime dicente sibi Domino: Revertere in terram patrum tuorum, et ad generationem tuam, eroque tecum. Misit et vocavit Rachel et Liam in agrum, ubi pascebat greges, dixitque eis: Video faciem patris vestri, quod non sit erga me sicut heri et nudius tertius. Deus autem patris mei fuit mecum, et ipsæ nostis quod totis viribus meis servierim patri vestro. Sed pater vester circumvenit me, et mutavit mercedem meam decem vicibus, et reliqua. Et pater vester, inquit, mentitus est mihi et mutavit mercedem meam decem vicibus; et non dedit ei Deus ut noceret mihi. Si dixerat hoc: Varium pecus erit merces tua, nascebatur omne pecus varium; et si dixerat: unius coloris erit merces tua, nascebatur omne pecus unius coloris. Pro eo quod nos posuimus, mutavit mercedem meam decem vicibus, Septuaginta interpretes posuerunt, decem agnis, nescio qua opinione ducti, cum verbum Hebraicum *monim* מנימים, numerum magis quam agnos sonet.*

Denique et ex consequentibus hic magis sensus probatur, quod per singulos fetus semper Laban conditionem mutaverit. Si videbat varium nasci pecus, post fetum dicebat: Volo ut in futuro mihi varia nascentur. Jacob quippe hoc audito, virgas in canalibus non ponebat, ut futuros fetus sibi pecora unius coloris procrearent. Rursum cum vidisset unius coloris nasci pecora Laban, suæ partis ea fieri debere dicebat. Et quid plura? usque ad vices decem semper a Laban pecoris sui Jacob mutata conditio est; et quodcunque sibi proposuerat ut nasceretur, in colorem contrarium vertebatur. Ne cui autem in sex annis decem pariendi vices incredibiles videantur, lege Virgilium, in quo dicitur:

Bis gravidæ pecudes.

B *Natura autem Italicarum ovium et Mesopotamiæ una esse traditur.*

*Responderunt Rachel et Lia: Nunquid habemus residui quidquam in facultatibus et hereditate domus patris nostri? Nonne quasi alienas reputavit nos, et vendidit, conceditque pretium nostrum? sed Deus tulit opes patris nostri, et nobis eas tradidit ac filiis nostris. Unde omnia quæ præcepit tibi Dominus fac. Surrexit itaque Jacob, et impositis liberis et conjugibus suis super camelos abiit; tulitque omnem substantiam, et greges, et quidquid in Mesopotamia acquisierat, pergens ad Isaac patrem suum in terram Chanaan. Eo tempore Laban ierat ad tondendas oves suas, et Rachel furata est idola patris sui, et reliqua. Ubi nunc idola legimus, in Hebræo *theraphim* תרפים, scriptum est, quæ Aquila *μορφοματα*, id est *figuras*, vel *imagines*, interpretatur. Hoc autem ideo, ut sciamus quid in Iudicum libro *theraphim* sonet.*

Nuntiatum est Laban die tertio quod fugeret Jacob; qui assumptis fratribus suis, persecutus est eum diebus septem, et comprehendit eum in monte Galaad, etc. Non quod eo tempore Galaad mons diceretur, sed per anticipationem, ut frequenter diximus, illo vocatur nomine, quo postea nuncupandus est.

*Non es passus, inquit, Laban ad Jacob, ut oscularer filios meos ac filias, etc. Filios ac filias Jacob, Laban suos more Scripturæ sacræ, quo filios seu fratres cognatos appellat, sicut in sequentibus ostenditur, ubi scriptum est: Dixitque Jacob fratribus suis: Afferte lapides, filios, fratrum nomine nuncupans, et in Evangelio filios Mariæ materteræ Domini fratres Domini appellat. Post longam igitur servitutum quam Jacob apud socerum suum pro uxoribus vel pro mercede sustinuit, præcepit ei Deus ut reverteretur ad patriam suam. (Isid.) Tunc ignorante socero suo, cum uxoribus suis, cum comitatu properavit. Laban autem consecutus est eum in monte Galaad cum furore, atque idola quæ Rachel furata est, apud eum requisivit nec reperit. Quid ergo sibi hoc ipsum figurat vellet dicamus. Dum enim Laban superius aliam gerat personam, nunc tamen diaboli tyrum figurat. Laban quippe interpretatur *dealbatio*. Dealbatio autem diabolus non inconvenienter accipitur, quia cum sit tenebrosus ex merito, transfigu-*

rat se velut in angelum lucis. Huic servivit Jacob, A id est, ex parte reproborum Judaicus populus, ex cuius carne incarnatus Dominus venit. Potest etiam per Laban mundus hic exprimi, qui cum furore Jacob sequitur, quia electos quosque, qui Redemptoris nostri membra sunt, persequendo opprimere conatur. Hujus filiam, id est, seu mundi, sive diaboli, Jacob abstulit, cum Christus sibi Ecclesiam conjunxit : quam et de domo patris abstulit, quia ei per Prophetam dicit : *Obliviscere populum tuum, et domum patris tui (Psal. XLIV)*. Quid vero in idolis, nisi avaritia designatur? Unde et per Paulum dicitur : *Et avaritia, quæ est idolorum servitus (Galat.)*. Laban ergo veniens apud Jacob, idolum non invenit, quia, ostensis mundi thesauris, diabolus in Redemptore nostro vestigia concupiscentiæ terrenæ non reperit, B sed quæ Jacob non habuit, ea Rachel sedendo cooperuit. Per Rachel quippe, quæ Dei ovis dicitur, Ecclesia figuratur. Sedere autem, est humilitatem pœnitentiæ appetere, sicut scriptum est : *Surgite postquam sederitis (Isal. CXXVI)*. Rachel ergo idola sedendo operuit, quia sancta Ecclesia Christum sequens, vitium terrenæ concupiscentiæ per humilitatem pœnitentiæ cooperuit. De hac cooperatione vitiorum per Prophetam dicitur : *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata (Psal. XXXI)*. Nos igitur Rachel illa significavit, qui idola sedendo premimus, si culpas avaritiæ pœnitendo damnamus. Quæ utique avaritiæ immunditia, non illis qui viriliter currunt, quibus dicitur, *Viriliter agite et confortetur cor vestrum (Psal. XX)*, sed his maxime evenit, qui quasi effeminato gressu gradientes, per blandimenta sæculi resolvuntur. Unde et illic ejusdem Rachelis hæc verba sunt : *juxta consuetudinem seminarum nunc accidit mihi*, id est, quasi muliebricia se habere innotuit. *Sumpsit autem Jacob lapidem, et constituit eum in titulum, etc.* Diligenter animadvertendum est quomodo istos titulos in cujuslibet rei testimonio constituiebant, non ut eos pro diis colerent, sed ut eis aliquid significarent.

Dixit Jacob fratribus suis : Colligamus lapides, et congregatis lapidibus fecerunt acervum et comederunt super eum. Et vocavit illum Laban Acervum testimonii, et Jacob Acervum testis. Acervus lingua Hebræa gal, גל, dicitur, ed, עד, vero testimonium. Rursum, Syralingua acervus igar, יגר appellatur, testimonium C *saadutha, שדדוטה*. Jacob igitur acervum testimonii, hoc est Galaad, lingua appellavit Hebræa; Laban vero ad ipsum, id est, acervum testimonii, igar saadutha gentis suæ sermone vocavit. Erat enim Syrus, et antiquam linguam parentum provinciæ in qua habitabat sermone mutaverat.

Dixitque Laban : Tumulus iste testis erit inter me et te hodie, et idcirco coopellatum est nomen ejus Galaad, id est, tumulus testis. Notandum tamen quod acervum lapidum quem inter se constituerant Laban et Jacob, aliquanta diversitate appellaverunt, sicut in quibusdam exemplaribus scriptum reperitur, ut cum vocaret Laban Acervum testimonii, Jacob

Acervum testis. Traditur ab eis qui et Syram et Hebræam linguam noverunt, propter proprietates uniuscujusque linguæ factum. Fieri enim solet ut alia lingua non dicatur uno verbo, quod alia dicitur, et vicinitate significationis quidque appelletur. Nam postea dicitur : Propter hoc appellatum est nomen Acervus testis. Hoc enim medie positum est, quod utrique, conveniret, et ei qui dixerat, *Acervus testimonii*, et ei qui dixerat, *Acervus testis.* (Isid.) Mystice autem inter fideles, tam Judæos quam gentiles, testis est lapis eminens in similitudinem Christi, et acervus lapidum qui est multitudo credentium.

Intueatur Dominus et judicet inter nos, quando recesserimus a nobis. Si affixeris filias meas, et si introduxeris uxores alias super eas, nullus sermonis nostri testis est, absque Deo qui præsens aspicit. (Aug.) Quid est quod Laban dicit : *Nullus sermonis nostri est testis, nisi forte nemo extraneorum?* Aut propter testificationem Dei quem ita habere deberent, tanquam nemo cum eis esset, quem testimonio ejus adjungerent.

Et juravit Jacob per timorem patris sui Isaac. Per timorem utique quo timebat Deum; quem timorem etiam superius commendavit, cum diceret : *Deus patris mei Abraham, et timor patris mei Isaac.*

Laban vero, de nocte consurgens, osculatus est filios ac filias suas, et benedixit illis; reversusque est in locum suum. Quod autem Laban et Jacob ambo viam quæ ducit trans fluvium in terram repromissionis inceperunt, sed tamen ambo usque ad destinatum locum non pervenerunt, quia Laban accepto itinere destitit, non inconvenienter significare potest duos populos tentantes ire per baptismum ad terram Ecclesiæ; sed Jacob illuc progrediens, Laban reversus est, quia filius lucis in profectu virtutum per baptismum ad futuram patriam properantibus, reprobi de incepto studio retro labuntur, et ad pristinas sordes revertuntur. Unde et sequitur :

(CAP. XXXII.) *Jacob quoque abiit in itinere quo cepit; fuerunt que ei obviam angeli Dei. Quos cum vidisset ait : Castra Dei sunt hæc. Et appellavit nomen loci illius Mahanaim, מַהְנַיִם, id est, castra (Aug.).* Castra Dei quæ vidit Jacob in itinere, nulla dubitatio est quod angelorum fuerat multitudo. Ea quippe in Scripturis militia cæli nuncupantur. Ubi castra hic posita sunt, in Hebræo habet mahanaim, ut sciamus, si quando interpretatum in alio loco ponitur, quem locum significet; et pulchre ad fratrem iturus inimicum, angelorum se comitantium excipitur choris.

CAPUT XX.

De eo quod munera misit Esau fratri suo; et de luctamine viri cum eo a quo benedictus est.

Misit autem et nuntios ante se ad Esau fratrem suum in terram Seir regionis Edom; præcepitque ei dicens : Sic loquimini domino meo Esau : Hæc dicit frater tuus Jacob : Apud Laban peregrinatus sum, et fui usque in præsentem diem. Habeo boves et asinos, oves et servos, atque ancillas; mittoque nunc legationem ad dominum meum, ut inveniam gratiam in

inspectu tuo. Reversi sunt nuntii ad Jacob dicentes: **A** Venimus ad Esau fratrem tuum, et ecce properat in occursum tibi, cum quadringentis viris. Timuit Jacob valde, et perterritus divisit populum qui secum erat; greges quoque, et oves, et boves, et camelos, in duas turmas, dicens: Si venerit Esau ad unam turmam et percusserit eam, alia turma quæ reliqua est, salvabitur. Nuntiato sibi fratre suo Jacob veniente obviam ei cum quadringentis, turbatus est quidem, et mente confusus, quoniam timuit valde, et visum est homini perturbato divisam multitudinem suam in duo castra disponi. Ubi quæri potest quomodo habuerit fidem de promissis Dei, quandoquidem dixit: Si venerit ad castra prima frater meus et occiderit ea, erunt secunda in salutem. Sed etiam hoc fieri potuit, ut everteret castra ejus Esau, et tunc Deus post illam afflictionem, adesset et liberaret eum, et quæ promissit impletet. Et admonendi fuimus hoc exemplo, ut quamvis credamus in Deum, faciamus tamen quæ facienda sunt ab hominibus in presidium salutis, ne prætermittentes ea, Deum tentare videamur. Denique post hæc quæ verba dicat idem Jacob, considerandum est.

Deus, inquit, patris mei Abraham, et Deus vasis mei Isaac, Domine, qui dixisti mihi, Recurre in terram generationis tuæ, et benefaciam tibi, idoneus es mihi ab omni justitia et ab omni veritate quæ fecisti puero tuo. In virga enim mea ista, transivi Jordanem hunc. Nunc autem factus sum in duo castra. Erue me de manu fratris mei, de manu Esau, quia ego timeo illum, ne cum venerit seriat me, et matres super filios. Tu autem dixisti: Benefaciam tibi, et ponam semen tuum tanquam arenam maris, quæ non dinumerabitur præ multitudine. Satis in his verbis et humana infirmitas et fides pietatis apparet.

Processerunt itaque munera ante eum; ipse vero mansit nocte illa in castris. Cumque mature surrexisset, tulit duas uxores suas, et totidem famulas cum undecim filiis, et transiit vadum Jaboc. Jaboc fluvius est qui fluit inter Ammaum, hoc est Philadelphiam et Gerasam, in quarto ejus milliario et ultra procedens. Jordani fluvio commiscetur. Hoc autem amne transmissio, luctatus est Jacob adversus eum qui sibi apparuerat, vocatusque est Israel. Unde et sequitur:

Transductisque omnibus quæ ad se pertinebant, remansit solus, et ecce vir luctabatur cum eo usque mane. Qui cum videret quod eum superare non posset, tetigit nervum femoris ejus, et statim emarcuit. Dixitque ad eum: Dimitte me, jam enim ascendit aurora. Respondit: Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. Ait ergo: Quod nomen est tibi? Respondit: Jacob. At ille: Nequaquam, inquit, Jacob appellabitur nomen tuum, sed Israel, quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines prævalebis? Interrogavit eum Jacob: Dic mihi quo appellaris nomine? Respondit: Cur quæris nomen meum? Et benedixit eum in eodem loco. Vocavitque Jacob nomen loci illius Phanael, dicens: Vidi Dominum facie ad faciem, et

salva facta est anima mea. Quod ab Israel vocabulo derivatur, principem sonat. Sensus itaque hic est: Non voeabitur nomen tuum supplantator, hoc est, Jacob, sed vocabitur nomen tuum princeps cum Deo, hoc est, Israel. Quomodo enim ego princeps sum, sic et tu, qui mecum luctari potuisti, princeps vocaberis. Si autem mecum qui Deus sum, sive angelus; quoniam plerique varie interpretantur, pugnare potuisti, quanto magis cum hominibus? hoc est cum Esau, quem formidare non debes. Illud autem quod in libro Nominum, interpretatur Israel tir videns Deum, sive mens videns Deum, omnium pene sermone detritum, non tam vere quam violenter mihi interpretatum videtur. Hic enim Israel per has litteras scribitur: iod, י, sin, ש, res, ר, aleph, א, lamed, ל, quod interpretatur princeps Deus, sive directus Deus. Vir vero videns Deum his litteris scribitur, ut vir ex tribus litteris scribatur, aleph, א, iod, י, sin, ש, ut dicatur ais, אשׂי; videns ex tribus, res, aleph, he, dicatur rahe, ראה. Porro et, אה, ex duabus, aleph et lamed, et interpretatur Deus, sive fortis. Quamvis igitur grandis auctoritatis sint et eloquentiæ, et ipsorum umbra eos opprimat, qui Israel virum sive mentem videntem Deum transtulerunt, nos magis Scripturæ et angeli vel Dei, qui Israel ipsum vocavit, auctoritatem sequamur, quam cujuslibet eloquentiæ secularis. Illud quoque quod postea sequitur.

Et benedixit eum ibi, et vocavit Jacob nomen loci illius, Facies Dei, dicens: Vidi enim Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea (Isid.), in Hebræo dicitur phanael, פנאֵל, ut sciamus ipsum esse locum qui in cæteris sanctæ Scripturæ voluminibus, ita ut in Hebræo scriptum est, phanael legitur. In quo principaliter sacramenti Domini imago præfigurata est. Vir enim ille typum Christi evidentissime gesserat; cui tamen ideo prævaluerat Jacob utique volenti, ut mysterium figuraret passionis Domini. Ubi visus est Jacob in Judæorum typo, hoc est in corporis sui sobole prævaluisse Deo, et quasi cum infirmo, ita cum carne ejus luctamen inire, et invalescere in passione ejus, sicut scriptum est cum diceret, Crucifige (Matth. xxvii); et tamen Jacob ab eodem angelo benedictionem quem victor superaverat impetravit. Cujus nominis impositio utique benedictio fuit. Interpretatur Israel videns Deum, quod erit in fine præmium sanctorum omnium. Tetigit porro ille idem angelus latitudinem femoris, et claudum reddidit. Sicque erat unus atque idem Jacob benedictus et claudus: benedictus in his qui in Christum ex eo populo crediderunt, atque in infidelibus claudus. Nam in femoris nervo valetudo, generis multitudo est: plures quippe sunt in stirpe qui degenerantes a fide patrum, et a præceptis auctoris sui deviantes, in errorem sui seminis claudicant, de quibus propheticæ prædictum est: Et claudicaverunt a semitis suis (Psal. xvii). (Greg.) Qui tamen populus post, tactis sibi viribus, non solum claudicat, sed et torpescit, ne ultra jam filios generare possit. Potest et secundum tropologiam in

eadem re, utiliter aliquid intelligi. Magna est in contemplativa vita contentio mentis, cum sese ad cœlestia erigit, cum in rebus spiritualibus animum tendit, cum transgredi nititur omne quod corporaliter videtur, cum sese angustat, et dilatat, et aliquando quidem vincit, et reluctantes tenebras suæ cæcitatibus exsuperat, et de incircumscripto lumine quiddam partim et subtiliter attingit; sed tamen ad semetipsam protinus reverberatur, atque ab ea luce ad quam respirando transit ad suæ cæcitatibus tenebras suspirando rediit. Quod bene sacra historia designat, quæ beatum Jacob cum angelo luctantem narrat. Cum enim ad parentes proprios rediret, in via angelum invenit, cum quo in luctamine magnum certamen habuit. Is enim qui certat in luctamine, aliquando superiorem se, aliquando eo cum quo contendit inferiorem invenit. Designat ergo angelus Dominum, et Jacob qui cum angelo contendit, uniuscujusque perfecti viri, et in contemplatione positi, animam exprimit, quia videlicet anima cum contemplari Deum nititur, velut in quodam certamine posita, modo quasi exuberat, quia intelligendo et sentiendo de incircumscripto lumine aliquid degustat; modo vero succumbit, quia degustando iterum dicit. Quasi ergo vincitur angelus, quando intellectu intimo apprehenditur Deus. Sed notandum quod idem victus angelus nervum femoris Jacob tetigit, eumque marcescere statim fecit, atque ab eo Jacob tempore uno claudicavit pede, quia scilicet omnipotens Deus, cum jam per desiderium et intellectum cognoscitur, omnem in nobis voluptatem carnis arefacit; et quia prius, quasi duobus pedibus innitentes, et Deum videbamur quærere, et sæculum tenere, post agnitionem suavitatis Dei, unus in nobis pes sanus remansit, atque alius claudicat; quia necesse est ut, debilitato amore sæculi, solus in nobis convalescat amor Dei. Si ergo tenemus angelum, uno claudicamus pede, quia dum crescit in nobis fortitudo amoris intimi, infirmatur procul dubio fortitudo carnis. Omnis quippe qui uno pede claudicat, soli illi pedi innititur quem sanum habet, quia et cui desiderium jam terrenum arefactum fuerit, in solo pede amoris Dei tota se virtute sustinet, et in ipso stat, quia pedem amoris sæculi, quem ponere in terram consueverat, jam a terra suspensum portat. Et nos ergo si ad parentes proprios, id est, ad spirituales patres redimus, teneamus in via angelum, ut suavitate intima apprehendamus Deum. Contemplativa etenim vitæ amabilis valde dulcedo est, quæque super semetipsum animum rapit, cœlestia appetit, terrena autem debere esse contemptui ostendit, spiritualia mentis oculis patefacit, corporalia abscondit. Unde bene in Canticis canticorum dicit: *Ego dormio, et cor meum vigilat* (Cant. v). Vigilante etenim corde dormit, qui per hoc quod interius contemplando proficit, a pravo foris opere quiescit. Denique quod adiecit idem patriarcha vidisse se Deum facie ad faciem, cum superius virum secum narret fuisse luctatum, id significat quia idem Deus

A homo erat futurus qui cum Jacob populo uelaretur. (Greg.) Quæritur dum ipsa per se Veritas dicit: *Nemo vidit faciem meam unquam*, quomodo Jacob testatur dicens: *Vidi Dominum facie ad faciem?* (Exod. xxxiii.) Humanæ etenim mentis oculo interiore purgato, dum vitiorum omnium tribulationis igne crugo fuerit concremata, tunc, mundatis oculis cordis, illa lætitia patriæ cœlestis aperitur, ut purgemus lugendo prius quod fecimus, et postmodum manifestius contemlemur per gaudia quod quæramus. Prius enim a mentis acie, exurente tristitia, interposita malorum caligo detegitur, et tunc resplendente raptim coruscatione, incircumscripti luminis illustratur, quo utcumque conspectu in gaudio cujusdam securitatis absorbetur, et quasi post defectum vitæ præsentis ultra se rapta, aliquomodo in quadam novitate recreatur. Ibi mens ex immenso fonte infusionis superni roris aspergitur; ibi non se sufficere ad id quod rapta est contemplatur; et veritatem sentiendo videt, quia quanta est ipsa veritas, non videt. Cui veritati tanto magis se longe existimat, quanto magis appropinquat, quia nisi illam utcumque concupisceret, nequaquam eam concupiscere non posse sentiret. Annisus ergo animæ, dum in illa attenditur, immensitatis ejus coruscante circumstantia reverberatur. Ipsa quippe cuncta implens, cuncta circumstat; et idcirco mens nostra nequaquam se ad comprehendendam incircumscriptam substantiam dilatat, quia eam inopiæ suæ circumscriptio angustat. Unde et ad semetipsam citius relabitur, et prospectis quasi quibusdam veritatis vestigiis, ad suam inaginem revocatur. Hæc ipsa tamen per contemplationem facta, non solida et permanens visio, sed, ut dixerim, quasi quædam visionis imitatio, Dei facies dicitur. Quia enim per faciem quemlibet agnoscimus, non immerito cognitionem Dei faciem vocamus. Hinc ergo Jacob postquam luctatus est cum angelo ait: *Vidi Dominum facie ad faciem*, ac si diceret: *Cognovi Deum*, quia me cognoscere ipse dignatus est. Quam cognitionem plenissime fieri Paulus in fine testatur dicens: *Tunc cognoscam sicut et cognitus sum* (I Cor. xiii).

CAPUT XXI.

De colloctione Esau cum Jacob.

(CAP. xxxiii.) *Levans autem Jacob oculos suos vidit venientem Esau, et cum eo quadringentos viros; divisitque filios Liæ et Rachel famularumque ambarum, et posuit utramque ancillam et liberos earum in principio, Liam vero et liberos ejus in secundo loco, Rachel autem et Joseph novissimos; et ipse progrediens adoravit pronus in terra septies, donec appropinquaret frater ejus, etc.* Non, ut plerique æstimant, tres turmas fecit, sed duas. Denique ubi nos habemus *divisit*, Aquila posuit *ἰμίσθησεν*, id est, *dimidiavit*, ut unum cuneum faceret ancillarum cum parvulis suis, et alium Liæ et Rachel, quæ liberæ erant cum filiis earum. Primasque ire faceret ancillas, secundas liberas. Ipse autem ante utrumque gregem occurreret fratrem adoraturus.

Et ait Esau: Quoniam sunt istæ turmæ, quas obvias habui? Respondit: Ut invenirem gratiam coram domino meo. At ille: Habeo, ait, plurima, frater mi, sint tua tibi. Dixit Jacob: Noli ita, obsecro, sed si inveni gratiam in oculis tuis, accipe munusculum de manibus meis. Sic enim vidi faciem tuam, quasi viderem vultum Dei, etc. (Aug.) Quid sibi vult quod Jacob ait fratri suo: Propter hoc vidi faciem tuam, quemadmodum cum videt aliquis faciem Dei? utrum paventis et perturbati animi verba, usque in hanc adulationem proruperunt? an secundum aliquem intellectum sine peccato dicta accipi possunt? Fortassis enim quia dicti sunt et gentium dii, qui sunt dæmonia, non præjudicetur ex his verbis homini Dei; quod et si benigno animo dicta hæc verba fraterna sunt, quoniam et post bonam susceptionem metus ipse transierat, potuit sic dici, quemadmodum et Moyses Pharaoni deus dictus est, secundum quod dicit Apostolus: *Et si sunt qui dicuntur dii, sive in cælo, sive in terra, si quidem sunt dii multi et domini multi (I Cor. viii), maxime quia sine articulo in Græco dictum est, quo articulo evidentissime solet Dei veri unius fieri significatio. Non enim dixit, πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, sed dixit πρόσωπον Θεοῦ. Facile autem hoc intelligunt qua distantia dicatur, qui Græcum eloquium audire atque intelligere solent.*

Vix fratre compellente suscipiens ait: Gradiamur simul; eroque socius itineris tui. Dixitque Jacob: Nos, domine mi, quod parvulos habeam teneros, et oves ac boves fetas mecum, quas si plus in ambulando fecero laborare, morientur uno die cuncti greges. Præcedat dominus meus ante servum suum, et ego sequar paulatim vestigia ejus, sicut videro posse parvulos meos, donec veniam ad dominum meum in Seir. Quæritur utrum mendaciter promiserit Jacob fratri suo quod sequens pedes suorum in itinere, propter quos immoraretur, venturus esset in Seir ad eum. Hoc enim, sicut Scriptura Dei deinde narrat, non fecit, sed eo perrexit in itinere quod dirigebat ad suos. An forte veraci animo promiserat, sed aliud postea cogitando elegit?

Reversus est itaque illo die Esau itinere quo venerat in Seir, et Jacob venit in Socoth, ubi, ædificata domo et fixis tentoriis, appellavit nomen loci illius Socoth, id est, tabernacula. Ubi nos tabernacula habemus, in Hebræo legitur Socoth, סוכות. Est autem usque hodie civitas trans Jordanem hoc vocabulo in parte Scythopoleos.

Transiitque in Salem urbem Sichimorum, quæ est in terra Chanaan, postquam reversus est de Mesopotamia Syriæ et habitavit juxta oppidum, etc. Quæstio oboritur, quomodo Salem Sichem civitas appelletur, cum Jerusalem, in qua regnavit Melchisedech, Salem ante sit dicta. Aut igitur unius urbs utraque nominis est, quod etiam de pluribus Judææ locis possumus invenire, ut idem urbis et loci nomen in alia atque alia tribu sit, aut certe istam Salem quæ nunc pro Sichem nominatur, dicemus hic interpretari consummatam atque perfectam, et illam quæ postea Jeru-

salem dicta est, pacificam nostro sermone transferri. Utrumque enim, accentu paululum declinato, hoc vocabulum sonat. Tradunt Hebræi quod claudicantis semur Jacob ibi convaluerit et sanatum sit, propterea eandem civitatem curati atque perfecti vocabulum consecutam.

CAPUT XXII.

De raptu Dinæ filię Lix per Sichem filium Hemor Hevæi, et de ultione stupri.

(CAP. xxxiv.) *Egressa est autem Dina filia Lix, ut videret mulieres regionis illius. Quam cum vidisset Sichem filius Hemor Hevæi princeps terræ illius, adamavit et rapuit, et dormivit cum illa, vi opprimens virginem; et conglutinata est anima ejus cum ea, tristemque blanditiis dilinivit, etc. (Albin.)* Dina quippe ut mulieres videret extraneæ regionis egreditur, quando unaquæque mens, sua stultiâ negligens, actiones alienas curans, extra habitum atque extra ordinem proprium evagatur. Quam Sichem princeps terræ opprimit, quia videlicet inventam curis exterioribus diabolus corrumpit. Et agglutinata est anima ejus cum ea, quia unitam sibi per iniquitatem respicit. Et quia cum mens a culpa respiscit, afficitur, atque admissum flere conatur, corruptor autem spes ac securitatis vacuas ante oculos vocat, quatenus utilitatem tristitiæ subtrahat, recte illic subjungitur: *Tristemque blanditiis delinivit.* Modo enim aliorum facta graviora, modo nihil esse quod perpetratum est, modo misericordem Deum loquitur, modo adhuc tempus subsequens ad pœnitentiâ pollicetur, ut dum per hæc decepta mens ducitur, ab intentione pœnitentiæ suspendatur, quatenus tunc bona nulla percipiat, quam nunc nulla mala contristant, et tunc plenius absorbetur suppliciis, quæ gaudet etiam in delictis. Postquam ergo Scriptura narrat de facto quod Hemor et filius ejus Sichem cum filiis Jacob pepigerunt, subjungit de circumcissione ita dicens:

*Assensi sunt omnes circumcisis naribus cunctis. Et ecce die tertio quando gravissimus dolor vulnere est, arreptis duo Jacob filii Simeon et Levi fratres Dinæ gladiis, ingressi sunt urbem confidenter, interfectisque omnibus masculis, Hemor et Sichem pariter necaverunt, tollentes Dinam de domo Sichem sororem suam. Quibus egressis, irruerunt super occisos cæteri filii Jacob, et depopulati sunt urbem in ultionem stupri: oves eorum, et armenta, et asinos, cunctaque vastantes, quæ in agris et domibus erant, parvulos quoque et uxores duxere captivos. Quibus perpetratis audacter, Jacob dixit ad Simeon et Levi: Turbastis me et odiosum fecistis Chananæis et Pherezæis habitatoribus terræ hujus, et cætera. Cum paulo ante loquens Jacob cum fratre suo Esau, infantes filios esse suos significet, qui Græce dicuntur παῖδες, quæri potest quomodo potuerunt facere tantam stragem, direptionemque civitatis, interfectis quamvis in dolore circumcissionis constitutis, pro sorore sua Dina. Sed intelligendum est diu illic habitasse Jacob, donec et filia ejus virgo fieret et filii juvenes. Nam ita scriptum est: *Et habitavit juxta oppidum,**

enitque partem agri, in qua fixerat tabernacula, a filiis Hemor patris Sichem centum agnis; et erecto ibi altari, invocavit super illud fortissimum Deum Israel. Egressa est autem Dina filia Lia, ut videret mulieres regionis illius. Apparet ergo his verbis, non transeunter sicut viator solet, illic mansisse Jacob, sed agrum emisse, et tabernaculum constituisse, aram instruxisse, ac per hoc diutius habitasse. Filia vero illius cum ad eam venisset ætatem, ut amicas jam habere potuisset, condiscere voluisse filias civium loci, atque ita factam esse pro illa cruentissimam cædem et depredationem, quæ jam, ut puto, quæstionem non habet. Multitudo enim erat non parva cum Jacob, qui plurimum ditatus fuit; sed filii ejus in hoc facto nominantur, quia ejusdem facti principes atque auctores fuerunt.

Quibus patris audacter, Jacob dixit ad Simeon et Levi: Turbastis me, et odiosum fecistis Chananaeis et Pherezeis habitatoribus terre hujus. Nos pauci sumus, illi congregati percutient me, et delebor ego et domus mea. Propter bella plurimum qui consurgere poterant, se dixit numero exiguum, non quod minus multos haberet quam possent sufficere expugnationi civitatis illius.

Responderuntque filii Jacob: Nunquid ut scorto abuti debuere sorore nostra? Zelus quem habuerunt filii Jacob in ulciscendo stupro sororis suæ moraliter commonet pastores fidelium quatenus habeant curam animarum sibi commissarum, ne violentur aut corporali delicto, aut fornicatione spirituali, paratique sint ipsi semper secundum Apostolum (II Cor. x) ulcisci omnem inobedientiam resistentem veritati, atque excommunicationis gladio feriant stupratorem, ne pro tanto commissio impunitus evadat.

CAPUT XXIII.

Ubi Deus ad Jacob loquitur, mandans ei de idolorum dispersione.

(CAP. XXXV.) Interea locutus est Dominus ad Jacob: Surge et ascende Bethel et habita ibi; facque ibi altare deo qui apparuit tibi quando fugiebas Esau fratrem tuum. (August.) Quid est quod non dixit, et fac ibi aram mihi, qui apparui tibi, sed dicit, fac ibi aram Deo qui apparuit tibi? Utrum Filius apparuit ibi, et Deus Pater hoc dicit? An in aliquo genere locutionis annumerandum?

Jacob vero, convocata omni domo sua, ait: Abjicite deos alienos qui in medio vestri sunt, et mundamini, ac mutate vestimenta vestra. Surgite et ascendamus in Bethel, ut faciamus ibi altare Domino, qui exaudivit me in die tribulationis meæ, et fuit socius itineris mei. Dederunt ergo ei omnes deos alienos quos habebant, et inanes quæ erant in auribus eorum. At ille infodit eos subter terebinthum quæ est post urbem Sichem. Quod autem dicitur, et dederunt Jacob deos alienos qui erant in manibus eorum, et inanes quæ erant in auribus eorum, queritur quare et inanes quæ si ornamenta erant, ad idololatriam non pertinebant, nisi quia intelligendum est phylacteria fuisse decorum alienorum? Nam Rebeccam a servo Abrahæ

inaures Scriptura accipisse testatur, quod non fieret si eis inanes ornanenti gratia habere non liceret. Ergo illæ inanes quæ cum idolis datæ sunt, ut dictum est, idolorum phylacteria fuerunt.

Cumque profecti essent, terror Dei invasit omnes per circuitum civitates, et non sunt ausi persequi recedentes. Incipiamus enim advertere quemadmodum Deus operetur in hominum mentibus. A quo enim timor Dei factus est in illis civitatibus, nisi ab illo qui sua promissa in Jacob filiisque tuebatur.

Veniit igitur Jacob Luzan, quæ est in terra Chanaan cognomento Bethel, ipse et omnis populus cum eo; ædificavitque ibi altare, et appellavit nomen loci Domus Dei. Ibi enim apparuit ei Deus cum sugeret fratrem suum. Ecce manifestissime comprobatur Bethel non Usam Luz, ut supra dictum est, sed Luzan, id est, Amygdalon, ante vocitatum.

Eodem tempore mortua est Debora nutrix Rebeccæ, et sepulta ad radices Bethel subter quercum. Si mortua est nutrix Rebeccæ nomine Debora, ut Septuaginta quoque interpretes transtulerunt, et ipsum verbum est Hebraicum *meneket*, מניקה, scire non possumus, quare ibi substantiam posuerunt, hic nutricem.

Apparuit autem iterum Deus Jacob, postquam reversus est de Mesopotamia Syriæ; benedixitque ei dicens: Non vocaberis ultra Jacob, sed Israel erit nomen tuum, et appellavit eum Israel. Dudum nequaquam ei ab angelo nomen imponitur, sed quod imponendum sit a Deo prædicatur. Quod igitur ibi futurum promittitur, hic docetur expletum. Queritur autem, cum semel dixerat ad Jacob: Jam non vocaberis Jacob, sed Israel erit nomen tuum, cur postea legitur eodem nomine idem Jacob vocitatus, quod in frequentissimis locis sanctarum Scripturarum ita positum invenimus. Nimirum ergo nomen hoc ad illam recte intelligitur pertinere promissionem, ubi sic videbitur Deus, quomodo non est antea patribus visus, ubi non erit nomen vetus, quia nihil remanebit vel in ipso corpore vetustatis, et Dei visio summum erit præmium.

Dixitque ei: Ego Dominus omnipotens: Cresce et multiplicare; gentes et populi nationum erunt ex te; reges de lumbis tuis egredientur; terramque quam dedi Abraham et Isaac, dabo tibi et semini tuo post te; et recessit ab eo. Hæc promissio ad spirituale semen Jacob pertinet, sicut de Abraham ante jam dictum est. Omnes enim qui supplantant vitia, et veterem hominem cum actibus ejus deponunt, mentisque suæ oculos ad videndum Deum intentos habent, rite ad Jacob pertinent, cujus fidem et actus imitantur; regesque de lumbis ejus egredientur, hoc est sancti, qui vere reges dicuntur, eo quod veraciter secundum Dei voluntatem semetipsos ac sibi subditos regunt. De ejus semine spirituali, hoc est fidei imitatione in bonis operibus fecundantur.

Ille vero crexit titulum lapideum in loco quo ei locutus fuerat Deus, libans super eum libamina et

effundens oleum, vocansque nomen locis illius Bethel. Iterum factum est hoc loco quod jam factum fuerat ante? an iterum commemoratum est? Sed quodlibet horum sit. super lapidem libavit Jacob, non lapidi libavit. Non ergo sicut idololatræ solent aras ante lapides constituere, et tanquam diis libare lapidibus.

CAPUT XXIV.

De obitu Rachel ob partus difficultatem, nec non et de obitu Isaac et sepultura ejus.

Egressus autem inde, venit verno tempore ad terram quæ ducit Ephratam. In qua cum parturiret Rachel, ob difficultatem partus periclitari cœpit. Dixitque ei obsetrix: Noli timere, quia et hunc habebis filium. Egredivente autem anima præ dolore, et imminente jam morte, vocavit nomen filii sui Benoni, id est, filius doloris mei. Pater vero appellavit eum Benjamin, id est, filius dexteræ. Ephrata vero et Bethlehem unius urbis vocabulum est, sub interpretatione consimili, siquidem in frugiferam et domum panis vertitur, propter eum panem qui de cœlo descendisse se dicit. Et factum est cum dimitteret eam anima, siquidem moriebatur, vocavit nomen ejus *filius doloris mei*. Pater vero vocavit nomen ejus *Benjamin*. In Hebræo similitudo omnis resonat. *Filius doloris mei*, quod nomen moriens mater imposuit, dicitur *Ben oni: filius vero dexteræ*, hoc est *virtutis*, quod mutavit Jacob, appellabatur. Unde errant qui putant Benjamin *filium dierum* interpretari. Cum enim dextera appelletur *iamin*, ימין, et siniatur in *n* litteram, dies quidem appellantur et ipsi *iamim*, ימים, sed in *m* litteram terminantur. Sed quid sibi vult quod cum eundem Benjamin Rachel pareret, vocavit nomen ejus *filius doloris mei*, nisi futurum prophetans ex ea tribu Paulum, qui affligeret filios Ecclesiæ persecutionis suo tempore? Aliter, per Benjamin terrestris figurabatur Jerusalem, quæ est in tribu ejusdem Benjamin, cujus populus gravi matrem dolore afficit, effundendo sanguinem prophetarum, insuper etiam in necem Christi impiis acclamando vocibus. *Sanguis eius super nos et super filios nostros* (Matth. xxvii).

*Mortua est ergo Rachel, et sepulta in via quæ ducit Ephratam, hæc est Bethlehem. Erexitque Jacob titulum super sepulcrum ejus: hic est titulus monumenti Rachel, usque in præsentem diem. Egressus inde, fixit tabernaculum trans turrim Gregis. Profectus est Israel, et extendit tabernaculum suum trans turrim Ader. Hunc locum esse Hebræi volunt, ubi postea templum ædificatum est, et turrim Ader turrim Gregis significari, hoc est congregationis et cœtus; quod et Michæas propheta testatur dicens: *Et tu, turris Gregis, nebulosa filia Sion*, etc. (Mich. iv), illoque tempore Jacob trans locum ubi postea templum ædificatum est, habuisse tentoria. Sed si sequamur ordinem viæ, pastorum juxta Bethlehem locus est, ubi vel angelorum grex in ortu Domini cecidit, vel Jacob pecora sua pavit loco nomen imponens, vel, quod verius est, quodam vaticinio futurum jam tunc mysterium monstrabatur.*

PATROL. CVII.

Cumque habitaret in illa regione, abiit Ruben et dormivit cum Bala concubina patris sui, quod illam minime latuit. (Isid.) Quod incesti crimen non scriberetur, nisi futura populi perversitas pronuntiaretur. Quanquam et in illo qui hoc commiserit consideretur flagitium esse, in Scripturis autem prophetia est futurorum. Quid namque per Ruben primogenitum, nisi populus primogenitus Israel ex circumcissione significatur? qui thorum concubinæ polluit, id est, legem Veteris Testamenti sæpe prævaricando maculavit. Quod autem concubina lex Veteris Testamenti ponatur, Paulus edocuit dicens: *Abraham duos filios habuit: unum de ancilla, et unum de libera* (Gal. iv). Hæc autem duo sunt Testamenta. In quo Agar, quæ concubina fuit, in Veteris Testamenti ponitur typo. Una enim est perfecta, columba genitricis suæ, quæ virgo casta, sponsa, regina regi Ecclesia per Evangelium jungitur Christo

Erant autem filii Jacob duodecim. Filii Liæ, primogenitus Ruben, et Simeon, et Levi, et Judas, et Issachar et Zabulon. Filii Rachel, Joseph et Benjamin. Filii Balæ ancillæ Rachelis, Dan et Nephtalim. Filii Zelphæ ancillæ Liæ, Gad et Aser. Hi filii Jacob qui nati sunt ei in Mesopotamia Syriæ. (Aug.) Quæritur quomodo duodecim filii computantur Israel, qui nati sunt, et dicitur: *Hi sunt filii Israel, qui nati sunt ei in Mesopotamia*, cum Benjamin longe postea natus sit, cum jam transissent Bethel, appropinquarentque Bethlehem. Quæ taliter solvenda quæstio est, ut ideo intelligatur dictum, commemoratis duodecim filiis: *Hi sunt filii Jacob qui facti sunt ei in Mesopotamia Syriæ*, quamquam inter omnes, qui tam multi erant, unus tantum erat non ibi natus, qui tamen inde habuit nascendi causam, quod ibi mater ejus patri copulata est. Nulla est facilius quæstionis huius solutio, quam ut per synecdochen accipiatur.

Venit etiam ad Isaac patrem suum in Mambre civitatem Arbee. Hæc est Hebron, in qua peregrinatus est Abraham et Isaac. Pro Arbee Septuaginta campum habent, cum Hebron in monte sita sit. Eadem autem civitas dicitur et Mambre ab amico Abrabæ ita antiquitus appellata.

Et completi sunt dies Isaac, centum et octoginta anni; consumptusque ætate, mortuus est, et appositus populo suo senex et plenus dierum; et sepelierunt eum Esau et Jacob filii sui.

CAPUT XXV.

De progenie Esau.

(CAP. xxxvi.) *Hæc sunt autem generationes Esau, ipse est Edom. Esau accepit uxores de filiabus Chanaan, Ada filiam Elom Hethæi, et Oolibama, filiam Anæ, filii Sebeon Hevæi: Basemath quoque filiam Israhel sororem Nabaioth.* Quod autem post narrationem mortis Isaac narratur quas uxores Esau accepit, et quos recreaverit, recapitulatio intelligenda est. Neque enim post mortem Isaac fieri cœpit, cum jam essent Esau et Jacob centum viginti annorum,

nam eos sexagenarius suscepit, et vixit omnes annos vitæ suæ centum octoginta.

Peperit autem Ada Eliphaz. Iste est Eliphaz cujus Scriptura in Job volumine recordatur.

Tulit autem Esau uxores suas et filios et filias, et omnem animam domus suæ, et substantiam, et pecora, et cuncta quæ habere poterat, in terra Chanaan, et abiit in alteram regionem, recessitque a fratre suo Jacob. Divites enim erant valde, et simul habitare non poterant; nec sustinebat eos terra peregrinationis eorum, præ multitudine gregum. Habitavitque Esau in monte Seir, ipse est Edom. Quæstio est quomodo Scriptura dicat, post mortem Isaac patris sui Esau abscessisse de terra Chanaan, et habitasse in monte Seir, cum veniente de Mesopotamia Jacob fratre ejus, legatur quod jam illic habitabat. Proinde quid inde fieri potuerit, ut Scriptura falli vel fallere non credatur, in promptu est cogitare: quod scilicet Esau postea quam in Mesopotamiam frater ejus abscessit, noluit habitare cum parentibus suis, sive ex illa commotione qua dolebat se benedictione fraudatum, sive aliqua causa sua vel uxorum suarum, quas odiosas videbat esse parentibus, vel qualiter alia, et cœperat habitare in monte Seir. Deinde post reditum Jacob fratris sui, facta inter eos concordia, reversus est et ipse ad parentes, et cum mortuum patrem simul sepelissent, quia eos plurimum ditatos terra illa, sicut scriptum est, minime capiebat, abscessit rursus in Seir, et ibi propagavit gentem Idumæorum.

Isti filii Esau, et duces eorum. Ipse est Edom. Isti filii Seir Horraei habitatores terræ. Lotan, et Sobal, et Sebeon, et Ana, Dison et Eser, et Disan. Esau, et Edom, et Seir, unius nomen est hominis, et quare varie nuncupentur supradictum est. Quod autem sequitur, et Horraei habitantes terram, et reliqua. Postquam enumeravit filios Esau, altius repetit et exponit, qui ante Esau in Edom terra principes fuerunt ex genere Horræorum, qui in lingua nostra interpretantur *iberi*. Legamus diligenter Deuteronomium: ibi manifestius scribitur quomodo venerint filii Esau, et interfecerint Horræos, ac terram eorum hæreditate possederint. Hi duces Horraei filii Seir in terra Edom.

Facti sunt autem filii Lotan, Hori et Heman. Erat autem soror Lotan Thamna, et isti sunt filii Sobal, Alvan, et Manahat, etc. Hæc est Thamna de qua scriptum est: *Et Thamna erat concubina Eliphaz filii primogeniti Esau, ex ipsa natus est Amalec.* Idcirco autem Horræorum recordatus est, quia primogenitus filiorum Esau ex filibus eorum acceperat concubinam. Quod autem dicitur, Theman et Cenez et Amalech, et reliqua, sciamus postea regionibus Idumæorum ex his vocabula imposita.

Et hi filii Sebeon, Aia et Ana. Iste est Ana qui invenit aquas calidas in solitudine, cum pasceret asinæ Sebeon patris sui, et reliqua. In alia autem editione ita legitur: *Ipse est Ana, qui invenit haterim in deserto, cum pasceret asinos Sebeon patris sui.*

A Multa et varia apud Hebræos de hoc capitulo disputantur. Apud Græcos quippe et nostros, super hoc silentium est. Alii putant, *iamim* maria appellata, lisdem enim scribuntur litteris maria quibus et nunc hic sermo descriptus est, et volunt illum, dum pascit asinos patris sui, in deserto aquarum hic congregationes reperisse, quæ juxta idioma linguæ Hebraicæ maria nuncupantur, quod scilicet stagnum repererit, cujus rei inventio in eremo difficilis est. Nonnulli putant aquas calidas, juxta Punicæ linguæ viciniam, quæ Hebraicæ contermina est, hoc vocabulo significari. Sunt qui arbitrantur onagros ab hæc admissos esse ad asinas, et ipsum istiusmodi reperisse concubitum, ut velocissimi ex his asini nascerentur, qui vocantur *iamim*. Plerique putant quod equarum greges ab asinis in deserto ipse fecerit primus ascendi, ut mulorum inde nova contra naturam animalia nascerentur. Aquila hunc locum ita transtulit: *Ipse est Ana, qui invenit σὺν τοῦ σιμείμ.* Et Symmachus similiter: *Qui invenit τοὺς σιμείμ.* Quæ interpretatio pluralem numerum significat. Septuaginta vero et Theodotia æqualiter transtulerunt dicentes: *τὸν ἰαμὶν*, quod indicat numerum singularem.

Reges autem qui regnaverunt in terra Edom, antequam haberent regem filii Israel fuerunt hi: Bela filius Beor; nomenque urbis Donaba. Quod scriptum est: Et hi reges qui regnaverunt in Edom antequam regnaret rex in Israel, non sic accipiendum est, tanquam omnes reges nominati sint usque ad ea tempora quibus cœperunt reges Israel, quorum primus fuit Saul. Multi fuerunt enim in eodem usque ad tempora Saul, cum temporibus etiam Judicum, quorum tempora fuerunt ante reges, exstiterint. Sed ex his multis eos solos potuit commemorare Moyses qui fuerant antequam ipse moreretur. Nec mirum est, quod numerantibus ab Abraham, per Esau patrem gentis Edom, atque per Rahuel filium Esau, et Zara filium Rahuel, et Jobab filium Zara, cui Jobab successit in regno Balac, qui primus in terra Edom rex fuisse commemoratur, usque ad ultimum regem, quem potuit nominare Moyses, plures generationes inveniuntur, quam numerantur ab Abraham per Jacob usque ad Moysen. Nam illic inveniuntur, fere duodecim, hic autem usque ad Moysen, ferme septem. Fieri enim potuit ut ideo ibi plures nominarentur, quia citius moriendo plures, alter alteri successerunt. Sic enim contigit ut ad alium ordinem sequens Matthæus ab Abraham usque ad Joseph, quadraginta duas generationes numeret. Lucas autem in ordine alio numerans generationes, non per Salomonem, sicut ille per Nathan, ab Abraham usque ad Joseph quinquaginta quinque commemoret. In illo quippe ordine, ubi plures numerantur, citius mortui sunt quam hic ubi pauciores. Ne forte autem moveat aliquem quod inter reges Edom commemoratur Balac filius Beor, et de similitudine nominis existimet illum esse Balac, qui restitit Moysi ducenti populum Israel, sciat illum Balac Moabitem fuisse,

non Idumæum, eumque fuisse filium Sephor non A filium Beor, sed fuisse etiam ibi tunc filium Beor Balaam, non Balac : quem Balaam conduxerat iderh Balac ad maledicendum populum Israel.

Mortuus est autem Bela, et regnavit pro eo Jacob filius Zare de Bosra, etc. Hunc quidam suspicantur esse Job, ut in fine voluminis ipsius additum est. Contra Hebræi asserunt, de Nachor eum stirpe generatum, ut jam supra dictum est.

CAPUT XXVI.

De Joseph somnio quod viderat.

(CAP. XXVII.) *Joseph cum esset sedecim annorum, pascebat gregem cum fratribus suis adhuc puer.* Quomodo potuerit mors Isaac, decem et septem annorum invenire Joseph ejus nepotem, sicut videtur tanquam ex ordine Scriptura narrare ; quocumque se quisque convertat, invenire difficile est. Nolo enim dicere non posse inveniri, ne forte me fugiat quod alium non fugit. Si enim post mortem avi sui Isaac, decem et septem annorum fuit Joseph, quando eum fratres in Ægyptum vendiderunt, procul dubio et pater Jacob, septimo decimo filii sui anno Joseph, centum viginti annorum fuit. Genuit autem eos Isaac, cum esset annorum sexaginta, sicut scriptum est. *Vixit ergo Isaac postea centum viginti annos, quia centum octoginta mortuus est.* Idecirco reliquit filios centum viginti annos habens, et Joseph decem et septem. Joseph autem quoniam fuit triginta annorum, quando apparuit in conspectu Pharaonis, secuti sunt autem septem anni ubertatis et duo famis, donec ad eum pater cum fratribus venit ; triginta novem profecto annos agebat Joseph, quando Jacob intravit Ægyptum. Tunc autem Jacob, quod ore suo Pharaoni dicit, centesimum et trigesimum annum agebat ætatis, centum autem et viginti Jacob, quando erat decem et septem Joseph : quod verum esse nullo modo potest. Si enim decimo et septimo anno vitæ Joseph, Jacob centum et viginti ageret, procul dubio trigesimo et nono anno Joseph, non centum triginta, sed centum et quadraginta, et duos annos, agere inveniretur Jacob. Si autem die mortis Isaac, nondum erat annorum decem et septem Joseph, sed aliquantulo tempore post mortem avi sui, ad septimum decimum pervenit annum, quo anno, Scriptura testante, in Ægyptum est a fratribus venditus, plurimum etiam quam centum quadraginta duorum annorum esse debuit pater ejus, quando est filium in Ægyptum consecutus. Scriptura quippe posteaquam narravit annum vitæ ultimum Isaac, centesimum et octogesimum, et ejus mortem ac sepulturam, deinde commemoravit quemadmodum egressus esset Esau a fratre suo de terra Chanaan in monte Seir, et contexit commemorationem regum et principum gentis ipsius, in qua se constituit, vel quam propagavit Esau. Post hæc narrationem de Joseph sic intulit dicens : *Habitabat Jacob in terra Chanaan.* Hæc autem procreaturæ Jacob, Joseph decem et septem annorum erat pascens cum fratribus oves. Deinde narratur causa somniorum, quemadmodum odiosus fratribus

sit factus, et venditus. Aut ergo eodem anno septimo decimo, aut etiam aliquanto major venit in Ægyptum ac per hoc utrolibet modo permanet questio. Si enim decem et septem annorum fuit post mortem avi sui, quando pater ejus centum viginti fuit, profecto anno ejus tricesimo et nono, quando Jacob venit in Ægyptum, centum quadraginta duos annos eodem Jacob agere debuit. Fuit autem tunc Jacob centum triginta, ac per hoc si decem et septem annorum Joseph in Ægyptum est venditus, ante duodecim annos quam moreretur avus ejus, venditus invenitur. Decem et septem enim annorum esse non potuit, nisi ante duodecim annos mortis Isaac, centesimo et octavo anno patris sui Jacob. His enim cum adjecerimus viginti duos annos, quibus Joseph usque ad adventum patris sui fuit in Ægypto, sicut ætatis anni Joseph triginta novem, et Jacob centum triginta, et nulla erit questio. Sed quoniam Scriptura post mortem Isaac ista narravit, putatur Joseph post ejusdem avi sui mortem, decem et septem annorum fuisse. Quapropter intelligamus, de vita Isaac, tanquam multum decrepiti seni tacuisse Scripturam, cum de Jacob et ejus filiis loqueretur, vivo tamen Isaac, decem et septem annorum esse cepit Joseph.

Et erat cum filiis Balæ et Zephæ uxorum patris sui ; accusavitque fratres suos apud patrem crimine pessimo. Israel autem diligebat Joseph super omnes filios suos, eo quod in senectute genuisset eum. Fecitque ei tunicam polymitam. Joseph unus ex duodecim filiis Jacob, quem pater præ cæteris dilexit filiis, Christum Dominum figuravit, quem Deus Pater secundum carnem natum, cæteris fratribus ex Abraham stirpe progenitis prætulit. (*Isid.*) Unde et ibi dicitur : *Amabat eum Jacob, eo quod in senectute genuisset eum.* Senescente enim mundo, illucescens Dei Filius per Mariæ virginis partum, serus advenit tanquam filius senectutis secundum sacramentum suscepti corporis, qui erat ante sicut semper apud Patrem. Fecit, inquit, ei tunicam polymitam, id est, *variam*. Pro varia tunica Aquila interpretatus est tunicam *ἀστραγάλιον*, id est, *talarem*. Symmachus, tunicam *manicam*, sive quod ad talos usque descenderet, et manibus artificis mira esset varietate distincta ; sive quod haberet manicas. Antiqui enim magis colloibi utebantur. Tunica autem polymita, quam fecit ei pater, secundum allegoriam, varietatem populorum ex omnibus gentibus in corpore Christi congregatam, significavit. Item alio modo. Joseph qui inter fratres undecim usque ad finem justus perseverasse describitur, solus talaris tunicam habuisse perhibetur. Quid est ergo talaris tunica, nisi actio consummata. (*Greg.*) Quasi enim propensa tunica talum corporis cooperit, cum bona actio ante Dei oculos, usque ad vitæ terminum nos tegit. Unde et per Moysen, cauda hostiæ in altari offerri præcipitur, ut videlicet omne bonum quod incipimus, etiam perseveranti fine compleamus.

Videntes autem fratres ejus, quod a patre plus

cunctis filiis amaretur, oderant eum, nec poterant ei quidquam pacifice loqui. Fratres Christi secundum carnis nativitatem Judæi erant, de quorum cognatione ipsa humanitas Redemptoris suscepta erat. Sed quia viderant, quod major gratia virtutum in eo fiebat, quæ testabatur Dei Patris præcipuam dilectionem, invidabant ei, nec quidquam pacifica mente loqui poterant, quem sæpius insidiis petebant, et patremfamilias in Beelzebub principe dæmoniorum ejicere dæmonia blasphemabant.

Accidit quoque ut visum somnium referret fratribus, quæ causa majoris odii seminarium fuit. Dixitque ad eos: Audite somnium meum quod vidi. Putabam ligare nos manipulos in agro, et quasi consurgere manipulum meum et stare, vestrosque manipulos circumstantes, adorare manipulum meum. Responderunt fratres ejus: Nunquid rex noster eris, aut subjiciemur ditioni tuæ? Hæc ergo causa somniorum atque sermonum, invidiæ et odii fontem ministravit. Aliud quoque somnium vidit, quod narrans fratribus ait: Vidi per somnium quasi solem et lunam et stellas undecim adorare me. Quod cum patri suo et fratribus retulisset, increpavit eum pater et dixit: Quid sibi vult hoc somnium quod vidisti? Num ego, et mater tua, et fratres tui, adorabimus te super terram? Nisi in aliquo mysterio dictum accipiatur, quomodo intelligitur de matre Joseph, quæ jam erat mortua? Unde nec in Ægypto cum sublimaretur, putandum est esse completum, quia nec pater eum adoravit, quando ad eum venit in Ægyptum, nec mater olim defuncta potuit. In Christi ergo persona facile intelligi potest etiam de mortuis, secundum illud quod dicit Apostolus (Phil. 11). Quia donavit ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium et infernorum. (Isid.) Somnium vero illud per quod fratrum manipuli adoraverunt manipulum ejus, illud est quod spiritualiter in Christo impletum est: Et adorabunt eum, inquit, omnes reges terræ, omnes gentes servient ei (Psal. LXXI), scilicet per fidem fructum bonorum operum offerentes. Ipse est quem sol, et luna, et stellæ adorant, de quo sole dictum est: Laudate eum, sol et luna, et omnes stellæ (Psal. CLVIII). Ipsum enim excellentia sanctorum in solis nomine, et Ecclesiæ claritas sub imagine lunæ, et omnium populorum numerositas in figura stellarum adorant. Unde et pater suus increpavit eum dicens:

Nunquid ego et mater tua, et fratres tui, adorabimus te? Objurgatio ista patris duritiam populi Israel significat, qui pro eo quod ex se natum Christum cognoscunt esse, adorare contemnunt.

CAPUT XXVII.

De eo quod Jacob misit Joseph ad fratres suos, ubi ipsi pascebant oves; a quibus venditus est Madianitis.

Cumque fratres illius in pascendis gregibus patris morarentur in Sichem, dixit ad eum Israel: Fratres tui pascunt oves in Sichimis: veni, mittam te ad eos. Quo respondente, præsto sum, ait: Vade et vide, si

cuncta prospera sint erga fratres tuos et pecora, et renuntia mihi quid agatur, etc. Jacob mittit filium suum Joseph, ut de fratribus sollicitudinem gereret; et Deus Pater misit Filium suum unigenitum, ut genus humanum peccatis languidum visitaret. Mittitur ab illo utique Patre de quo scriptum est: Misit Deus Filium suum in similitudinem carnis peccati (Rom. VIII). Ut videret si recte essent oves, et Dominus in Evangelio inquit: Non veni nisi ad oves quæ perierunt domus Israel (Matth. xv).

Invenit ergo Joseph fratres in Dothaim. Dothaim interpretatur defectio. Vere in grandi defectione erant, qui de fratricidio cogitabant.

Qui cum vidissent Joseph fratrem suum procul, occidere eum cogitabant. Et Judæi videntes verum Joseph Dominum Jesum Christum, ut eum crucifigerent, unum consilium omnes statuerunt dicentes: Crucifige eum (Matth. xxvii).

Fera pessima devoravit eum, id est, Judaica bestia interfecit eum, de qua Dominus in Evangelio dicit: Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. (Matth. x).

Confestim igitur ut pervenit ad fratres, nudaverunt eum tunica talari et polymita, miseruntque in cisternam quæ non habebat aquam, et sederunt ut comederent panem. Nudaverunt Joseph fratres sui tunica polymita et talari; Christum Judæi per mortem crucis exspoliaverunt tunica corporali. Polymita autem, id est, decorata omnium virtutum diversitate. Resperserunt autem tunicam hædi sanguine, quia falsis cum testimoniis accusantes, in invidiam deduxere peccati, omnium peccata donantem. Mittitur dehinc in cisternam, id est, in lacum, et Christus exspoliatus carne humana, descendit in infernum.

Videruntque viatores Ismaelitas venire de Galaad, et camelos eorum portantes aromata, et resinam, et stactem, in Ægyptum. (Aug.) Queritur quare Ismaelitas Scriptura quibus a fratribus venditus est Joseph, etiam Madianitas vocet, cum Ismael sit de Agar filius Abraham, Madianitæ vero de Ceturæ. An quia Scriptura dixerat de Abraham, quod munera dederat filiis concubinarum suarum, Agar scilicet et Ceturæ, et diviserit eos ab Isaac filio suo in terram Orientis, unam gentem fecisse intelligendi sunt?

Dixit ergo Judas fratribus suis: Quid nobis prodest, si occiderimus fratrem nostrum, et celaverimus sanguinem ipsius? Melius est, ut venundetur Ismaelitis, et manus nostræ non polluantur, frater enim et caro nostra est. Acquieverunt fratres sermonibus ejus, et prætereuntibus Madianitis, negotiatoribus, extrahentes eum de cisterna, vendiderunt Ismaelitis viginti argenteis. Qui duxerunt eum in Ægyptum, etc. Pro viginti aureis, quod LXX posuerunt, Hebraica veritas argenteis habet. Neque enim viliori metallo Dominus venundari debuit quam Joseph. De cisterna quoque levatus ille Ismaelitis, id est, gentibus, venditur; et Christus postea quam de inferno egreditur, ab omnibus gentibus fidei commercio comparatur. Ille per Judæ consilium viginti argenteis,

distrahitur: et hic per consilium Judæ Scarioth, tri- A
ginti argenteis venundatur.

Tulerunt autem tunicam ejus, et in sanguine hædi quem occiderant tinxerunt, mittentes qui ferrent ad patrem et dicerent: Hanc invenimus: vide utrum tunica filii tui sit an non. Quam cum cognovisset pater ejus, ait: Tunica filii mei est: fera pessima comedit eum: bestia devoravit Joseph. Scissisque vestibus, indutus est cilicio, lugens filium multo tempore. (Is: d.) Jacob posteritatis suæ deplorans dispendia, quasi pater filium lugebat amissum, quasi propheta flebat interitum Judæorum. Inde scidit vestimentum suum, quod in passione Domini legimus factum a principe sacerdotum. Sed et *velum templi scissum est*, ut prophetia, et nudatum suum populum, et divisum ostenderet regnum.

Congregatis autem cunctis liberis ejus, ut lenirent dolorem patris, noluit consolationem recipere, sed ait: Descendam ad filium meum lugens in infernum. (Aug.) Solet esse magna quæstio quomodo intelligatur infernus: utrum illic mali tantum, an etiam boni mortui descendere soleant. Si ergo tantum mali, quomodo iste ad filium suum se dicit lugentem velle descendere? Non enim in pænis inferni eum esse credit. An perturbati et dolentis verba, sua mala etiam hinc exaggerantis?

Et illo perseverante in fetu, Madianitæ vendiderunt Joseph in Ægyptum Putiphari eunucho Pharaonis, magistro militis. In plerisque locis, archimagiros, id est, cocorum principes pro magistris exercitus Scriptura commemorat. Venditus est igitur Joseph principi exercitus bellatorum, non Petephre, ut in Latino scriptum est, sed Putiphar eunucho. Ubi quæritur quomodo postea uxorem habere dicatur. Tradunt enim Hebræi emptum ab hoc Joseph, ob nimiam pulchritudinem in turpe ministerium, et a Domino virilibus ejus arefactis, postea electum esse, juxta morem hierophantarum, in pontificatum Heliopoleos, et hujus filiam esse Aseneth, quam postea Joseph uxorem accepit.

CAPUT XXVIII.

De Juda et uxore ejus ac filiis: nec non et de concubitu ipsius cum Thamar nuru sua.

(CAP. XXXVIII.) *Eo tempore descendens Judas a fratribus suis, divertit ad virum Odollamitem nomine Hiram. Viditque filiam ibi hominis, Chananæi vocabulo Sue; et uxore accepta, ingressus est ad eam. Quæ concepit et peperit filium, vocavitque nomen ejus Her. Rursum concepto fetu, natum filium nominavit Onam. Tertium quoque peperit, quem appellavit Sela. Quo nato, parere ultra cessavit, etc. (Aug.)* Quæritur, quando ista fieri potuerint. Si enim posteaquam Joseph devenit in Ægyptum, quomodo intra viginti ferme et duos annos (nam post tantum temporis, colligitur eos venisse ad eundem Joseph fratrem suum in Ægyptum cum patre suo) fieri potuerit et Judæ filii ejus ætatis omnes possent ducere uxores? Nam Thamar nurum suam, mortuo primogenito suo, alteri dedit filio; quo etiam mortuo, exspectavit ut

creceret tertius; et cum crevisset, nec illi eam dedit, timens ne et ipse moreretur. Unde factum est, ut eidem socero suo se illa supponeret. Quomodo ergo omnia hæc intra tam paucos annos fieri potuerint, merito movet, nisi forte, ut solet Scriptura per recapitulationem, aliquot annos ante venlitum Joseph hoc fieri cœpisse intelligi velit, quoniam sic positum est, ut diceretur: *factum est autem in illo tempore.* Ubi tamen quæritur si decem et septem annorum erat Joseph, quando venditus est, quot annorum esse Judas potuerit quartus filius Jacob, quando idem ipse primogenitus Ruben, ut plurimum, fratrem suum Joseph quinque; aut sex annos potuerit ætate præcedere. Evidenter autem Scriptura dicit, triginta annorum fuisse Joseph, quando innotuit

B Pharaoni. Cum ergo ipse anno decimo septimo ætatis suæ venditus fuisse credatur, tredecim annos peregerat in Ægypto ignotus Pharaoni. Ad hos autem quatuordecim annos accesserunt septem anni ubertatis, et facti sunt anni viginti. His adduntur duo, quia secundo anno famis intravit Jacob in Ægyptum cum filiis suis, et inveniuntur viginti duo anni, quibus absuit Joseph a patre et fratribus suis. Quo medio tempore, quomodo fieri potuerint de uxore et filiis et nuru Judæ omnia quæ narrantur, indagari difficile est, nisi forte ut credamus, et hoc enim fieri potuit mox, ut adolescere Judas cœpit, eum incidisse in amorem ejus quam duxit uxorem, nondum vendito Joseph in Ægyptum.

C *Evolutis autem multis diebus, mortua est uxor Judæ. Qui post luctum consolatione suscepta, ascendebat ad tonsores ovium suarum, ipse et Hiras opilio gregis Odollamites, in Thamnas.* Pro pastore, in Hebræo amicus legitur; sed verbum ambiguum est, quia iisdem litteris utrumque nomen scribitur. Verum amicus *ree*, רעה, pastor, *roæ*, רועה, legitur.

Nuntiatumque est Thamar quod socer illius ascenderet in Thamnas ad tondendas oves. Quæ depositis viduitatis vestibus, assumpsit theristrum, et, mutato habitu, sedit in bivio itineris quæ ducit Thamnam, eo quod crevisset Sela, et non eum accepisset maritum. Hic insinuatur, et temporibus patriarcharum, certa et sua fuisse vestimenta viduarum, non utique talia qualia conjugatarum.

D *Quam cum vidisset Judas, suspicatus est esse meretricem. Operuerat enim vultum suum ne agnosceretur. Ingrediensque ad eam, ait: Dimitte me, ut coeam tecum. Nesciebat enim quod nurus sua esset. Quæ respondente: Quid mihi dabis, ut fruaris concubitu meo? dixit: Mittam tibi hædum de gregibus. Rursumque illa dicente: Patiar quod vis, si dederis mihi arrhabonem, donec mittas quod polliceris; ait Judas: Quid vis tibi pro arrhabone dari? Respondit: Annulum tuum, et armillam, et baculum quem manu tenes. Ad unum igitur coitum concepit mulier, et surgens abiit.* In facto Judæ, non sinceritas justitiæ, sed fidelitas promissi cernitur. Si enim servaret justitiam servando castitatem, non introisset, ut ille opinatus est, ad meretricem, sed tamen id quod promisit per pastorem suum se-

cundum fidelitatem promissi transmittere mulieri A non negavit.

*Ecce post tres menses nuntiaverunt Judæ dicentes : Fornicata est Thamar nurus tua, et videtur uterus illius intumescere. Dixit Judas : Producite eam ut comburatur. Quæ cum educeretur ad pœnam, misit ad socerum suum dicens : De viro cujus hæc sunt concepi : Cognosce cujus sit annulus , et armilla, et baculus. Qui agnitis muneribus ait : Justior me est, quia non tradidi eam Sela filio meo. Attamen ultra non cognovit eam. Cognovit autem Judas et dixit : Justior illa quam ego, quod non dedi eam filio meo Sela. In Hebræo habet, *Justificata est ex me*, non quia justa fuerit, sed quod , comparatione illius , minus male fecerit, nequaquam vaga ad turpitudinem, sed liberos requiringdo.*

Instante autem partu, apparuerunt gemini in utero ejus, atque in ipsa effusione infantum unus protulit manum, in qua obstetrix ligavit coccinum dicens : Iste egressus est prior. Illo vero retrahente manum, egressus est alter. Dixitque mulier : Quare divisa est propter te maceria? et ob hanc causam vocavit nomen ejus Phares. Pro maceria divisionem Aquila et Symmachus transtulerunt, quod Hebraice dicitur Phares. Ab eo igitur quod divisit membranam secundarum, divisionis nomen accepit. Unde Pharisæi, qui se quasi justos a populo separaverant, divisi appellabantur.

Postea egressus est frater ejus, in cujus manu erat coccinum, quem appellavit Zara. Hoc nomen interpretatur oriens. Sive igitur quia primus apparuit, sive quod plurimi ex eo justi sunt, ut in libro Paralipomenon continetur, Zara, id est oriens, appellatus est. (Isidorus.) Jam nunc factum Judæ secundum allegoriam quid significaverit futurorum, consideremus. In Thamar ergo nuru Judæ, intelligitur plebs Judæa, cui de tribu Juda reges, tanquam mariti, debeantur. Merito nomen ejus amaritudo interpretatur. Ipsa enim Domino fellis poculum dedit. Duo autem genera principum qui non recte operabantur in plebe, unum eorum qui oberant, alterum eorum qui nih il proderant, significabantur in duobus filiis Judæ. Quorum unus eorum erat malignus vel reus ante Deum, alter in terram fundebat, ne semen daret ad fecundandam Thamar. Nee sunt amplius quam duo genera hominum inutilia generi humano : unum nocentium, alterum præstare nolentium, et si quid boni habent in hac terrena vita perdentium, tanquam in terram fundentium; et quia in malo prior est ille qui nocet quam ille qui non prodest, ideo major dicitur malignus ille, et æquens qui fundebat in terram. Nomenque majoris, qui vocatur Her, interpretatur pelliceus, qualibus tunicis induti sunt primi homines, in pœna damnationis suæ, emissi ex paradiso. Sequentis autem nomee, qui vocatur Onan, interpretatur mæror eorum. Quærum, nisi quibus nihil prodest, cum habeat unde prodesse posset, atque id perdat in terra? Majus porro malum est ablatæ vitæ, quod significat pellis, quam non adjutæ, quod significat

mæror eorum. Deus tamen ambos occisisse dicitur est, ubi figuratur regnum talibus hominibus abstulisse. Tertius vero filius Judæ, quod illi mulieri non jungitur, significat tempus, ex quo reges plebi Judæorum cœperunt de tribu Judæ non fieri; et ideo erat quidem filius Judæ, sed eum Thamar maritum non acceperat, quia eadem erat tribus Juda, sed jam in populo Judæ nemo regnabat. Unde et nomen ejus, id est Sela, interpretatur divisio ejus. Non pertinent sane ad hanc significationem viri sancti et justi, qui licet illo tempore fuerint, ad Novum tamen pertinent Testamentum, qui prophetando scienter utiles fuerunt, qualis David fuit. Eo sane tempore quo jam Judæa cœperat reges ex tribu Juda non habere, non est computandus Herodes major in regibus ejus,

*B tanquam maritus Thamar, erat enim alienigena. Nee ei sacramento illo mysticæ unctionis tanquam conjugali sædere cohærebat, sed tanquam extraneus dominabatur, quam potestatem a Romanis et a Cæsare acceperat. Sic et ejus filii tetrarchæ, quorum erat unus Herodes patris nomine appellatus, qui cum Pilato in passione Domini concordavit. Isti ergo alienigenæ usque adeo non deputabantur in regno illo mystico Judæorum, ut ipsi Judæi publice clamarent frendentes adversus Christum : *Non habemus regem nisi Cæsarem (Matth. xxvii)*, neque hoc verum nisi illa universali dominatione. Romanorum quippe etiam Cæsar rex erat, non proprie Judæorum; sed ut Christum negarent, et hunc adhuc adorarent, ideo se tali voce damnaverunt. Illo enim tempore quo jam de tribu Juda regnum defecerat, veniendum erat Christo vero Salvatore Domino nostro, qui non obsesset, multumque prodesset. Hinc enim fuerat prophetatum : *Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de femoribus ejus, donec veniet qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium (Gen. xlix)*. Jam isto tempore omne quoque magisterium Judæorum, et mystica unde Christi vocabantur unctio ipsa defecerat, secundum prophetiam Danielis. Tunc enim venit, cui repositum erat, expectatio gentium, et unctus est sanctus sanctorum oleo exsultatione præ participibus suis (Psal. xlv). Natus est enim Herodis majoris tempore, passus est autem Herodis minoris tetrarchæ. Hujus itaque venientis ad oves quæ perierant domus Israel, figuram gessit ipse Judas, cum iret ad tendendas oves suas in Thamma, quod interpretatur deficiens; jam enim defecerant principes ex Juda, et omne magisterium atque unctio Judæorum, donec veniret cui repositum erat. Venit autem cum pastore suo Odollamite, cui nomen erat Hiras, et interpretatur Odollamites testimonium in aqua. Cum hoc plane testimonio Dominus venit, habens quidem testimonium majus Joanne, sed tamen propter oves infirmas, hoc testimonio est usus in aqua. Nam et ipse Hiras, quod nomen illius pastoris fuit, interpretatur fratris mei visio. Vidit omnino fratrem suum Joannes, fratrem secundum semen Abrahæ, secundum cognationem matris Mariæ ejus, et Elisabethæ matris suæ, eundemque Dominum et Deum suum,*

quia sicut ipse ait, *ex plenitudine ejus accepit* (Joan. 1). Vidit omnino, et ideo *in natis mulierum major illo non surrexit*, quia ex omnibus prænuntiantibus, Christum ipse vidit, quod *multi justii et prophetæ cupierunt videre et non viderunt* (Matth. xiii); salutavit ex utero, agnovit perfectius ex columba; et ideo tanquam Odollamites vere testimonium perhibuit in aqua. Venit autem Dominus ad oves tondendas, hoc est exonerandas sarcinis peccatorum, ex quibus in Ecclesiæ laude in Canticis canticorum dentes essent velut grex tonsarum (Cant. iv). Jam deinde Thamar habitum mutat; nam et *commutans* interpretatur. Thamar mutat habitum, mutat et nomen, et fit de Synagoga Ecclesia; sed in ea prorsus nomen amaritudinis maneat, non illius amaritudinis in qua Domino fel ministravit, sed illius in qua Petrus amare flevit. Nam et Juda Latine *confessio est*. Confessioni ergo amaritudo misceatur, ut vera pœnitentia præsignetur. Hac pœnitentia fecundatur Ecclesia in omnibus gentibus constituta. *Oportebat enim Christum pati, et resurgere a mortuis die tertia, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Jerusalem*. Nam et ipse habitus meretricis, confessio peccatorum. Typum quippe Ecclesiæ gerit Thamar ex gentibus evocatæ, sedens cum hoc habitu ad portam Ena vel Enahim, quod interpretatur *fontes*. Cucurrit enim *velut cervus ad fontes aquarum* (Psal. xli) pervenire ad semen Abraham; illo enim non cognoscente fetatur, quia de illo prædictum est: *Populus quem non cognovi servivit mihi* (Psal. xvii). Accepit in occulto anulum, et monile, et virgam, vocatione signatur, justificatione decoratur, glorificatione exaltatur. Quos enim *prædestinavit, illos et vocavit; quos autem vocavit, illos et justificavit; et quos justificavit, illos et glorificavit* (Rom. viii). Sed hæc, ut dixi, in occulto, ubi fit et conceptio sanctæ ubertatis. Mittitur autem promissus hædus tanquam meretrici, hædus exprobratio peccati, per eundem Odollamitem tanquam increpantem et dicentem: *Generatio viperarum* (Matth. iii); sed non eam invenit peccati exprobratio, quam mutavit confessionis amaritudo. Post vero jam publicis signis annuli, et monilis, et virgæ, vicit temere judaizantes Judæos, quorum jam personam Judas ipse gestabat, quique hodie dicunt non hunc populum esse Christi, nec habere nos semen Abraham; sed prolatis certissimis documentis nostræ vocationis justificationisque et glorificationis, erubescunt sine dubio et confunduntur, et nos magis quam se justificatos esse fatebuntur. Pignora enim refert habere secum Ecclesia. Accusatur enim a Judæis quasi adulteratrix legis; sed ostendit virgam signum passionis, et monile legis legitima, et anulum pignus immortalitatis. Quod autem Scriptura inducit patientem Thamar, et duos in utero geminos habentem, quorum primus scilicet, qui dicitur Zara, misit manum suam, et obstetrix ligavit coccinun, et dehinc illo manum retrahente intrinsecus, posterior, qui Phares vocatur, porrexit manum, et nascendo præcessit, figuraliter congruit, quod extenderet Israel in legis opera manum suam, et eam prophetarum et ipsius Salvatoris pollutam cruore contraxerit; postea vero proruperit populus gentium scilicet, ut futuri essent novissimi qui erant primi, et primi futuri essent qui erant novissimi.

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

De descensione Joseph in Ægyptum, et de libidine dominæ ipsius, qua cum eo concumbere voluit.

(CAP. xxxix.) *Igitur Joseph ductus est in Ægyptum. Emitque eum Putiphar, eunuchus Pharaonis, princeps exercitus, vir Ægyptius, de manu Ismaelitarum, a quibus perductus erat. Et possedit eum Putiphar spado Pharaonis. (August.) Ad ordinem redit Scriptura unde recesserat, ut illa narraret quæ supra digesta sunt. Igitur Joseph descendit in Ægyptum, et Christus in mundum. Emitque eum eunuchus, id est castus in disciplinis evangelicis populus.*

Fuitque Dominus cum eo, et erat vir in cunctis prospere agens, habitabatque in domo domini sui, qui optime noverat esse Dominum cum eo, et omnia quæ gereret ab eo dirigi in manu illius. Invenitque Joseph gratiam coram domino suo, et ministrabat ei. A quo præpositus omnibus, gubernabat creditam sibi domum, et universa quæ tradita fuerant. Benedixitque Dominus domui Ægyptii propter Joseph, et multiplicavit tam in ædibus quam in agris cunctam ejus substantiam; nec quidquam aliud noverat, nisi panem quo

*vescebatur. (Greg.) Sæpe nonnulli humana sapientia inflati, dum desideriis suis divina judicicia contraire conspiciunt, astutis ejus reluctari machinationibus conantur, et quo ad votum suum vim supernæ dispositionis intorquent, callidis cogitationibus insistent, subtiliora consilia exquirunt. Sed inde voluntatem Dei peragunt, unde hanc immutare contendunt; atque omnipotentis Dei consilio dum resistere nituntur, obsequuntur, quia sæpe et hoc ejus dispositioni apte militat, quod ei per humanum studium frivole resultat sicut scriptum est: *Qui comprehendit sapientes in astutia eorum* (Job. v). In astutia namque sua sapientes comprehendit, quando ejus consiliis humana facta etiam tunc congrue serviunt, cum resistunt. Unde et per Psalmistam dicitur: *Novit Dominus cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt* (Ps. xcxi). Quod melius ostendimus, si pauca ad medium gestarum rerum exempla proferamus. Joseph somnium viderat, quod ad suum manipulum fratrum ejus se manipuli prosternebant. Somnium viderat, quod sol ac luna se cum reliquis stellis adorabant. Quæ quia pie fratribus retulit, eorum corda protinus futuræ*

dominationis invidia pavorque percussit. Cumque ad se hunc venire conspicerent, malitia se vertentes dixerunt: *Ecce somniator venit: Venite, occidamus eum, et videamus quid illi proderunt somnia sua.* Cumque se subjici ejus domino metuunt, somniolorem in puteum deponunt, cumque Ismaelitis transcuntibus vendunt. Qui in Ægyptum ductus, servituti subditus, luxuriæ accusatione damnatus, charitatis merito adjutus, prophetiæ judicio ereptus, omni Ægypto prælatus est. Per supernam vero sapientiam providus frumenta congegit, et futuro periculo necessitatis obviavit. Cumque in orbem famis inhorruit, de alimentorum præparatione sollicitus, Jacob filios in Ægyptum misit, qui frumentorum dispensationi præpositum Joseph nescientes inveniunt, atque ut mererentur alimenta percipere, eorum dispensatorem compulsi sunt pronis in terram cervicibus adorare. Pensemus igitur gestæ rei ordinem, pensemus quomodo cogitationes hominum in ipsa sua provisione vis divina comprehendat. Ideo ab eis Joseph venditus fuerat, ne adoraretur, sed ideo est adoratus, quia venditus. Astute namque aliquid agere ausi sunt, ut Dei consilium mutaretur, sed divino judicio quod declinare conati sunt, renitendo servierunt. Inde quippe coacti sunt Dei voluntatem peragere, unde hanc moliti sunt astute commutare. Sic divinum consilium dum devitatur completur, sic humana sapientia dum reluctatur comprehenditur. Timuerunt fratres ne Joseph super eos excresceret, sed hoc quod divinitus dispositum fuerat cavendo actum est ut veniret. Humana ergo sapientia in seipsa comprehensa est, quæ voluntati Dei unde per intentionem restitit, inde ejus implectioni militavit. Justus namque et misericors Deus mortalium acta disponens, alia concedit propitius, alia permittit iratus, atque ea quæ permittit sic tolerat, ut ea in sui consilii usum vertat. Unde miro modo fit ut et quod sine voluntate Dei agitur, voluntati Dei contrarium non sit, quia dum in bonum usum male facta vertuntur, ejus consilio militant etiam quæ ejus consilio repugnant. Hinc per Psalmistam dicitur: *Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates ejus (Ps. cx).* Sic quippe ejus opera magna sunt, ut per omne quod agitur ab hominibus ejus voluntas exquiratur. Nam sæpe inde perficitur, unde repellitur putatur. Hinc

rursum dicit: *Omnia quæcunque voluit Dominus, fecit in cælo et in terra (Psal. cxxxiv).* Hinc Salomon ait: *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Deum (Prov. 1).* Restat ergo in cunctis quæ agimus, vim supernæ voluntatis inquiramus. Cui videlicet cognitiæ debet nostra actio devote famulari, et quasi ducem sui itineris persequi, ne etiam ei et nolens serviat, si hanc superbiens declinat. Vitari enim vis superni consilii nequaquam potest, sed magna sibi hunc virtute temperat, qui se sub ejus nutibus refrenat; ejusque sibi pondera levigat, qui hæc ex subjecto cordis humero volens portat.

Etiam autem Joseph pulchra facie, et deco: us asp-

ctu. Post multos itaque dies, jecit domina oculos suos in Joseph, et ait: Dormi mecum. Qui nequaquam acquiescens operi nefario, dixit ad eam: Ecce dominus meus, omnibus mihi traditis, ignorat quid habeat in domo sua, nec quidquam est quod non in mea sit potestate, vel non tradiderit mihi, præter te, quæ uxor ejus es. Quomodo ergo possum malum hoc facere, et peccare in Deum meum? Hujusmodi verbis per singulos dies et mulier molesta erat adolescenti, et ille recusabat stuprum. (Greg.) Quisquis mundi hujus successibus elevatus, lenocinante cordis lætitia, tentari se luxuriæ stimulis sentit, Joseph factum ad memoriam revocet, et in arce se castitatis servat, qui dum sibi a domina conspiceret pudicitiaæ damna suaderi, ait:

Ecce dominus meus, omnibus mihi traditis, ignorat quid habeat in domo sua, nec quidquam est quod non in mea sit potestate, vel non tradiderit mihi, præter te, quæ uxor ejus es. Quomodo ergo possum hoc malum facere, et peccare in Deum meum? Quibus verbis ostenditur qui bona quæ assecutus fuerat repente memoriæ intulit, et malum quod se pulsabat evicit, et quia perceptæ gratiæ meminuit, vim culpæ imminenti fregit. Cum enim voluptas lubrica tentat in prosperis, hæc ipsa sunt prospera aculeo tentationis opponenda, ut eo erubescamus prava committere, quo nos a Deo meminerimus gratuita bona percepisse, et illatam gratiam exteriorum munerum vertamus in arma virtutum, ut sint ante oculos quæ percepimus, quæque nos illiciunt subigamus. Quia enim voluptas ipsa ex prosperitate nascitur, ejusdem prosperitatis est consideratio ferienda, quatenus hostis noster unde oritur, inde moriatur.

*Accidit autem, ut quadam die intraret Joseph domum, et operis quidpiam absque arbitris faceret. At illa, apprehensa lacinia vestimenti ejus, diceret: Dormi mecum. Qui, relicto in manu illius pallio, fugit, et egressus est foras. Dum mulier adultera Joseph male uti voluisset, relicto pallio fugit foras: quia dum Synagoga Dominum purum hominem credens, quasi adulterino complexu constringere voluit, ipse tegmem literæ ejus oculis reliquit, et ad cognoscendam suæ divinitatis potentiam conspicuum se gentibus præbuit. Unde et Paulus dicit: *Usque hodie dum legitur Moyses, velamen est super oculos cordis eorum (II Cor. iii).* Quæ videlicet adultera mulier apud semetipsam pallium retinuit, et quem male tenebat, nudum amisit. Qui ergo a Synagoga veniens fidelium conspicuus apparuit, secundum sententiam beati Job, ex utero matris nudus exivit.*

*Cumque vidisset mulier vestem in manibus suis, et se esse contemptam, vocavit homines domus suæ, et ait ad eos: *En introduxit virum Hebræum ut illuderet nobis. Ingressus est ad me ut coiret mecum. Cumque ego succlamassem, et audisset vocem meam, reliquit pallium quod tenebam, et fugit foras. In argumentum ergo fidei, retentum pallium ostendit marito revertenti domum, et ait: Ingressus est ad me servus Hebræus, quem adduxisti, ut illuderet mihi. Cumque**

vidisset me clamare, reliquit pallium et fugit foras. **A** His auditis, dominus, et nimium credulus verbis conjugis, iratus est valde; tradiditque Joseph in carcerem, ubi vincti regis custodiebantur, etc. Erat autem Joseph pulchra facie et decorus aspectu. Ita et de Christo David ait: *Speciosus forma v̄rae filii hominum, diffusa est gratia in labiis tuis (Psal. XLIV); (Isid.)* Sed mulier, inquit, in eum oculos iniecit, ut adulterium cum illa perpetraret. Ista mulier Synagogæ erat figura, ut supra diximus, quæ sæpe, sicut scriptum est, mœchata est post deos alienos. Similiter volebat et Christum in adulterii sui scelere retinere ut negaret se esse Deum, et Phariseorum magis et Scribarum quam legis præcepta servaret, quæ illi velut maritus erant. Christus autem non acquiescens illicitæ doctrinæ adulterio, adulterinæ Synagogæ manu veste corporis apprehensus, carne se exiit, et liber mortis in cælum ascendit. Calumniata est meretrix, ubi eum tenere non potuit, dicens quod templum Domini blasphemaret, et legis diceretur esse transgressor, et illum non carcer terruit, non inferna tenuerunt, cum etiam veluti ubi puniendus descenderat, inde alios liberavit.

CAPUT II.

De duobus eunuchis Pharaonis peccantibus, quibus Joseph in carcere positus, somnium eorum interpretatus est.

(CAP. XL.) *His ita gestis, accidit ut peccarent duo eunuchi, pincerna regis Ægypti et pistor, domino suo. Iratusque Pharaon contra eos (nam alter pincernis præerat, alter pistoribus) misit eos in carcerem principis militum, in quo erat vinctus et Joseph. At custos carceris tradidit eos Joseph, qui et ministrabat eis.* In Hebræo scriptum habet *maske*, מַשְׁקֵה, illud verbum quod in nomine servi Abraham dudum legimus, quem nos possumus more vulgi vocare pincernam. Nec vile patetur officium, cum apud reges barbaros usque hodie, maximæ dignitatis sit regi poculum porrexisse. Poetæ quoque de catamito et Jove scriptitant quod amasium suum huic officio manciparit.

Narravit prior præpositus pincernarum somnium: Videbam coram me vitem in qua erant tres propagines, crescere paulatim in gemmas, et post flores uvas maturascere, calicemque Pharaonis in manu mea. Tuli ergo uvas et expressi in calicem quem tenebam, et tradidi poculum Pharaoni. Et ecce, inquit, vitis in conspectu meo, et in vite tres fundi, et ipsa germinans tres fundos. Tria flagella et tres ramos, sive propagines, Hebræo sermone significat, quæ ab illis vocantur *sarigim*, שָׂרִיגִים.

Videns autem pistorum magister quod prudenter somnium dissolvisset, ait: Et ego vidi somnium, quod haberem tria canistra farinæ super caput meum, et in uno canistro quod erat excelsius, portare me omnes cibos qui fiunt arte pistoria, avesque comedere ex eo. (Aug.) Ubi hic in Latinis voluminibus tria canistra farinæ scriptum est, Græci habent *χόνδριον*, quod interpretantur qui usum ejusdem linguae habent, panes esse

cibarios. Sed illud movet, quomodo panem cibarium potuerit Pharaon habere in escis. Dicit enim in superiore canistro fuisse omnia ex quibus edebat Pharaon, opere pistorum. Sed intelligendum est etiam ipsum canistrum habuisse panes cibarios, quia dictum erat, tria canistra, *χόνδριον*, et desuper fuisse illa ex omni genere operis pistoris, in eodem canistro superiore.

Exinde dies tertius natalitius Pharaonis erat; qui faciens grande convivium pueris suis, recordatus est inter epulas magistri pincernarum et pistorum principis; restituitque alterum in locum suum, ut porrigeret regi poculum; alterum vero suspendit in patibulo, ut conjectoris veritas probaretur. (Isid.) Duo eunuchi quos de domo regis in carcerem vinctos **B** Joseph invenit duorum populorum credentium vel incredulorum mystice figuram tenent. Qui ideo dicuntur eunuchi, quia castam acceperunt regulam disciplinæ. *Eloquia, inquit, Domini casta (Psal. XI).* Denique post trinam lucem Domino ab inferis resurgente, et legis obscura, ut Joseph somnia revelante, solutus est a peccatis credentium populus; et de inferni carcere liberatus, redditur in ministerium divinæ legis. Incredulus autem et impius populus Judæorum, quia in salvationis lignum non credidit, transgressionis ligno suspenditur, ut illi alteri contigit eunuchio, qui Judæorum imaginem indicavit

CAPUT III.

De somnio Pharaonis, et interpretatione Joseph.

(CAP. XLI.) *Post duos annos vidit Pharaon somnium.*

C *Putabat se stare super fluvium, de quo ascendebant septem boves pulchræ et crassæ nimis et pascabantur in locis palustribus: aliæ quoque septem emergebant de flumine sædæ, confectæque macie et pascabantur in ipsa amnis ripa in locis virentibus. De: oraveruntque eas quarum mira species et habitudo corporum erat. Expergesfactus Pharaon, rursum dormivit, et vidit alterum somnium. Septem spicæ pullulabant in culmo uno, plenæ atque formosæ; aliæ quoque totidem spicæ tenues, et percussæ uredine oriebantur, devorantes omnem priorum pulchritudinem. Evigilans post quietem, et facto mane, pavore perterritus, misit ad conjectores Ægypti, cunctosque sapientes, et accersitis narravit somnium, nec erat qui interpretaretur. (Aug.)* Quod putabat se stare Pharaon super flumen, queniadmodum servus Abrahæ dixit: *Ecce ego sto super fontem aquæ (Gen. XXIV)*, hæc locutio si intelligatur in Psalmo ubi scriptum est: *Qui fundavit terram super aquam (Psal. XXIII)*, non coguntur homines putare sicut verum natere terram super aquam. Secundum hanc enim locutionem recte intelligitur quod altior sit terra quam aqua. Altius quippe ab aquis sustollitur, ubi habitant terrena animalia. Præterea narrat Pharaon somnium, interpretatus est Joseph. *(Isid.)* Sed quid significant septem anni qui in septem spicis plenis, seu qui in septem vaccis pinguis ostendebantur, nisi septem charismatum spiritualium dona, quibus ubertas fidei larga pietate redundat? At contra sæpe steriles et tenues faucent

veritatis et justitiæ novissimis temporibus signifi- A
cabant.

CAPUT IV.

De eo quod Joseph princeps Ægypti a Pharaone constituitur.

Dixit quoque rursus Pharao ad Joseph : Ecce constitui te super universam terram Ægypti. Tulitque annulum de manu sua, et dedit in manu ejus; vestivitque eum stola byssina, et collo torquem auream circumposuit, fecitque ascendere super currum suum secundum, clamante præcone et dicente ut omnes coram eo genu flecterent, et præpositum esse scirent universæ terræ Ægypti. Pro quo Aquila transtulit : Et clamavit in conspectu ejus ad geniculationem. Symmachus ipsum Hebraicum sermonem interpretans ait : Et clamavit ad eum abrech. Unde mihi videtur, non tam præco, sive adgeniculatio, quæ in salutando vel adorando Joseph accipi potest, intelligenda, quam illud quod Hebræi tradunt, dicentes patrem tenerum ex hoc sermone transferri. Ab אב, quippe dicitur pater, rech, רך, delicatus, sive tenerrimus, significante Scriptura quod juxta prudentiam quidem pater omulium fuit, sed juxta ætatem tenerrimus adolescens et puer. (Isid.) Ecce Joseph qui typum induerat Christi, currum meruit, et præconavit ante eum, et constituit illum Pharao super universam terram Ægypti; et Dominus noster postquam est distractus a Juda, ut Joseph a fratribus, et de infernorum carcere resurrexit, ascendit currum regni cœlestis, de quo scriptum est : *Currus Dei decem millium* (Psal. lxxvii), et accepit potestatem a Patre prædicandi, sicut Paulus apostolus ait : *Et dedit ei nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum* (Phil. ii). Accepit quoque et annulum, pontificatum scilicet fidei quo credentium animæ salutis signo signantur; frontibus nostrisque cordibus per signum crucis figura Regis æterni exprimitur. Induiturque stolam byssinam, id est, carnem sanctam bysso candidiorem, et stolam immortalitatis. Accepit quoque torquem auream, id est, intellectum bonum. Præco ante eum præce- lit, id est, aut Joannes Baptista, qui iter ejus præcedens præconabat dicens : *Parate viam Domino* (Matth. iii). Habebit et alium præconem tubam angeli, quia D ipse dixit : Veniet in tuba angeli.

Dixit quoque rex ad Joseph : Ego sum Pharao : Absque tuo imperio non movebit quisquam munum vel pedem in omni terra Ægypti. Vertitque nomen illius, et vocavit eum lingua Ægyptiaca Salvatorem mundi. Quid manifestius de Christo, quando sub figura Joseph Salvator ostenditur, non tantum unius terræ Ægypti, sed etiam totius mundi? (Hieron.) Licet hoc nomen absconditorum repertorem Hebræice sonet, tamen quia ab Ægyptio ponitur, ipsius linguæ debet habere rationem. Interpretatur enim sermone Ægyptio, *saphan-ath phaanecha*, sive, ut Septuaginta transferre voluerunt, σωτηριουχος, Salvator mundi,

eo quod orbem terræ ab imminente famis excidio liberarit.

Dedit quoque illi uxorem Aseneth filiam Putipharis sacerdotis Heliopoleos. Notandum autem quod domini quondam et emptoris sui filiam uxorem accepit, qui ad id locorum pontifex Heliopoleos erat. Neque enim fas absque eunuchis idoli illius esse antistites, ut vera illa Hebræorum super eo, quod ante jam diximus, suspicio comprobetur. Accepit ergo Christus ex gentibus uxorem, id est, Ecclesiam, ex qua genuit duos filios, id est, duos populos ex Judæis, et ex gentibus congregatos.

Triginta autem erat annorum, quando stetit in conspectu regis Pharaonis. Triginta, inquit, annorum erat Joseph, quando in conspectu regis Pharaonis stetit; totidemque annis fuisse legitur Christus, quando sub typo Pharaonis, in conspectu mundi apparuit revelatus.

CAPUT V.

De eo quod Joseph tempore fertilitatis congregavit triticum in horrea, ad sedandam famem futuri temporis.

Circuivit Joseph omnes regiones Ægypti : venitque fertilitas septem annorum, et in manipulos reductæ segetes, congregatæ sunt in horrea Ægypti. Omnis etiam frugum abundantia, in singulis urbibus condita est. Tantaque fuit multitudo tritici, ut arenæ maris cœquaretur, et copia mensuram excederet. (Aug.) Et congregavit Joseph triticum, sicut arenam maris multum valde, quoadusque non potuit numerari, non enim erat numerus. Pro eo dictum est, non erat numerus, quod nomen numeri omnis usitati excederet illa copia, et quomodo appellaretur, non inveniebatur. Nam unde fieri potest ut quamlibet magnæ, finitæ tamen multitudinis, numerus non sit? quamvis hoc potuerit etiam secundum hyperbolen dici. Congregavit autem Joseph per septem annos omnem frugum abundantiam, id est, frumenta fidei sanctorum horreis condens, per illa scilicet charismata septem, quasi per septem, annos, ut cum septem inopiæ anni cœperunt, id est, cum iniquitas illa occurrerit, septem capitulum criminum sub Antichristo, quando famis fidei fuerit et salutis, tunc sancti pariter et fideles habeant copiosam justitiæ frugem, ne fides eorum inopia sermonis attenuata deficiat.

Nati sunt autem Joseph filii duo, antequam veniret famis, quos ei peperit Aseneth filia Putipharis sacerdotis Heliopoleos. Vocavitque nomen primogeniti, Manasses, dicens : Oblivisci me fecit Deus omnium laborum meorum, et domus patris mei. Nomenque secundi appellavit Ephraim, dicens : Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meæ. Observa quæstionem quæ post paululum de Joseph proponenda est, quod ante famis tempus, quo Jacob intravit in Ægyptum, duos tantum Joseph filios habuerit, Manassen et Ephraim. Manassen vocans, ab eo quod sit oblitus laborum suorum, ita enim Hebræice vocatur oblitio, Ephraim vero, eo quod auxerit eum

Deus, ex hoc enim vocabulo, in linguam nostram A transferetur augmentum.

Igitur transactis septem annis ubertatis, qui fuerunt in Ægypto, cœperunt venire septem anni inopiæ, quos prædixerat Joseph; et in universo orbe fames prævaluit. In cuncta autem terra Ægypti erat fames. Qua esuriante, clamavit populus ad Pharaonem alimenta petens. Quibus ille respondit: *Ite ad Joseph, et quidquid vobis dixerit, facite. Crescebat autem fames quotidie in omni terra. Aperuitque Joseph universa horrea, et vendebat Ægyptiis. Nam et illos oppresserat fames. Omnesque provinciæ veniebant in Ægyptum, ut emerent escas, et malum inopiæ temperarent.* Joseph a penuria frumenti salvat Ægyptum, et Christus fame verbi Dei liberat mundum. Aperuit enim horrea sua Christus in omni orbe terrarum: B et erogatione frumenti sui, omnia subjugavit. Nisi enim Joseph fratres vendissent, defecerat Ægyptus; nisi Christum Judæi crucifixissent, perierat mundus. Joseph igitur interpretatur augmentatio, sive ampliatio. Sed in illo Joseph ampliacionem non habuit, nisi sola Ægyptus: in nostro vero Joseph, augmentum habere meruit universus mundus. Ille erogavit triticum, noster erogavit Dei verbum. In omnem enim terram exiit sonus eorum (Psal. xviii).

CAPUT VI.

De eo quod Jacob tempore famis misit filios suos in Ægyptum ad emendum triticum: quibus agnitis Joseph exploratores appellavit, sed tamen cum frumento et pretio eos domum remisit.

(CAP. XLII.) Audiens Jacob, quod alimenta venderentur in Ægypto, dixit filiis suis: *Quare negligitis? Audivi quod triticum veni detur in Ægypto. Descendite et emite nobis necessaria, ut possimus vivere, et non consumamur inopia.* Dixit Jacob filiis suis: *Est frumentum in Ægypto; dicit Deus et Pater: Ex Ægypto vocavi Filium meum (Ose. xi).* Descendunt igitur decem provectiores, id est, Judæi quasi sub decalogo legis et numero constituti, quos ipse cognoscens, non est agnitus ab eis. Cognoscuntur et Hebræi a Christo. Ipsi autem non cognoscunt eum.

Descenderunt igitur fratres Joseph decem, ut emerent frumenta in Ægyptum, Benjamin domi retento a Jacob, qui dixerat fratribus ejus: *Ne forte in itinere quidquam patiatur mali. Ingressi sunt autem terram Ægypti cum aliis qui pergebant ad emendum.* Erat autem fames in terra Chanaan, et Joseph princeps Ægypti, atque ad illius nutum frumenta populis vendebantur. Cumque adorassent eum fratres sui, et agnovisset eos, quasi ad alienos durius loquebatur, interrogans: *Unde venistis? Qui responderunt: De terra Chanaan, ut emamus victui necessaria, et tamen fratres ipse cognoscens, non est agnitus ab eis. Recordatusque somniorum quæ aliquando viderat, ait: Exploratores estis, ut videatis infirmiora terræ venistis.* (Aug.) Et memoratus Joseph somniorum suorum quæ vidit ipse, adoraverant enim eum fratres sui, sed aliquid in illis somniis excelsius inquirendum est. Non enim potest eo modo de patre ejus ac

matre compleri, quæ jam mortua fuerat, quod de sole et luna, cum vidisset, a patre increpante audierat, qui vivebat. Adorant fratres Joseph ipsum; et Christum omnis cœtus sanctorum adorat, et divino cultu honorat. In solis autem nomine perfectio sanctorum designatur, et lunæ similitudine Ecclesiæ exprimitur decus. Omnes ergo tam seniores quam juniores, tam perfecti quam adhuc minus perfecti in Ecclesia, Christum Dominum adorare delectant, de quo Psalmista ait: *Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei (Psal. lxxi).*

Qui dixerunt: *Non est ita, domine, sed servi tui venerunt ut emerent cibos. Omnes filii unius viri sumus. Pacifici venimus, nec quidquam famuli tui machinantur mali.* Quibus ille respondit: *Aliiter est: Inimicitia terræ hujus considerare venistis. Et illi: Decem, inquit, servi tui fratres sumus, filii viri unius in terra Chanaan. Minimus cum patre nostro est. Alius non est super. Hoc est, ait quod locutus sum: Exploratores estis. Jam nunc experimentum vestri capiam; per salutem Pharaonis, non egrediemini hinc donec veniat frater vester minimus, etc.* Quid est quod Joseph vir tam sapiens, atque ita non solum inter homines, sed ipsa Scriptura etiam teste laudatus, ita jurat per salutem Pharaonis non exituros de Ægypto fratres suos, nisi frater eorum junior veniret? An etiam bono et fideli vilis erat Pharaonis salus, cui fidem sicut primitus domino suo servabat in omnibus? Quanto magis enim ipsi qui eum in tanto honore locaverat, si illi servabat qui eum servum emptitium possidebat? Quod si non curabat Pharaonis salutem, nunquid et perjurium pro cuiuslibet hominis salute vitare non debuit? An non est perjurium? Tenuit enim unum eorum, donec veniret Benjamin, et verum factum est quod dixerat. Non exhibitis hinc, donec veniat frater vester. Ad omnes enim potuit pertinere quod dictum est. Nam quomodo et ille venturus esset, nisi ad eum adducendum aliqui redissent? Sed quod sequitur magis urget quæstionem, ubi iterum juravit dicens:

Mittite ex vobis unum, et adducite fratrem vestrum, vos autem vincimini, quoadusque manifesta sint verba vestra, si vera dicitis an non. Sin autem, per salutem Pharaonis, exploratores estis, id est, si non vera dicitis, exploratores estis; huic sententiæ interposuit jurationem, quia si vera non dixissent, exploratores essent, ideo exploratorum pœna digni essent. Quos tamen vera dicere sciebat; neque enim perjurus est quisque, si ei quem castissimum novit dicat: Si hoc adulterium de quo argueris commisisti, damnat te Deus, et his verbis adhibuit jurationem, verum omnino jurat. Ibi enim est conditio, quia dixit, si fecisti, quem tamen non fecisse certum habet. Sed ait aliquis: Verum est, quia si fecit adulterium, damnat illum Deus. Hoc autem quomodo verum est, si non verum dicitis, exploratores estis, cum etiam si mentiantur, non sunt exploratores? Sed hoc est quod dixit, ita dictum esse. Exploratores estis, tanquam si dictum esset, exploratorum pœna

digni estis, hoc est exploratores deputamini merito mendacii vestri. Estis autem potuisse dici pro habemini et deputabimini, innumeræ similes locutiones docent. Unde est illa Eliæ : *Qui cunque exaudierit in me, et ipse erit Deus (III Reg. xviii)*. Non enim tunc erit, sed tunc habebitur.

Et locuti sunt ad invicem : Merito hæc patimur, quia peccavimus in fratrem nostrum, videntes angustiam animæ ejus, dum deprecaretur nos, et non audivimus. Idcirco venit super nos ista tribulatio. Et quibus unus Ruben ait : Nunquid non dixi vobis : Nolite peccare in puerum, et non audistis me? En sanguis ejus exquiritur. Nesciebant autem quod intelligeret Joseph, eo quod per interpretem loquebatur ad eos. Quid est quod cum intra se poenitentes filii Israel loquerentur de fratre suo Joseph, quod cum illo male egerint, et hoc eis divino judicio redderetur, quod se periclitari videbant, adjungit Scriptura et dicit : Ipsi ignorabant quia audiebat Joseph, interpret enim inter illos erat. Hoc scilicet intelligendum est ideo eos putasse quia ille non audiret, quod videbant interpretem, qui inter illos erat, nihil ei dicere eorum quæ loquebantur. Nec ob aliud adhibitum putabant interpretem, nisi quod eorum linguam ille nesciret, nec cura erat interpretis ea dicere illi a quo positus fuerat, quæ non ad illum, sed inter se loquebantur.

Et reversus locutus est ad illos. Tollensque Simeonem, et ligans illis præsentibus, jussit ministris ut implerent succos eorum tritico, et reponerent pecunias singulorum in sacculis suis, datis supra cibariis in via. Qui fecerunt ita. At illi portantes frumenta in asinis, profecti sunt. Quid autem significat quod fratres Joseph dederunt pecuniam in emptionem frumenti, sed eam ipsi, accepto frumento quod emerant, iterum pecuniam suam receperunt, nisi quod Joseph noster non quærit nostra, sed nos? Gratis enim dat sua munera, et in nostra emptione nos ditiores fecit, quia non pecunia emitur Christus, sed gratia.

Veneruntque ad Jacob patrem suum in terra Chanaan, et narraverunt ei omnia quæ accidissent sibi dicentes : Locutus est nobis dominus terræ dure, et putavit nos exploratores provinciæ, etc. Quæritur cur Joseph vir mitissimus et sanctissimus fratres suos taliter afficere voluerit in protelatione agnitionis suæ, cum cito potuisset eis subvenire innotescendo suam personam. Sed hoc non ultionis causa fecit, ut vindicaret malum quod sibi factum fuerat, sed ob experientiam animi eorum, ut cognosceret utrum eodem stimulo fratrem suum uterinum persequerentur, sicut ipsum in exteris provincias vendiderunt.

Dixit pater Jacob : Absque liberis me esse fecistis. Joseph non est super, Simeon tenetur in vinculis, et Benjamin auferetis? In me hæc mala omnia reciderunt. Cui respondit Ruben : Duos filios meos interfice, si non reduxero tibi illum. Trade illum in manu mea et ego tibi eum restituam. At ille : Non descendet, inquit, filius meus vobiscum. Frater ejus mortuus est, ipse solus remansit. Si quid ei adversi acciderit in

terra ad quam pergitis, deducetis canos meos cum dolore ad inferos. Quæritur utrum ideo ad infernum quia cum tristitia, an etiam si abesset tristitia, tanquam ad infernum moriendo descendens hæc loquitur. De inferno enim magna quæstio est, et quid inde Scriptura sentiat, locis omnibus ubi forte hoc commemoratum fuerit, observandum est.

CAPUT VII.

De secundo transitu fratrum Joseph in Ægyptum, simul cum Benjamin, et tentationes eorum.

(CAP. XLIII.) *Igitur Israel pater eorum dixit ad eos : Si sic necesse est, facite quod vultis. Sumite de optimis terræ frugibus in vasis vestris, et deferte viro munera : modicum resina, et mellis, et storacis, et stactes, et terebinthi, et amygdalarum : pecuniam quoque duplicem ferte vobiscum et illam quam invenistis in sacculis reportate, ne forte errore factum sit. Sed et fratrem vestrum tollite, et ite ad virum. Deus autem meus omnipotens faciat eum vobis placabilem, et remittat vobiscum fratrem vestrum quem tenet in vinculis, et hunc Benjamin. Ego autem quasi orbus absque liberis ero. Deferte viro munera, inquit, aliquid resinæ et mellis, thymiana et stacten, et terebinthum et nuces. Sive, ut Aquila et Symmachus transtulerunt, amygdala. Idcirco hoc capitulum posuimus, ut sciamus, ubi in nostris codicibus habetur thymiana, in Hebræo esse *nechotha*, נכח, quod Aquila storacem transtulit, ex quo domus *nechotha* quæ in Isaia legitur, manifestissime cella thymiamatis, sive storacis, intelligitur, eo quod in illa aromata diversa sint condita.*

*In ipsis foribus accedentes ad dispensatorem locuti sunt. Oramus, domine, ut audias nos. Jam ante descendimus ut emeremus escas; quibus emptis, cum venissemus ad diversorium, aperuimus sacculos nostros, et invenimus pecuniam in ore saccorum, quam nunc eodem pondere reportavimus. Sed aliud attulimus argentum, ut emamus quæ necessaria sunt. Non est in nostra conscientia quis eam posuerit in marsupiiis nostris. At ille respondit : Pax vobiscum : nolite timere; Deus vester, et Deus patris vestri, dedit vobis thesauros in sacculis vestris. Nam pecuniam quam dedistis mihi, probatam ego habeo. Quod a præposito domus audiunt, Deus vester, et Deus patrum vestrorum dedit vobis thesauros in sacculis vestris, argentum autem vestrum probatum ego habeo, mendacium videtur, sed aliquid significare credendum est. Argentum enim quod et datur et non minuitur, quod et probum appellatum est, nimirum illud intelligitur, de quo alibi legimus : *Eloquia Domini eloquia casta : argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum (Psal. xi)*, id est, perfecte.*

Igitur ingressus est Joseph domum suam. Obtuleruntque ei munera tenentes in manibus, et adoraverunt proni in terra. At ille clementer resalutatis eis, interrogavit dicens : Salvusne est pater vester senex de quo dixeratis mihi : adhuc vivit? Qui responderunt. Sospes est servus tuus pater noster, adhuc vivit, et incurvati adoraverunt eum. Attollens autem Joseph

culos, vidit Benjamin fratrem suum uterinum, et ait: *Iste est frater vester minimus, de quo dixeratis mihi? et rursum: Deus, inquit, miseretur tui, fili mi. Festinavitque, quia commota fuerant viscera ejus super fratre suo, et erumpebant lacrymæ; et introiens cubiculum flevit.* Affectus boni animi semper proclivis est ad pietatem: unde et in Joseph virtutum possumus considerare copiam. Castus ergo erat cum sprevit inpudicitiam dominæ; sapiens, cum diligenti investigatione fratrum suorum animos explorabat, qualiter sentirent de fratre suo uterino. Justus erat, in adhibitione disciplinæ delinquentibus; pius, in conversione poenitentium.

Rursusque lota facie, egressus continuit se, et ait: Ponite panes. Quibus appositis, seorsum Joseph, et seorsum fratribus, Ægyptiis quoque qui vescebantur simul seorsum. Illicitum est enim Ægyptiis, comedere cum Hebræis, et profanum putant hujuscemodi convivium. Seorsum ergo appositi sunt cibi Joseph quasi advenæ, et seorsum fratribus, quasi exteris natione. Ægyptiis quoque similiter seorsum quasi indigenis, qui putabant cum peregrinis profanum esse convivium.

Sederunt ergo coram eo, primogenitus juxta primogenita sua, et minimus juxta ætatem suam, et mirabantur nimis sumptis partibus quas ab eo acceperunt. Majorque pars venit Benjamin, ita ut quinque partibus excederet. Biberuntque et inebriati sunt cum eo. Præcepit autem Joseph dispensatori domus suæ dicens: Imple saccos eorum frumento quantum possunt capere, et pone pecuniam singulorum in summitate sacci. Scyphum autem meum argenteum, et pretium quod dedit tritici, pone in ore sacci junioris. Factumque est ita, et orto mane dimissi sunt cum asinis suis. Solent hinc ebriosis adhibere testimonium patrocinium, non propter illos filios Israel, sed propter Joseph, qui valde sapiens commendatur. Sed hoc verbum, et pro satietate solere poni in Scripturis, qui diligenter adverterit mutis in locis inveniet. Unde est illud: *Visitasti terram, et inebriasti eam; multiplicasti ditare ea (Psal. LXIV)*, eo quod in laude benedictionis hoc positum est, et donum Dei memoratur. Apparet hanc ebrietatem saturitatem significare. Nam ita inebriari ut inebriantur ebriosis, nec ipsi terræ utile est, quoniam majore quam satietati sufficit humore corrumpitur, sicut vitam eliosorum, qui non satietati se replent, sed merguntur diluvio.

(CAP. XLIV.) *Tum Joseph, accersito dispensatore domus: Surge, inquit, persequere viros, et apprehensis dicit: Quare reddidistis malum pro bono? Scyphum quem furati estis, ipse est in quo bibit dominus meus, et in quo augurari solet. Pessimam rem fecistis, etc. (Isid.)* Mystice vero, quod Joseph intuitus est parvulum fratrem suum, significat quod Dominus Jesus vidit Paulum, quando lux circumfulsit eum (Act. IX). Parvulus dicitur, quia nondum in carne maturam fidei ætatem gerebat. Unde et adolescens legitur, quando lapidantium Stephanum vestimenta

A servabat. Flevit Joseph, et cæcitas Pauli (Act. VII) fletus est Christi. Lavat faciem suam, ut lumen ei amissum restituat. Lavat faciem suam Christus, ubi baptizatus est Paulus, per quem Dominus Jesus a plurimis videretur. Dehinc scyphus argenteus solius sacco junioris inseritur. Sed quid sibi vult quod inventus est in sacco Benjamin scyphus Joseph, nisi quia in corpore Pauli, jam doctrinæ cælestis præfulgebat eloquium, dum esset eruditus in lege? Sed quia subjectus non erat, intra saccum erat scyphus, doctrina intra legem, lucerna intra modium. Missus tamen Ananias (Act. IX), in Paulum manus posuit, marsupium solvit, marsupio soluto argentum resplenduit, et decidentibus squamis, velut quibusdam sacci vinculis, soluto sacco, id est, deposito legis velamine, adeptus est gratiam libertatis, et revelata facie sermonis evangelium prædicat.

Deprehensi ergo fratres Joseph reversi sunt in oppidum. Primusque Judas cum fratribus ingressus est ad Joseph. Nec dum enim de loco abierat, omnesque ante eum in terram pariter corruerunt. Quibus ille ait: Cur sic agere voluistis? An ignoratis, quod non sit similis mei in augurandi scientia? (Aug.) Quid sibi velit queri solet. An quia non serio, sed joco dictum est, ut exitus docuit, non est habendum mendacium. Mendacia enim a mendacibus serio aguntur, non joco. Cum autem quæ non sunt tanquam joco dicuntur, non deputantur mendacia. Sed magis movet quid sibi velit ista actio Joseph, qua fratres suos donec eis aperiret quis esset, toties ludificavit, et tanta exspectatione suspendit. Quid licet tanto sit suavius cum legitur, quanto illis sit inopinatus cum quibus agitur, tamen sapientiæ illius gravitate, nisi magnum aliquid isto quasi ludo significaretur, nec ab eo feret, nec illa Scriptura contineretur, in qua est tantæ sanctitatis auctoritas, et prophetandorum tanta intentio futurorum. Non negligenter considerandum puto, tantam miseriam in hac perturbatione fratrum suorum quomodo Joseph quandiu voluit, tenuit, et quantum voluit mora produxit, non eos utique faciens calamitosos, quando etiam tantæ ipsorum futuræ lætitiæ exitum cogitabat; et totum hoc quod agebat, ut eorum gaudium differretur, ad hoc agebat, ut eadem dilatione cumlaretur, tanquam non essent condignæ passionis eorum in toto illo tempore quo turbabantur, ad futuram gloriam exultationis, quæ in eis fuerat revelanda, fratre cognito, quem a se perditum esse arbitrabantur.

Cui Judas: Quid respondebimus, inquit, domino meo, vel quid loquemur, aut juste poterimus obendere? Deus invenit iniquitatem servorum suorum. En omnes servi sumus domini mei, et nos et apud quem inventus est scyphus, etc. Multa in narratione Judæ aliter dicta sunt quam cum illis egerat Joseph, quamvis apud eum loqueretur, ut omnino de illa insimulatione quod exploratores essent, nihil diceretur. Quod utrum consulto tacitum sit, an fecerit perturbationis oblivio, non apparet. Nam et illud

quod dixerunt se ab ipso Joseph interrogatos de patre et fratre suo, se autem illa interroganti indicasse, mirum si vel ad sententiam potest ista pervenire narratio, ut eam constet esse veracem, quanquam et si aliqua falsa in ea sunt, falli potius per oblivionem potuit, quam auderet mentiri apud eum praesertim, cui non sicut nescienti, sed etiam illa quae noverat eum scire, ad flectendam ejus misericordiam, narrationi inserebat.

CAPUT VIII.

Ubi Joseph fratres sui agnoscunt, quos remisit ad patrem suum, ut eum cum tota domo sua ducerent ad se in Aegyptum.

(CAP. XLV.) *Ego sum, ait Joseph, frater vester, quem vendidistis in Aegyptum; nolite pavere, nec vobis durum esse videatur quod vendidistis me in his regionibus, pro salute enim vestra misit me Deus ante vos. Biennium est enim quod fames cepit esse in terra, et adhuc quinque anni restant, quibus nec arari poterit, nec meti. Praemisitque me Deus, ut reserremini super terram, et escas ad vivendum habere possitis. Non vestro consilio, sed Dei huc voluntate missus sum, qui fecit me quasi patrem Pharaonis, et dominum universae domus ejus, ac principem in omni terra Aegypti. Quid est quod dicit Joseph, Praemisit me Deus, ut reserremini super terram, et escas ad vivendum habere possitis? Quod juxta alia exemplaria ita legitur: Misit enim me Deus ante vos, remanere vestras reliquias super terram, et enutrire vestrum reliquiarium, mirum est. Hoc enim non usquequaque consonat, ut reliquias vel reliquiarium accipiamus Jacob et filios ejus, cum omnes sint incolumes. An forte significat illud, alto secretoque mysterio, quod ait Apostolus, Reliquiae per electionem gratiae salvae factae sunt (Rom. ix), quia propheta praedixerat: Et si fuerit numerus filiorum Israel sicut arena maris, reliquiae salvae fient (Isa. x; Ose. 1). Ad hoc enim occisus est Christus a Judaeis et traditus gentibus, tanquam Joseph Aegyptiis a fratribus, ut et reliquiae Israel salvae fierent, unde dicit Apostolus: Nam et ego Israelita sum, et ut plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret (Rom. xi), id est, ex reliquiis Israel secundum carnem, et plenitudine gentium quae in fide Christi secundum spiritum sunt Israel. Aut si et genti illi Israeliticae restat fidei plenitudo, ex qua erant reliquiae, in quibus reliquiis tunc et apostoli salvi facti sunt, hoc significatur ea plenitudine liberationis Israel, qua per Moysen ex Aegypto liberati sunt.*

Auditumque est et celebri sermone vulgatum in aula regis: Venerunt fratres Joseph, et gavisus est Pharaon atque omnis familia ejus; dicitque ad Joseph, ut imperaret fratribus suis dicens: Onerantes jumenta, ite in terram Chanaan, et tollite inde patrem vestrum, et cognationem, et venite ad me, et ego dabo vobis omnia bona Aegypti, ut comedatis medullam terrae. Praecepit etiam ut tollant plaustra de terra Aegypti, ad subreptionem parvulorum suorum et conjugum, ac dicit: Tollite patrem vestrum, et prope-

A rate quantocius venientes, nec dimittatis quidquam de suppellectili vestra, quia omnes Aegypti opes vestrae erunt. Haec verba Pharaonis quae de Jacob et filiis locutus est, significant gaudium gentilis populi ob conversionem Judaeorum. Magna sine dubio est devotio Ecclesiae gentium, quod Israeliticus populus ad fidem Christi veniet. Quibus si convertantur, et fidei Christi participes exstiterint, promittit spirituales opes virtutum, et gratiam Spiritus sancti, qua nemo qui perfecte accipit, indigentia boni laborabit.

Fecerunt filii Israel ut eis mandatum fuerat. Quibus dedit Joseph plaustra secundum Pharaonis imperium, et cibaria in itinere, singulisque proferris jusit binas stolas; Benjamin vero dedit trecentos argenteos cum quinque stolis optimis, tantundem pecuniae et vestium mittens patri suo, addens eis asinos decem, qui subveherent ex omnibus divitiis Aegypti, et totidem asinos triticum in itinere, panesque portantes. (Isid.) Dati sunt Benjamin trecenti argentei cum quinque stolis optimis. Trecentos argenteos a Christo accipit, quicumque praedicat Trinitatem sive Christi crucem; ideoque Paulus ait: Neque enim judicavi scire me aliquid inter vos, nisi Christum Jesum, et hunc crucifixum (I Cor. ii). Quinque stolas accipit, id est sapientium omniumque sensuum multiplices disciplinas. Praecellit ergo Paulus, eisque exuberat portio meritorum. Sed tamen habent et fratres, id est, alii praedicatores gratiam suam, binas stolas, id est, ut confiteantur Christum et Deum esse et hominem juxta quod in Proverbiis loquitur, Omnes domestici ejus vestiti sunt duplicibus (Prov. ult.), id est, mystica vel morali intelligentia. Mituntur et patri munera, Filius honorat Patrem, Christus populum suum promissis invitat muneribus. Portant haec munera asini illi, gentiles inutiliter et laboriosi, nunc autem utiles portant in typo Christi munera. Portant in Evangelio munerum largitorem.

Dimisit ergo fratres suos; proficiscentibus ait: Ne irascamini in via. Qui ascendentes ex Aegypto, venerunt in terram Chanaan ad patrem suum Jacob, et nuntiaverunt ei dicentes: Joseph vivit, et ipse dominatur in omni terra Aegypti, etc. Dimisit Joseph fratres suos qui nuntiaverunt patri suo dicentes: Joseph vivit, et ipse est dominus in omni terra Aegypti. Expavit autem Jacob, id est plebs incredula. Sed postquam Christi gesta cognoverit, reviviscet spiritus ejus, et qui mortuus videbatur, fide resurrectionis Christi vivificatur. Vocatur ergo a filiis suis, id est, a Petro, Paulo, Joanne, populus Judaeorum invitatur ad gratiam. Occurrit illi Judas quod interpretatum est confessio, quia praecedit jam confessio, quos ante perfidia possidebat; et sic Joseph verus Christus occurrit, qui senem jam aetate suscipiat, ultimis temporibus populum Judaeorum, non secundum illius merita, sed secundum electionem gratiae suae, et imponit manum super oculos ejus, et caecitatem aufert. Cujus idem distulit caecitatem, ut postremus crederet, qui ante non potuit esse credulus.

Unde et Apostolus ait : *Quia cæcitas ex parte in Israel facta est, donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus feret (Rom. xi).*

CAPUT IX.

De descensione Jacob in Ægyptum.

CAP. XLVI.) *Surrexit Jacob a puteo Jaramenti; tuleruntque eum filii cum parvulis et uxoribus suis in plaustris, quæ miserat Pharaon ad portandum senem, et omnia quæ possederat in terra Chanaan. Venitque in Ægyptum cum omni semine suo: filii ejus et nepotes, filiaë et cuncta simul progenies.* Notandum autem cum hic legitur filias Jacob et cunctam progeniem simul cum Jacob introisse in Ægyptum, quod non ideo posuit filias plurali numero, quod Jacob plures haberet quam unam filiam nomine Dinam, sed numerus pluralis pro singulari positus est, sicut etiam pro plurali singularis solet.

Cunctæ animæ quæ ingressæ sunt cum Jacob in Ægyptum, et egressæ de femore illius, absque uxoribus filiorum ejus, sexaginta sex. Quod dicit Scriptura tot animas peperisse Liam, vel tot animas exisse de femoribus Jacob, videndum est quid respondeatur hinc eis qui hoc testimonio confirmare nituntur, a parentibus simul animas cum corporibus propagari. Animas enim dictas pro hominibus, a parte totum significante locutione, nullus ambigit. Sed quomodo ipsam partem ex qua totum commemoratum est, hoc est animam, cujus nomine totus significatus est, alienemus ab eo quod dictum est: Exierunt de femoribus ejus, ut carnes tantum ex illo natas, quamvis solæ animæ nominentur, accipiamus, quærendi sunt locutionum modi secundum Scripturas.

Filii autem Joseph qui nati sunt ei in terra Ægypti, animæ duæ. Omnes animæ domus Jacob quæ ingressæ sunt Ægyptum, fuere septuaginta quinque. Quod, excepto Joseph et filiis ejus, sexaginta sex animæ quæ egressæ sunt de femoribus Jacob, introierunt Ægyptum, nulla dubitatio est. Ita enim paulatim per singulos supputatus numerus approbat, qui in Hebræis voluminibus invenitur. Hoc autem quod in LXX legimus: *Filii autem Joseph qui nati sunt ei in Ægypto, animæ novem.* Sciamus pro novem in Hebræo esse duas. Ephraim quippe et Manasse, antequam Jacob intraret Ægyptum, et famis tempus ingrueret, nati sunt de Aseneth filia Puthipharis in Ægypto. Sed et illud quod supra legimus: *Facti sunt autem filii Manasse quos genuit ei concubina Syra, Machir, et Machir genuit Galaad. Filii autem Ephraim fratris Manasse, Suthalaam, Ethaam. Filii vero Suthalaam Edem,* additum est. Si quidem quod postea legimus, quasi per anticipationem factum esse describitur. Neque enim illo tempore quo ingressus est Jacob in Ægyptum, ejus ætatis erant Ephraim et Manasse, ut filios generare potuerint; ex quo manifestum est omnes animas quæ ingressæ sunt Ægyptum de femoribus Jacob, fuisse septuaginta, dum sexaginta sex postea sunt ingressæ, et repererunt in Ægypto tres animas, Joseph videlicet

cum duobus filiis ejus. Septuagesimus autem ipse fuerit Jacob. Hanc rem ne videamur adversum Scripturæ auctoritatem loqui, etiam LXX interpretes in Deuteronomio transtulerunt, quod in septuaginta animabus ingressus sit Israel Ægyptum. Si quis igitur nostræ sententiæ refragatur, Scripturam inter se contrariam faciet. Ipsi enim LXX interpretes qui hic septuaginta quinque animas per prolepsim cum Joseph, et posteris ejus, Ægyptum ingressas esse dixerunt, in Deuteronomio septuaginta tantum introisse memorarunt. Quod si e contrario bonis illud opponitur, quomodo in Actibus apostolorum in contentione Stephani dicatur ad populum, septuaginta quinque animas ingressas esse Ægyptum (CAP. VII), facilis excusatio est. Non enim debuit sanctus Lucas, qui ipsius scriptor historicus est, in gentes volumen emittens, Actuum apostolorum contrarium aliquid scribere adversum eam Scripturam quæ jam fuerat in gentibus divulgata. Et utique majoris opinionis illo duntaxat tempore LXX interpretum habebatur auctoritas, quam Lucas, qui ignotus et vilis, et non magnæ fidei in nationibus ducebatur. Hoc autem generaliter observandum, quod ubicunque sancti Apostoli, aut apostolici viri loquuntur ad populos, his plerumque testimoniis abutuntur quæ jam fuerant in gentibus divulgata, licet plerique tradant Lucam evangelistam, ut proselytum, Hebræas litteras ignorasse.

*Misit autem Judam ante se ad Joseph ut nuntiaret ei, et illi occurreret in Gessen. Quo cum pervenisset, juncto Joseph curru suo, ascendit obviam patri suo ad eundem locum; vidensque eum, irruit super collum ejus et inter amplexus flevit, dixitque pater ad Joseph: Jam letus moriar, quia vidi faciem tuam, et superstitem te relinquo. Judam vero misit ante se ad Joseph, ut occurreret ei ad urbem heroum in terram Ramesse. Hic locus juxta Septuaginta interpretum editionem ita legitur. In Hebræo nec urbem habet heroum, nec terram Ramesse: sed tantummodo Gessen; nonnulli Judæorum asserunt Gessen nunc Thebaidam vocari; et id quod postea sequitur: *Dedit eis ut possiderent in Ægypto terram optimam in Ramesse,* pagum Arsenoiten sic olim vocatum autumant.*

Et ille locutus est ad fratres, et ad omnem domum patris sui: Ascendam, et nuntiabo Pharaoni, dicamque ei: Fratres mei, et domus patris mei, qui erant in terra Chanaan, venerunt ad me, et sunt viri pastores ovium, curamque habent alendorum gregum. Pecora sua et armenta, et omnia quæ habere poterunt, adduxerunt secum. (Aug.) Commendatur in patriarchis, quod pecorum nutritores erant a pueritia sua, et parentibus suis, et merito. Nam hæc est sine ulla dubitatione justa servitus et justa dominatio, cum pecora homini serviunt, et homo pecoribus dominatur. Sic enim dictum est cum crearetur: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram; et habeat potestatem piscium maris et volatilium cæli, et omnium pecorum quæ sunt super*

terram (Gen. 1). Ubi insinuatur, rationem debere dominari irrationabili vitæ. Servum autem hominem homini vel iniquitas, vel adversitas fecit. Iniquitas quidem, sicut dictum est: *Maledictus Chanaan: erit servus fratribus suis* (Gen. 1x). Adversitas vero, sicut accidit ipsi Joseph, ut venditus a fratribus, servus alienigenæ fieret, itaque primos servos quibus hoc nomen inditum est in Latina lingua, bella fecerunt. Qui enim homo ab homine superatus jure belli posset occidi, quia servatus est servus appellatus est. Inde et mancipia, quasi manu capta sunt. Est etiam ordo naturalis in hominibus, ut serviant viris feminæ, et filii parentibus, quia et illic hæc justitia est, ut infirmior ratio serviat fortiori. Hæc igitur dominationibus et servitutibus clara justitia est, ut qui excellent ratione, excellent dominatione. Quod cum in hoc sæculo per iniquitatem hominum perturbatur, vel per naturarum carnalium diversitatem, ferunt justis temporalem perversitatem, in fine habituri ordinatissimam et sempiternam felicitatem.

Cumque vocaverit vos et dixerit. Quod est opus vestrum? respondebitis: Viri pastores sumus, servi tui ab infantia nostra usque in præsens, et nos et patres nostri. Hæc autem dicetis, ut habitare possitis in terra Gessen, quia detestantur Ægyptii omnes pastores ovium. Abominatio est enim omnis pastor ovium Ægyptiis. Merito Ægyptiis in quibus figura est præsentis sæculi, in quo abundat iniquitas, abominatio est omnis pastor pecorum. Abominatio est enim iniquo vir justus.

Venerunt autem in Ægyptum ad Joseph Jacob et filii ejus. Et audivit Pharaon rex Ægypti, et ait Pharaon ad Joseph dicens: Pater tuus et fratres tui venerunt ad te. Ecce terra Ægypti ante te est. In terra optima colloca patrem tuum et fratres tuos. Hæc repetitio, non prætermisæ rei ad quam sæpe per recapitulationem obscuri reditur, sed omnino aperta est. Jam enim dixerat Scriptura, quomodo venerint ad Pharaonem fratres Joseph, et quid eis dixerit vel ab eis audierit. Sed hoc nunc velut ab initio repetivit, ut inde contexeret narrationem ab his verbis quæ soli Joseph Pharaon dixit: quorum omnium codicibus Græcis, qui a diligentioribus conscripti sunt, quædam obeliscos habent, et significant ea quæ in Hebræo non inveniuntur, et in LXX inveniuntur. Quædam asteriscos, quibus ea significantur quæ habent Hebræi, nec habent Septuaginta.

CAPUT X.

De eo quod Joseph statuit Jacob patrem suum coram Pharaone, cui ille per Joseph dedit optimam terram Gessen.

(CAP. XLVII.) *Post hæc introduxit Joseph patrem suum ad regem, et statuit eum coram eo. Qui benedicens illi, et interrogatus ab eo: Quot sunt dies annorum vitæ tuæ? Respondit Jacob: Dies peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum sunt parvi et mali, et non pervenerunt ad dies patrum*

*meorum quibus peregrinati sunt. Quid est quod dixit Jacob Pharaoni, Dies annorum vitæ meæ quos incolit (sic enim habent Græci) quod Latini habent, ago vel habeo, vel si quid aliud. Utrum ergo ideo dixit quos incolit, quod in terra natus est quam nondum populus divina promissione hæreditatis acceperat; et ibi vitam ducens, utique in aliena terra erat, non solum quando peregrinabatur sicut in Mesopotamia, verum etiam quando ibi erat ubi natus est. An potius secundum id accipiendum est, quod ait Apostolus: *Quandiu sumus in corpore, peregrinamur a Domino?* (II Cor. v.) Secundum hoc et illud in psalmo dictum intelligitur: *Inquilinus ego sum in terra, et peregrinus sicut omnes patres mei* (Psal. cxix). Nam iterum dicit de ipsis diebus vitæ suæ: *Non pervenerunt in dies annorum vitæ patrum meorum quos dies incoluerunt.* Non enim hic aliud voluit intelligi, quam id quod Latini codices habent, *vixerunt*; ac per hoc significavit hanc vitam incolatus esse super terram, id est, peregrinationis habitationem. Sed credo sanctis hoc convenire, quibus aliam patriam æternam Dominus pollicetur. Unde videndum est quemadmodum dictum est de impiis: *Incolunt et abscondent; ipsi calcaneum meum observabunt* (Psal. lv). De his enim convenientius accipitur, qui ut abscondant incolunt, id est, ut insidiantur filiis, non manent in domo in æternum.*

Joseph vero patri et fratribus suis dedit possessionem in Ægypto in optima terræ solo Ramesses, ut præceperat Pharaon; et alebat eos omnemque domum patris sui, præbens cibaria singulis. Quærendum utrum terra Ramasse ipsa sit Gessen. Ipsam enim petierant, et ipsam eis Pharaon dari præceperat (*Ibid.*). Tradidit Joseph parentibus et fratribus optimam terram Gessen, præbens eis cibaria, quia famem oppresserat terram. Sic et Dominus eligens optimam terram parentibus, id est, patriarchis et prophetis, ex quibus Christus secundum carnem, sive omnibus sanctis, de quibus in Evangelio dicit: *Hi sunt fratres mei, qui faciunt voluntatem meam* (Luc. viii). His igitur dat terram, scilicet promissionis regni Dei, de qua dicit Propheta: *Credo videre bona Domini, in terra viventium* (Psal. xxvi). (*Aug.*) Et metiebatur Joseph triticum patri suo, et tamen eum pater nec quando vidit adoravit, nec quando ab illo triticum accepit. Quomodo ergo Joseph somnium modo impletum putabimus, et non potius majoris rei continere prophetiam?

In toto enim orbe panis deerat, et oppresserat famem terram, maxime Ægypti et Chanaan. E quibus omnem pecuniam congregavit pro venditione frumenti, et intulit eam in ærarium regis. Pertinuit ad Scripturam, in hac etiam re commendare fidem famuli Dei.

Cumque defecisset emptoribus pretium, venit cuncta Ægyptus ad Joseph dicens: Da nobis panes. Quare morimur coram te, deficiente pecunia? Quibus ille respondit. Adducite pecora vestra, et dabo pro eis vobis cibos, si pretium non habetis. Quæ cum ad-

auxissent, dedit eis alimenta pro equis, et ovibus, et bobus, et asinis; sustentavitque eos illo anno pro commutatione pecorum. Venerunt quoque anno secundo, et dixerunt ei: Non celamus domino nostro quod deficiente pecunia, et pecora simul defecerunt, nec clam te est quod absque corporibus et terra, nihil habeamus. Cur ergo morimur te vidente? et nos et terra nostra tui erimus. Eme nos in servitutum regiam, et præbe semina, ne, pereunte cultore, redigatur terra in solitudinem. Quæri potest, cum Joseph frumenta collegerit, unde homines viverent, pecora unde vivebant, cum tanta fames invalesceret? maxime quia fratres Joseph Pharaoni dixerant: *Non sunt enim pascua pecoribus puerorum tuorum; invaluit enim fames in terra Chanaan, et propter hanc etiam inopiam pascuorum, se venisse commemoraverant.* Proinde si ea fame pascua defecerant in terra Chanaan, cur in Ægypto non defecerant, eadem tunc fame ubique invalescente? An sicut perhibetur ab eis qui loca sciunt, in multis Ægypti paludibus poterant pascua non desse, etiam cum fames esset frumentorum, quæ solent Nili fluminis inundatione provenire? Magis enim dicuntur paludes illæ feracius pascua gignere, quando aqua Nili minus excrevit.

CAPUT XI.

De eo quod Joseph acquisivit totam terram Ægypti Pharaonis possessionem.

Emit igitur Joseph omnem terram Ægypti, vendentibus singulis possessiones suas præ magnitudine famis. Subjicitque eum Pharaoni, et cunctos populos ejus, a novissimis terminis Ægypti, usque ad extremos fines ejus præter terram sacerdotum, quæ a rege tradita fuerat eis, quibus et statuta cibaria ex horreis publicis præbebantur, et idcirco non sunt compulsi vendere possessiones suas, etc. In eo quod Joseph omnem terram Ægypti emit, subjicitque eam Pharaoni, et cunctos populos ejus, non injustitiæ vel iniquitatis argui potest, maxime cum fidelitas ejus inde commendetur, quia nullius personæ gratiam suscepit, sed juxta emptoris pretium, æquo libramine stipem regiam indigentibus compensavit. Mystice autem significat omnes qui in Ægypto spirituali sunt, et Ægypti opes ambiunt, servos esse. Jam enim nullus est liber Ægyptius. Carnalis autem est, et venundatus sub peccato. Pharaon enim eos sibi subjicit; et fortasse ideo alibi dictum est: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui duxi te de terra Ægypti, de domo servitutis (Exod. xiii; Deut. v, vi, vii).* Unde Apostolus fidelibus præcipit dicens: *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ad obediendum desideriis ejus (Rom. vi).* Et item: *An nescitis, inquit, quoniam cui exhibetis vos servos ad obediendum, servi estis ejus cui obedistis, sive peccati in mortem, sive obediuntis ad justitiam (Ibid.)?* Jam de Hebræis scriptum est quod violenter in servitutum redacti sunt. Ægyptium vero populum facile in servitutum redegit Pharaon. Vendiderunt enim semetipsos. Non ergo dispensatoris culpa est, ubi digna

PATRUL. CVII.

dispensantur pro meritis. Hoc et Paulus fecit, cum illum qui indignus sanctorum consortio fuit tradidit Satauræ (I Cor. v). Nemo itaque dicat Paulum dure egisse, qui hominem de Ecclesia ejecit, ut expulsus disceret non blasphemare. Hominis enim voluntas iniqua est, cum amans terrena, deserit cœlestia, et propter avaritiam se subjicit diabolo. Domini autem est promissio justa, cum eum qui, spernens meliora, elegit pejora, dimittit arbitrio suo ut cadat, et in desideriis infirmorum subruatur. Quod autem dicitur, sacerdotes non compulsos esse vendere possessiones suas, quia illis statuta cibaria ex horreis publicis præbebantur, significat terram Ecclesiæ, qua veri sunt sacerdotes, liberam esse accessu mundiali, quia verbo divino indesinenter pascitur, nec B damnnum famis spiritualis ullum sustinebit. Aliter autem emptio Joseph qua frugibus emit terram Ægypti, significat Christum sua doctrina et sui sanguinis pretio universum mundum redimere. Quodque dicit:

Accipite semina et serite agros, ut fruges habere possitis: quintam partem regi dabitis, quatuor reliquas permitto vobis in sementem, et in cibos familiis et liberis vestris, accipere mandat semen, hoc est verbum Dei, et serere agros, corpora videlicet sua, quæ vomere evangelico exarata, et semine spirituali seminata, fructus virtutum germinant. Per quintam partem quæ regibus dabatur, quinque sensuum census, quod Christo vero regi solvi debeat, intimatur. Quatuor vero reliqui in sementem et in cibos possessoribus permittuntur, quia actualis vitæ usus unicuique conceditur, quatenus seminet opera virtutum, ut fructus justitiæ metat in vitam æternam: quod a Salvatore nostro veraciter nobis tribuitur. Unde Joseph Ægyptii dicunt: *Salus nostra in manu tua est,* quia manifestum est quod salus mundi in Christi potestate est constituta.

CAPUT XII.

Ubi Jacob Joseph pro sepultura sua juramento constrinxit.

Habitavit ergo Israel in Ægypto, id est, in terra Gesen, et possedit eam; auctusque est, et multiplicatus nimis, et vixit in ea decem et septem annis. Factique sunt omnes dies vitæ illius centum quadraginta septem annorum. Cumque appropinquare cereret mortis diem, vocavit filium suum Joseph, et dixit ad eum: Si inveni gratiam in conspectu tuo, pone manum tuam sub femore meo, et facies mihi misericordiam et veritatem, ut non sepias me in Ægypto, sed dormiam cum patribus meis, et auferas me de terra hac, condasque in sepulcro majorum. Moriturus Jacob, filio suo Joseph dicit: Si inveni gratiam in conspectu tuo, subjice manum tuam sub femore meo, et facies in me misericordiam et veritatem. Ea filium juratione constrinxit, qua servum constrinxit Abraham: ille mandans unde uxor ducatur filio suo, iste sepulturam commendans corporis sui. In utraque tamen causa nominata sunt duo illa, quæ magni habenda atque pendenda sunt in Scripturis omnibus, qua-

cunque dispersim leguntur misericordia et justitia, vel misericordia et iudicium, vel misericordia et veritas. Quandoquidem quodam loco scriptum est: *Universæ viæ Domini misericordia et veritas (Psal. xxiv)*. Ita hæc duo multum commendata, multum consideranda sunt. Servus autem Abrahæ dixerat: *Facitis in Dominum meum misericordiam et justitiam*. Sicut et iste filio suo dicit: *Ut facias in me misericordiam et veritatem*. Quid sibi autem velit a tanto viro tam sollicita corporis commendatio, ut non in Ægypto sepeliatur, sed in terra Chanaan juxta patres suos? Mirum videtur et quasi absurdum, nec conveniens tantæ excellentiæ mentis propheticæ, si hoc ex hominum consuetudine metiamur. Si autem in his omnibus sacramenta quærantur, majoris admirationis gaudium ipsi qui invenerit orietur. Cadaveribus quippe mortuorum, peccata significari in lege non dubium est, cum jubentur homines post eorum contractionem, sive qualescunque contractum, tanquam ab immunditia purificari, et hinc illa sententia dicta est: *Qui baptizatur a mortuo, et iterum tangit illum, quid proficit lavatio ejus? Sic et qui jejunit super peccata sua, et iterum ambulans hæc eadem facit (Eccli. xxxiv)*. Sepultura ergo mortuorum remissionem significat peccatorum, eo pertinens quod dictum est: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata (Psal. xxxi)*. Ubi ergo sepelienda erant hæc significantia patriarcharum cadavera, nisi in ea terra ubi ille crucifixus est, cujus sanguine facta est remissio peccatorum? Mortibus enim patriarcharum peccata hominum figurata sunt. Dicunt autem ab eo loco, quod Abrahamium vocatur, ubi sunt ista corpora, abesse locum ubi crucifixus est Dominus, fere triginta millibus, ut etiam ipse numerus eum significare intelligatur qui in baptismo apparuit ferme triginta annorum; et si quid aliud de re tanta vel hoc modo vel sublimius intelligi potest, dum tamen non frustra arbitremur, tales ac tantos homines Dei tantam gessisse curam pro sepeliendis corporibus suis, cum sit atque esse debeat fidelium ista securitas, quod ubicunque corpora eorum sepeliantur, vel insepulta etiam ob inimicorum rabiem relinquuntur, aut pro eorum libidine dilacerata absumantur, non ideo vel minus integram, vel minus gloriosam eorum resurrectionem futuram.

Cui respondit Joseph: Ego faciam quod jussisti. Et ille, jura ergo, inquit. Quo jurante, adoravit Israel Deum, conversus ad lectuli caput. Sanctus quippe et Deo deditus vir, oppressus senectute, sic habebat lectulum positum, ut ipse jacentis habitus absque difficultate ulla ad orationem esset paratus. (Aug.) Quod habent quidam Latini codices: *Et adoravit super caput virgæ ejus*, nonnulli emendatius habent: *adoravit super caput virgæ suæ*, id est, in capite virgæ suæ, sive in cacumen, sive super cacumen. Fallit enim eos Græcum verbum, quod eisdem litteris scribitur, sive ejus sive suæ, sed accentus dispares sunt, et ad eis qui ista noverunt in codicibus

A non contemnuntur. Valent enim ad magnam discretionem, quamvis et unam plus litteram habere possent si esset suæ, et non esset αἰρού, sed ἰαιρού. Ac per hoc merito quæritur quid sit quod dictum est. Nam facile intelligitur senem qui virgam ferebat, eo more quo illa ætas baculum solet portare, ut se inclinaret ad Dominum adorandum, id utique fecerit super cacumen virgæ suæ, quam sic ferebat, ut super eam caput inclinando, adoraret Deum. Quid est ergo, *Adoravit super cacumen virgæ ejus*, id est, filii sui Joseph? An forte tulerat ab eo virgam, quando ei jurabat idem filius? et dum eam tenet, post verba jurantis, nondum illa reddita, mox adoravit Deum? Non enim pudebat eum ferre tantisper insigne potestatis filii sui, ubi figura magnæ rei futuræ præsignatur.

CAPUT XIII.

De eo quod Jacob filios Joseph benedixit.

(CAP. XLVIII.) *His ita transactis, nuntiatum est Joseph quod ægrotaret pater ejus. Qui assumptis duobus filiis suis, Manasse et Ephraim, ire perrexit. Dictumque est seni: Ecce filius tuus Joseph venit ad te. Qui confortatus, sedit in lectulo; et ingressus ad se ait: Deus omnipotens apparuit mihi in Lizza, quæ est in terra Chanaan, benedixitque mihi et ait: Ego te augebo et multiplicabo, et faciam in turbas populorum. Etiam hic commemorat Jacob promissiones Dei erga se factas, dicit sibi dictum: Faciam te in congregationes gentium. Quibus verbis magis fidelium vocationem significat quam carnalis generis propagationem.*

Duo igitur filii tui qui nati sunt tibi in terra Ægypti, antequam venirem huc ad te, mei erunt, Ephraim et Manasses, sicut Ruben et Simeon, reputabuntur mihi. Reliquos autem quos genueris post eos, tui erunt, et nomine fratrum suorum vocabuntur in possessionibus suis. Si quis ambigebat, quod septuaginta animæ introissent Ægyptum filiorum Israel, et quod Joseph eo tempore quo ingressus est Jacob, non novem sed duos filios tantum habuerit, præsentis capitulo confirmatur. Siquidem ipse Jacob loquitur, duos eum filios habuisse, non novem. Quod autem dicit: *Ephraim et Manasse, sicut Ruben et Simeon, erunt mihi*, illud significat: sicut Ruben et Simeon duæ tribus erunt, et ex suis vocabulis appellabuntur, sic Ephraim et Manasses duæ tribus erunt, duosque populos procreabunt, et sic hæreditabunt terram repromissionis sicut et filii mei. *Reliquos autem, ait, filios, quos post mortem meam genueris, ostendens necdum illo tempore procreatos, tui erunt, et in nomine fratrum suorum vocabuntur in hæreditate sua.* Non, inquit, accipient separatim terram, nec funiculos habebunt proprios, ut reliquæ tribus, sed in tribubus Ephraim et Manasse, quasi appendices populi commiscebuntur.

Mihi autem quando veniebam de Mesopotamia, mortua est Rachel in terra Chanaan, in ipso itinere: eratque vix in tempus et ingrediebar Ephraim, et

sepeliri eam juxta viam Ephrae, quæ alio nomine A appellabatur Bethlehem. Quomodo Jacob filio suo Joseph tanquam nescienti, voluit indicare ubi et quando sepelierit matrem ejus, cum et ipse simul fuerit cum fratribus suis? Sed et si erat tam parvus ætate, ut illud vel curare vel animo retinere non posset, quæ res compulit modo dici, nisi forte ad rem pertinuit commemorare ibi sepultam matrem Joseph, ubi Christus fuerat nasciturus.

Videns autem filios ejus dixit ad eum: Qui sunt isti? respondit: Filii mei sunt, quos dedit mihi Deus in hoc loco. Adduc eos, inquit, ad me, ut benedicam eis. Oculi enim Israel caligabant præ nimia senectute, et clare videre non poterat. Applicatosque ad se deosculatus est, et circumplexus dixit ad filium: Non sum fraudatus a conspectu tuo, insuper ostendit mihi B Deus semen tuum. Cumque tulisset eos Joseph de gremio patris, adoravit pronus in terram, et posuit Ephraim ad dexteram suam, id est, ad sinistram Israel, Manassen vero in sinistra sua, ad dexteram scilicet patris, applicuitque ambos ad eum. Qui extendens manum dexteram posuit super caput Ephraim junioris fratris, sinistram autem super caput Manasse, qui major natu erat, commutans manus; benedixi que filio suo Joseph, etc. (Aug.) Quod ita benedicit nepotes suos Israel, ut dexteram manum minori imponat, majori autem sinistram, et hoc filio suo Joseph volenti corrigere quasi errantem atque nescientem ita respondit:

Scio, filii mei, scio, et hic erit in populum, et exaltabitur, sed frater ejus junior major illo erit, et semen ejus C erit in multitudine gentium. Hactenus de Christo accipiendum est, quatenus etiam de ipso Jacob et fratre ejus dictum est: Quia major serviet minori. Secundum hoc enim significavit aliquid propheticæ hoc faciendo Israel, quod populus posterior per Christum futurus, regeneratione spirituali superaturus erat populum priorem, de carnali patrum generatione gloriantem. (Isid.) Nam major filius Joseph, hoc est Manasses, qui interpretatur oblivio, typum gerit Judæorum, qui oblitus est Deum suum qui fecit eum; minor autem Christianorum, qui fecunditatem sonat, quod est proprium populi junioris, qui corpus est Christi, qui fecundatus est in latitudine mundi. Hos quidem cum benedicere vellet Jacob, D posuit Joseph Ephraim ad sinistram, Manasse autem ad dexteram constituit. At ille cancellatis manibus crucis mysterium præfigurans, translata in minore dextera, majori sinistram superposuit, sicque crucis similitudo super capita eorum denotata Judæis scandalum, Christianis futuram gloriam præsignavit; senioreinque per crucis mysterium factum de dextero sinistram, et juniorem dextrum de sinistro, quia Judæis in nostra deserta labentibus, nos illorum gratiam adepti sumus: talique sacramento majori populo Judæorum præpositus est minor populus gentium. Unde et idem patriarcha ait: Hic quidem erit in populum, sed hic exaltabitur.

CAPUT XIV.

De prophetia Jacob, qua filiorum Israel reditum prædixit.

Et ait ad Joseph filium suum: En ego morior, et erit Deus vobiscum, reducetque vos ad terram patrum vestrorum. Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio et in arcu meo. Arcum hic et gladium justitiam vocat, per quam meruit peregrinus et advena, interfecto Sichem et Emor, de periculo liberari. Timuit enim, ut supra legimus, ne vicina oppida atque castella, ob eversionem fœderatæ urbis, adversum se consurgerent, et Dominus non dedit eis ut nocerent illi. Vel certe sic intelligendum: Dabo tibi Sichimam, quam emi in fortitudine mea, hoc est in pecunia mea, quam multo labore et sudore quæsi. Quod autem super fratres tuos ait, respondit absque sorte dedisse eam tribui Joseph. Si quidem eodem loco sepultus est Joseph, et mausoleum ejus ibi hodie cernitur. Alia autem editione ita legitur: Et ego dedi tibi Sichimam præcipuam super fratres tuos, plusquam fratribus tuis, quam accepi de manibus Amorrhæorum in gladio meo et sagitta. Sichima, juxta Græcam et Latinam consuetudinem, declinata est, alioquin Hebraice Sichem dicitur, ut Joannes quoque evangelista testatur (Joan. iv), licet vitiose ut Sichar legatur error inolevit, et est nunc Neapolis, urbs Samaritanorum. Quia ergo Sichem lingua Hebræa transfertur in humerum, pulchre allusit ad nomen dicens: Et ego dabo tibi humerum unum. Quæri tamen non inconvenienter potest, quemadmodum valeat ad litteram convenire. Emit enim centum agnis possessionem illam, non cœpit jure victoriæ bellicæ. An quia Salem civitatem Sichimorum filii ejus expugnaverunt, et jure belli potuit ejus fieri, ut justum bellum cum eis videatur gestum, qui tantam priores injuriam fecerunt in ejus filia contaminanda? Cur non ergo illis illam terram dedit, qui hoc perpetraverunt, hoc est majoribus filiis suis? Deinde, si modo ex illa victoria glorians, dat eam terram filio suo Joseph, cur ei displicuerunt tunc filii qui hoc commiserunt? Cur denique etiam nunc cum eos benediceret, exprobrando id commemoravit in factis eorum? Procul dubio ergo aliquid hic latet propheticum sacramentum, quia et Joseph quadam præcipua significatione Christum præfiguravit, et ei datur illa terra ubi disperdiderat obruendo deos alienos Jacob, ut Christus intelligatur possessurus gentes diis patrum suorum renuntiantes, et credentes in eum.

His completis, vocavit Jacob filios suos, ut benediceret eos. Mystico ordine loquens, tanquam futurorum vere præcius, dixit eis quæ temporibus novissimis futura erant, quæ tamen et secundum historiam de divisione terræ repromissionis, quomodo dividenda fuerit nepotibus illorum, accipienda sunt, et secundum allegoriam de Christo et Ecclesia prædicta certissime veraci intellectu sentiendum est. Sed prius historiæ fundamenta ponenda sunt, ut

aptius allegoriæ culmen priori structuræ super-
ponatur.

Congregamini et audite, filii Jacob, audite Israel patrem vestrum. (Orig.) Sed fortasse requiras quare filii Jacob dicuntur qui conveniunt, Israel verò dicitur qui benedicit eos. Vide ne forte hoc indicetur, quod illi nondum eousque profecerant, ut Israel meritis æquarentur, et ideo illi filii Jacob dicuntur tanquam inferiores; ille vero qui jam perfectus erat, et benedictiones futurorum conscius dabat Israel appellatur.

CAPUT XV.

De benedictionibus duodecim patriarcharum, quibus benedixit illis pater suus Jacob.

(CAP. XLIX.) *Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, et principium doloris mei; prior in donis, major imperio. Effusus es sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, et maculasti stratum ejus.* Est autem sensus hic: Tu es primogenitus meus, major in liberis, et debebas juxta ordinem nativitatis tuæ, et hæreditatem quæ primogenitis jure debetur, sacerdotium accipere et regnum. Hoc quippe in portando onere et prævalido robore demonstratur. Verum quia peccasti, quasi aqua quæ vasculo non tenetur, voluptatis effusus es impetu, idcirco præcipio tibi ut ultra non pecces, sisque in fratrum numero pœnas peccati luens, quod primogeniti ordinem perdidisti. (Ambr.) Principium autem doloris est omnis primogenitus, quia pro eo commoventur primum viscera parentum.

Simon et Levi fratres, vasa iniquitatis bellantia. In consilia eorum ne veniat anima mea, et in cœtu illorum non sit gloria mea, quia in furore suo occiderunt virum, et in voluntate sua suffoderunt murum. Significat autem non sui fuisse consilii, quod Sichem et Emor fœderatos viros interfecerunt, contraque jus pacis et amicitiarum sanguinem fuderint innocentem, et quasi quodam furore, sic crudelitate raptati, muros hospitæ civitatis everterint. Unde sequitur et dicit:

Maledictus furor eorum, quia procax; et ira eorum, quia dura. Dividam eos in Jacob, et dispergam eos in Israel. Levi enim hæreditatem propriam non accepit, sed in omnibus sceptris, paucas urbes ad inhabitandum habuit. De Simeon vero in libro Jesu scriptum est, quod et ipse proprium funiculum non fuerit consecutus, sed de tribu Juda quiddam acceperat. In Paralipomenis autem manifestius scribitur quod cum multiplicatus fuisset, et non haberet possessionis locum, exierit in desertum. Quidam hoc quod in Septuaginta legitur: *In furore suo interfecerunt homines, et in desiderio suo subnervaverunt taurum*, prophetice interfectos homines apostolos, et subnervatum taurum Christum interpretantur.

Juda, te laudabunt fratres tui. Manus tuæ in cervicibus inimicorum tuorum. Adorabunt te filii patris tui. Catulus leonis Juda. Ad prædam, fili mi, ascendisti, sive, ut in Hebræo scriptum est, de captivitate, fili mi, ascendisti; requiescens accubuisti ut leo, et quasi

leona. Quis suscitabit eum? Quia Juda confessio sive laus interpretatur, recte scribitur: *Juda, confitebuntur tibi fratres, vel laudabunt te.* Et licet de Christo grande mysterium sit, tamen secundum litteram significat, quod per David stirpem generantur reges, et quod adorent eum omnes tribus. Non enim ait, filii matris tuæ, sed filii patris tui; et quod sequitur:

Ad prædam, fili mi, ascendisti, ostendit eum populos captivos esse ducturum, et juxta intelligentiam sacratioem, ascendisse in altum, captivum duxisse captivitatem; sive, quod melius puto, captivitas passionem, ascensus resurrectionem significat.

Alligans ad vineam pullum suum, et ad vitem asinam suam. Quod videlicet pullum asinæ cui superedit Jesus, hoc est gentilium populum, vineæ apostolorum qui ex Judæis sunt copulaverit, et ad vitem, sive, ut in Hebræo habet, ad sorec, id est, electam vitem, alligaverit asinam cui supersedit, Ecclesiam ex nationibus congregatam. Quod autem dicit, *fili mi*, apostrophen ad ipsum Judam facit, quod Christus hæc sit universa facturus. Quod autem dicitur:

Non auferetur sceptrum de Juda, et dux de femoribus ejus, donec veniat ille qui mittendus est; et ipse erit expectatio gentium, significat quod non deficerent principes de tribu Juda, usque ad tempus quo natus est Christus, qui, missus a Patre, expectatio est gentium.

Zabulon in littore maris habitabit, et in statione navium, pertingens usque ad Sidonem. Issachar asinus fortis, accubans inter terminos, vidit requiem quod esset bona, et terram quod optima, supposuit humerum suum ad portandum, factusque est tributis serviens. Quia supra de Zabulon dixerat quod maris magni littora esset possessurus, Sidonem quoque et reliquas Phœnicis urbes contingeret, nunc ad mediterraneam provinciam redit, et Issachar qui juxta Nephthalim pulcherrimam in Galilæa regionem possessurus est, benedictione sua habitorem facit. Asinum autem osseum vel fortem vocat, et humerum ad portandum debitum, quia in labore terræ, et vehendis ad mare quæ in finibus suis nascebantur, plurimum laboravit, regibus quoque tributa comportans. Aiunt Hebræi per metaphoram significari quod Scripturas sanctas die ac nocte meditans, studium suum dederit ad laborandum; et idcirco ei omnes tribus serviant, quasi magistro dona portantes.

Dan judicabit populum suum, sicut et alia tribus in Israel. Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens ungulas equi, ut cadat ascensor ejus retro. Salutare tuum expectabo, Domine. Samson judex Israel, de tribu Dan fuit. Hoc ergo dicit, nunc videns in spiritu comam nutrire Samsonem Nazaræum, cæsisque hostibus triumphare, quod in similitudinem colubri regulique obsidentis vias nullum per terram Israel transire permittat, sed etiam si quis temerarius virtute sua, quasi velocitate equi, confusus, eam voluerit prædonis more populari, non effu-

gere valebit. Totum autem per metaphoram serpentis et equitis loquitur. Videns autem tam fortem Nazareum tuum, quod et ipse propter meretricem mortuus est, et moriens nostros occidit inimicos, putavi, o Deus, ipsum esse Christum Filium tuum. Verum quia mortuus est et non surrexit, et rursus captivus ductus est Israel, alius mihi Salvator mundi et mei generis præstolandus est, ut veniat cui repositum est: *Et ipse erit expectatio gentium.*

Gad accinctus præliabitur ante eum, et ipse accingetur retrorsum. Significat quod ante Ruben et dimidium trilum Manasse, ad filios quos trans Jordanem in possessionem dimiserat, post quatuordecim annos revertens, prælium adversum eos gentium vicinarum grande repererit, et victis hostibus, fortiter dimicavit. Lege librum Jesu Nave et Paralipomenon.

Nephtalim cervus emissus, et dans eloquia pulchritudinis, sive Nephtalim ager irriguus. Significat autem quod aquæ calidæ in ipsa nascantur tribu, sive quod super lacum Genesareth fluente Jordanis irrigua sit. Hebræi autem volunt propter Tiberiadem quæ legis videbatur habere notitiam, agrum irriguum et eloquia pulchritudinis prophetari. Cervus autem emissus temporaneas fruges et velocitatem terre uberioris ostendit. Sed melius si ad doctrinam Salvatoris cuncta referamus, quod ibi vel maxime docuerit Salvator, ut in Evangelio quoque scriptum est.

Filius accrescens Joseph, filius accrescens, et decorus aspectu. Filiae discurrerunt super murum, sed exasperaverunt eum et jurgati sunt, invideruntque illi habentes jacula. Sedit in forti arcus ejus, et dissoluta sunt vincula brachiorum et manuum ejus, per manus potentis Jacob. Inde pastor egressus est, lapis Israel. O Joseph, qui ideo sic vocaris, quia adauxit te mihi Dominus, sive quia inter fratres tuos major futurus es (fortissima siquidem tribus fuit Ephraim, ut in Regnorum et Paralipomenon libris legimus); o, inquam, fili mi Joseph, qui tam pulcher es, ut te tota de muris et turribus ac fenestris puellarum Ægypti turba prospiciat, inviderunt tibi, et te ad iracundiam provocaverunt fratres tui, habentes livoris sagittas, et zeli jaculis vulnerati. Verum tu arcum tuum et arma pugnandi posuisti in Deo, qui fortis est propugnator, et vincula tua quibus te fratres ligaverant ab ipso soluta sunt et disrupta, ut ex tuo semine tribus nascatur Ephraim fortis et stabilis, et instar lapidis durioris invicta, imperans quoque decem tribubus Israel.

Benjamin lupus rapax, mane comedet prædam, et vespere dividet spolia. Quanquam de Paulo apostolo manifestissima sit prophetia, omnibus patet quod in adolescentia persecutus Ecclesiam, in senectute prædicator Evangelii fuerit. Hebræi tamen ita edisserunt: Altare in quo immolabantur hostiæ, et victimarum sanguis ad basem illius fundebatur, in parte tribus Benjamin fuit. Hoc, inquit, ergo significat quod sacerdotes immolant mane hostias, ad vesperam dividant ea quæ sibi a populo ex lege col-

ata sunt. Lupum sanguinarium, lupum voracem, super altaris interpretatione ponentes, et spoliolum divisionem super sacerdotibus, qui, servientes altari, vivunt de altari. Hæc secundum historiam qualiter accipienda sint, dicta sufficient. Mystice autem qualiter benedictiones istæ patriarcharum intelligendæ sint, deinceps dicemus. *Ruben primogenitus meus, etc.* In Ruben prioris populi videatur ostendisse personam, cui etiam a Domino per prophetam dicitur: *Israel primogenitus meus.* Etenim juxta quod primogenitus debebatur, ipsius erat sacerdotium atque regnum. Additur: *Tu virtus mea*, utique, quia ex ipso populo fundamentum fidei, ex ipso virtus Dei, qui est Christus, advenit. Quomodo autem ipse sit principium dolorum, nisi dum Patri Deo semper irroget injuriam, dum convertit ad eum dorsum et non faciem? *Iste prior in donis*, quia ipsis primis data sunt eloquia Dei, primis ipsis legislatio et Testamentum, sive promissio. *Iste major imperio*, utique pro magnitudine virium, quia copiosius cæteris illem populus regnavit in hoc sæculo. Effusus est autem sicut aqua peccando in Christo, quasi aqua quæ vasculo non tenetur, voluptatis effusus est impetu; et ideo addit: *Ultra non crescas*, quia populus iste postquam in universo orbe dispersus est, valde imminutus atque abbreviatus est. Sed quare talia meruit, ita subjecit: *Quia ascendisti cubile patris tui.* Non sicut Judæi intelligunt, hoc proinde dictum est, eo quod cum Bala concubina patris sui concubuerit. Prophetia enim futura pronuntiabat, non quæ fuerant gesta, ipso patriarcha dicente: *Annuntio vobis quæ ventura sunt novissimis diebus*; et ideo in præterito non est referendum quod ille futurum prædixit. Predicabat enim Domini passionem, et primogenitæ plebis audaciam, quia ascendit cubile Dei Patris, et maculavit stratum ejus, quando corpus Domini, in quo plenitudo divinitatis requiescebat, raptum in cruce suspendit, et ferro commaculavit. Post hæc convertitur ad Simeon et Levi, dicens:

Simeon et Levi fratres, vasa iniquitatis bellantia. Per Simeon et Levi, Scribæ et sacerdotes Judaici populi intelliguntur. De Simeone enim erant Scribæ Judæorum; de tribu vero Levi principes sacerdotum, de quibus scriptum est quia *consilium fecerunt ut Jesum morti traderent* (Matth. xxvi). De quo consilio iste patriarcha, qui jam mente videbat Deum, dicit: *In consilium eorum non veniat anima mea*, et reliqua. Horrebat enim jam illo tempore sanctus iste patriarcha videre tantorum scelerum consilia, quæ in novissimis temporibus facturi erant Judæi. Sequitur: *Quia in furore suo occiderunt virum*, id est, Christum, juxta quod Isaias ait (Isa. lix; Sap. 11): *Væ animæ ipsorum, quia cogitatio ipsorum consilium malorum, adversum se dicentes: Alligamus justum, quia inutilis est nobis.*

Ei in dolore suo suffoderunt murum, quando lancea confoderunt illud spirituale et fortissimum propugnaculum quod custodit Israel. *Maledictus furor*

eorum quia pertinax, utique ad tantum facinus perpetrandum quando furore accensi et ira, obtulerunt Christum Pontio Pilato, dicentes illi: *Crucifige, crucifige*; et: *Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris* (Matth. xxvii).

Et indignatio eorum, quia dura, dum Barrabam latronem peterent, et principem vitæ crucifigendum postulerent. Diridam eos in Jacob, et dispergam illos in Israel. Hic duo nominantur, divisio et dispersio: idcirco, quia nonnulli ex ipsis Domino crediderunt, quidam in infidelitate permanserunt. Divisi enim dicuntur, quia ab eis separantur, et veniunt ad fidem. Dispersi autem hi quorum patria temploque subverso, per orbem terræ incredulum genus spargitur. *Juda, te laudabunt fratres tui.* Per hunc enim Judam verus confessor exprimitur Christus, qui ex ejus tribu secundum carnem est genitus. Ipsum laudabunt fratres sui, apostoli scilicet et omnes cohæredes ejus, qui per adoptionem filii Deo Patri effecti sunt, et Christi fratres per gratiam, quorum ipse Dominus est per naturam. *Manus tuæ in cervicibus inimicorum tuorum.* Iisdem manibus atque eodem crucis tropæo et suos textit, et inimicos et adversarias potestates curvavit, juxta quod et Pater promittit ei dicens: *Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum* (Psal. cix).

Adorabunt te filii patris tui; quoniam multi ex filiis Jacob adorabunt eum per electionem gratiæ salvi facti. *Catulus leonis Judæ*, quoniam nascendo parvulus factus, sicut scriptum est: *Parvulus natus est nobis* (Isa. ix).

Ad prædam, fili mi, ascendisti, id est, ascendens in cruce, captivos populos redemisti, et quos ille leo contrarius invaserat, tu moriens eripuisti. Deinde rediens ab inferis, ascendens in altum, captivam duxisti captivitatem. *Requiescens accubuisti ut leo*: manifestissime in passione Christus recubuit, quando inclinato capite tradidit spiritum; sive quando in sepulcro securus, velut quodam corporis somno quievit. Sed quare ut leo et velut catulus leonis? In somno enim suo leo fuit, qui non necessitate sed potestate hoc ipsum implevit, juxta et quod ipse dixerat: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et nemo eam tollet a me, sed ego eam pono* (Joan. x). Quod vero addidit: *Et ut catulus leonis*, inde enim mortuus, unde et natus. Physiци autem de catulo leonis scribunt, quod cum natus fuerit, tribus diebus et tribus noctibus dormit. Tunc deinde patris fremitu vel rugitu, veluti tremefactus cubilis locus, suscitare dicitur catulum dormientem: quod valde convenienter de passionis morte aptatur in Christo, qui tribus diebus et tribus noctibus in cubili sepulcri jacens, somnum mortis implevit. Bene ergo Christus ut leo quievit, qui non solum mortis acerbitatem non timuit, sed etiam in ipsa morte mortis imperium vicit. Bene idem iterum ut catulus leonis, quia die tertia resurrexit. Unde et sic adjungitur de resurrectione ejus: *Quis suscitabit eum?* hoc est quia nullus hominum nisi ipse, juxta quod idem de corpore

A suo dixit: *Salvate hoc templum, et in triduo suscitabo illud* (Matth. xvi).

Non deficiet princeps de populo Juda, nec dux de femoribus ejus, donec veniat qui mittendus est; et ipse erit expectatio gentium. Hic locus manifestissime ad Judam refertur. Tam diu enim fuit ex semine ejus apud Judæos intemerata successio regni, donec Christus ad redemptionem mundi nasceretur. Probant hoc historiæ Judæorum, quibus ostenditur primum alienigenam regem in gente Judæorum fuisse Herodem, quo tempore Christus natus est: quod si putant Judæi non venisse Christum, ergo de tribu Juda usque hodie Judæorum permanet regnum, ita ut non defuit rex de populo Judæorum, donec veniret cui repositum est. Sed non solum Judæis profuit qui mittendus erat. Ideo sequitur: *Et ipse erit expectatio gentium. Alligans ad vineam pullum suum, ex gentibus populum cui adhuc nunquam fuerat legis onus impositum copulavit ad vineam apostolorum, qui ex Judæis sunt. Nam vinea Domini Sabaoth domus Israel est* (Isa. v).

Et ad vitem, o fili mi, asinam suam. Ipse dicit: *Ego sum vitis vera* (Joan. xv). Ad hanc ergo vitem alligat asinam suam cui supersedit, Ecclesiam ex nationibus congregatam. Hanc itaque ad vitem corporis sui alligavit vinculo charitatis, et disciplinæ evangelicæ nexu, ut de imitatione illius vivens, efficiatur hæres Dei et cohæres Christi. Alii namque hanc asinam Synagogam interpretantur, tardigradam scilicet et gravi pondere legis oppressam. *Lavavit in vino stolam suam*, sive carnem suam in sanguine passionis; sive sanctam Ecclesiam illo vino qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. *Et in sanguine uvæ pallium suum.* Pallium gentes sunt, quas corpori suo conjunxit, sicut scriptum est: *Vino ego dicit Dominus, nisi hos omnes induam sicut vestimentum* (Isa. xliix). Hos quippe Christus in sanguine uvæ mundavit, quando sicut botrus in ligno crucis pependit. Tunc enim ex latere ejus sanguis et aqua profluxit. Sed aqua nos abluit, sanguis nos redemit. *Pulchriores oculi ejus vino.* Oculi Christi apostoli sunt et evangelistæ, qui scientiæ lumen universo corpori Ecclesiæ præstant. Hi pulchriores vino probantur, quia eorum doctrina austeritatem veteris vini exsuperat, id est, priscae legis traditionem.

D Evangelica enim præcepta longe clariora sunt quam Veteris Testamenti mandata. *Et dentes lacte candidiores.* Dentes, prædicatores sunt sancti, qui præcidunt ab erroribus homines, et eos quasi comedendo in Christi corpore transferunt. Nomine autem lactis doctrina legis significatur, quæ carnalem populum tanquam parvulos lactis poculo alebat. Cujus quidem candidiores effecti sunt doctores Ecclesiæ, quia fortem et validum verbi cibum mandunt atque distribuunt, de quibus dicit Apostolus in Epistola sua ad Hebræos (Cap. v): *Perfectorum autem solidus cibus.* Et bene candidiores lacte dicit; omnes enim qui perfecti sunt, et qui Scripturarum cibos explanantes, subtilem et minutum intellectum, qui

spiritualis dicitur, Ecclesiae corpori, subministrant, A candidi esse debent et puri, atque ab omni macula liberi. *Issachar asinus fortis*. Issachar, quod interpretatur *merces*, refertur ad populum gentium, quem Dominus sanguinis sui pretio est mercatus. Hic Issachar, asinus fortis scribitur, quia prius gentilis populus quasi brutum et luxuriosum animal erat, nullaque ratione subsistens. Nunc vero fortis est, Salvatori nostro mentis occulta subigens, ac Redemptoris dominio colla subjiendo, jugum disciplinae evangelicae perferens. Hic accubans inter terminos vidit requiem quod esset bona, et terram quod optima. Iam terminos namque accubare est praestolato mundi fine requiescere, nihilque de his quae nunc versantur in medio quaerere, sed ultima desiderare. Et fortis asinus requiem et terram optimam vidit, cum simplex gentilitas idcirco se ad robur boni operis erigit, quia ad aeternae vitae patriam tendit. Unde etiam apponit numerum suum ad portandum, quia dum ad promissam requiem pervenire desiderat, cuncta mandatorum onera libenter portat. Unde et factus est tributis serviens, hoc est regi et Christo suo fidei bona operumque bonorum munera offerens. Zabulon in littore maris habitabit, et in statione navium. Zabulon, qui interpretatur habitaculum fortitudinis, Ecclesiam significat, fortissimam ad omnem tolerantiam passionis. Haec in littore maris habitat, et in statione navium, ut credentibus sit refugium, et periclitantibus demonstraret fidei portum. Haec contra omnes turbines saeculi immobili et inconcussa firmitate solidata, expectat naufragium Judaeorum, et haereticorum procellas, qui et circumferuntur omni vento doctrinae. Quorum etsi tunditur fluctibus, frangit tamen ipsa fluctus, et non frangitur, nec ullis haeresium tempestatibus calit, nec ulli vento schismatum commota succumbit. Pertendit autem usque ad Sidonem, hoc est usque ad gentes pervenit. Legitur etiam in Evangelio inde assumptos esse aliquos apostolorum, et in ipsis locis Dominum saepe doenuisse, sicut scriptum est: *Terra Zabulon et terra Nephthalim, via maris trans Jordanem Galitae genium, populus qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam (Isa. ix)*. Dan iudicabit populum suum sicut et alia tribus in Israel. *Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita*, etc. Alii dicunt Antichristum per haec verba praedici de ista tribu futurum. Alii de Juda, a quo traditus est Christus, haec scripta pronuntiant, et equitem atque equum Dominum cum carne suscepta designare volunt. Retrorsum autem cadere, ut in terram revertatur unde sumptus est. Sed quoniam die tertia resurrexit, ideoque ait: *Salutare tuum exspectabo, Domine*, sicut per David: *Non relinques animam meam in inferno (Psal. xv)*, haec quidam ita exponunt. Alii vero hanc prophetiam ad Antichristum transferunt. De tribu enim Dan venire Antichristum ferunt, pro eo quod hoc loco Dan et coluber asseritur et mordens. Unde et non immerito Israeliticus populus, dum terras in partitione castrorum susciperet, prius Dan ad Aquil-

lonem castra metatus est, illum scilicet signans qui in corde suo dixit: *Sedebo in monte tesamenti, in lateribus Aquilonis; ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo (Psal. xiv)*. De quo et per prophetam dicitur: *A Dan auditus est fremitus equorum ejus (Jerem. viii)*; qui non solum coluber, sed etiam cerastes vocatur, *κέραια* enim Graece *cornua* dicuntur; serpensque hic cornutus esse perhibetur, per quem digne adventus Antichristi asseritur. Quia contra vitam fidelium, cum morsu pestiferae praedicationis, armabitur etiam cornibus potestatis. Quis autem nesciat semitam angustiore esse quam viam? Fit ergo coluber in via, quia in praesentis vitae latitudinem eos ambulare provocat, quibus parcaulo quasi blanditur. Sed in via mordet, quia eos quibus libertatem tribuit erroris sui veneno consumit. Fit iterum cerastes in semita, quia quos fideles reperit, et sese ad caelestis praeccepti angusta itinera constringentes, non solum nequitia callidae persuasionis impedit, sed etiam terrore potestatis premit, et in persecutionis angore, post beneficia fictae dulcedinis, exercet cornua potestatis. Quo in loco equus hunc mundum insinuat, qui per elationem suam in cursu labentium temporum spumat. Et quia Antichristus extrema mundi apprehendere nititur, cerastes iste equi ungulas mordere perhibetur. Ungulas quippe equi mordere est extrema saeculi feriendo contingere. *Ut cadat ascensor ejus retro*. Ascensor equi est quisquis extollitur in dignitatibus mundi. Qui retro cadere dicitur, et non in faciem, sicut Saulus cecidisse memoratur. In facie enim cadere, est in hac vita suas unumquemque culpas cognoscere, easque poenitendo deslere. Retro vero quod non videtur cadere, est ex hac vita repente decedere, et ad quae supplicia ducatur ignorare. Et quia Judaea, erroris sui laqueis capta, pro Christo Antichristum expectat, bene Jacob eodem loco repente in electorum voce conversus est dicens: *Salutare tuum exspectabo, Domine*, id est, non sicut infideles Antichristum, sed eum qui in redemptionem nostram venturus est, verum credo fideliter Christum. *Gad accinctus praeliabitur ante eum*. Iste Gad accinctus personam Christi exprimit, qui in primo adventu humilitatis suae, ante adventum Antichristi praebaturus occurrit, accinctus gladio verbi sui circa femur potentissime, quo amicos divisit, id est, filium a patre, filiam a matre, nurum a socru, juxta quod legitur in Evangelio: *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium (Matth. x)*. Quod autem ait, *et ipse accingetur retrorsum*, claritas Domini nostri in secundo regno ostenditur, quia cum venerit Antichristus, item recurret retrorsum, id est, post ejus vestigia Christus adventu procedens, ut interficiat eum gladio oris sui. Unde et bene idem Gad latrunculus interpretatur, eo quod posterior, id est, secus pedes quasi latrunculus, rapido atque improvise adventu exsiliat, contra apertam Antichristi oppugnationem. Hinc est quod Apostolus exclamat dicens: *Quia dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet (I Thess. v)*. Chri-

stus ergo et ante et retro præliari contra Antichristum scribitur. Ante eum namque in occulto adventu humilitatis, post eum manifestus in gloria majestatis. Demonstrat et Moyses aperte prophetiam patriarchæ hujus specialiter pertinere ad Christum. Sic enim ait : *Benedictus*, inquit, *in latitudine Gad. Quasi leo requievit ; cepitque brachium et verticem, et vidit principatum suum.* Agnoscant itaque quis requievit sicut leo nisi Christus in sepulcro suo ? Quis confregit verticem brachiaque potentium, nisi Redemptor noster, qui humiliavit virtutem et superbiam excelsorum ? Quis vidit principatum suum, nisi ille cui datus est principatus et honor et regnum ? *Aser pinguis panis ejus, et præbebit delicias regibus.* Aser, cujus nomen significat divitias, idem Christus est, *Cujus altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei* (Rom. xi) ; qui propter nos pauper factus est cum dives esset ; cujus est panis pinguis factus, caro scijcet ejus quæ est esca sanctorum : quam si quis manducaverit, non morietur in æternum. Iste etiam præbebit delicias sapientiæ regibus, id est, qui sensus proprios bene regunt, qui dominantur vitiorum suorum, qui castigant corpora sua et in servitute subjiunt. Nephtholim, quod interpretatur *dilatatio*, apostolos et prædicatores sanctos significat, quorum doctrina in latitudinem totius mundi diffusa est. Ex hac enim tribu fuerunt apostoli, qui sunt principes Ecclesiarum, et duces, et principes Zabulon, et principes Nephtholim ; qui sine dubio ad personam referuntur apostolorum. Ipsi sunt filii excussorum (Psal. lxxvii), id est, prophetarum, qui in manu potentis Dei positi, et tanquam sagittæ excussæ, pervenerunt usque ad fines terræ. Unde et bene hic Nephtholim cervus emissus scribitur, qua nimirum apostoli sive prædicatores, veloci saltu exsistentes more cervorum, transcendunt implicamenta sæculi hujus ; sicque excelsa ac sublimia meditantés, dant eloquia pulchritudinis, id est, prædicant cunctis gentibus doctrinam Domini Salvatoris. *Filius accrescens Joseph.* Hæc prophetia post passionem Domini paternæ vocis imaginem prætulit, quia redeuntem in cælum post victoriam Christum Pater alloquitur dicens : *Filius accrescens Joseph, filius accrescens*, utique in gentibus ; qui cum ob incredulitatem Synagogæ populum reliquisset, innumeram sibi plebem Ecclesiæ ex omnibus gentibus ampliavit. Quod et David cecinit dicens : *Reminiscentur et convertentur ad Dominum, universi fines terræ* (Psal. cxi).

Filius accrescens et decorus aspectu. Omnes enim superat illius pulchritudo, juxta quod de ipso in Psalmis canitur : *Speciosus forma præ filiis hominum* (Psal. xlii). *Filiæ discurrerunt super murum* ; id est, gentes vel Ecclesiæ quæ crediderunt in Christum. Hæ super soliditatem fidei, quasi super murum amore pulchritudinis Christi accensæ discurrunt, ut verum sponsum per contemplationem aspiciant, et osculo charitatis illi copulentur atque adhæreant. Sed objurgati sunt eum, quando falsis testimoniis calumniantes, sanctum Domini opprimere Synagogæ po-

puli cogitaverunt. Inviderunt illi habentes jacula. Neque enim quisquam in Joseph conjecit sagittas vel aliquod vulneris telum, sed specialiter evenit in Christum. *Sedit in forti arcus ejus.* Christus enim arcum suum posuit, et arma pugnandi in Deo, qui fortis est propugnator, cujus virtute concidetur omnis nequitia perfidorum. *Et dissoluta sunt vincula brachiorum ejus*, quibus fratres eum vinctum ad Pilatum duxerunt, vel quibus eum suspensum in ligno crucifixerunt. Rescissa sunt enim per manum Jacob, hoc est per manum omnipotentis Dei Jacob, ex cujus femore ipse Dominus bonus pastor egressus est, lapis et firmitas credentium in Israel. *Deus patris tui erit adjutor tuus.* Quis adjuvit Filium nisi solus Deus Pater, qui dixit : *Jacob puer meus, suscipiat eum anima mea ? Et omnipotens benedicet tibi benedictionibus cæli desuper, benedictionibus abyssi jacentis deorsum.* Universa enim subjecit ei, cælestia per benedictionem cæli desuper, et terrena per benedictionem abyssi jacentis deorsum, ut omnibus angelis et hominibus dominaretur. *Benedictionibus uberum*, id est, sive duorum testamentorum, quorum altero est nuntiatus, altero demonstratus ; sive benedictionibus uberum Mariæ, quæ vere benedicta erant, quia iisdem sancta Virgo Domino potum lactis immulsit. Unde et illa mulier in Evangelio ait : *Beatus venter qui te portavit, et ubera quæ suxisti* (Luc. xi).

Benedictionibus uberum et vulvæ. Etiam hic benedici ur vulva ejusdem matris, illa utique virginalis, quæ nobis Christum Dominum edidit ; de qua per Jeremiam prophetam dicitur : *Priusquam te formarem in utero, novi te, et antequam exires de vulva, sanctificavi te* (Jerem. i).

Benedictiones patris tui confortatæ sunt benedictionibus patrum ejus. Benedictiones, inquit, patris tui cælestis, quæ datæ sunt tibi a summo cæli et abyssi, confortatæ sunt, id est, prævaluerunt benedictionibus patrum tuorum. Ultra omne enim sanctorum meritum patriarcharum sive prophetarum convaluit benedictio omnipotentis Patris in Filio, ita ut ei nullus sanctorum æquetur. *Donec veniret desiderium collium æternorum.* Colles isti sancti sunt, qui Christi adventum prophetantes, magno cum desiderio incarnationem ejus expectaverunt ; de quibus Dominus dicit : *Quia multi justi et prophetæ cupierunt videre quæ videtis* (Luc. x). Hi ergo sancti dicti sunt colles, propter excellentiam sanctitatis : qui etiam et æterni vocantur, quia vitam consequuntur æternam, nec intereunt cum mundo, sed esse creduntur æterni. *Fiant in capite Joseph*, omnes scilicet benedictiones istæ super caput Christi ponuntur, quas incarnatus accepit. *Et super verticem Nazaræi*, de quo scriptum est : *Quoniam Nazaræus vocabitur* (Math. ii), id est, sanctus Dei. Inter fratres suos, quia ipse est caput omnium eminens universorum sanctorum, quos etiam et fratres vocat in psalmis. *Benjamin lupus rapax, mane comedet prædam, et vespere diridet spolia.* Quibus dictis, apostolus Paulus designatur, de Benjamin stirpe progenitus. Qui mane rapuit

prædam, id est, in primordiis fideles quos potuit A devastavit, vespere autem spolia divisit, quia fidelis postmodum factus, sacra eloquia audientibus discretionem mirifica dispensavit. Legimus quemdam ex doctoribus ad urbem Jerusalem ea quæ de Benjamin scripta sunt referentem. Benjamin, inquit, *filius doloris* interpretatur. Hic sorte hæreditatis eum locum accepit, in quo terrena est Jerusalem, quæ nunc propter incredulitatem abjecta est atque repulsa. Hæc enim in filiis suis sub persona Benjamin designatur. Nam sicut Benjamin ultimam consequitur benedictionem, ita et idem populus ultimus est salvandus, postea quam plenitudo gentium intraverit. Dicit enim: *Benjamin lupus rapax*; lupus scilicet, quia ipse populus effudit sanguinem prophetarum atque justorum. Rapax autem, propter aviditatem dicitur. B Ex multa enim fame verbi Dei et inedia venit rapax, quia et ipse violenter diripit regnum Dei. Hic autem mane comedit prædam. Mane illud tempus creditur, quo legem accepit. Tunc enim mundi prima quidem illuminatio scientiæ Dei data est. Comedit enim mane, quia legem quam mane accepit, edit, adhuc et meditatur, licet sequens legem justitiæ in legem fidei non pervenerit. *Ad vesperam autem dividit spolia*. Vespera autem est illud tempus novissimum, quo convertetur. Tunc ergo dividet escam, tunc intelliget dividendam esse litteram a spiritu, et tunc cognoscet quia littera occidit, spiritus autem vivificat. Quia ergo jam per gratiam Dei illuminatus incipit in lege spiritualia a carnalibus dividere et separare, ideo dicitur ad vesperam dividere escam, C quod tota die in lege meditans, ante non fecit. Quæritur autem de Jacob, cur omnes quos de liberis et ancillis genuit, æquali honore filios et hæredes constituerit, nisi ut ostenderet quod Christus Dominus omnibus gentibus quæ per fidem corpori ejus conciliantur, cunctis pari honore et gloria habitis, cælestia præmia largiatur? Nec est discretio, Judæus an Græcus, barbarus an Scythia, servus an liber sit (*Rom. x, Coloss. iii*), quia per omnia et in omnibus Christus est. Propterea enim figuram servi Salvator noster et Dominus induit, et pro libero et pro servo servivit, ut omnibus credentibus in se æquale donum bonorum cælestium largiatur, nec præfertur apud illum quid secundum carnem nobilior sit. Quicumque enim fidem Domini promeretur, nullis maculis carnalis D nativitatis offuscatur. Nam hoc ita futurum, etiam per prophetam significatur, dicente Domino: *Erit, in novissimis diebus effundam de spiritu meo super omnem carnem* (*Joel. ii*).

Omnes hi in tribus Israel duodecim. Hæc locutus est eis pater suus, benedixitque singulis benedictionibus propriis, et præcepit eis dicens: Ego congregor ad populum meum; sepeliteme cum patribus meis in spelunca duplici, quæ est in agro Ephron Hethæi, contra Mambre in terra Chanaan, quam emit Abraham cum agro ab Ephron Hethæo in possessionem sepulcri. Ibi sepelierunt eum, et Sarai uxorem ejus; ibique sepultus est Isaac cum Rebecca conjuge. Ibi et Lia

condita jacet. (*Aug.*) Videndum, quomodo dicant Scripturæ, quod assidue dicunt de mortuis: *Et appositus est ad patres suos*, vel: *Appositus est ad populum suum*. Ecce enim de Jacob dicitur jam quidem mortuo, sed nondum sepulto, et ad quem populum ponatur non est in promptu videre. Ex illo enim populus prior nascitur, qui dictus est populus Israel. Qui vero eum præcesserunt tam pauci justi nominantur, ut eos populum appellare cunctemur. Nam si dictum esset: *Appositus est ad patres suos*, nulla quæstio fieret. An forte populus est non solum hominum sanctorum, verum et angelorum populus civitatis illius? Unde dicitur ad Hebræos: *Sed accessistis ad montem Sion et ad civitatem Dei Jerusalem, et ad millia angelorum exultantium* (*Hebr. xii*). Huic populo opponuntur, qui post hanc vitam placentes Deo fiunt. Tunc enim dicuntur apponi, quando nulla jam remanet sollicitudo tentationum, et periculum peccatorum nullum. Quod intuens ait Scriptura: *Ante mortem ne laudes hominem quemquam* (*Eccli. xi*).

CAPUT XVI.

De obitu Jacob et de planctu Ægyptiorum in obsequiis ejus.

Finitisque mandatis quibus filios instruebat, collegit pedes suos super lectum et obiit; appositusque est ad populum suum (*Cap. L*). Quod cernens Joseph, ruit super faciem patris flets, et desolans eum; præcepitque servis suis medicis, ut aromatibus condirent patrem. Quibus jussa explentibus, transierunt quadraginta dies. *Isie quippe mos erat cadaverum condendorum. Flevitque eum Ægyptus septuaginta diebus.* Q adraginta dies sepulturæ quos commemorat Scriptura, forte significant aliquid pœnitentiæ, qua peccata sepeliuntur. Non enim frustra etiam quadraginta dies jejuniorum sunt constituti, quibus Moyses et Elias et Dominus ipse jejunavit, et Ecclesia præcipuam observationem jejuniorum Quadragesimam vocat. Unde et in Hebræo de Ninivitis apud Jonam prophetam scriptum perhibent: *Quadragesima dies et Ninive evertetur* (*Jonæ iii*), ut per tot dies accommodatos videlicet humiliationi pœnitentium intelligatur in jejuniis sua deflevisse peccata et impetrasse misericordiam Dei. Nec tamen putandum est istum numerum luctui pœnitentium tantummodo convenire, alioquin non quadraginta dies fecisset Dominus cum discipulis suis post resurrectionem intrans cum eis et exiens, manducans et bibens. Qui dies utique magnæ lætitiæ fuerunt. Nec LXX interpretes, quos legere consuevit Ecclesia, errasse credendi sunt, ut non dicerent. *Quadragesima dies, sed: Triduum et Ninive evertetur*. Majore quippe auctoritate præditi quam interpretum officium est, prophetico spiritu quo etiam ore uno in suis interpretationibus, quod magnum miraculum fuit, consonuisse firmanur, Triduum posuerunt, quamvis non ignorarent quod dies quadraginta in Hebræis codicibus legerentur, ut in Domini Jesu Christi clarificatione, intelligerentur dissolvi abolerique peccata, de quo dictum est: *Qui traditus est propter delicia nostra, et resurrexit pro-*

pler justificationem nostram (Rom. iv). Clarificatio autem Domini in resurrectione et in cœlum ascensione cognoscitur. Unde bis numero, quamvis unum et eundem Spiritum sanctum dedit, primo posteaquam resurrexit, iterum posteaquam ascendit in cœlum. Et quoniam post triduum resurrexit, post quadraginta autem dies ascendit, unum horum quod posterius factum est, per numerum dierum codices Hebræi significant; alterum autem de triduo, quod ad eandem etiam rem pertineret, LXX commemorare, non interpretationis servitute, sed prophetiæ auctoritate voluerunt. Non ergo dicamus unum horum falsum esse, et pro aliis interpretibus adversus alios litigemus, cum et illi qui ex Hebræo interpretantur, probent nobis hoc scriptum esse quod interpretantur; et LXX interpretum auctoritas, quæ tanto etiam divinitus facto miraculo commendatur, tanta in Ecclesiis vetustate firmetur.

Expleto planctus tempore, locutus est Joseph ad familiam Pharaonis: Si inveni gratiam in conspectu vestro, loquimini in auribus Pharaonis, eo quod pater meus adjuraverit me dicens: En morior, in sepulcro meo quod fodi mihi in terra Chanaan sepelies me. Ascendam igitur, et sepeliam patrem meum, ac revertar. Dixitque ei Pharaon: Ascende et sepeli patrem tuum sicut adjuratus es. Quo ascendente, ierunt cum eo omnes senes domus Pharaonis: cunctique majores natu Ægypti, domus Joseph cum fratribus suis, absque parvulis et gregibus atque armentis, quæ reliquerant in terra Gessen. Habuit quoque in comitatu currus et equites, et facta est turba non modica. Quod mandavit Joseph potentes Ægypti, ut dicerent Pharaoni nomine ejus: Pater meus adjuravit me dicens: In monumento quod ego fodi mihi in terra Chanaan, ibi me sepelies, quæri potest quomodo verum sit, cum hæc verba patris ejus, quando de sua sepultura mandavit, non legantur; sed ad sententiam verba referre debemus, sicut in aliis supra similiter iteratis verbis vel narrationibus admonuimus. Voluntati enim enuntiandæ, et in notitiam perferendæ, oportet verba servire. Fodisse autem Jacob sibi sepulcrum, nusquam superius in Scripturis legitur, sed nisi fieret, cum in eisdem terris essent, modo non diceretur: Veneruntque ad aream Atad, quæ sita est trans Jordanem. Ubi celebrantes exsequias planctu magno atque vehementi, impleverunt septem dies, etc. Quid sibi vult quod cum pergerent ad sepeliendum Jacob, Scriptura dicit: Et venerunt ad aream Atad, quæ est trans Jordanem? Prætergressi sunt enim locum in quo erat mortuus sepeliendus, millia (sicut perhibent qui noverunt) plusquam quinquaginta. Tantum quippe spatii est plus minus ab eo loco ubi sepulti sunt patriarchæ, in quibus et Jacob, usque ad hunc locum quo eos advenisse narratur. Nam post factum ibi luctum et planctum magnum, redierunt ad locum quem præterierant, rursus Jordane transjecto. Nisi quis forte dicat, aliquorum hostium vitandorum causa per eremum venisse eos cum corpore, qua via etiam populus Israel du-

ctus est per Moysen ab Ægypto liberatus. Illo quippe itinere ut plurimum circuitur, et per Jordanem venit ad Abrahamium, ubi sunt corpora patriarcharum, id est, ad terram Chanaan. Sed quomodo factum sit ut trans loca illa ad Orientem versus tantum iretur, et inde ad ea per Jordanem veniretur, significationis causa factum esse credendum est, quod per Jordanem venturus erat ad eas terras postea Israel in filiis suis. Et fecit luctum patri suo septem dies. Nescio utrum inveniatur alicui sanctorum in Scripturis celebratum esse luctum novem dies, quod apud Latinos novendialis appellatur. Unde mihi videntur ab hac consuetudine prohibendi, si qui Christianorum istum in mortuis suis numerum servant, qui magis est in gentiliis consuetudine. Septimus vero dies auctoritatem in Scripturis habet. Unde alio loco scriptum est: Luctus mortui septem dierum; fatui autem, omnes dies vitæ ejus (Eccli. xxii). Septenarius autem numerus, propter sabbati sacramentum, præcipue quietis indicium est. Unde merito mortuis tanquam requiescentibus exhibetur, quem tamen numerum in luctu Jacob decuplaverunt Ægyptii, qui eum septuaginta diebus luxerunt.

CAPUT XVII.

Fratres Joseph post exitum patris sui ac sepulturam, rogant ne memor sit iniquitatum quas fecerunt in eum.

Reversusque est Joseph in Ægyptum cum fratribus suis et omni comitatu, sepulto patre. Quo mortuo, timentes fratres ejus, et mutuo colloquentes: Ne forte memor sit injuriæ quam passus est, et reddat nobis malum omne quod fecimus, mandaverunt ei: Pater tuus præcepit nobis, antequam moreretur, ut hæc tibi verbis illius diceremus: Obsecro ut obliviscaris sceleris fratrum tuorum, et peccati atque malitiæ quam exercuerunt in te. Nos quoque oramus ut sermo Dei patri tuo dimittas iniquitatem hanc. Quibus auditis, flevit Joseph; veneruntque fratres sui ad eum, et promi adorantes in terram dixerunt: Servi tui sumus. Quibus ille respondit: Nolite timere. Num Dei possumus resistere voluntati? Vos cogitastis de me malum et Deus vertit illud in bonum; ut exaltaret me, sicut in præsentiarum cernitis, et salvos faceret multos populos. Nolite metuere: ego pascam vos et parrulos vestros. Consolatusque est eos, et blande ac leniter est locutus. Et habitavit in Ægypto cum omni domo patris sui. Visitque centum decem annos, et vidit Ephraim filios usque ad tertiam generationem. Filii quoque Machir filii Manasse, nati sunt in genibus Joseph. Cum hos filios filiorum, vel nepotes filiorum, dicat Scriptura Joseph videndo vidisse, quomodo eos jungit illis septuaginta quinque hominibus, cum quibus Jacob Ægyptum dicit intrasse, quando quidem Joseph senescendo pervenit ut eos natos videret. Jacob autem cum ingressus esset Ægyptum, juvenis erat Joseph, et eum pater moriens quinquagesimum et sextum fere ætatis annum agentem reliquit: unde constat, certi mysterii causa, illum numerum, id est, septuagenarium et quintum, Scripturam commen-

re voluisse. Si autem quisquam exigit, quomodo etiam secundum historiam fidem verum sit, Jacob cum septuaginta quinque animabus in Ægyptum intrasse, non illo uno die, quo venit, ejus ingressum oportet intelligi, sed quia in filiis suis plerumque appellatur Jacob, hoc est in posteris suis, et per Joseph eum constat in Ægyptum intrasse, introitus ejus accipiendus est quandiu vixit Joseph, per quem factum est ut intraret. Toto quippe illo tempore nasci et vivere poterant omnes qui commemorantur, ut septuaginta quinque animæ compleantur, usque ad nepotes Benjamin. Sic enim dicit: *Hi filii Lia quos peperit ipsi Jacob in Mesopotamia Syriae* (Gen. xxxv). Loquens etiam de his qui non erant nati, quia illic parentes eorum ex quibus nati sunt pepererat, ibi eos perhibens natos, quoniam causa qua nascerentur ibi nata est, id est, parentes eorum quos Lia ibi pepererat. Ita quoniam causa intrandi in Ægyptum Jacob in Joseph habuit, totum tempus quo in Ægypto vixit Joseph, ingressio erat Jacob in Ægyptum per suam progeniem, quæ illo vivo propagabatur, per quem factum est ut ingrederetur.

CAPUT XVIII.

De eo quod Joseph fratres suos adjuravit, quatenus egredientes ex Ægypto, ossa sua secum portarent post obitum ipsius.

Locutus est autem Joseph fratribus suis: Post mortem meam Deus visitabit vos, et ascendere faciet de ter-

*ra ista, ad terram quam juravit Abraham Isaac et Jacob. Cunque adjurasset eos atque dixisset, Deus visitabit vos, asportate vobiscum ossa mea de loco isto, mortuus est, expletis centum decem vitæ suæ annis; et conditus aromatibus, repositus est in loculo in Ægypto. Joseph igitur qui, sicut pater ejus Jacob, terram repromissionis tota mente desiderabat, incolatumque Ægypti detestabatur, moraliter nos instruit, ut quamdiu simus in hoc mundo, semper desideremus ingredi terram viventium, ibique requiescere optemus: quod tunc digne fit, si numerum annorum ætatis ipsius moribus imitemur. Centum ergo et decem vitæ suæ annis expletis, mortuus est. Et nos studeamus quo per decalogi observantiam ad æternam beatitudinem, quam centenarius numerus designat, perveniamus. Conditus quoque est ipse Joseph aromatibus, et repositus in loculo in Ægypto. Locus est vas repositorium, ubi aliquid ad conservandum commendatur. O felix anima, quæ aromatibus virtutum condita, in hoc corpusculo degens, quotidie proficiendo perenni vitæ reservatur! Sine dubio, si tali condimento condita, in fide, spe et charitate custodita fuerit, per gratiam Christi, ad divinæ contemplationis speciem pervenire merebitur. Cujus adeptio perfecta est lætitia, quam Psalmista oculis fidei aspiciens ait: *Adimplebis me, Domine, lætitia cum vultu tuo, delectationes in dextera tua usque in finem* (Psal. cv). Amen.*

BEATI RABANI MAURI

ABBATIS FULDENSIS ET MOGUNTINI ARCHIEPISCOPI

LIBER DE COMPUTO.

(ANNO 820.)

(Baluz., Miscellanea sacra, tom. II.)

PROLOGUS.

Dilecto fratri MARCHARIO MONACHO RABANUS peccator in Christo salutem.

Legimus scriptum in Proverbiis: *Melior est sapientia cunctis pretiosissimis, et omne desiderabile ei non potest comparari.* Ideo, frater dilectissime, gratias ago Deo, qui tibi ejus amorem inspiravit, cujus possessio mundi divitias contemnit teque reddidit suo fulgore decoratum et proximis tuis profectuosum. Petebas ergo ut quibusdam de computo propositionibus carumque minus perfectis responsionibus, quas mihi protuleras, nescio a quibus confectas, stylium adhiberem, easque tibi lucidiores redderem. Feci quantum potui, sed non eo ordine quo ibi positas reperi; quia confusa series vim cognoscendi abstulit et tedium lectionis invexit. Pleraque ergo quæ mihi magis necessaria videbantur addidi, et ordinem in

ipsis rebus disponere contendi. Inde quoque evenit, dum brevitati studerem, et tamen ipsarum rerum veritatem patefacere vellem, quod unius libri quantitatem devitare non possum. Composui quidem ex numero et temporum articulis quemdam dialogum, et nomini tuo ipsum dicavi; in quo quæ necessaria mihi videbantur, interrogandi, discipuli nomine, et quæ respondendi, magistri vocabulo prænotavi. Et non hæc tantummodo propriis ratiocinationibus, sed etiam ex antiquorum dictis et sanctorum Patrum sententiis enodare curavi. Ideo, frater charissime, hæc legens, scias me non difficultati verborum aut obscuritati sententiarum studuisse, imo magis plana quæque faciliaque collegisse, et quæ ex proprio inserui, ad dilucidandam ipsam veritatem laborasse magis quam aliorum imperitiæ insultasse. Nulli enim me præfero; sed bene quærentibus et fidem catho-